

کتاب‌شناسی اقبال

دکتر محمد ریاض



مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

کتاب شناسی اقبال

دکتر محمد ریاض



مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان



شماره ردیف

۹۹

تاسیس بر مبنای موافقتنامه مؤرخ آبان ماه ۱۳۵۰ مصوب دولتین ایران و پاکستان

نعره زد عشق که خونین جگری پیدا شد
• حسن لرزید که صاحب نظری پیدا شد
فطرت آشفته که از خاک جهان مجبور
• خود گری خود شکنی خود نگری پیدا شد

یاد بود برگزاری کنگره

علامه محمد اقبال

تهران - اسفند ۱۳۶۴ ه . ش .

GIFT

شناسنامه این کتاب

۱۲۵۱

نام : کتابشناسی اقبال

طرح نخستین از : دکتر محمد ریاض آقا

تدوین و تصحیح و اضافات و انتشار از : مرکز تحقیقات فارسی

ایران و پاکستان - اسلام آباد

سخن مدیر : مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

ACCESSION

شماره ردیف : ۹۹

تعداد : ۱۰۰۰ ۱۵۲۶۸

چاپ : آغا جی پرینٹرز مری روڈ راولپنڈی

تاریخ انتشار : ۱۴۰۶ هـ . ق . ۱۳۶۴ هـ . ش . ۱۹۸۶ م :

بها : ۵ روپیہ پاکستانی

فهرست

| <u>صفحه</u> | <u>عنوان</u> |
|---------------|----------------------------|
| صفحه الف تا د | سخن مدیر : |
| “ ۵ - و | پیشگفتار : |
| “ ز - ط | مختصری از زندگی نامه اقبال |
| ی | علائم اختصاری و اصطلاحات |

باب اول

| | |
|-----------|--|
| ۱۰۳ - ۶ | کتاب شناسی اقبال در زبان اردو |
| ۲۴ - ۱۶ | مجله های ویژه اقبال شناسی در هند و پاکستان |
| ۱۱۹ - ۱۰۴ | کتاب شناسی اقبال در زبان انگلیسی |
| ۱۲۴ - ۱۲۰ | مقالات مربوط به اقبال در زبان انگلیسی |
| ۱۲۸ - ۱۲۵ | کتاب شناسی اقبال در زبان فارسی |
| ۱۳۳ - ۱۲۹ | کتاب شناسی اقبال در زبان های دیگر |
| ۱۴۴ - ۱۳۴ | شماره های مخصوص مجلات درباره اقبال |
| ۱۴۹ - ۱۴۵ | رساله های فوق لیسانس و دکتری درباره اقبال |

باب دوم

آثار اقبال

الف - آثار منظوم

(در دفتر های جداگانه)

۱۵۱ - ۱۵۴

آثار فارسی

۱۵۴ - ۱۵۷

آثار اردو

۱۵۸ - ۱۶۰

کلیات فارسی

۱۶۰ - ۱۶۱

کلیات اردو

۱۶۱ - ۱۶۳

منظومه های خارج از کلیات

۱۶۳ - ۱۶۷

متفرقات شعر اقبال

۱۶۸ - ۱۷۰

مجموعه های کشف الابیات

ب - آثار منثور اقبال

آثار مستقل

۱۷۲ - ۱۷۴

مقالات و سخنرانیها و بیانات

۱۷۴ - ۱۷۸

مکتوبات و نامه های اقبال

۱۷۹ - ۱۹۳

راهنمای مکتیب اقبال - کشف المکانیب

۱۹۰ - ۱۹۲

کتاب تدوین شده به وسیله اقبال

۱۹۴ - ۱۹۶

باب سوم

شرح های کلام منظوم اقبال

۱۹۸ - ۲۰۴

باب چهارم

| | |
|-----------|--------------------------------|
| ۲۱۰ - ۲۰۵ | ترجمه های آثار اقبال به اردو |
| ۲۱۵ - ۲۱۰ | به انگلیسی |
| ۲۱۶ | به فارسی |
| ۲۱۹ - ۲۱۷ | به آلمانی و ایتالیائی و ... |
| ۲۲۰ - ۲۱۹ | به پنجابی |
| ۲۲۶ - ۲۲۰ | به بلوچی و بنگالی و ترکی و ... |

ضمیمه

| | |
|-----------|---|
| ۲۳۳ - ۲۲۷ | تعدادی از دیگر آثار مربوط به اقبال شناسی |
| ۲۶۹ - ۲۳۴ | فهرست نام کسان |
| ۲۹۸ - ۲۷۱ | نام های کتاب ها و مجلات و تعدادی از مقاله ها |

I - IV

۳۰۹ - ۲۹۹

INDEX

مستدرکات و اضافات و اصلاحات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سخن مدیر

در تاریخ پر افتخار اسلام ، چهره های درخشان متعددی ظهور کرده اند که برای ترویج این دین حنیف و حمایت از آن، و برای پیشرفت و اشاعه فرهنگ و تمدن نشأت یافته از آن، کمر همت بسته، کوشش های پی گیر و صادقانه کردند و رنج ها و مصیبت های توان فرسا را بر جان خود خریدند .

اینان، برخی پیشوایان علم و حکمت و اندیشه و نظر بوده اند . برخی ارباب معنی و باطن و عرفان . برخی اهل ادب و شعر و هنرهای دیگر . برخی صاحب رأی در مسائل حقوقی و اجتماعی . برخی منادی اصلاح جامعه و بیداری خلق . ندرتاً نیز نوابغی پیدا شده اند که همه یا غالب ابعاد عظمت را در وجود خود به وجهی نیکو متجلی ساخته و شخصیتی جامع الاطراف داشته اند . علامه محمد اقبال یکی از همین نوابغ است که - علاوه بر آنچه گفتیم - به لحاظ تأثیر عمیق و دیر پا در قلمروی وسیع از جهان ، کمتر نظیری برای او توان یافت و بدین دلیل نیز اهتمام صاحب نظران در معرفی و تبیین احوال و افکار او کم سابقه بوده و اثر حاضر که فهرست ، آخذ و مراجع مخصوص به او و سیاهه کتاب ها و مجموعه ها و نشریات ویژه اقبال شناسی است گواهِ این مدعا . و تازه در این فهرست

فقط کتاب های چاپی ذکر می شود و معدودی از مقالات منتشر شده مهم. نه مقالات و کتاب های غیر چاپی (که مسلماً بسیار است) و نه اکثر مقالات چاپی (که نیز فراوان است) همچنین در خارج از کتاب ها و مجلات ویژه اقبال و اقبالشناسی بحث های زیادی پیرامون اقبال مطرح گردیده که در این فهرست، جز به ندرت به آنها اشاره نرفته و در ذکر کتاب ها و مقالاتی هم که در محدوده معین این فهرست می گنجد و شرایط ذکر شدن در آن را دارند نیز قطعاً استقصا و استقرای تام و تمام به عمل نیامده و کم و کسری هائی در کار هست و این ها همه، وسعت دامنه کار را می رساند و عظمت شخصیتی را که تا این اندازه اذهان را به خویش مشغول داشته است.

از سوی دیگر، شناختن و شناساندن اقبال و شخصیت هائی مانند او که نهضت های اسلامی نیم قرن اخیر را رهبری کرده اند، و در دعوت مسلمانان به اتحاد، و مبارزه با استعمار فرهنگی و سیاسی غرب، و بازگشت به اسلام، نقش عمده داشته اند از اهمیت بسیار برخوردار است و برای رسیدن به آن هدف های مقدس و حفظ اصالت جنبش اسلامی، تجربیات آنان را نمی توان نادیده گرفت و مقدمه این واجب نیز آشنائی با منابعی است که اطلاعات لازم را در باب سرگذشت و اندیشه ها و آثار آنان در برداشته باشد. و این کتاب، علاوه بر آنکه جایگاه والای اقبال و تأثیر ژرف او را آشکار می سازد- با ارائه کثیری از مآخذ و مراجع مربوط به وی- کسانی را که در صدد مطالعه پیرامون وی هستند راهنمایی می کند و باری می دهد.

گذشته از این ها، می دانیم که طرح و کشور مستقل برای مسلمانان شبه قاره، نخست به وسیله اقبال ارائه شد و همین طرح بود که بعد ها با وجود مخالفانی سر سخت چه از هندوها و چه از مسلمانان،

به تشکیل پاکستان منتهی گردید. و به خاطر نقش مهم وی در تشکیل این کشور و نیز جامعیتی که داشت، کمتر موضوعی بود که در این خطه در رابطه با نظریات وی به بحث و فحص نهاده نشد. و کمتر متفکر و نویسندگی بود که در پیرامون او به گفتگو و قلمفرسایی پرداخت. تا جایی که برداشتهائی متناقض و ناسازگار بایکدیگر، به عنوان اندیشه های اقبال مطرح گردید و هرکس هر چه را خود می پسندید از میراث اقبال استنباط کرد یا به او بست و ...

علیهذا این اثر که کتابشناسی اقبال است، محور بسیاری از بحث های چهل سال اخیر را در این منطقه، و موضوعات مطروحه در آن را نیز مشخص می نماید و شخصیت های ادبی و فرهنگی و اجتماعی آن را بالاجمال معرفی کند و به عنوان مقدمه ای برای پاکستان شناسی نیز مورد استفاده تواند بود و بخشی از کارنامه فرهنگی - ادبی این ملک و بزرگان آن را ارائه تواند کرد. که نیاز ما به این امر جای چون و چرا ندارد.



مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان که دو سه سال قبل یک مسابقه مقاله نویسی و کتاب نویسی در رابطه با سه موضوع «اقبال و اتحاد مسلمانان»، «اقبال و بازگشت به اسلام»، «اقبال و مبارزه با استعمار فرهنگی و سیاسی غرب» برگزار کرده و زمینه تألیف و نگارش کتاب ها و مقالات متعدد و ارزنده ای را برای شناساندن اقبال فراهم ساخته بود، با توجه به برگزاری کنگره اقبال در تهران مصمم گردید کتابشناسی اقبال را نیز تهیه و در دسترس پژوهشگران قرار دهد. بدین نیت با یکی از استادانی که هم فارغ التحصیل دکترای ادبیات فارسی و هم از اقبال شناسان شمرده می شود مذاکراتی به عمل آمد و ایشان کار را به عهده گرفتند. ولی متأسفانه محصول کار که ارائه شد دیدیم اثری

است پر غلط ، و با نثری بس دور از فهم فارسی زبانان ، و خیلی بدخط و ناخوانا ، و بدون کمترین توجهی به قواعد نقطه گذاری و جمله بندی ، و با حشو و زوائد و مکررات فراوان ، و بدون هیچ نظم و ترتیبی که شرط اولیه استفاده از هر کتابشناسی است و ...

چون فرصت تنگ بود و امکان تألیف کتابی دیگر برای رساندن به کنگره وجود نداشت و کار دیگران نیز معلوم نبود بهتر ازین باشد ، ناچار همین اثر را پس از کلی جان کندن و رفع پاره ای معایب آن به دست طبع سپردیم و دو فهرست یکی از نام های کسان و دیگری از نام های آثار قلمی نیز بدان منضم ساختیم که دومی را مؤلف ترتیب داده و با همه اصلاحاتی که در آن کردیم کستی ها و معایب چندی در آن مشهود است و با این همه ، هر دو فهرست برای استفاده از کتاب بسیار مفید . و البته باید پیش از مطالعه کتاب ، دقیقاً آن را با مستدرک مطابقت ، و کلیه اصلاحات لازم در آن معمول گردد .

امید است پژوهشگران از این وجود ناقص که بسی بهتر از عدم صرف است در مد زحمتی که بر سر آن کشیده ایم استفاده کنند و ما نیز در آینده موفق گردیم که ایرادات این اثر را رفع و کاری شایسته مقام بلند اقبال عرضه نمائیم .

سلام همت آن عارفان باهنرم

که یک صواب ببینند و صد خطا بخشند

مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

پیش گفتار

تمهیه و تنظیم کتاب شناسی برای نویسندگان و صاحبان فضایل و مشاهیر در سراسر جهان از دیر باز معمول و متداول بوده است. برای علامه محمد اقبال نیز هنوز دهه دوم از در گذشت وی سپری نشده بود که کتاب شناسی وی به انگلیسی و اردو نوشته شد. آنچه در این زمینه تا کنون بچاپ رسیده عبارت است از:

- ۱ - کتاب شناسی اقبال در زبانهای اروپائی (به انگلیسی) تألیف عبدالغنی و خواجه نور الہی ۱۹۵۲ م، بزم اقبال لاهور.
- ۲ - تحلیل و بررسی آثار اقبال (به اردو) قاضی احمد میان اختر جوناگرھی ۱۹۵۵ م آکادمی اقبال.
- ۳ - کلید اقبال (به اردو / انگلیسی) از ملک نذیر احمد ۱۹۶۳ م اردو آکادمی بہاولپور.
- ۴ - کتابیات اقبال (انگلیسی، به الفبای لاتین) خواجہ عبدالوحید ۱۹۶۵ م آکادمی اقبال.
- ۵ - اقبال شناسی در ہند تدوین عبدالقوی دستوی ہند ۱۹۷۵ م.
- ۶ - کتاب شناسی اقبال دکتر رفیع الدین ہاشمی آکادمی اقبال ۱۹۷۷ م.

۷ - قاموس الاقبال جلد یکم تدوین عبدالجبار، کتابشناسی مختصر، لاهور
۷۶ ص سال ۱۹۸۱ م .

۸ - قاموس الاقبال جلد دوم تدوین عبدالجبار، کتابشناسی مختصر، لاهور
۷۹ ص سال ۱۹۸۱ م .

غیر از این ها ، کتابشناسی های جزئی و درباره مجلدهای
ویژه اقبال شناسی جدا گانه چاپ گردیده است ولی در دهه اخیر
کتابی در این زمینه چاپ نشده بود و موجب خوشوقتی است که این
کار ، هر چند به صورت اجمالی و مختصر به فارسی انجام گرفته و اکنون
بچاپ می رسد . برای این کار نویسنده در کتابخانه شخصی و کتابخانه
دانشگاه آزاد علامه اقبال در اسلام آباد (قسمت مربوط به اقبال) پژوهشی
کرده این نامه مختصر را تهیه و تنظیم نموده است . آنطور که از کتاب نامه
لایح است ، درباره اقبال بزبانهای مختلف دنیا حدود دو هزار کتاب
نوشته شده و عده مقاله ها شاید از ده هزار هم متجاوز باشد . البته در این
کتاب فقط به پاره ای از مقالات اشاره شده و تنها در مورد کتابهای مهم
توضیحاتی آمده و از بقیه فقط فهرست برداری شده است .

امید که در چاپ دوم این اثر ، تسامحات مرتفع گردد و جدول بندی
بابها تکامل ، بیشتر بیاید زیرا تهیه کتاب نامه ، کاری است مستلزم پی گیری
و تداوم .

گمان مبر که پایان رسید کار مغان هزار باده ناخورده در رگ تاک است
(اقبال)

دکتر محمد ریاض

بخش اقبال شناسی

دانشگاه آزاد علامه اقبال - اسلام آباد

زندگانی صاحب کتاب شناسی

برای امتیازدهنده بهتر از کتاب شناسی

مختصری از زندگی نامه اقبال

- ولادت روز نهم نوامبر ۱۸۷۷ م در سیالکوٹ .
- دوره آموزش و پرورش ابتدائی تا کلاس دوازدهم در همان شهر (این مرحله در سال ۱۸۹۵ م پایان می یابد) .
- آموزش دوره لیسانس و فوق لیسانس تا سال ۱۸۹۹ م در لاهور .
- استاد یار عربی و انگلیسی در دانشکده خاور شناسی و کالج دولتی لاهور ۱۸۹۹ الی ۱۹۰۵ م در لاهور .
- اقامت در اروپا برای اخذ مدرک عالی قضائی و فلسفی از ۱۹۰۵ تا ۱۹۰۸ م . چند ماه را در هیدلبرگ آلمان گذراند و بقیه مدت را در لندن .
- وکالت دادگستری داد گاه عالی لاهور از اوایل سال ۱۹۰۹ م تا اوایل ۱۹۳۴ م . از سال اخیر تا روز درگذشت وی (۲۱ آوریل ۱۹۳۸ م) او مریض بود . و با دشواری حرف می زده است .
- انتشار کتاب « علم الاقتصاد » وی به اردو در لاهور در سال ۱۹۰۴ م .
- رساله دکترای وی به زبان انگلیسی به عنوان « سیر فلسفه در ایران » (در سال ۱۹۰۸ م در لندن چاپ گردید) .

● در سال ۱۹۱۰ م، یادداشتها و خاطرات، فکری خود را بعنوان انعکاسات پراکنده به انگلیسی نوشت. (این کتاب در سال ۱۹۶۱ م بوسیله فرزندش جاوید اقبال طبع شده است).

● در سال ۱۹۱۵ م، مثنوی اسرار خودی وی انتشار یافت.

● در سال ۱۹۱۸ م مثنوی رموز بیخودی وی انتشار یافت از سال

۱۹۲۳ م هر دو مثنوی مزبور یکی شده اسرار و رموز، نام گرفت و به همین نام چاپ شد.

● انتشار پیام مشرق، در ۱۹۲۳ م.

● انتشار بانگ درا، در ۱۹۲۴ م.

● انتشار زبور عجم بانضمام مثنویهای گشن راز جدید و بهنگی نامه.

در ۱۹۲۷ م.

● انتشار سخنرانی اقبال بزبان انگلیسی در موضوع فلسفه در ۱۹۲۰ م.

خطابه شماره ۷ در چاپ سال ۱۹۳۴ م اضافه شد.

● چاپ اول جاوید نامه در سال ۱۹۳۲ م.

● مثنوی مسافر ۱۹۳۴ م.

● کتاب بال جبریل ۱۹۳۵ م.

● کتاب خرب کیم ۱۹۳۶ م.

● مثنوی پس چه باید کرد با مثنوی مسافر در ۱۹۳۶ م.

● کتاب ارمغان حجاز (اردو / فارسی) در ۱۹۳۸ م (۷

ماه بعد از درگذشت شاعر)

● تاکنون ۱۵ مجموعه از مکتوبات و مجموعه های متعدد گنتارها

و سخنرانیها و مقاله و غیره از اقبال بچاپ رسیده است.

● اقبال از سال ۱۹۵۵ م متناوباً به انگلیسی و به اردو مقالاتی می

نوشتند و بعداً بیانیهای سیاسی را برای چاپ در روزنامه های فرستاده است.

مسافرتها :

- به نقاط مختلف شبه قاره کراراً سفر کرده است مانند کشمیر، ایبیت آباد، پشاور، دهلی، لکهنو، بمبئی، حیدرآباد دکن، بهوپال، کویته و غیره.
- مسافرت به انگلستان برای شرکت در کنفرانس دوم میز گرد در لندن در سال ۱۹۳۱ م و ضمناً باز دید از رم (ایتالیا) مصر و فلسطین.
- بعد از شرکت در کنفرانس سوم میز گرد به پاریس و به شهرهای اسپانیا گنو نمود (اواخر ۱۹۳۲ م و اوایل ۱۹۳۳)
- مسافرت دوهفته‌ای به افغانستان (اکتبر و نوامبر ۱۹۴۴ م).
- برای معالجه در سال های ۱۹۳۵ و ۱۹۳۶ م چند بار به بهوپال رفت.

- اقبال از سال ۱۹۰۸ م عضو مسلم لیگ کل هند بود. او در سال ۱۹۳۰ م بریاست مسلم لیگ برگزیده شد و در خطابه ریاست خود که روز ۲۹ دسامبر ۱۹۳۰ م ایراد نموده، او به وضوح از تقسیم هند و تشکیل کشوری از استانهای اکثریت مسلمان صحبت کرد و همین کشور روز ۴ اوت ۱۹۴۷ م بصورت پاکستان روی نقشه گیتی ایجاد شد.

در معرفی هر کتاب، نخست نام آن ذکر می شود و سپس نام مؤلف و سال و شهر محل انتشار و ناشر. علائم اختصاری و نیز پاره ای از کلماتی که در این کتابشناسی به کار رفته و در فارسی امروز کمتر مصطلح است بدین قرار است :

| | |
|-----------------------------|-----------------------------|
| م : مهلادی | بهیثیت : به عنوان |
| مأخودات : اقتباسات | به طور : به عنوان |
| مدحت : ستایش | پس منظر : دور نما |
| مدونه : تدوین کننده | تبصره : تحلیل - یادداشت |
| مرتبه : تدوین کننده | تحریرک : نهضت |
| مطبوعه : چاپ شده | تشکیل : شکل گرفتن |
| مع : با | جرایدی قطع : قطع روزنامه ای |
| من حیث : به لحاظ | دور : دوران |
| منهاج : روش | ذیلی : فرعی |
| موضوع و هیئت : محتوی و قالب | روایت : تقلید |
| مؤلفه : تألیف | سن : سال چاپ نا معلوم |
| نصب العین : دیدگاه | سایر : کلیه |
| و : وفات | ص : تعداد صفحات |
| واقعات : وقایع | عالمی : جهانی |
| وطنیت : میهن پرستی | عسکری : نظامی، سپاهی |
| | لمحات : لحظات |

باب اول

- آثاری که پیرامون احوال و افکار و هنر اقبال نگارش یافته
به زبان اردو صفحه ۱ تا ۱۰۳
- به زبان انگلیسی دو ۱۰۴ تا ۱۲۴
- به زبان فارسی " ۱۲۵ تا ۱۲۸
- به زبان های دیگر " ۱۲۹ تا ۱۳۳
- تعدادی از مجلاتی که شماره ویژه اقبال منتشر کرده اند .
صفحه ۱۳۴ تا ۱۴۴
- تعدادی از رساله های تحقیقی فوق لیسانس و دکتری که پیرامون
اقبال نوشته شده ۱۴۵ تا ۱۴۹

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

● اقبال همه از احمد نبی خان طبع کراچی ۱۹۸۰ م ص ۵۸
(اطلاعات عمومی دارد).

● اقبال و علمای پاکستان و هند از اعجازالحق قدوسی اکادمی
اقبال لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۰ + ۵۰ - تذکره علمائی است که در آثار
اقبال منہ کور افتاده اند یا اقبال من حیث معاصر با آنان معاشرت یا
مکاتبت داشته است ، مانند :

حضرت شیخ احمد سرھندی مجدد الف ثانی ، ملا محمود جونپوری ،
ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ، قاضی محبت اللہ بہاری ، حافظ امان اللہ بھارسی ،
شاه عاشق حسین ، شاه ولی اللہ ، شاه اسمعیل ، مولانا نورالسلام رامپوری ،
مولانا شبیر احمد عثمانی ، حبیب الرحمن شروانی ، سید سلیمان ندوی ،
مسعود عالم ندوی ، اسلم جیراچپوری و احمد علی لاهوری وغیره -

● اقبال و دور خلافت راشدہ از بلیغ الدین جاوید ، ادارہ انتخاب
ادب خیابان ایبک لاهور ۱۹۷۸ م ص ۱۱۲

● اقبال و نظریہ دو ملت از غلام احمد پرویز ادارہ طابوع اسلام
گلبرگ لاهور چاپ یکم ۱۹۷۷ م ، دوم ۱۹۷۸ م صفحہ ہر دو چاپ ۲۵

● ارتقای ہنر اقبال از جابر علی سید - بزم اقبال لاهور ۱۹۷۸ م
ص ۱۷۳ - بحث فنی است درباره شعر اقبال -

● اقبال و عصر ما از پرفسور جیلانی کاسران - مکتبہ عالیہ لاهور
۱۹۷۷ م ص ۱۷۶

● انتخاب کلام اقبال (برای نسل جوان) از دکتر عبدالحمید ،
انتخاب کلام اردو و فارسی ہر دو است ..

● اقبال و غالب مطالعہ و بررسی عمل تخلیقی - ادارہ ادب
سرینگر ۱۹۷۸ م ص ۱۳۵

بررسی موارد ہم آہنگی و تفاوتہای افکار غالب و اقبال است -

● اقبال و احمد رضا مؤلف راجا رشید محمود طبع انجمن خدام احمد رضا خیابان ملتان لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۰۴ ، احمد رضاخان بریلوی (و ۱۹۲۰ م) از نویسندگان بزرگ و علمای روحانی بوده و در این رابطه وی را با اقبال سنجیده اند - هر دو عاشق رسول بوده و از این نظر هم مورد سنجش قرار گرفته اند -

● اقبال ، اقبال است نوشته ریاض صدیقی طبع اکادمی آقهای مسعود ، کراچی نوامبر ۱۹۸۰ م ص ۱۱۲

اقبال ، اقبال است ، یعنی اقبال با اقبال و عظمت است - کتاب دارای مقالات بموضوعات زیر است :

اقبال و معاشرت ، افکار اقتصادی اقبال ، اقبال و آموزش و پرورش ملی ، از انکار تا اثبات ، آثار انگلیسی اقبال ، اقبال و علم -

● اقبال صدای عصر حاضر تألیف سلطانه مهر طبع کراچی شماره ۱۸۸۷ مجله پیر الهی بخش ۱۹۷۷ م ص ۱۳۸

کتاب شامل مقالات است . عنوان بعضی ها ملاحظه شود :

اهمیت مکاتیب اقبال از دکتر جمیل جالبی ، سفر اقبال از سعدی تا خود او از شان الحق حقی ، سهم اقبال در نهضت علی گڑھ از سلطانه مهر

● اقبال ، شعاع صد رنگ تدوین دکتر سلیم اختر - مطبوعات سنگ میل لاهور ۱۹۷۸ م ص ۳۶۸ کتاب مقالات است . چند عنوان بقرار زیر است :

جهاد فکری اقبال از سرور هاشمی ، مجاهد اقبال نوشته مخدوم محی الدین یک سیر فلکی ترجمان حقیقت نوشته شجاع الدین ، اقبال و شعر جدید اردو نوشته میان ارشد محمود ، تعلیم جوانمردی و زنده دلی اقبال از محمد اسماعیل مسلم و شعر نعتیہ اقبال از سید وحیدالله وحید -

● اقبال و کشمیر از سلیم خان گمی طبع یونیورسٹی بکس لاهور

۱۹۷۷ م ص ۱۵۲

● اقبال ، تاگور و نذرا لاسلام سه شاعر بیک مطالعه نوشته شانتی رنجن بتاچاريا - کلکتہ ۱۹۷۸ م ص ۱۷۶
 رابندر ناتھ تاگور (و ۱۹۴۰ م) را فارسی زبانان می شناسند - (قاضی) نذر الاسلام شاعر ملی مسلمانان بنگاله (بنگلا دیش) است - در این کتاب محتویات عمده فکر هر سه شاعر مستخرج شده است - البته ' زن در نظر اقبال ' یک مقاله اضافی کتاب است -

● اقبال و شخصیات عظیم مؤلف طاهر تونسوی طبع تخلیق مرکز

بازار شاه عالم لاهور ۱۹۷۹ م ص ۱۷۶

در این کتاب مفید مقاله های مطبوعه دیگران جمع آوری شده است مثلاً :
 اقبال و عبدالرحمن الداخل (دکتر سید محمد یوسف) ' اقبال و بوعلی قلندر ، (عبادالله فاروقی) .

اقبال و سر اکبر حیدری (دکتر رفیع الدین هاشمی) ' اقبال و بهرتری هری (میرزا محمد بشیر) و اقبال و نادرشاه (اختر راهی) -

● اقبال ، شاعر انقلابی مؤلف طفیل عرشی ، طبع پاکستان ادبی سنگت لاهور ، ۱۹۷۷ م ، ص ۸۰

● اقبال در نظر شعرای عرب از دکتر ظهور احمد اظہر - طبع

مکتبه العلمیہ خیابان ایبک لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۲۸

مجموعه قصائد عربی است در توصیف اقبال که بعضی از آنها را مؤلف بنشر اردو ترجمه نموده است -

● اقبال ، احوال و افکار تألیف دکتر عبادت بریلوی ، مکتبه عالیہ

لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۰۷

عنوانات : احوال اقبال ، افکار اقبال ، نقطه نظر انتقادی اقبال ، عظمت اقبال

تصور عظمت انسانی ، اقبال شاعر ملت ، اقبال و تمدن غربی ، اقبال و زن ، غزل اقبال ، نشر نویسی اقبال ، بررسی نظمهای خضر راه ، ساقی نامه و ذوق و شوق -

● اقبال به‌حیثیت مفکر پاکستان نوشته دکتر عبدالحمید اکادمی اقبال

۱۹۷۸ م ص ۱۸۰

بیان زندگانی و نظرهای سیاسی اقبال است و کیفیت خدمات هوی برای نهضت پاکستان -

● اقبال برای بچه‌ها از عبدالقوی دسنوی - طبع نسیم بک دپو

لکهنؤ ۱۹۷۸ م ص ۸۴

گفتار درباره اقبال و نونهالان و نظم‌های اقبال درباره اطفال دارد -

● اقبال انسائیکلو پیدیا یعنی دائرة المعارف اقبال - تدوین عطش

درانی و میان محمد افضل ، مکتبه زرین خیابان گنپت ، لاهور ۱۹۷۸ م

ص ۲۴۰ انتخاب نکر پرور نشر و کلام اقبال است با ترتیب الفبائی تحت عناوین و موضوعات متفاوت -

● اقبال برای همه نوشته دکتر فرمان فتح پوری طبع اکادمی

اردو سنده ، کراچی ۱۹۷۸ م ص ۳۲ + ۵۲۸ - این کتاب عناوین زیر را دارد :

محیط ، زندگانی و شخصیت - آثار - فلسفه خودی و بیخودی ، تصور تعالیم ،

افکارسیاسی و نهضت پاکستان ، اقبال و جهان اسلام ، هنر و فن اقبال ، تصور عقل

و عشق ، اثرات شرق و غرب ، شعر اردو ، شعر فارسی ، اقبال و نژاد نو

اثرات اقبال بر جهان ادب و دانش -

● اقبال از نظر مصنفین جامعه مؤلفه گوپی چند نا رنگ - مکتبه

محدود دانشگاه ملی دهلی ۱۹۷۹ م ص ۳۹۲ -

کتاب کیفیت مطالعه پیرامون اقبال را نشان می‌دهد که نویسندگان جا معه

دهلی انجام داده و مقالاتی هم ارائه داده اند مثلاً :

مکاتیب اقبال به معاصرین وی ، نظام صوتیاتی شعر اقبال از گویی چند نا رنگ ، نظام حرکی استعاره های اقبال ، باز آفرینی دو نظم اقبال ، خضر راه و مسجد قر طبه از پرفسور مسعود حسین ، مثنوی اسرار خودی از محمد اسلم جیراچپوری ، عقل و عشق در شعر اقبال نوشته دکتر سید عابد حسین

● اقبال و سیاست جهانی از میان محمد افضل مطبوعات سنگ میل

لاهور ۱۹۷۸ م ص ۱۶۷

چند عنوان کتاب موضوع آن را روشن می کند : فلسفه سیاسی اقبال ، سیاست جهانی در عصر اقبال ، اقبال و سیاست بین المللی ، بعضی از افکار سیاسی جهانی در آینده افکار علامه اقبال -

● اقبال و مسائل تعلیم نوشته محمد احمد خان - اکادمی اقبال لاهور

۱۹۷۸ م ، ص ۶۳۵ -

کتاب در پیرامون این موضوعات است :

اقبال به عنوان معلم و مفکر تعلیم ، عزم نوین و جهانی اساسی آن از دیدگاه اقبال ، انتقاد اقبال از علوم نوین ، اهداف تعلیم در دیدگاه اقبال ، لادینیت آموزش و پرورش و اقبال ، نظریه امسرح علم و عشق اقبال ، تعلیم لادینی و قومیت اسلامی ، نقد اقبال بر تحقیقات اسلامی اسحق ، تحقیقات حقیقی اسلامی از دیدگاه اقبال ، تعلیم زنان ، تعلیم صنعتی ، اجباری نمودن تعلیم ابتدائی ، مطمع نظر خاطمی تعلیم از امالمسائل می باشد -

● اقبال یک سیاست مدار از محمد صدیق قریشی طبع جهلم (خیابان

مجله نو) ۱۹۷۸ م ص ۱۶۳ عنوانات سه گانه کتاب : ' فلسفه تعلیم ، از

حریم میهن تا حریم انسانی ، اقبال در میدان سیاست -

● اقبال و سجدت رسول نوشته دکتر محمد طاہر فاروقی ، اداره ثقافت اسلامیہ

لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۳۱ -

مبحثهای کتاب : عشق ، عشق رسول ، اطاعت رسول ، سیرت رسول ، انسان کامل

قرآن حکیم ، ارمغان عقیدت ، نعمات شوق -

● اقبال و پاکستان از پرفسور محمد عبدالرشید فاضل ۵۰۵ پیر

الهی بخش کالونی کراچی شماره ۵ سال ۱۹۷۸ م ص ۲۴۰

نویسنده از روی آثار اقبال نظریات وی در باب تشکیل پاکستان

را استخراج نموده و توضیحاتی فراهم آورده است -

● اقبال و تحریک آزادی شبهه تاره نوشته دکتر محمد ریاض

اداره آئینه ادب لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۰۷

در این کتاب موجز غالب موضوعات بالاختصار گرد آمده است و

این از عناوین زیر آن پیدا است :

پس منظر ، زندگانی ابتدایی اقبال ، تاسیس مسلم لیگ گل هند ،

چرا مخالفت وطنیت ؟ مصائب سلطنت عثمانیه ، دور استغراق و انتقادات ،

شرکت اقبال در سیاست عملی ، سخنرانیها در مقننه پنجاب ،

تعاون با کمیسیون دستوری مائمون ، مطالبه تقسیم شبهه قاره و تشکیل دولت

جداگانه مسلمانان ، نظریه دوست یا تصور ، پاکستان خطاب اقبال با کنفرانس

اسلامی ، نغمه آزادی ، مکاتیب اقبال بنام قائد اعظم ، اقبال و حزب یونینست

پنجاب ، کنفرانس های سیزگرد و متعلقات آنها - مخالفت حکومت فرنگی ،

کوشش اقبال برای هم آهنگی مسلمانان و اقلیتهای دیگر مذهبی

● اقبال و تحریک پاکستان تالیف ام - ایس ناز طبع غلام علی

و پسران لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۵۶

● اقبال و وجود زن از دکتر نسربین اختر ، اداره تحقیق و تصنیف

لاهور ۱۹۷۸ م ص ۱۲۸ - مقالات کتاب بقرار زیر اند : مقام زن در اسلام ،

اقبال و وجود زن ، اقبال و حجاب ، اقبال و تعلیم زنان . اقبال و امومت ،

کامه های ازادت ، اقبال درون خانه .

● اسرار اقبال از حسین مهدی رضوی . مطبوعات عاصم بهاری

مرادآباد ۱۹۷۵م ص ۱۸۸ ترجمه منظوم مشنوی اسرار خودی است .
 ● ارمغان حجاز از گل پادشاه مکتبه عالیہ لاہور ۱۹۷۷م ص ۱۷۶

(ترجمہ منظوم)

ترجمه منظوم اردوی قسمت فارسی ارمغان حجاز است.
 ● اقبال کوئز (سوالات درباره اقبال) از ذکی احمد ذکی ، اکادمی
اطلاعات عامہ کراچی ۱۹۷۷م ص ۱۲۸ بیش از یک ہزار و صد سوال و جواب
درباره اقبال دارد -

● اقبال در آئینہ سوالات از حمیداللہ ہاشمی طبع محبوب بک
دہو فیصل آباد ۱۹۷۷م ص ۱۱۰

این کتاب ہم سوالات و جوابات درباره اقبال شناسی دارد .

● اقبال از دیدگاہ نامسلمانان تدوین محمد حیات سیال و شمیم حیات
سیال طبع مکتبه شاہکار لاہور ۱۹۷۷م ص ۱۷۰

جمع آوری مقالات نامسلمانان است درباره علامہ اقبال :

اقبال از رام بابو سکسینہ ، ذہن وقاد بزرگ از دکتر تانس آرند ، شعر اقبال
از ملک راج آنند ، دوست من اقبال از جوگندر سنگھ ، اقبال مسیح
عصر روان از ہر برت دیر ، پیام مشرق از دکتر آر۔ نکلسون ، اقبال بشر
دوست از ہنس راج رتن ، شاعر جاویدان از مہا راجہ کشن پرشاد ، فلسفہ
دینی اقبال و اروپا از ایساندرو بوزانی ، اقبال ، امتزاج فکر و ہنر از جگن
ناتھ آزاد وغیرہ

● اقبال شناسی مؤلف شمیم حیات سیال و ممتاز رضا سیال مکتبه
عالیہ لاہور ۱۹۷۷م ص ۹۶ .

۳۸۰ سوال و جواب درباره اقبال و فہرست دارد . ۳۵ کتاب درباره اقبال ہم .

● افکار اقبال از محمود عاصم مکتبه عالیہ لاہور ۱۹۷۷م ص ۳۵۶
تدوین بیانات و سخنرانیہای سیاسی اقبال است با توضیحات لازم .

● اقبال ناصح بزرگ (: اقبال بڑا اپدیشک) از شمیم حیات سیال

طبع آئینہ ادب لاہور ۱۹۷۷ م ص ۱۰۴

کتاب دارای اقتباسات و انتخاباتی است از نوشته های مشاهیر و

ادبا پیرامون شخصیت و رفتار و کردار علامه اقبال .

● اقبال و قرآن از غلام احمد پرویز اداره طلوع اسلام ۱۹۵۵ م

ص ۲۵۶

● اقبال و قرآن از دکتر عارف بتالوی اداره محدود کتاب ، کراچی

۱۹۵۵ م ص ۴۰۶

● اقبال و دختران ملت از عبدالرحمان طارق طبع مکتبه یادگار

اقبال لاہور . ۱۹۴۰ م ص ۵۶

● اقبال از دکتر عبدالسلام خوشنید قومی کتبخانه لاہور . ۱۹۵۰ م

ص ۱۳۵

● اقبال مؤلف (مولوی) عبدالحق انجمن ترقی اردو دہلی

۱۹۴۴ م ص ۳۷۴

مجله سد مہی اردو ، از سال ۱۹۲۲ م دائری باشد . مقالاتی درباره

اقبال کہ در این مجله چاپ شدہ ، یک انتخاب آنها در این مجموعہ آورده

شدہ است .

● افکار ابتدای اقبال از دکتر عبدالحق دہلی طابع مسعود احمد

پہاڑ پور ۱۹۷۶ م ص ۱۶۰

● اقبال ، از نظرهنر شاعری . عبدالماک آروی ، اداره طاق بستان

آرہ ۱۹۳۸ م ص ۶۴

● اقبال و مدحت مصطفی از گنتار سید محمود شاہ محدث ہزاروی

مرتبہ شد طفیل قادری چاپ چیک شماره ۵ سرگودھا ص ۴۶ س ن

● اقبال نوشته سید اختر احمد اورینوی ، کتاب فروشی

رام نرائن اله آباد ۳ ۱۹۴۳ م ص ۱۰۶

● اقبال و پیروی شبلی از سید افتخار حسین شاه مطبوعات سنگ

میل لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۸۴

شامل مقالاتی است که اولین آنها را عنوان کتاب قرار داده است

● اقبال ، معرفی نامه کلی از رئیس احمد جعفری کتابخانه

شیخ نذیر احمد لاهور ص ۹۶ س ن

● اقبال از رئیس سروهوی گرین پبلشرز کراچی ۱۹۵۰ م ص ۸۳

● اقبال و فرهنگ نوین ملی از دکتر تبسم کاشمیری مکتبه عالیہ

لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۶۸

● اقبال ، ملیت و پاکستان ایضاً از نویسنده مذکور مکتبه

عالیہ لاهور ۱۹۷۷ م ص ۳۲۰

● اقبال و کشمیر از جگن ناتھ آزاد طبع علی محمد و پسران

سرینگر ۱۹۷۷ م ص ۲۲۰

در این کتاب نویسنده بشرح اشعاری نیز پرداخته است که اقبال

درباره وقائع و مشاعر کشمیر نوشته است .

● افکار اقبال از سمیع الله قریشی مطبوعات سنگ میل ۱۹۷۷ م

ص ۱۸۳

دارای مقالات درباره خطبات و تفکر دینی و شهادت حضرت امام

حسین و فلسفه وجودی و غیره هست .

● اقبال از پرفسور سمیع الحق گیاندا پرکاش پتنا ص ۴۴۱

کتاب انتخاب کلام اقبال دارد و مقالات در ضمن نقد هنر و فکری

● اقبال و اسلام از سنجر عظیم آبادی سعید و شرکت کراچی

۱۹۶۹ م ص ۱۷۵

● اقبال در قرن نوزدهم میلادی از عبدالقوی دستوی طبع نسیم

بک دپو لکھنؤ ۱۹۷۷ م ص ۱۲۸

● اقبال بچگان از عبدالقوی دستوی طبع نسیم بک دپو لکھنؤ ۱۹۷۷ م ص ۸۴

● انسان کاسل اقبال از دکتر غلام عمر خان مکتبه عالیہ لاہور

۱۹۷۷ م ص ۱۱۱ ، بحثی دارد در مقایسه ادیان

● اقبال و عظمت آدم از قیر امتیاز مطبوعات شالیمار دکن ۱۹۷۶

ص ۱۱۲

● اقبال و مقننه پنجاب از محمد حنیف شاعر مکتبه زرین لاہور

۱۹۷۷ م ص ۱۶۰

اقبال و انجمن حمایت اسلام - از محمد حنیف شاعر کتابخانہ انجمن

۱۹۷۶ م ص ۱۹۶

اقبال سہ سال عضو منتخب مقننہ بودہ و سالہا بعنوان سمتہای مختلف بہ انجمن حمایت اسلام ہم وابستہ ماند - در این دو کتاب تفصیل خدمات اقبال فراہم آورده شدہ است .

● آئینہ اقبال از دکتر منشاء الرحمان طبع نمودہ ایاز الرحمان خان،

دہلی نو ۱۹۷۳ م ص ۱۵۴

دارای تضمینات است بر کلام اقبال .

● اقبال از نظر سید سلیمان ندوی مؤلف اختر راہی - بزم اقبال

لاہور ص ۳۱۵ سال ۱۹۷۷ م

● اقبال ، پیام آور وحدت ملی از محمد ایوب جوہر بنگلور ص ۳۱

س ن -

● اقبالی معلومات : اطلاعات درباره اقبال از محمد اکرم مجید و

معین الدین اردو بازار کراچی ۱۹۷۷ م ص ۱۲۷

● افادات اقبال تالیف دکتر محمد ریاض مقبول اکادمی انار کلی

لاہور ۱۹۸۵ م ص ۳۴۰

با پیش گفتار از آقای رحیم بخش شاهین - این کتاب دارای مقالات است مانند : اقبال ترجمان عظیم ادب اسلامی ، اقبال در زمره نویسندگان خودی آموز ، آهنگ عسکری شعرا اقبال ، گل لاله در کلام اقبال . اقبال شناسی پرفسور عزیز احمد ، اقبال و تصور ریاست اسلامی .

● اقبال ، انتخاب کلام اردو و فارسی وی تدوین از صوفی غلام

مصطفی تبسم ، اکادمی اقبال لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۰۸

● اقبال و تمهذیب حاضر از سید واجد رضوی کنفرانس اسلامی آموزش

لاهور ۱۹۴۹ م ص ۳۸

● آئینه ایام اقبال تدوین نسیم فاطمه ، موسسه پیشرفت کتابخانه

ها کراچی ۱۹۷۷ م ص ۱۵۹

— بیان احوال زندگی اقبال است بترتیب واقعات و با ذکر مصادر

و منابع .

● اقبال ، فن و فلسفه از دکتر نورالحسن نقوی ، بازار دانشگاه

اسلامی علی گڑھ ۱۹۷۸ م ص ۱۲۳ -

دارای دو مقاله است معارف هنر شاعرانه و فلسفه اقبال بطور یک

مفکر اسلامی .

● اقبال و طب مشرقی از حکیم نیر واسطی مجلس بوعلی سینا

در لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۶ -

● آمر پاکستان ، از روی بصیرت قرآن و از دید گاه اقبال (۱۹۷۴

م) ص ۳۵

مؤلف کتاب وکیل داد گستری واجد رضوی ، بر حاکم آن زمان انتقاد

نوشته و نهضت حزب استقلال ، از ایت آباد آن را انتشار داده است -

● ادب اطفال : اقبال از عمرانه پروین پاکستان ادبی سنگت

لاهور ۱۹۷۷ م ص ۳۲

- اقبال و شاعری وی ایس - غلام حسین اریوی شاه و شرکت
آگرہ ص ۳۲ س ن
- احمدیت ، از دید گاہ اقبال نوشته عبدالعالمک خان نظارت اشاعت
ربوہ ۱۹۷۴ م ص ۲۶
- اقبال و نظریہ دو ملت شبہ قارہ از غلام احمد پرویز اداره
طلوع اسلام لاہور ۱۹۷۳ م ص ۲۶
- افکار ملی اقبال از محمود عاصم مکتبہ عالیہ لاہور ۱۹۷۷ م
ص ۳۲۰
- اقبال یک تجزیہ اجمالی از مجنون گورکھپوری ایوان اشاعت
گورکھپور ص ۱۰۸ س ن (کتاب دارای انتقادات و اعتراضات درباره شعر
اقبال است)
- اقبال از محمد حسین خان، خورشید و برادران ، دہلی نو ۱۹۳۹ م
ص ۱۱۲
- احوال و آثار اقبال است و ابیات قصیدہ ای درباره شاعر اسلام)
- اقبال و محبت وطن از محمد سلیمان محبوب عالم پریس پورینڈ
بہار ۱۹۳۸ م ص ۳۲
- اقبال و قادیانی نعیم آسی۔ اکادمی مسلمہ سیالکوٹ ۱۹۷۴ م
ص ۱۸۸
- اقبال از نظر زنان از یکتا امروہوی - طبع نموده حکیم ذکی
احمد ، دہلی ۱۹۴۷ م ص ۲۶۰
- اقبال و اسلام عظیم سحر آبادی سعید و شرکت کراچی ۱۹۶۹ م
ص ۷۵
- اقبال یک میاست مدار از محمد صدیق قریشی مطبوعات قنطار
جہلم ۱۹۷۷ م ص ۱۶۴

● ژانویه و آوریل ۱۹۷۸ م: زمان در آئینه کشف شعر اقبال

از دکتر عالم خوند میری -

اشارات و اصطلاحات اقبال از دکتر صفدر علی بیگ -

● لزوم ترجمه کلام فارسی اقبال به زبانهای دیگر و مسائل -
این کار از مضطر مجاز

● ژوئیه و اکتبر ۱۹۷۸ م: تصورات اجتماعی در نثر و نظم اقبال
از سید سراج الدین -

● سه مقاله اقبال به انگلیسی ... (ر - ک به قسمت انگلیسی)

● آوریل و ژوئیه ۱۹۷۹ م: قرآن و اقبال از پرفسور محمد صلاح الدین.

● ارزش فرهنگی عقیده ختم نبوت بنظر اقبال از محمد ظهیرالدین احمد .
اقدار زیبا شناسانده حالی و اقبال از دکتر ظهیر احمد صدیقی،

● ژانویه ۱۹۸۰ م تصورات المہامی اقبال از عبدالقیوم خان باقی

● آوریل و اکتبر ۱۹۸۰ م سمارت اقبال در عروض از دکتر گیان چند

● قبال، ماورای دیر و حرم ، از دکتر سلیمان اظہر جاوید

● اجتهاد اقبال درباره آیه نور در خطباتش از دکتر عبدالحق

● ژانویه ۱۹۸۲ م تصور عشق رومی و اقبال از دکتر نعیم الدین

● آوریل ۱۹۸۴ م کمک ایالت دکن به اداره معارف اسلامیہ لہور

سر تبه اداره مزبور ،

● کمک ایالت دکن به فرزند اقبال ، آفتاب اقبال ، از اداره اسناد دولتی .

● سہ ماہی اقبال لہور

● اکتبر ۱۹۵۲ م مفہوم عشق در شاعری اقبال از دکتر خواجہ عبدالحکیم

● آوریل ۱۹۵۳ م اقبال و مسئلہ جبر و قدر از دکتر رضی الدین صدیقی

● اکتبر ۱۹۵۳ م فکر اقبال و مسئلہ اجتهاد از بشیر احمد دار

● تصور فقر اقبال از محمد مظہر الدین صدیقی

- آوریل ۱۹۵۴ م اقبال در ردیف شعرای فارسی از دکتر سید محمد عبدالله
- آوریل ۱۹۵۴ م تصور توحید اقبال از محمد عبدالغنی نیازی
- اکتبر ۱۹۵۴ م ارتقای هنر اقبال از دکتر شوکت سبزواری
- آوریل ۱۹۵۵ م علم و عرفان (خلاصه خطبه اول اقبال) از عبدالغنی نیازی
- اکتبر ۱۹۵۶ م نظریه مقصود هنر اقبال از شاهد حسین رزاقی
- آوریل ۱۹۵۷ م اقبال و مسائل اقتصادی (۱) از پرفسور محمد عثمان
- اکتبر ۱۹۵۷ م گوشه ای از احوال اقبال از غلام بهیک نیرنگ
- آوریل ۱۹۵۸ م اقبال و مسائل اقتصادی (۲) از پرفسور محمد عثمان
- اکتبر ۱۹۵۹ م اجتهاد و اقبال از دکتر سید محمد یوسف
- آوریل ۱۹۶۰ م اقبال و محمدالدین فوق از محمد عبدالله قریشی
- آوریل ۱۹۶۱ م اقبال و حیدرآباد دکن از سید عبدالواحد
- آوریل ۱۹۶۲ م اقبال و نظریه شاعری از محمد شریف بقا
- اکتبر ۱۹۶۳ م اقبال در افغانستان از حافظ عبادالله فاروقی
- اکتبر ۱۹۶۴ م اقبال در مصر از حافظ عبادالله فاروقی
- آوریل ۱۹۶۶ م زمان و تقدیر از نظر اقبال از حافظ عبادالله فاروقی
- اکتبر ۱۹۶۶ م اقبال و قلندریت از حافظ عبادالله فاروقی
- اکتبر ۱۹۶۷ م مآخذ تفکر اقبال از آقا محمد صادق
- اکتبر ۱۹۶۷ م اقبال و شعر از دکتر سید محمد یوسف
- اکتبر ۱۹۶۵ م تصور ابلیس اقبال از دکتر محمد ریاض
- اکتبر ۱۹۶۹ م نظم نویسی اقبال از پرفسور محمد منور
- اکتبر ۱۹۷۱ م خطبات و مکاتیب نا در اقبال از محمد حنیف شاهد
- اکتبر ۱۹۷۱ م اقبال و سید جمال الدین از دکتر محمد ریاض
- آوریل ۱۹۷۲ م تلاش عزلت و احساس تنهایی اقبال از سید وقار عظیم
- آوریل ۱۹۷۲ م شاه همدان (و اقبال) از دکتر محمد ریاض

- اکتبر ۱۹۷۲ م تلمیحات قرآنی در کلام اقبال از حافظ عبادالله فاروقی
- اکتبر ۱۹۷۲ م محمد احمد متممهدی سودانی و اقبال از دکتر محمد ریاض
- اکتبر ۱۹۷۳ م اقبال و شخصیات اندلسی از مظفر حسین ورائچ
- آوریل ۱۹۷۴ م اقبال و مولانا انور شاه کاشمیری از قاضی

افضل حق قریشی

کتب و مقالات نوین درباره اقبال در اقبال در ایران از دکتر محمد ریاض

سه ماهی اقبال ریویو ، مجله اکادمی اقبال

| تاریخ | عنوان | نویسنده |
|-----------------|---|-----------------------|
| ● ژوئیه ۱۹۶۰ م | کردار نگاری در کلام اقبال | ماهر القادری |
| ● ژوئیه ۱۹۶۰ م | فلسفه اقبال | دکتر محمد رفیع الدین |
| ● ژوئیه ۱۹۶۰ م | تصور شرع اقبال | خورشید احمد |
| ● ژانویه ۱۹۶۱ م | روایت و ابداع در کلام اقبال | دکتر سید محمد یوسف |
| ● ژانویه ۱۹۶۱ م | اقبال درباره حقیقت کائنات و انسان | دکتر محمد رفیع الدین |
| | شعر اردوی اقبال | ماهر القادری |
| ● ژانویه ۱۹۶۲ م | اقبال یک هنرور ادبی | دکتر سید محمد عبدالله |
| ● ژانویه ۱۹۶۲ م | اقبال درباره خدا و خودی | یوسف سایم چشتی |
| ● ژانویه ۱۹۶۲ م | نوادری چند بسلسله اقبال - ۱ | از اکبر علی خان |
| ● ژانویه ۱۹۶۳ م | هم آهنگی موضوع و هیئت در کلام اقبال | |
| | از صوفی غلام مصطفی تبسم | |
| | اقبال و سلطان شهید تپو | از یوسف سلیم چشتی |
| | نوادری چند بسلسله اقبال - ۲ | از اکبر علی خان |
| | اقبال و بعضی از فلاسفه غرب | از محمد امین الاسلام |
| ● ژوئیه ۱۹۶۳ م | ماهیت خود آگاهی و تشکیل خودی از عبدالحمید کمالی | |
| | اقبال درباره علم و عشق | از دکتر سید محمد یوسف |

- قلندر باصطلاح اقبال دکتر مولوی غلام محمد
- جاوید ناسه اقبال حافظ عبادالله فاروقی
- ژوئیه ۱۹۶۴ م مقام عبدیت در فلسفه خودی اقبال از دکتر محمد مسعود احمد
- ژانویه ۱۹۶۵ م شریعت و طریقت در پرتو افکار اقبال از دکتر محمد مسعود احمد
- ژوئیه ۱۹۶۶ م جذبه محرکه فلسفه خودی محمد جعفر پهاواری
- ژانویه ۱۹۶۷ م اقبال و تحریک پاکستان کاتلم احمدی
- ژانویه ۱۹۶۸ م اقبال و حکمت رفاعی از محمد عبدالله قریشی
- ژوئیه ۱۹۶۸ م تاثیر ادب عربی در کلام اقبال پرفسور محمد منور
- ژوئیه ۱۹۶۸ م خیال مرکزی مسجد قرطبه از روی تاریخ
- ژانویه ۱۹۶۹ م اقبال و شاه همدان دکتر محمد ریاض
- ژوئیه ۱۹۶۹ م اقبال و قضیه فلسطین از حمزه فاروقی
- ژوئیه ۱۹۷۰ م اقبال و شیخ سعدی از دکتر محمد ریاض
- ژانویه ۱۹۷۱ م تصور زمان و مکن اقبال از دکتر برهان احمد فاروقی
- ژانویه ۱۹۷۱ م ترجمه دیباچه‌های مشنویمهای اسرار خودی و رموز بیخودی و نیز پیام مشرق به فارسی دکتر محمد ریاض
- ژانویه ۱۹۷۱ م آئین جوانمردان و اقبال دکتر محمد ریاض
- ژوئیه ۱۹۷۱ م اقبال و سعید حلیم پاشا دکتر محمد ریاض
- مید علی همدانی و اقبال... (۱) بشیر احمد دار

- ژانویه ۱۹۷۲ م سید علی ہمدانی و اقبال... (۲) بشیر احمد دار
 میرزا عبدالقادر بیدل و اقبال دکتر محمد ریاض
 اقبال و جذبہ حریت نذیر احمد
- ژوئیه ۱۹۷۲ م اقبال و عروج و زوال سلسلہ دکتر رضی الدین صدیقی
 جناح، اقبال و ایدہ آل پاکستان از عبدالحمید کمالی
 مکالمہ عقل و عشق... دکتر سید محمد یوسف
- ژوئیه ۱۹۷۳ م شاعری اقبال مہر القادری
 اثرات حالی بر اقبال بیگم شائستہ اکرام اللہ
 بیان عظمت آدم در کلام اقبال دکتر محمد ریاض
 ہشت اصل استحکام خودی یوسف سلیم چشتی
- ژانویه ۱۹۷۴ م اقبال خدامست حکیم محمد حسین عرشی
 فلسفہ مذہب اقبال دکتر منظور احمد
 اقبال پیامبر جہاد عبدالرحمان طاہر سورتی
- اکتبر ۱۹۷۴ م تصور بلندی در فکر اقبال پرفسور فروغ احمد
 اقبال و تشکیل نوین جامعہ اسلامی دکتر محمد ریاض
 اقبال و دیوتیما (استاد افلاطون) مشیر نیازی
- ژانویه ۱۹۷۶ م اقبال و ہنگام سحر حکیم محمد حسین عرشی
 چوہدری محمد حسین، اقبال دوست و اقبال شناس
 دکتر محمد ریاض
- ژوئیه ۱۹۷۶ م اقبال و تصوف غلام مصطفی
 مقام امام حسین و شہادت ایشان در کلام اقبال
 سمیع اللہ قریشی
- ژانویه ۱۹۷۷ م عقل و وجدان از نظر اقبال محمد احمد خان
 نمای پس و پیش خطابہ الہ آباد اقبال
 رحیم بخش شاہین

- اقبال و فلسفه وجودی سمیع الله قریشی
- ژوئیه و اکتبر ۱۹۷۷ م اقبال و مساله خلافت معین الدین عقیل
- اقبال بعنوان یک شاعر فیلسوف الله بخش بروهی
- علامه اقبال و تقدیر اسم دکتر محمد ریاض
- اقبال و کنفرانس سوم سیز گرد در لندن
- رحیم بخش شاهین
- ژوئیه ۱۹۷۹ م داستان انتشار مکاتیب اقبال بنام جناح
- محمد جهانگیر عالم
- آوریل ۱۹۷۵ م مسافرت اقبال به اندلس مظفر حسین ورائچ
- تصور قلندری اقبال دکتر محمد ریاض
- آوریل ۱۹۷۶ م بیدل و اقبال دکتر عبدالغنی
- برخی از تراجم و مآخوذات اقبال دکتر محمد ریاض
- آوریل ۱۹۷۵ م علامه اقبال و مولانا محمد اسلم جیراچپوری
- اختر راهی
- ژانویه ۱۹۸۰ م وحدت ملی و اقبال کریم بخش نظامانی
- تصور شاهین اقبال رحمت فرخ آبادی
- ژوئیه ۱۹۸۰ م اصطلاحات و تلمیحات طبی
- در کلام اقبال حکیم نیر واسطی
- اقبال بعنوان معلم دین در عصر روان کرم حیدری
- اکتبر ۱۹۷۶ م نوادر اقبال اختر راهی
- علامه اقبال و صاحبزاده محمد عمر (نور الهمی)
- از کلیم اختر
- ترجمه اردوی مقدمه سرود اقبال دکتر محمد ریاض
- نوشته فخرالدین حجازی

- آوریل و ژوئیه ۱۹۷۷ م مطالعہ مشنوی " پس چه باید کرد
ای اقوام شرق؟ " میرزا ادیب
- اقبال و ملا شاہ لاهوری دکتر آقا محمد یمن
تلمیحات انبیای کرام در آثار اقبال دکتر محمد ریاض
- اکتبر ۱۹۷۸ م نظری بر جاوید نامہ « نوشتہ مولانا عبدالقادر
ترجمہ از پشتو دکتر سعید اللہ قاضی
- آوریل ۱۹۷۹ م اقبال و محمد علی جوہر رحیم بخش شاہین
ابن خلدون و اقبال دکتر امین اللہ ویشر
- اقبال و کبوتران حرم دکتر محمد ریاض
- آوریل ۱۹۸۲ م کمدی الہی دانته و جاوید نامہ اقبال
اشرف حسینی
- ژوئیه تا اکتبر ۱۹۸۲ م تصور بقای دوام اقبال نعیم احمد
- ژوئیه تا اکتبر ۱۹۸۳ م پیام مشرق چوہدری محمد حسین،
معرفی نمودہ غلام رسول مہر
- ژانویہ ۱۹۸۱ م اقبال و تشکیل کردار محمد حسین امرتسری
تبرکات و کلام غیر مدونہ اقبال
- ژانویہ ۱۹۸۱ م تراکیب تازہ بہ تازہ نو بہ نو اقبال از صابر حسین کاوروی
دکتر محمد ریاض
- ژانویہ ۱۹۸۲ م مشنوی " پس چه باید کرد " دستور نامہ اقبال
- ژوئیه ۱۹۸۲ م شرع اسلامی در نظر اقبال از سعید نذیر نیازی
از صابر حسین کاوروی
- ژانویہ ۱۹۸۳ م جنبہ عالمی پیغام اقبال از دکتر سلیم
اقبال و اتحاد ملی از دکتر محمد ریاض

- غزلهای فارسی اقبال از رفیق خاور
- اقبال و تاریخ از ثروت صولت
- ژوئیه ۱۹۸۳ م اقبال و وحشت کاکتوی از دکتر وفا راشدی
- غزلهای کتاب بال جبرئیل از صدیق جاوید
- ژانویه تا مارس ۱۹۸۵ م نظریه هنر اقبال از محمد حامد
- اصناف سخن در نظم اقبال جگن ناتھ آزاد
- اقبال و تنظیم نوین مسلم لیگ در استان پنجاب
- محمد جهانگیر عالم
- پیش بینی های اقبال حکیم محمد حسین امرتسری
- دنباله کتاب های مربوط به اقبال
- اقبال و گوته : نوشته محمد اشرف خان اشرف ، وزیر زاده
- طبع قریشی پبلشرز لاهور ۱۹۵۸ م ص ۱۵۱ معلوم میشود که کتاب دو بار پیش از این هم طبع گردیده است : ملک دین محمد و پسران لاهور ۱۰۵ ص و اداره دنیای ادبی دهلی ۱۱۲ ص . در هر دو صورت س - ن - کتاب بیشتر مبتنی بر پیام مشرق و دیوان شرقی و غربی گوته است و مطالب دیگری درباره اقبال شناسی نیز در بردارد .
- اقبال و حب اهل بیت اطهار : نوشته محبوب علی زیدی الواسطی سیوهاروی . طبع شیخ غلام علی و پسران لاهور ، ۱۹۶۵ م - ص ۲۶۲ - نویسنده اقبال را بعنوان مباح پنج تن پاک معرفی نموده است : شاعری که عاشق رسول است مباح و قدر شناس حضرت علی و فاطمه و حضرات حسنین .
- اقبال و هنر :- اثر لطیف فاروق - طبع کتاب محل لاهور ص ۱۲۸ - س - ن کتابچه جالب است با عنوان های زیر :
- زندگی نامه شاعر - پیغام اقبال - هنر ، شعر و روحانیت - سروری

در مکتوبات وی - شاعری نو نرالان .

● **اقبال و جهان سوم :-** از کوثر نیازی (مجد حیات خان)
 طبع شیخ علی و پسران - لاهور ۱۹۷۷ م ص ۵۲ - متن یک سخنرانی . موضوع
 این است که اقبال مفکر و دل سوز مستضعفین و محرومین هم است .

● **اقبال در برمه :-** تدوین کریم الله کوکب - طبع اداره حلقه
 احمر رانگون - ۱۹۷۴ م ص ۴۶ - در این کتاب ۳۶ نظم و قطعه
 از شعرای اردوی برمه گرد آوری گردیده، کلام اقبال تضمین شده و در حضرت
 اقبال ابراز و اظهار عقیدت گردیده است .

● **اقبال در مهد تربیت (تا ۱۹۰۵ م)**

نوشته فقیر حسین ساحر - پیشاور - ۱۹۶۴ م ص ۱۱۰ طبع اداره
 مطبوعات عظیم - در این کتاب دوره تربیت و شکل گرفتن شخصیت
 اقبال تارفتن وی به اروپا بیان شده است -

● **اقبال و شاهان اسلام :-** نوشته شیخ عطاء مجد - طبع ملسله
 اداره علمیه کالج اسلامیہ - چنیوت ۱۹۵۸ م ص ۵۵ نویسنده اذعان
 مینماید که اقبال مخالف آمران و پادشاهان بوده ولی ملوک نیکو سیرت
 را او بر ملا ستوده است مثلاً :

بابر ، مراد اول ، سلطان مظفر بیگراه - (گجرات - هند) سلطان
 تیپو و نادر خان افغان وغیر هم -

● **اقبال ، تشکیل نو** از عزیز احمد - کتابخانه تاج آفس بمبئی
 ۱۹۴۷ م ص ۵۹۴ با تصرفاتی در مکتبه اردو لکهنئو در ۱۹۶۵ م
 انتشار یافت و بار سوم در لاهور ۱۹۶۸ م (گلوپ پبلشرز) - اثری است
 مهم با عنوانات زیر :

دوره وطن پرستی اقبال - شعر اسلامی و انقلابی اقبال - نظریه
 نیرو ، ارتقائیت افکار اقبال ، اشتراکیت اسلامی و اقبال

● اسلام و ما از دید گاه علامه اقبال : از فضل الرحمن - طبع فلات

پبلشرز ، مستونگ و کویت - ۱۹۷۵ م ص ۱۶۴

عنوانات کتاب ملاحظه شوند :

فلسفه قربانی ، مسأله تنفیذ قانون حنیف اسلامی - اقبال و قرآن -

اقبال و عمل نیک - تربیت غربی و گرفتاران آن - احیای ثقافت اسلامی -

مقام زن - تحمل زشتیهای اجتماعی - نقدی بر اوضاع باجود دعوای محبت

باسلام و اقبال -

در موضوع خود کتاب جامع است - کتاب نمایانگر اثرات قرآن

میجید است بر اقبال -

● اقبال و قرآن : از پرفسور دکتر غلام مصطفی خان - چاپ

مجلس ترقی ادب لاهور - سال ۱۹۷۷ م ص ۶۹۰ - کتابی مفصل و

جامع است و نویسنده را جائزه ای هم داده اند -

● اقبالیات ماجد :- طبع اکادمی اقبال دکن ۱۹۷۹ م ص ۷۲

عبدالماجد دریا آبادی مدیر مجله صدق لکهنو نویسنده متفکر بوده

و در سال ۱۹۷۵ م در حدود ۹۵ سالگی در گذشته است - اقبال با وی

روابط داشته و نامه ها بین هر دو مبادله میشد او بر آثار اقبال بطور

نقد و نظر هم نوشته و سایر نگارشهای وی در این مجموعه خرد

گرد آمده است -

● اقبال :- از محمد حسین خان - طبع خورشید و برادران ، دهلی

۱۹۳۹ م ص ۱۱۲ - این کتاب وقت در گذشت اقبال نوشته شده و

سرائی درباره وی را متضمن است نیز مختصری از احوال اقبال و نقد های

معاریف بر کلام وی -

● اقبال و انجمن حمایت اسلام : طبع کتابخانه انجمن مزبور :

لاهور ۱۹۷۶ م - ص ۱۹۶ - کتاب را کتابدار بخش شرقی کتابخانه عمومی

پنجاب در لاهور آقای محمد حنیف شاهد تالیف نموده است - انجمن از نظر مدیریت به اقبال منوط بوده و شاعر اسلام بسیاری از منظومه های خود را در اجلاس های مالیانه آن می خوانده و امراء ، و ثروتمندان آن اداره در کمک ، به این انجمن کوشا و پهبشتاز بوده اند این کتاب زندگانی بتیم پرور و فقیر نواز علامه اقبال را آشکار می سازد .

● اصناف اقبال :-

تدوین بهار اله آبادی بمعرفی اخلاق احمد - طبع چمن بک دپو دهلی - آوریل ۱۹۸۱ م ص - ۴۰۸ -

این کتاب را نویسنده هندی از روی مقالات پاکستانیان جمع آوری نموده یا مقالات مطبوعه پاکستان را در اثر خویش گنجانده است - عنوانات چند مقاله بقرار زیر میباشد :-

دکتر سید محمد عبدالله : ابن عربی و اقبال ، ممدوح اقبال ، نظیری ، مقام اقبال در مطالعه تاریخ رومی شناسی . خالد اسحاق : غزالی ، ویلیام جیمز و اقبال . دکتر این سیری شمل : اقبال و حسین بن منصور حلاج ایساندروبووانی ، اقبال و دانته - دکتر محمد ریاض : شبلی و اقبال -

● اقبال و وحدت ملی :- از دکتر محمد ریاض - اداره اشاعت ادب عالم شماره ۴۱ - مولتان ۱۹۸۳ م - ص ۳۲ - اقبال از روی وحدت عقائد اسلامی و وحدت اهداف ، برای وحدت ملی کوشش نموده و نویسنده هم بر همان منهاج رفته است -

● اقبال در نظر چوهدری محمد حسین : مؤلف محمد حنیف شاهد - مطبوعات سنگ میل - لاهور ۱۹۷۵ م ص - ۲۳۰ -

چوهدری محمد حسین (۱۸۹۳ - ۱۹۵۰ م) سردی فاضل بود و از دوستان یک رنگ اقبال همه آثار اقبال از سال ۱۹۲۳ م به بعد زیر نظارت مرحوم چوهدری چاپ میگرددیده است - او برکتب اسرار خودی ، پیام مشرق ،

جاوید نامه، زبور عجم و ارمغان حجاز از اقبال نقد هائی نگاشته و مقاله انگلیسی اقبال را بعنوان «خلافت اسلامی» به اردو ترجمه نموده است این شش مقاله در این کتاب جمع آوری شده ولی مقاله مربوط به جاوید نامه از وسط افتاده ناقص گردیده است -

● اقبال نامه ها (اقبال نامه) : تدوین اخلاق احمد . هند . انتخاباتی از نشر اقبال - ص ۸۳ سال ۱۹۷۶ م

● اقبال در تصاویر و عکوس : تدوین قیوم نظامی - طبع گلوپ پبلشرز : لاهور ، س ن ص - ۱۲۴ - تصاویر متعدد اقبال با توضیحات و اشارات درباره زندگانی وی ، انتخابی از کلام اقبال و عکسهای متعدد از دستخط کلام اقبال به اردو و فارسی است -

● اقبالیات در هند : نوشته عبدالقوی دسنوی - آکادمی اقبال لاهور ص - ۸۴ س - ن (۱۹۷۸ م ؟) کتب و مقالات نوشته اقبال شناسان هند ، هم چنین آثار نویسندگان پاکستان که در هند چاپ گردیده و مساعی دانشجویان هندی در مورد اقبال شناسی در این کتابچه معرفی گردیده است -

● اسپینگر ، اقبال ، و مساله تقدیر : از عبدالحمید کمالی - طبع آکادمی اقبال س - ن - ص - ۲۵ - مقاله ای مستخرج از مجلد سه مادی " اقبال ریویو " ، مقاله بیشتر بر خطبه پنجم اقبال در کتاب احیای فکر دینی اسلام ، مبتنی است .

● اقبال :- مؤلف عطیه بیگم - ترجمه اردو از انگلیسی بقلم عبدالعزیز خالد - طبع آئینه ادب - لاهور ، ۱۹۷۵ م ص ۹۰ + ۶۰

● آیا اقبال اشتراکی بود ؟ نویسنده نامعلوم - دیمو کرتیک یوته فورس - لاهور ، س - ن - ص - ۳۲ - جواب سوال منفی است یعنی اقبال با عقائد اشتراکی کاری نداشته است .

● اقبال : از دکتر عبدالسلام خورشید طبع کتابخانه ملی - لاهور

ص ۱۳۵ طبع اول ۱۹۵۰ م دوم ۱۹۵۸ م در این کتاب مصنف زندگانی نامه اقبال را ارائه نموده به بعضی از موضوعات پرداخته است : پاکستان و مسأله معاش ، وطن پرستی از نظر اقبال ، تجدید تفکر اسلامی ، خودی ، فلسفه سخت کوشی ، مرد مومن از نظر اقبال ، ادب و هنر و سیاسیات جهان اسلام در پرتو فکر اقبال

● اقبال و مستر (آقای روشنفکر) : از منشی عبدالرحمان خان دارالتصنیف والتالیف مولتان ۱۹۵۵ م ص ۴۷ طبع سوم گوشه ادب لاهور ۱۹۵۶ م (باضافات) ص ۹۶ - قبلاً مقاله دکتر خلیفه عبدالحکیم « اقبال و ملا » معرفی گردید - اقبال و مستر در جواب آن است آقای منشی ارائه داده که اقبال یک شخصیت معتدل است و روشن فکران غرب زده را هم مانند ملا های بی سواد دوست نداشته است

● اقبال و تحریک پاکستان : نوشته دکتر عاشق حسین بتالوی طبع دانشگاه پنجاب لاهور ۱۹۶۷ م ص ۷۵

● اشارات اقبال : نوشته عبدالرحمان طارق کتاب منزل لاهور ۱۹۵۸ م ص ۲۱۶ و طبع دوم ایضاً چاپ ۱۹۵۹ م کتاب شرح اشارات و تلمیحات کتب اردوی اقبال را در بر دارد : بانگ درا ، بال جبریل ، ضرب کبیم و اربغان حجاز این کتاب کامل نیست ولی در حد خود مفید میباشد

● اقبال و دختران سات : مؤلف نامعلوم است - طبع اداره یادگار اقبال لاهور - ۱۹۴۰ م - ص ۵۶ - کتاب محتوی پیغام ویژه اقبال است درباره دختران ملت اسلامی که بیشتر در کتاب رموز بیخودی و اربغان حجاز ، مشهود است

● اقبال :- از پرفسور سمیع الحق طبع پتنه - هند - ص ۱۴۴ سال ۱۹۷۴ م - بحثی درباره فکر و فن اقبال ، انتخاب کلام

● اقبال و اسلام :- از سنجر عظیم آبادی - طبع سعید و شرکت

کراچی ۱۹۶۶م - ص ۱۷۵

● اقبال مجدد عصر : از دکتر سمپیل بخاری طبع مکتبه عالیہ ،
انارکلی لاهور ۱۹۷۶م ص ۱۸۵ عنوان مختصراً عبارت انداز : خطاب اقبال -
زبان - اسلوب - فضا - پیغام - حیثیت - سیرت ، تجدید - غزل اقبال -
شکوہ اقبال - و محاکات شعر اقبال

● اقبال و مغرب : نوشته پرفسور آل احمد سرور - طبع موسسه اقبال
شماسی سری نگر - ۱۹۸۱م ص ۲۴۰

● افکار اولیہ اقبال : از دکتر عبدالحق - طبع مسعود احمد ، چونپور
۱۹۶۹م ص ۲۹۶ عنوانات : سرگذشت فکری اقبال ، مآخذ و محرکات
فکر اقبال ، دور استفهام ، عرفان نفس و متعلقات آن ، تصور ملی اقبال
● اقبال : تدوین دکتر سواوی عبدالحق - طبع جدید رساله سہ
سہمی اردو است کہ در اکتبر ۱۹۳۸م از دکن حین در گذشت اقبال چاپ
گردیده بود - انجمن ترقی اردو دہلی در سال ۱۹۴۰م آن را در صورت کتاب
چاپ نموده بود کہ مجدداً در ۱۹۴۴م ہم چاپ شد ، ص - ۳۷۶ بعضی
از مقالات آن حالت کلاسیکی دارند مثلاً :

تصور خودی اقبال از دکتر سید عابد حسین . روسی ، نیچہ و اقبال
از دکتر خلیفہ عبدالحکیم - اقبال و هنر از دکتر یوسف حسین خان - تصور زبان
و مکان اقبال از سید بشیر الدین ، اقبال و نابدین وی از آل احمد سرور و
بیماری آخرین علامہ اقبال از سید نذیر نیازی

● اقبال و حیدرآباد : اکادمی اقبال - کراچی ۱۹۶۱م ص ۲۳۲
نوشته نظر حیدرآبادی - اقبال چند بار بہ حیدرآباد دکن سفر نموده
بود و با مشاہیر و بزرگان آن ایالت بزرگ معاشر و دوست بوده است چنانچہ
نامہ های زیاد مہاراجہ کشن پرشاد و اکبر حیدری کہ وزرای کبیر آن ایالت
بودہ اند بنام اقبال دریافت شدہ و بدست داریم - در کتاب آقای نظر حیدرآبادی

همه این جزئیات و مطالب مربوطه یکجا شده است.

● **اوزان اقبال :** از ابوالاعجاز حفیظ صدیقی - طبع شیخ علی و پسران لاهور ۱۹۸۷ راجع به بحر های پسندیده اقبال مباحث ادبی در این کتاب گرد آمده است .

● **اقبال کامل :** تالیف (مولانا) عبدالسلام فدوی طبع اداره دارالمصنفین اعظم گڑھ - (هند) ۱۹۴۸ م ص ۴۰۰ تجدید چاپ ۱۹۶۴ م طبع پاکستان مکتبه ادب لاهور ۱۹۶۷ م ص ۳۴۷ کتاب با ارزش است و هنوز هم دانشگاهیان از آن استفاده سرشار می نمایند ابواب آن بطور کلی بقرار زیراند :-

احوال اقبال، آثار اقبال، شعر اردو، شعر فارسی، محاسن ادبی کلام اقبال، پذیرش خاطر و تاثیر کلام اقبال، بعضی از اشتباهات، فلسفه خودی، فلسفه بیخودی، نظریه ملت، نظریات آموزش و پرورش و سیاست، اقبال و مقام زنان، هنر های زیبا از نظر اقبال و نظام اخلاق اقبال مبتنی بر خودی .

● **اقبال دارالسلام و مودودی :** از اسعد گیلانی طبع اکادمی اسلامی لاهور ص ۳۰۸ (۱۹۷۸ م) مقصود از دارالسلام پتانکوت است در پنجاب شرقی که مولانا مودودی گویا به پیش نهاد اقبال از حیدرآباد دکن به آن ناحیه مهاجرت نموده و آنجا طرح تفکر اسلامی ریخته بود .

● **اقبال و کشمیر :** از دکتر صابر آفاقی اکادمی اقبال لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۹۰

اقبال شاعر یا فلسفی؟ اقبال در حضور خداوند، خودی بآئینه تشبیهات عناصر درام در شعر اقبال، بحر های دلپسند اقبال، مرد مومن : کرداری در شعر اقبال، نظمهای اقبال و عظمت آدم مطالعه نظم تسخیر فطرت، رثای اقبال برای مادرش

● **اقبال و نظریه وطنیت :** نوشته دکتر وحید قریشی طبع دانشگاه

پنجاب لاهور ۱۹۷۰ م ص ۸۰ نویسنده باثبات رسانده است که اقبال در عین محبت وطن ، وطنیت محدود را دوست نداشته است.

● اقبال و تمهذیب حاضر : از سید واجد رضوی طبع ایجوکیشنل کنفرانس لاهور ص ۳۸ س ۱۹۶۹ م ؟ در این کتابچه نویسنده علل مخالفت اقبال را با تربیت عصر حاضر (: مدنیت فرنگی) باز گو نموده و از نوشته ها و اشعار اقبال شاعر ها آورده است

● اقبال، مادیت غرب و اشتراکیت: نوشته نعیم صدیقی اداره دارالفکر لاهور ۱۹۶۹ م ص ۴۴

● اقبال و نظریهٔ پاکستان ۸۴ س ایضاً از همین نویسنده طبع مکتبهٔ سیاره - اچهره لاهور ۱۹۶۳ م

● اقبال و قادیانی : از نعیم آسی طبع اکادمی مسلم سیالکوت ۱۹۷۴ م ص ۱۸۸ انتخابی است از نشر و نظم اقبال در رد قادیانی ها

● اقبال ن حیث مفکر تعلیم :- نوشتهٔ بختیار حسین صدیقی . اکادمی اقبال ص ۴۱۹ سال ۱۹۸۳ م یکی از موضوعات مورد پسند اقبال نظام آموزش و پرورش بوده و در پیرامون آن کتابهای زیاد نوشته شده است ، نویسندهٔ این کتاب استاد فلسفه است و پیرامون فلسفه و آموزش و پرورش از دیدگاه اقبال اختصاصاً صحبت نموده است.

● اقبال و جمالیات (زیبا شناسی) : نوشتهٔ دکتر نصیر احمد ناصر اکادمی اقبال کراچی ۱۹۶۴ م ص ۵۰۲ دکتر ناصر متخصص زیبا شناسی است و تاریخ این علم را در دو مجلد نگاشته است او کلام اقبال را از روی این علم مورد بررسی قرار داده و حسن این کلام را بهتر نمایانده است.

● اقبال سمودوح عالم : تدوین دکتر سلیم اختر طبع بزم اقبال لاهور ۱۹۷۸ م ص ۵۴۶ کتاب ۳۸ مقاله ترجمه شده دارد دو سه را دکتر سلیم اختر ترجمه نموده و بقیه از دیگران گرفته شده است در

این کتاب محبوبیت اقبال در سراسر گیتی نشان داده شده است بویژه در کشور های اسلامی و این امر از ترجمه مقالات پیدا است که در این مجموعه گرد آورده شده است - مثلاً از اقبال دوستان ایران دو مقاله زیر گنجانده شده است :

اقبال ، شاعر حیات نوشته دکتر غلام حسین صدیقی ، معنی بیثنی از اقبال نوشته دکتر احمد علی رجائی بخارائی . بیت شرح کرده شده این است :

فطرت آشفته که از خاک جهان مجبور خود شکن ، خود نگری خود گری پیدا شد

● اقبال و عبدالحق (از دیدگاه مکاتیب اقبال) تدوین دکتر ممتاز حسن احسن طبع مجلس ترقی ادب لاهور ۱۹۷۳ م ص ۱۶۰ - عبدالحق همان کسی است که به علت خدمات شایان خود پدر زبان اردو ، نامیده شده و ملقب گردیده است (۱۸۷۲ - ۱۹۶۱ م) - در این کتاب روابط هر دو نمایانده شده و ناسه های اقبال به عبدالحق و نگارش های عبدالحق پیرسون علامه اقبال جمع آوری شده است .

● اقوال اقبال نوشته سعید ای . شیخ طبع انارکلی لاهور ۱۹۷۹ م صفحه ۹۶ - اشعار حکیمانه و اقوال و گفتارهای بصیرانه اقبال ، بعنوان منتخبات و مختارات در این کتابچه گنجانده شده ولی این کتاب فاقد ارزش تحقیقی است .

● اقبال وقادیانیت از آقا شورش کاشمیری - طبع اداره چتان ، لاهور ۱۹۷۴ م ، ص - ۹۶ .

● اقبالی مجرم (گناه کار متمر) : اینها از نویسنده مذکور ناشر و سال هم همان - ص ۷۰ - نقدی بر کتاب : فکر اقبال از دکتر خلیفه عبدالحکیم ، تلمیحات اقبال از عابد علی عابد و ذکر اقبال از عبدالمجید سالک دارد

● اقبال ، پیامبر انقلاب : ایضاً از همان مصنف - ادارهٔ پسران فیروز - لاهور ۱۹۶۸ م ص ۹۴ - کتاب حاوی مقالات مختصر دربارهٔ اقبال است که سالها پیش نوشته شده بود - انتخابی از کلام اقبال هم در این کتاب گنجانده شده است -

● اقبال ، قلندر نبود :- نوشتهٔ صائب عاصمی - ادارهٔ تخلیق کار لاهور - ۱۹۶۷ م ص - ۲۲۰ - زیر این عنوان ، اقبال بقرار وزیر معرفی شده است :

قلندر - دور قلندری - دور شریعت - اقبال و مسلمان - قلندری و اقبال - مرد مومن اقبال - فلسفهٔ وجودی - توحید و اشتراکیت نقیض یک دیگر اند -

● اقبال و بهوپال :- از صہبا لکهنوی - اکادمی اقبال ۱۹۷۳ م - ص - ۳۱۲ - تجدید چاپ ۱۹۷۸ . مردم ایالت اسبق بهوپال در جنوب هند از ۱۰۰۰۰ بار قدر شناس اقبال بوده اند . اقبال بارها آنجا گذری داشته است و در سالهای ۱۹۳۵ و ۱۹۳۶ م بویژه ماه ها آنجا اقامت داشته و معالجهٔ برقی گوی خویش داشته است - در این اوان بعضی از اشعار کتاب ضرب کلیم و مثنوی ” پس چه باید کرد ای اقوام شرق ،“ اقبال در بهوپال سروده شده است - وزیر آموزش و پرورش آن ایالت دکتر سید راس مسعود ، نوۀ سید احمد خان بوده و حکومت آن ناحیه با حمید احمد خان (و : کراچی ۱۹۶۰ م) بوده - کتاب ضرب کلیم را اقبال بنام وی معنون ساخته است - بکوشش دکتر سید راس مسعود (و : ۱۹۳۷ م) مرحوم اقبال از سال ۱۹۳۵ م تا روز در گذشت خویش از آن ایالت کمک ۵۰۰ روپیه ساهیانہ را دریافت مینموده است - در کتاب اقبال و بهوپال ، نوشتهٔ مدیر ساهنامہ ، افکار ، کراچی همهٔ این امور مندرج است - آقای صہبا لکهنوی مکاتبۂ اقبال را با عمال بهوپال نیز

نقل نموده است .

● اقبالیات (آزمایش ذهن) :- نوشته شاهد انصاری - مکتبه شاهکار لاهور - ۱۹۷۷ م - ص ۴۶ . ۱۲۱۲ سؤال با جوابهای مختصر درباره زندگانی و فکر و فن علامه اقبال . این نوع کتب معلومات بیشتر بدرد دانشجوین میخورد و بکمک آنها در امتحانات گروه رسانه های خبری شرکت می نمایند .

● اقبال در نظر ادبا :- تدوین ظفر اقبال طبع شاهین بک ستال سرینگر ۱۹۷۱ م ص ۱۶۰ - درباره اقبال مقالات ادبا گرد آورده شده است : اقبال ، یک شاعر آفاقی ، نظریه حرکت اقبال ، اقبال و این شتین ، اقبال و ملت ، هنر اقبال و فطرت ، حسین بن منصور حلاج از دید گاه اقبال ، اقبال میان فیلسوفان وجودی ، مساله آفاقیت اقبال ، انسان کامل در نظر اقبال ، نغمه کجا و من کجا ؟ تا اینجا چند عنوان کتاب بوده است

● اقبال در آئینه خانه : نوشته آفاق احمد طبع اکادمی اردو بهوپال ۱۹۷۹ م ص ۲۲۰ گزارش سیمیناری که در آن سال (آوریل ماه) پیرامون فکر و هنر اقبال تشکیل داده بودند

● اقبال و قرآن : از دکتر عارف بتالوی اداره کتاب لمیتد کراچی ۱۹۵۰ م ص ۴۰۶ - عناوین بعضی از ابواب آن : تأثیر کلام خدا بر کلام اقبال ، تصور زندگانی در اسلام ، اقبال و کائنات ، قرآن و خودی .

● اقبال از نظر ایرانیها از دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی (متولد ۱۹۰۹ م) ، اکادمی اقبال ص ۳۷۸ سال ۱۹۵۷ م . آقای عرفانی در حدود ۱۵ سال در ایران مأمور خدمت بوده و حاصل آن اقامت کتابهایی است که این اثر یکی از آنها می باشد - در این کتاب منقولات زیادی از شعار و نوشته های ایرانیان درباره اقبال آمده و نویسنده ، احترام قلبی شاعر

و حکیم الامت را در میان برادران همسایه وی بازگو نموده است - در آغاز، مقاله، بهار و اقبال، است و پس نقل فراوان از شماره ویژه مجله محیط سال ۱۳۲۴ ش نوشته مدیر آن سید محمد محیط طباطبائی -

و اقتباساتی از مقالات استاد سعید نفیسی و دکتر حسین خطیبی و بعداً انتخابی از « اقبال لاهوری » از استاد مجتبی میهنوی و استاد سید محمد علی داعی الاسلام صاحب مقاله دکتر اقبال و شعر فارسی (ی : ۱۹۲۸ م) . دیگر مقاله نگاران عبارت اند از علامه علی اکبر دهخدا، سید حسن تقی زاده، لطیف علی صورتگر، دکتر مقتدری، دکتر ناظرزاده کرمانی، دکتر عبدالحسین نوائی و غیره و از آن به بعد ستایش های شاعران مداح است .

و ما اشعاری از قصیده دکتر قاسم رسا را نقل مینمائیم که در بعضی دانشگاه های پاکستان جزو دروس میباید شد :

| | |
|-------------------------------|-------------------------------|
| سرزد از لاهور رخشان اختری | آنکه پا کستان همی نازدبدو |
| خود نه پا کستان که خاک هند را | خامسه اقبال بخشید آب-رو |
| طالب حق بود و در آفاق گشت | تا کند مطلوب خود را جستجو |
| آبیاری کرد خاک هند را | تا که آب رفته باز آرد بجو |
| آنکه استقلال پا کستان و هند | در جهانیش بود تنها آرزو |
| ریخت در ساغر شراب اتحاد | گفت یاران را که قوموا واسرعوا |
| بیدلان را میکشد سوی چمن | ارمغان آن گل خوش رنگ و بو |
| در دل عشاق سوز خامه اش | آتش عشق است نشیند فرو |
| در پیام شرق آن دانا چو کرد | با گوته دانای مغرب گفت و گو |
| در سخن از شاعر مغرب زمین | شاعر مشرق زمین بر بود گو |
| هر که او چون گرداند سخن | در جهان هر گز نمیرد نام او |

● اقبالیات :- برای امتحان متوسطه (کلاس ۱۲) طبع دانشگاه

ادب عربی بر اقبال - پرفسور محمد عثمان : شعر عاشقانه اقبال . جگن ناتھ آزاد : شعر اقبال - صلاح الدین احمد : کوه و صحرای اقبال - عابد علی عابد : ارتقای علامت لانه در کلام اقبال - سید وقار عظیم : غم فرهاد و عشرت پرویز شعر اقبال . وزیر آقا : اقبال از کرمک نادان تا کرمک شب تاب . محمد ریاض : هیأت‌های نوین شعراقبال

● اقبال و موسیالیزم (اشتراکیت) : مقالات . تدوین کننده محمدحنیف

داسی ، اداره البیان ، لاهور . ۱۹۷۰ م ، ص - ۲۰۶

در این مجموعه، سخنان حاسیان و منکرین بولشویزم دیده میشود بعضی از نویسندگان مقالات تا آن زمان در گذشته بودند و بعضی دیگر هنوز زنده بودند . عنوانات این مجموعه بقرار زیر می باشند :

اقبال و اشتراکیت از دکتر خلیفه عبدالحکیم ، دیگری از عزیزاحمد - موسوی از دکتر خواجہ محمد زکریا - اقبال و اشتراکیت از دیدگاه مودودی ، اقبال و اشتراکیت از دیدگاه پیشرفت ، و اقبال و شوروی از پرفسور محمد عثمان .

● اقبال و پیغام وی :- از میان محمد رفیق خاور لاهور ۱۹۳۸ م

ص ۶۴ - طبع ثانی مکتبه اردو لاهور صفحات همان ترجمه و تلخیص مقاله انگلیسی نوشته تصدق حسین خالد درباره فلسفه زندگانی و شعر اقبال است .

● اقبال چه می خواست ؟ : از دکتر جاوید اقبال - طبع اداره دار

الفکر لاهور س ن - ص - . یک مصاحبہ است با عنوان (اگر اقبال امروز زنده بود ؟) و سخنرانی روز اقبال سال ۱۹۶۹ م « اقبال و نسل نو » بزبان فرزند اقبال .

● اقبال و روزگار وی :- از پرفسور جگن ناتھ آزاد طبع اداره

افیس اردو الہ آباد - ۱۹۶۰ م - ص ۱۲۶ - کتاب شامل سه مقاله است :- پس منظر ہندی اقبال و شعر وی ، آہنگ متصو فانہ کلام اقبال ،

اقبال و روزگار وی .

● اقبال و مفکرین غربی :- ایضا از نویسنده فوق - مکتبه محدود

جامعه در دهلی نو چاپ نمود - ۱۹۷۵ م - ص - ۱۹۰ - هما نظور که
عناوین زیر مبین خواهند بود ، کتاب در موضوع خود جالب است :-

اقبال و فکر یونان - اقبال و فکر نوین غربی (بیکن ، لاک و کانت

اقبال و فیخته - اقبال و شوین هاور - اقبال و کارل مارکس - اقبال و نیچه -

اقبال و برگسون . اقبال و دانتس ، اقبال و مہلتون - اقبال و گوته

● اطراف اقبال : نوشته ملک حسن اختر - طبع مکتبه میری

لاہوری لاہور - ۱۹۷۲ م - ص ۳۶ - مجموعه مقالات نویسنده است درباره
زندگی و شعر و افکار اقبال - عنوانات کتاب بقرار زیر است .

احوال زندگانی اقبال ، تصورات خودی و بیخودی ، عشق و سردسومن ،

نظریہ های هنر ، آموزش و پرورش ، بولشویزم ، غزل اردوی اقبال ، مطالعہ

منظومات طویل وی : خضر راه ، طلوع اسلام ، مسجد قرطبہ و ساقی نامہ

● اقبال درون خانہ : نوشته دکتر خالد نظیر صوفی (خواہر

زادہ اقبال) طبع بزم اقبال لاہور ص ۱۹۵ سال ۱۹۷۱ م - پیش گفتار از

غلام رسول مہر . عنوان ذیل کتاب را معرفی میکنند : وقایع دلچسب و

نادر زندگانی خانگی شاعر ... ، کتاب بعکسهای اقبال مزین است و زندگانی

تفکر آمیز و درویشانہ حکیم الامت را مبرهن است نویسنده در مقابل تاریخ

مسلم تولید اقبال - یک تاریخ نوین را ارائه داده کہ تا کنون موجب

قیل و قال دانشمندان قرار گرفته است - یعنی ۳۰ دسمبر ۱۸۷۳ م .

● اقبال و سلا : از دکتر خلیفہ عبدالحکیم بزم اقبال لاہور

(۱۹۵۴ م ؟) ص ۲۸ مقالہ ای است مستخرج از مجلہ سہ ماہی اقبال

کہ بزم مذکور منتشر می کرده در این مقالہ نویسنده سواردی را ذکر نموده

کہ اقبال با آخوندها و سلاهای کم سواد مخالف بوده است .

● اقبالیات اسد ملتانی : تدوین جعفر بلوچ لاهور ۱۹۸۲ م ص ۲۵۱
اسد ملتانی شاعر و نویسنده ای بود (و : ۱۹۵۶ م) که بعضی از منظومات
وی را اقبال اصلاح نموده بود آقای جعفر این نوع اشعار و نیز یاد داشتها
و نوشته های اسد ملتانی را درباره اقبال یکجا نموده و گفتارها و
نگارشهای اسد در پیرامون اقبال را توضیح نیز داده است .

● اقبال بچگان مع بیا به مجلس اقبال : نوشته عبدالقوی دسنوی
طبع نسیم بک دیو لکهنشو (س ن) و اداره خیای حرم لاهور ۱۹۷۸ م
ص ۹۶ . داستانهایی برای بچه ها مع انتخاب کلام آسان اقبال

● اقبال اطفال : از دکتر محمد عبداللطیف طبع مؤسسه کتب درسی
پنجاب لاهور ۱۹۷۱ م ص ۱۰۱ به زبان ساده اردو ، احوال اقبال نوشته
شده و بعضی از داستانهای منظوم اقبال به نثر نوشته شده و کردارهای
جالب برای اطفال ارائه شده است تا بچه ها از شخصیت های فعال و
کوشا و جوانمرد سر مشق بگیرند

● اقبال و بچه ها : از صوفی غلام مصطفی تبسم طبع اداره بسته
پندی محدود لاهور ۱۹۷۸ م ص ۴۲ انتخابی از کلام آسان اقبال است با
بعضی از داستانهای استخراج شده از روی اشعار و منظومات اقبال -

● اقبال نامه : تدوین چراغ حسن حسرت شماره ویژه مجله
شیرازه (۱۹۳۸ م) نیز طبع لاهور (۱۹۳۹ ؟ م) ص ۱۲۴ . کتاب پاره
ای از احوال و افکار و انتخاب کلام اقبال را محتوی است

● اقبال یک مطالعه نوین : از ثاقب رزمی طبع آئینه ادب لاهور
۱۹۸۴ م ص ۱۲۸ در این کتاب بعضی از عنوانات تازه در رابطه با اقبال
مورد مطالعه قرار گرفته است .

● اقبال و مزدور : از قدیر لدهیانوی طبع راهبر پبلیکیشنز ۱۱
دی مال لاهور ۱۹۸۴ م ص ۲۹۲ مزدور در زبان اردو مطلقاً کارگر است

در این کتاب نویسنده باثبات رسانده است که اقبال باوجود نفرت از نظام کمونیستی به کار گران بعنوان یک طبقه مستضعف جامعه دلسوزی تامه داشته است

● **اقبال و اتحاد ملی :** نوشته سید مظفر حسین برنی بهارت ۱۹۸۴ م ص ۶۲ مصنف در این کتابچه عناصر اتحاد ملی را از نظم و نثر اقبال برگزیده و بدرستی مدعی است که ملت مسلمان در صورت عمل بر این عناصر دچار شقاق و افتراق نمی شود و ملل دیگر جهان هم از این سخنان حکیمانه اقبال می توانند بهره ببرند .

● **اقبال با کمال :** تدوین سید اصغر علیشاه جعفری طبع ملک نذیر احمد تاج بک دیو لاهور چاپ اول ۱۹۶۶ م ص ۶۶۸ چاپ ثانی ۱۹۶۸ م ص ۷۷۹ متداول ترین اثر درباره اقبال مخصوصاً بین دانشجویان کلاسهای بالا و مجموعه مقالات است درباره زندگانی و آثار و افکار اقبال مانند :

شخصیت اقبال از دکتر یوسف حسین خان ، اخلاق و عادات علامه اقبال از عبدالسلام ندوی، اقبال به عنوان شاعر و فلسفی از سید احتشام حسین، تصور خودی اقبال از دکتر سید عابد حسین، مکاتیب اقبال از پرفسور آل احمد سرور. روسی ، نیچه و اقبال از دکتر خایفه عبدالحکیم . اقبال درباره علم، کمال روحانی و وجدان ایضاً از وی ، آثار اقبال ایضاً از وی، اقبال و ناقدان اقبال از آل احمد سرور - در این مجموعه اقتباساتی بصورت مقالات از کتب معروف اقبال شناسی دیده میشود مثلاً از : روح اقبال ، اقبال کامل و فکر اقبال

● **استحان اقبالیات :** تدوین تعظیم فاطمه و سید اصغر علی شاه جعفری طبع تاج بک دیو لاهور ۱۹۷۱ م ص ۵۹۲ حل سؤالات استحان فوق لیسانس است در رشته اردو که مخصوصاً درباره اقبال شناسی میباشد نویسندگان از روی نوشته های اقبال شناسان نامی مطالبی را جمع نموده اند

● اقبال ، شعر و پیغام وی : نوشته شیخ اکبر علی ، طبع ۱۹۴۶ م
ص ۱۶ + ۴۲۴ بوسیله کمال پبلشرز لاهور طبع دوم بوسیله انجمن حمایت
اسلام لاهور ۱۹۵۵ م شماره صفحات همان

از اقدم کتب درباره اقبال است شیخ عبدالقادر برای آن دیباچه
نوشته است چه بسا نویسندگان بعدی از این کتاب استفاده نموده اند عناوین
آن بقرار زیر است : آثار منظوم اقبال ، هنر اقبال ، اسلوب بیان شاعر ،
خوبیهای معنوی ، تصور عقل و عشق اقبال ، نظر شاعر درباره تصوف ، وصف
طبیعت از اقبال ، تصور های خودی و ملت ، نظم " تسخیر فطرت " ، ارتقای
تدریجی فکر اقبال

● اقبال و اشتراکیت اسلامی : طبع مکتبه چراغ راه کراچی س
ن ص ۳۴ حاصل مذاکره مه شخص است :

ای کی بروهی ، اقبال ، اجتهاد و اشتراکیت اسلامی . فاتک عزیز :
اقبال و اشتراکیت اسلامی و ایضاً به همان عنوان از شفیق . مصنفین ،
رای میدهند که اشتراکیت با اسلام در مورد دل سوزی برای کارگران زحمت کش
و فقی دارد و همین اسر اقبال را خوش آمد و الا او یک نظام ملحدانه به
تمام معنی را هیچگاه نپسندیده است

● اقبال و اشتراکیت : (سو سیالیم) از ذوالفقار علی طبع پاک
لیبر پبلشنگ هاؤس لاهور س ن ص ۳۲

نویسنده معتقد است که اقبال حامی اشتراکیت است در صورتی که
او فقط دلسوز طبقاً مستضعفین بوده است

● اقبال برای بچه ها و جوانها : نوشته دکتر محمد ریاض ، دکتر
خواجه حمیدیزدانی و رحیم بخش شاهین . تدوین دکتر محمد ریاض و رحیم بخش شاهین
دانشگاه آزاد علامه اقبال در اسلام آباد طبع ۱۹۸۳ م ص ۱۳۵ (قطع
بزرگ)

این کتاب مشتمل است بر :

(۱) نظم های اقبال برای بچه ها در ضمن کتاب " بانگ درا " ،
با فرهنگ و معانی لغات

(۲) انتخابی از داستانهای منظوم مفید اقبال برای اطفال و نوجوانان
و نگارش آنها به نثر ساده و روان (داستانها از هر دو کلام اردو و فارسی
اقبال منتخب شده اند).

(۳) بانضمام قسمت آخر جاوید نامه و اشعاری از اقبال از کتب دیگرش،
پیغام ویژه وی برای اطفال و جوانان ملت یکجا گنجانده شده است

● اقبال و نظام اشتراکیت : از آقای قاضی شیخ عبدالرحمان رئیس
دیوان کشور پاکستان طبع نموده اداره ثقافت اسلامیة لاهور سال ۱۹۷۴
ص ۷۸

در این کتاب نویسنده بشرح و بسط بیان نموده است که علامه
اقبال تنها صبغه مشترک اسلام با نظام اشتراکیت را ستوده است

● اقبال چه خواسته بود ؟ خطابه سید ابوالاعلی مودودی در انجمن
دانش جوانان دانشگاه پنجاب لاهور ۱۹۷۷ م ص ۴۰
سید مودودی به افکار اسلامی اقبال اشاره نموده اوضاع پاکستان
و جهان اسلام را مورد انتقاد قرار داد

● اقبال منفرد : تدوین معراج نیر طبع مکتبه عالیہ لاهور ۱۹۷۶ م
ص ۱۷۵ مقاله های دیگران جمع آوری شده است مانند :

اقبال و نظر ابراهیمی از پرفسور مرزا محمد منور ، اقبال در آئینه
مکتب وی نوشته دکتر غلام حسین ذوالفقار ، اقبال شاعر راستیهای ابدی
از عاصم صحرائی ، اقبال شاعر جوانان از سید معراج نیر وغیره

● اقبال (برای بزرگ سالان) نوشته محمود علی خان جامعی
مکتبه جامعه تعلیم ملی کراچی ص ۳۲ س ن

● اقبال و تصوف از پروفیسور محمد زمان : دو بار بزم اقبال لاہور طبع نمود (۱۹۵۸ ، ۱۹۶۴ م) ص ۱۶۱ و یک بار ہم : تاج پبلشنگ ہاوس دہلی (ہند) ص ۲۰۰ سال ۱۹۷۶ م
در موضوع خود کتاب خوبی است و رابطہٴ اقبال را با تصوف بخوبی بیان می کند

● ایقان اقبال : از پروفیسور محمد منور کراچی ، ایوان اردو ۱۹۷۷ م - ص ۲۴۰ - مجموعهٴ مقالات است در موضوعات اقبال شناسی همچون :

اقبال و تعلیم انسانی ، تقدیر در تصور اقبال ، اقبال و حیات بعدالممات ، ملت در عقیدہٴ اقبال ، اقبال و سرگ مجازی ، فقر از دید گاہ اقبال -

● اقبال و منکرین حدیث : مؤلف پروفیسور محمد فرمان مکتبہٴ مجددیہ ، گجرات ۱۹۶۳ م ، ص ۲۳۸ - در پاکستان بلکہ در سراسر شبہٴ قارہ، عدہ ای از دانشوران حدیث رسول را یکی از مآخذ چہار گانہٴ تشریح نمی شناسند - اقبال ج-زع این گروہ نبوده البتہ منکرین حدیث از وی شاہد می آورند - اقبال روش خویش را در خطبہٴ ششم احیای فکر دینی در اسلام و در شمار خود واضح نموده است و پروفیسور محمد فرمان از اینہا استفادہ نموده اثری خوب ارائه داده است -

● اقبال و سید سلیمان ندوی : مؤلف طاہر تونسوی - طبع مکتبہٴ عالیہ لاہور سال ۱۹۷۷ م ص ۱۶۰

در این کتاب روابط اقبال و سید سلیمان ندوی (۱۸۸۲ - ۱۹۵۳ م) مورد بررسی قرار گرفتہ و مکاتیب اقبال بنام وی گرد آورده شدہ نیز نتد و نظر سید سلیمان ندوی بر آثار و منظومات اقبال گنجانده شدہ و همچنین چاپہای اشعار او در ماہنامہٴ معارف ، اعظم گڑھ ارائه گردیدہ

است - ماهنامه مذکور از سال ۱۹۱۶ متوالیاً چاپ می شود یاد آوری می شود که اقبال درباره نکات ادبی و مسایل اسلامی پیش از دیگران با سید سلیمان مشورت‌هایی داشته است

● اقبال و عشق رسالتآب : از پرفسور سید محمد عبدالرشید - فاضل ، اداره تنویرات علم و ادب و ۵۰۵ - پیر الهی بخش کالونی کراچی ص ۱۸۴ س ن - چاپ دهلی (بهارت) ۱۹۷۸ م ص ۱۷۲ - موضوع کتاب از عنوان آن آشکار می باشد

● اقبال در پرتو قرآن حکیم : (دو جلد) از قاضی محمد ظریف طبع اول (جلد اول) ۱۹۵۰ م ص ۴۱۳ - طبع اول جلد دوم ۱۹۵۵ م ص ۴۰۰ - جلد اول سه بار در خوشاب چاپ شده و جلد دوم دوبار در لاهور -

● آثار اقبال : تدوین غلام دستگیر رشید طبع اول بوسیله اداره اشاعت اردو ، دکن ۱۹۴۴ م ، دوم به وسیله سید عبدالرزاق تاجر کتب ، دکن ۱۹۴۶ م ، ص ۳۲۰ (اثر در زبان اردو : نقش و نشان) این کتاب بعضی از مقالات مهم و مفصل را جمع نموده است همچون : زندگانی اقبال نوشته دکتر خلیفه عبدالحکیم ، لهجاتی در حضور اقبال از عاشق حسین بتالوی ، جواهر علمی صحبت اقبال از پرفسور خواجه عبدالحمید ، اقبال و حدیث جبر و قدر از میر ولی الدین استاد فلسفه ، اقبال در حضور آدم از مؤلف کتاب غلام دستگیر رشید ، تشریح اقبال از دکتر سید محمد عبدالله محفل میلاد النبی (سخنرانی علامه اقبال) . عقیده توحید و اقبال نوشته نذیر الحسن میر تهی

● آفاق (هفتگی) ویژه نامه اقبال لاهور ۳۰ آوریل ۱۹۴۹ م ص ۶۳ مقالات و سخنرانیها و منظومه های متعدد در آن گنجانده شده است این نوشته ها زندگانی و افکار اقبال را در بردارند

● آئینه اقبال : (مجموعه مقالات) مؤلف محمد عبدالله قریشی
 طبع آئینه ادب لاهور ۱۹۶۷م، ص - ۲۶۳ چند عنوان مقاله‌ها ذکر می
 شود :

وضع زنان مشرق و مغرب ، سخنرانیهای اقبال، مشاهدات اقبال در
 اسپانیا ، استاد فلسفه اقبال دکتر میک تیگرت نوشته دکتر عاشق حسین
 بتالوی ، " مثنوی اسرار خودی "، نوشته چوهدری محمد حسین، درباره " مثنوی
 رموز بیخودی "، از شیخ عبدالقادر ، اصطلاح خون جگر در کلام اقبال نوشته
 امجد کندیانی ، وحدت نصب العین در شعر حافظ و اقبال از حافظ عبدالله
 فاروقی ، اقبال و منشی احمدالدین فوق نوشته محمد عبدالله قریشی

● آثار علامه اقبال (فهرست محتویات) تهیه کرده دکتر احمد
 نبی خان ، ترجمه اردو : محمد عبدالله قریشی طبع نموده موزه اقبال خیابان
 علامه اقبال لاهور ، طبع اول ۱۹۸۳م ص ۲۲۶ در این فهرست آثار
 و اشیای شخصی علامه اقبال که در موزه اقبال وجود دارد ، با شرح ، و
 بسط و عکسهای متعدد گنجانده شده و بنحو بسیار زیبا چاپ گردیده است
 غیر از مکتوبات و عکسها و یاداشتهای مطالعاتی و اسناد و مدارک والبسته
 و لوازم منزل مانند مبل و قالیها و ظروف و اشیای متفرق دیگر ،
 مسوده های آثار مستقل (تصانیف) و مقالات که بعضی ها هنوز چاپ نگردیده
 در موزه اقبال نگهداری می شوند و این فهرست محتویات نمایانگر کمیت
 و کیفیت آنها است اشعار و یا " اشتهای دست نوشته اقبال به زبان های
 اردو و انگلیسی و فارسی در این فهرست آثار دیده می شوند مثلاً
 از صفحه اول مسوده " پیام مشرق " معلوم می شود که اقبال در قسمت
 رباعیات چنین نوشته بود : به تتبع بابا طاهر عربان همدانی ولی اینک بجای
 آن ما " لاله طور " می بینیم .

● اقبال و فلسفه او : مقالات پرفسور آل احمد سرور تدوین

صدیق جاوید طبع مکتبه عالیہ لاہور ۱۹۷۷ م ص ۱۹۲

● اقبال و مسلک تصوف : از دکتر ابواللیث صدیقی - طبع

آکادمی اقبال لاہور ۱۹۷۷ م ص ۶۳۷

● اقبال و عقلیت پسندی : از دکتر محمود رضوی آئینہ ادب

لاہور سن (۱۹۷۷ ؟) ص ۱۱۲

● اکبر و اقبال : نوشته دکتر غلام حسین ذوالفقار - مکتبه

عالیہ لاہور ۱۹۷۷ م ص ۱۵۲

اکبر یعنی سید اکبر حسین رضوی الہ آبادی (و : ۹۲۱ م) اقبال

باو سخت احترام می کرد - اکبر را « لسان العصر » می نامند - اشعار

اکبر در آثار اقبال نقل شده و همانطور مکتیب زیاد بین آنان مبادله

می شده اقبال مقاله ای به انگلیسی بعنوان حاسہ هگل در شعر « لسان

العصر » نگاشته بود ترجمہ مقاله و حلاجی روابط هر دو از روی مکتیب

و نوشته آنان جزو محتویات این کتاب است درباره اکبر رثای اقبال

بین فارسی زبانان زیاد معروف نشده چون آن تنها در چاپ اول « پیام

مشرق » مندرج بود و اینک آنرا در « باقیات اقبال » وغیره می توان دید :

حیانتش بحق بود روشن دلیلی

بہ بت خانہ دور حاضر خلیلی

اذان درائی ، پیام رحیلی

بجانہا کشاینده سلسبیلی

دلش پرورش داده جبرئیلی

در یغا کہ رخت از جهان بست اکبر

سر ذرۂ طور معنی کلیمی

نوای سحر گہ او کاروان را

زدلہا بر افکنده لات و عزلی

دماغش ادب خورده عشق و مستی

● اقبال و بزم حیدر آباد دکن : تدوین عبدالرؤف موج ۱۹۷۸ م

و در کراچی ص ۱۷۶ مثل کتب دیگر است کہ در این زمینہ نوشته و

چاپ گردیده است

● اقبال و دلی : جامعه نگر دهلی نو ۱۹۷۸ م ص ۱۵۲ تدوین عبدالقوی دسنوی ایضاً

● تصور زبان اقبال : از پرفسور جگن ناتھ آزاد مقاله. ۳ و ۴ صفحه دارد. در ضمن مجله خاور شناسی دانشگاه پنجاب لاهور شماره ویژه اقبال ۱۹۸۱ م ص ۱ تا ۴۳

● اقبال و مغرب : نوشته پرفسور آل احمد سرور طبع مؤسسه اقبال شناسی سرینگر ۱۹۸۱ م ص ۲۱۲ مقالاتی که در سیمینار اکتبر ۱۹۷۸ م ارائه گردیده بود یکجا نموده و چاپ کرده اند. بعضی از عناوین نقل میگردد :

تأثیر مغرب بر ذهن اقبال از دکتر حامدی کاشمیری - نظریات زمان بر گسون و این شتاین و اقبال از جگن ناتھ آزاد. اقبال و تمدن صنعتی از شمیم حنفی - تصور خودی و اثرات غربی از کمال احمد صدیقی. مغرب، آسیب ذهنی اقبال از محمد یوسف تینگ. اقبال و جمهوریت از دکتر اکبر حیدری

● اقبال در مدح محمد و آل محمد : طبع حق برادران انار کلی نو لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۲۷

● اقبال و شعرای فارسی (به اردو) : از دکتر محمد ریاض. آکادمی اقبال ۱۹۷۷ م ص ۳۷۶. در آثار اقبال بیش از ۷۰ شاعر فارسی مذکور افتاده اند در این کتاب اینان معرفی گردیده اند. شاعران بر اساس یکی از سبکهای چهارگانه فارسی تقسیم شده و رابطه هر یک با اقبال نشان داده شده بویژه درباره آن گروه شاعران زیاد صحبت شده، که اقبال از آنان زیاد اثر پذیرفته و برد یا قبول افکار آنان توجه داشته است نیز رک به اقبال و شعرای فارسی زبان دیگر در قسمت کتب فارسی

● اقبال جادوگر هندی نژاد : از عتیقی صدیقی طبع مکتبه

جامعه دهلی نو ۱۹۸۰ م ص ۱۶۰ کتاب ده عنوان و باب دارد و در- هر یک هنر و فکر ممزوج اقبال مورد نقد واقع شده است - اسم کتاب مأخوذ از تعبیر خود اقبال است در جاوید نامه

زیر لب زد خنده پیر پاک زاد گفت ای جادوگر هندی نژاد

● اقبال و ادب پاکستانی : از پرفسور عزیز احمد - مکتبه

عالیه لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۲۸ مجموعه مقالات است و یک مقاله همنام با کتاب امت اقبال و مسأله بین‌الملیت ، وی در واقع نوشته دکتر شمس الدین صدیقی است و با اشتباه در این کتاب گرد آمده است

● اقبال شناسی : از علی سردار جعفری در سال ۱۹۷۶ م در

هند طبع شد و در پاکستان در سال ۱۹۷۷ م مکتبه جامعه دلی و دار الاشاعت عامه لاهور، ص ۱۱۲ کتاب ۳ مقاله دارد:-

اقبال شاعر مشرق : مخالفت اقبال با فرنگی ، اقبال و حقیقت

وقت (زمان)

● اقبال و مقننه پنجاب : تدوین عطش درانی لاهور ۱۹۸۲ م

ص ۲۰۲ - (قطع کوچک)

● اقبال و بعضی از شعرای دیگر : نوشته خواجه منظور حسین

طبع بنیاد ملی کتب - اسلام آباد ص - ۵۶۰ - سال ۱۹۷۷ م

در این کتاب شاعران انگلیسی زبان همچون شکسپیر و میلتون و

همچنین شاعران فارسی شبه قاره و غیره چون : عرفی، نظیری، صائب و غالب با اقبال مقایسه شده و غلو فکری و هنری اقبال روشن گردانده شده است.

● ارمغان دکن : تدوین و چاپ اکادمی بهادر یار جنگ کراچی

۱۹۷۷ م - ص ۹۰ در این کتاب اشعار شعرای حیدرآباد دکن در توصیف

و تمذیح علامه اقبال جمع شده و به چاپ رسیده اند

● اقبال و انسان : نوشته اشفاق حسین طبع حیدرآباد دکن

شغف فراوان کلام اردوی اقبال را از روزنامه ها و جراید جمع آوری نمود و بانضمام احوال شاعر «اقبال» را در سال ۱۹۲۴ م انتشار داد ولی اقبال از این کوشش سخت مشمئز گردید - مولوی احمدالدین همه نسخه های موجود کتاب را طعمه آتش ساخت و در سال ۱۹۲۶ م کتاب خویش را دوباره چنان طبع ساخت که موجب خرسندی اقبال واقع گردد - و این بار شاعر لااقل سکوت ورزید . البته همه اشعار این کتاب با «بانگ درا» وفق ندارد و در احوال اقبال هم نارسائیهما دیده میشود .

● اقبال : نوشته سید اختر احمد اختر اورینوی - رام نرائن بک سیلر الہ آباد ۱۹۴۳ م ص ۱۰۶ - در سالهای ۱۹۴۷ م و ۱۹۵۷ م عیناً چاپ گردید عناوین این کتاب بقرار زیر می باشند -

زندگانی اقبال - شعر اقبال - اقبال از دیدگاه صاحبان بصیرت خصوصیات عصر اقبال - روایات شعر اردو و پیش روان اقبال - فلسفه خودی اقبال - غزل سرائی اقبال - شباهت و مغایرت رابندرناث تهاگور و اقبال - منظومہ های مختصر اقبال - اثرات اقبال بر شعر و شاعری اردو و پاره ای از معاصرین اقبال کتابی موجز و مفید می باشد .

● اقبال ما : از ساحل بلگرامی ، ا کادمی اردو سند کراچی ۱۹۵۰ م ص ۶۳ -

این کتابچه حاوی احوال اقبال ، انتخابی از کلام وی ، آثار اقبال و شوخ طبعی شاعر و بعضی از مطالب فکاهی خواندنی میباشد .

● ثقافت اسلام در نظر اقبال : ترجمه اردو از کتاب پرفسور مظہر الدین صدیقی کہ ہانگلیسی است طبع شیخ غلام علی و پسران لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۷۴ - کتاب بیشتر بر خطبات اقبال متکی است و مباحث آن در قسمت انگلیسی نقل می شود -

● اقبال و پیام حریت : از پرفسور محمد یوسف خان سلیم چشتی

اکادمی اقبال لاهور ۱۹۴۴ م ص ۷۰. اقبال نغمه سرای آزادی و حریت بوده و در این شکی نیست البته نشید و نغمه حریت آنطور که او در مجموعه های شعر خود آورده ، خواندنی و بیخاطر آوردنی است و همین کار را نویسنده این کتاب کرده است در آستانه آزادی، نگاشتن کتابی باین گونه عنوان لازم بوده است.

● اقبال و مشاهیر از پرفسور طاهر تونسوی طبع مطبوعات سنگ میل لاهور - ۱۹۷۸ م - ص - ۲۴۰ - مقایسه و مطالعه متقابل اقبال است با ۱۴ فرد ناسی مشرق و مغرب - اقبال و شبلی نعمانی بقلم این نگارنده هم از این جمله است

● اقبال از نظر زنان :- تدوین حکیم ذکی احمد - دهلی ۱۹۴۷ م ص - ۲۶۰ در این کتاب نشان داده شده که حکیم الامت اقبال نسبت به بانوان سخت علاقه مندی و دلسوزی داشته است - نویسندگان این کتاب همه خانمیهای باشند و فقط تدوین کننده آن مرد است -

● اقبال و حسن نوائی :- نوشته طفیل دارا - طبع آئینه ادب لاهور - ۱۹۸۲ م - ص - ۶۴ -

● اقبال یک شاعر از سلیم احمد - ناشر کتاب گهری پور سال ۱۳۹۸ هـ، ص ۱۸ + ۱۷۲ . در این کتاب شعرا اقبال بررسی گردیده است البته در مورد معانی شعر با نویسنده نمی توان تو افق کرد چون نتایج برداشت وی برعکس دعویهای شاعر است ثانیاً اقبال از مرگ بیخوفی می آموزد ولی سلیم احمد مرحوم ادعا دارد که اقبال زیر بار ترس مرگ بوده است گویا این نوع کیفیت روانی شاعر را مبرهن میسازد .

● اقبال از دیدگاه معاصرین وی :- نوشته مهید وقار عظیم - طبع مجلس ترقی ادب لاهور - ۱۹۷۳ م ص - ۵۴۳ - در این کتاب مقاله های نویسندگان متعدد درباره اقبال شناسی یکجا گردیده است بعضی از

مقالات مندرج در این مجموعه در دوران زندگی اقبال نوشته شده و بچاپ رسیده بود مثلاً پیغام اقبال از قاضی عبدالغفار. اقبال متعادل از غلام احمد پرویز - مثنوی اسرار خوردی از محمد اسلم جیراچپوری ، مثنوی رموز بیخودی مقاله از سید سایمان ندوی -

● اقبال شاعر و فیلسوف :- ایضاً از همان مؤلف - چاپ اول لاهور ۱۹۶۸ م - ص - ۳۲۸ و دوم (با حذف مقالات) علی گڑھ ۱۹۷۵ م - ص - ۱۹۶ - کتابی است نوشته سید وقار عظیم - بعضی از عناوین آن بقرار زیر است :- ماهر القادری - شعر اقبال - دکتر سعدالله حکیم - مشبه به و مستعار مننه در کلام اقبال - دکتر خواجہ محمد زکریا - تجربہ‌های نو در هیأت شعر اردوی اقبال - دکتر محمد ریاض - نو آفرینیهای اقبال در شعر .

● احوال و آثار اقبال :- از دکتر محمد باقر ص ۹۹ - اردو + ۴ انگلیسی - اکادمی اقبال لاهور ۱۹۸۱ م - در قسمت اردو مقالاتی در معرفی بعضی از احوال زندگانی جالب اقبال ارائه شده است .

● اسلامی تصوف و اقبال :- از دکتر ابو سعید نورالدین اکادمی اقبال ۱۹۵۹ م - ص - ۳۸۱ - ایضاً چاپ دوم - ص - ۳۸۱ - س ۱۹۷۷ م این کتاب موجز و مهم برای اخذ درجه دکتری اردو از دانشگاه کراچی نوشته بود - نویسنده باثبات رساننده است کہ اقبال حامی تصوف حقیقی است البتہ تصوف تجاوز کنندگان از حدود شرع اسلامی و مرتجعین را نکوهیده است - تصوف ، خودی ، و انسان کامل ابواب اصلی آن است و جزئیات کتاب زیاده است مثلاً بحثی درباره احوال و مقامات مذکور در آثار اقبال .

● اقبال و احیای دین : از پرفسور خالد علوی - مکتبۃ العلمیہ ، لاهور ۱۹۷۱ م ص ۹۲ - عنوان کتاب روشنگر آن است - در این

کتاب مساعی اقبال برای احیای افکار و سنن اسلامی گنجانده شده است .

● اقبال :- از رئیس احمد جعفری - طبع شیخ نذیر احمد کتابخانه تاج آفس بمبئی - ص - ۹۶ - س - ن - نظر ادبی بر کلام اقبال -

خاطراتی از ملاقاتها با اقبال ، نقد ادبی اقبال ، برخی از احوال زندگانی شاعر .
● اقبال در آئینه خود :- ایضاً از مؤلف مذکور طبع کتاب

منزل - لاهور - طبع اول - ۱۹۵۶ م دوم ۱۹۶۶ م صفحه ها در هر دو چاپ ۴۰۸ - اقبال از روی آثار خودش معرفی گردیده است .

● اقبال و سیاست ملی :- ایضاً از مؤلف مذکور - اکادمی اقبال س - ن - ص - ۵۰۰ از روی اشعار و نگارشهای اقبال - نهضت و نظریه پا کستان و نیز استراتژی مورد نظر اقبال درباره جهان اسلام معرفی گردیده است .

● اقبال و عشق رسول : ایضاً همان نویسنده ، ناشر کتاب منزل ۱۹۵۶ م ص ۴۶ درباره این موضوع دلپذیر کتابهای زیاد نوشته شده و کتاب رئیس احمد جعفری محتوی بر این موضوع است .

● اقبال :- از رئیس امروهوی کراچی ۱۹۵۰ م ص ۸۳ معرفی احوال و آثار و افکار اقبال است بزبان ساده برای مردم عامه .
اقبال یک مطالعه تجزیاتی :- از ساحل احمد طبع مؤسسه نویسندگان اردو اله آباد (بهارت) ۱۹۷۴ م ص ۱۴۴ عنوان کتاب بهرار زیر است .

حیات ابدی - فرموده های اقبال - اقبال از نظر ادب و اقبال یک مطالعه تجزیاتی .

● برکات اقبال :- نوشته دکتر محمد ریاض - مقبول اکادمی لاهور ۱۹۸۳ م ص ۲۹۶ - دارای مقالات اقبال شناسی است ، مانند تلقین یقین از اقبال - اقبال و نهضت تجدد ترکیه - مقام اقبال در شعر

فارسی - اقبال و میرت رسول - تصور توحید اقبال - اقبال و نظام تعلیم و تربیت - اقبال دانای راز - نکته دانیهای اقبال - اقبال شاعر زندگانی .

● **بیاد اقبال** : تدوین دکتر غلام حسین ذوالفقار لاهور مطبوعات سنگ میل - ۱۹۷۲ م - ص ۱۱۲ - مجموعه مقالات و خطبات است که عناوین بعضی از آنان بدین قرارند :-

اقبال دیده و شنیده از دکتر سید محمد عبدالله - اهمیت دو بیتی در کلام اقبال از سید عابد علی عابد - پیام مشرق از دکتر سید محمد اکرم اکرام - اقبال و نهضت اتحاد جهان اسلام از دکتر غلام حسین ذوالفقار ● **بت شکن اقبال معروف به جهاد نمای سخن** : - اداره عالیہ مجددیہ لاهور ص ۸۰ س ن

● **بال جبریل از نظر یک محصل** :- از محمد احمد صدیقی (مدیر یک دبیرستان) طبع عبدالحمید غوری - مکتبہ نظامیہ کراچی ۱۹۶۴ م ص ۱۵۲ - مطالعه و بررسی دانشجویانہ کتاب اردوی اقبال موسوم به بال جبریل است -

● **بزم اقبال** :- تدوین محمد طاهر فاروقی شاه و شرکت آگرہ ۱۹۴۴ م ص - ۲۷۲ - (مقالات و منظومہ ها) - این کتاب اینک کم یاب شده ولی موضوعات جالب دارد مثلاً :- فلسفہ خودی اقبال از محمد مرتضی صدیقی اقبال و عشق رسول از میکش اکبر آبادی - بو قلمونی اقبال از ظہیرالدین علوی پیغام اقبال از محمد مظفر علی طالب و ترجمہ بخشی از مثنوی اسرار خودی از سید محمد عبدالرشید فاضل وغیره .

● **بیاد اقبال** : - تدوین عبدالله جاوید - مجلس اقبال - خیر پور سندھ س - ص - ۶۹ اردو + ۵۶ سندھی

● **برهان اقبال** :- نوشته پرفسور میرزا محمد منور - اکادمی اقبال ۱۹۸۲ م - ص - ۲۲۰ - کتاب ۸ مقالہ دارد

● افکار و خیالات علامه اقبال :- مطبوعات فرحان لاهور ۱۹۷۷ م
ص - ۱۷۶ دارای مقالات است در توصیف فکر اقبال کتاب را مصباح الحق
صدیقی و تسنیم کوثر گیلانی مرتب ساخته اند - بعضی از عناوین کتاب -
بصیرت قرآنی از خواجه عبدالرشید - اقبال و حسن معاشرت از صلاح
الدین احمد - مسجد قرطبه از صوفی غلام مصطفی تبسم - نهضت سودانی
و راهبران اسلام از علامه اقبال - اقبال و اتحاد مسلمین از مصباح الحق
صدیقی -

● پس چه باید کرد ؟ :- ترجمه متن انگلیسی سخنرانی چوهدری
محمد علی که روز ۲۱ آوریل ۱۹۵۲ م ایراد نموده بود - اداره مطبوعات
وزارت اطلاعات پاکستان - ص ۴۴ -

● پیام اقبال :- تألیف عبدالرحمان طارق - شرکت محدود تاج
لاهور ۱۹۳۸ م ص - ۳۰۰ - طبع دوم اکادمی اقبال لاهور ص - ۳۵۶
س - ن - طبع سوم چمن بک دیو - دهلی ص - ۳۰۴ سال ۱۹۷۴ م -
بعضی از مباحث کتاب :-

شان توحید ، خودی از روی کیفیت روانی - خودی غرور نیست -
مضرات خودی - ضبط نفس - عشق و عقل - دل بقای آرزو -

● پیام اقبال :- گفتار پرفسور عندلیب شادانی - طبع مطبع ستاره
هند محدود کلکته ص ۳۶ س ن -

● پیام آفتاب :- از میر کریم الدین برق - امرتسر ۱۹۲۳ م -
مثنوی در جواب پیام مشرق -

● پیام اقبال :- از غلام احمد پرویز - بزم طلوع اسلام لاهور
۱۹۷۵ م ص ۲۸۸ - شامل مضامین و گفتار های مختلف -

● پیامبر سوسیالیسم اسلامی اقبال :- از سید ناصر محمود مطبع
متحد سیالکوٹ - ۱۹۷۰ م ص - ۹۴

● پیش گوئیهای اقبال :- از دکتر سید یاسین هاشمی - طبع کتاب منزل لاہور ۱۹۵۱ م ص - ۱۹۲ طبع دوم با حذف و اصلاح ۱۹۶۲ م ص - ۱۶۰

● تشکیل جدید تفکر اسلامی :- چاپ مکتبہ رحمانیہ لاہور - ۱۹۸۱ م ص ۳۵۶ (اصل کتاب در سال ۱۹۷۸ م در ہند چاپ شدہ بود و در لاہور از روی آن مجدداً چاپ شدہ است) - در این کتاب دو مقالہ یکی تشکیل جدید تفکر اسلام از دیدگاہ اقبال از سید وحیدالدین و دومین از آل احمد سرور ، دربارهٔ تفکر اقبال میباشد نظریۂ اصلاح در کلام اقبال ص - ۲۴ + ۲۶ = ص ۵۰

● تصوف قرآنی و اقبال :- از شاہ محمد عبدالغنی پسران فیروز لاہور - ۱۹۶۱ م - ص - ۴۷۰

● تصوف اقبال :- از حبیب النساء بیگم - بنگلور (بھارت) ۱۹۵۰ م ص - ۳۲۰

● تعارف (: معرفی) فکر اقبال : نوشتۂ سوس کاود میتخ فرانسیسی ترجمۂ دکتر سلیم اختر - مطبوعات سنگ میل لاہور ۱۹۷۷ م ص ۲۲۸

● تصورات اقبال :- شاغل فخری - دکن ۱۹۴۵ م ص ۳۵۴ بعضی از مضامین :- خودی و بیخودی اقبال - مخالفت سلطنت و اشتراکیت - ملیت و جہان وطنی شاعر متفکر - امتزاج روح و مادہ...

● تلمیحات اقبال !- سید عابد علی عابد - بزم اقبال لاہور ۱۹۵۹ م ص ۲۵۲ + ۱۸ - (قطع بزرگ) نویسندهٔ ہر نوع اصطلاحات و تلمیحات را با ذکر اثر اقبال کہ در آن وارد آمدہ توضیح دادہ است

● تفہیم افکار اقبال :- از عبدالجلیل نجفی - کتاب فروشی متحد - لاہور ص - ۸۴۸ س ن کتابی است بیشتر مبتنی بر کلام اردوی

اقبال جهت مطالعه دانشجویان دوره فوق لیسانس آن زبان - به صورت سوال و جواب.

● **تنقید (نقد) اقبال و مضمونهای دیگر :** - نوشته دکتر عبدالحق - طبع جونپور - ۱۹۷۶ م - ص - ۱۶۰ - عناوین این کتاب به قرار زیر است :-

جنبه های اساسی مطالعه اقبال - دور دوم در گذشت فکری اقبال - مکتوبات اقبال - اقبال از دیدگاه معاصر ینش - انسان در آئینه تفکر اقبال - کتاب نامه اقبال

● **تحریرک (نهضت) اسلامی از شاه ولی الله تا علامه اقبال :-**

خورشید احمد - اداره مطبوعات طلبه کراچی - ص - ۷۸ - س ن

● **تعلیمات اقبال :-** از یوسف سلیم چشتی - اکادمی اقبال - خیابان ایبک - لاهور ۱۹۴۱ م ص - ۱۳۵ - عنوانات :

جمهوریت ، سلطنت ، اشتراکیت ، سرمایه داری و تمدن غربی - مقام و پیغام اقبال مؤمن -

● **تصور خودی اقبال :-** از دکتر غلام عمر خان - اداره ادبیات

اردو - دکن ۱۹۶۴ م ص ۱۴۶ - بیشتر به مثنوی اسرار خودی مربوط است -

● **تصور عشق اقبال :-** از غلام عمر خان - کتاب فروشی

ملی - دکن ۱۹۷۳ م - ص - ۸۲

● **تلمیحات اقبال :-** از فضل الهی عارف - مکتبه شعر و ادب

لاهور - ص - ۲۴۰ - س ن

● **تجزیه ای از مثنویهای مسافر و پس چه باید کرد ؟** از رفیق

خاور - اکادمی اقبال ۱۹۷۷ م ص - ۱۳۲ - (همین نویسنده این دو مثنوی را جدا گانه به نظم اردو هم ترجمه نموده است)

● موضع اقبال در برابر تمدن غرب :- رساله دکتري استاد آقاي خليل الرحمان عبدالرحمان كه بر مبنای آن از دانشگاه مكه مكرمه دكتور شناخته شد - سه ماه ۱۹۸۵ م -

● مكاتيب اقبال بنام قائد اعظم جناح :

(Iqbal's Letter to. Q. A. Jinnah)

تدوين رياض حسين. اكادمي قائد اعظم كراچي - ۱۹۷۶ م ص - ۱۰۴

● داستانها و زندگينامه ها در آثار اقبال

Stories and biographies in Iqbal.

از مسعود الحسن - لاهور

پسران فيروز پست ۱۹۷۸ م - ص - ۳۹۲ -

● سياست اقبال :- The Politics of Iqbal از رياض حسين

اسلامك بڪ سرويس لاهور - ۱۹۷۷ م - ص - ۲۹۶ -

● محمد اقبال و سه بعد روح :-

Mohammad Iqbal and three realms of spirit

مقالات تدوين «دكتور اين سيري شمل» هامبورگ - انجمن آلمان و پاكستان

۱۹۷۷ م - ص - ۳۲۸

● تجليات اقبال :- از محمد حيات خان سيال/شميم حيات خان

سيال - طبع پسران نذر - لاهور - ۱۹۷۷ م ص - ۱۶۰ - كتاب مشتمل

بر اقوال و سخنان حكيمانه اقبال است -

● تقارير پياد اقبال :- مجموعه ۱۷ سخنراني و مقالات درباره

اقبال است - ص - ۲۰۰ - سال - ۱۹۸۵ م دانشگاه آزاد علامه اقبال -

اسلام آباد دو سخنراني بانگيسي است و ما بقي بار دو ترتيب و معرفي رحيم

بخش شاهين و دكتور محمد رياض -

● تصورات عشق و خرد (در نظر اقبال) :- نوشته دكتور وزير

آقا - اکادمی اقبال - لاهور - ۱۹۷۷ م - ص ۲۵۶ - اقبال عقل و خرد را دوست دارد ولی عشق را بیشتر دوست دارد که قوت محرکه حیات و وجدان است - نویسنده کتاب بسبک نوین اینگونه موضوعات را حلاجی نموده است -

● **تشبیهات اقبال :-** از نذیر احمد - اکادمی اقبال - ۱۹۷۷ م ص - ۶۰۳ - اقبال شاعر طباع بوده و قوت خارق العاده مشاهداتی وی تشبیهات تازه را ارائه داده است -

● **تحلیل و تجزیه شعر فارسی اقبال :-** از دکتر میان عبدالشکور احسن - اکادمی اقبال لاهور - ۱۹۷۷ م - ص - ۵۸۶ - نویسنده آثار فارسی اقبال را معرفی نموده ، پاره‌ای از تلمیحات وی را حل کرده ، اقبال را در کنار شعرای بزرگ فارسی ایران و هند ، مانند: نظامی ، سعدی، رومی، عراقی، امیر خسرو، حافظ، جامی ، نظیری، قآنی وغالب گذاشته و سبک ویژه و افکار وی را نیکو سنجیده است

● **تحریک (حرکت) احمدیت و علامه اقبال :-** از سید اختر حسین گیلانی، احمدیه انجمن اشاعت اسلام - لاهور - ۱۹۴۴ م - ص - ۸۸ - بیانات و ابیات اقبال را درباره قادیانی ها/ احمدیها شرح داده است -

● **تأثرات اقبال :-** از اختر صدیقی امرتسری - کتاب فروشی قریشی - لاهور - ۱۹۴۹ م - ص - ۲۹ - تأثرات یعنی خاطرات - مؤلف روابط شخصی خویش را آن طوریکه با علامه اقبال داشته ، شرح داده است -

● **بیان بیخودی :-** ترجمه منظوم سثنوی رموز بیخودی از سید محمد عبدالرشید فاضل با مقدمه از مترجم - در این ترجمه بحر مسمدس رمل باضافه ازاحیف به مثنی مبدل گردانده شده است . مکتبه تنویرات علم و ادب کراچی - شماره - ۵ - صفحه - ۱۲۶ - سال

- ۱۹۸۴ م

● تصور جهاد اقبال :- نوشته دکتر محمد خالد مسعود ، مطبوعات حرمت - راولپندی - ۱۹۸۵ م - ص - ۳۵۶ - عناوین بقرار زیر میباشد : دور نمای تاریخی - مفاهیم اجتهاد - اقبال و اجتهاد ، چهار منبع اجتهاد - مسائل اجتهاد - بعضی از اجتهادات اقبال -

● توصیف فکر و هنر اقبال :- دکتر میان عبدالشکور احسن - ۱۹۸۵ م - ص - ۲۶۰ - اداره تحقیقات پاکستان وابسته به دانشگاه - مأموریت - خودی عقل و دین - اخوت اسلامیہ - غرب

● معلومات :- (اطلاعات در باب) علامہ اقبال :- امتیاز علی - مطبوعات علیم - لاهور - ص - ۱۱۸ - ۱۹۸۴ م

● مکالمات اقبال :- نوشته سعید راشد - طبع گوشه کتاب - جہام ۱۹۸۲ م - ص - ۱۰۴ - (انتخاب نشر و نظم اقبال دارد)

● نوای فردا :- کتاب غزلیات شیخ محمد ایوب - فیروز و پسران لاهور ۱۹۵۶ م - طبع دوم - ۱۹۶۵ - آئینہ ادب لاهور - ۱۹۶۵ م - ص ۱۵۰ - در تتبع زبور عجم است بہمان بحرہا و با تضمینات و پیروی تلمیحات (بہ تتبع مثنویہای کتاب نپرداختہ است) - یک نفر دیگر محمد امین داراب اندرابی کشمیری (متولد : ۱۳۰۸ھ) ہمین کار کردہ است - نمونہ :-

سوز و گداز زندگی لذت جستجوی تو راه چو مار سی گزد گرنروم بسوی تو
من بتلاش تو روم یا بہ تلاش خود روم عقل و دل و نظر ہمہ گم شدگان کوی تو
(اقبال : زبور عجم - بخش اول - غزل شماره - ۲۱ -)

داراب :-

سیر و سلوک من بہین ، عشق و جنون من نگر

پویہ من براہ حق ، روی دلم بسوی تو

روز و شبم چسان گذشت ، هست حساب مختصر

شب بطواف کوی تو ، روز بگنجه گوی تو

(رجوع شود به تاریخ ادب فارسی در کشمیر (اردو) از عبدالقادر

سروری ، سرینگر - ۱۹۶۸م - ص - ۳۲۱)

● یار آشنا و یادش :- از استاد خلیل الله خلیلی - اسلام آباد -

۱۹۸۲م - ص - ۹۶ - یاد داشته‌های نویسنده است درباره مسافرت علامه

اقبال به افغانستان در دو هفته ماههای اکتبر و نوامبر ۱۹۳۳م

● حیات علامه اقبال و ۲ هزار سؤال و جواب :- محمد کلیم

آرائین - مکتبه انسانیت - ۱۹۸۴م - ص - ۲۲۸ -

● دیده ور :- از منور رؤف ، اداره فروغ اقبال شناسی - لاهور

۱۹۷۷م - ص - ۱۶۰ - طبع دوم ، ۱۹۸۰م - صفحات با اضافه ۲۳۳

● شعور و فن اقبال :- (مجموعه مقالات) دانشگاه دهلی -

۱۹۷۸م - ص ۹۶

● عظمت اقبال :- نوشته دکتر آقا مسعود رضا - کالج دولتی

باغبانپوره - لاهور - ۱۹۷۸م - ص - ۳۵

● کلید اقبال :- (اندکس مجموعه کلام اقبال) از منصور -

قوی کتاب خانه - لاهور - ۱۹۵۰م - ص - ۸۶ - پیش لفظ از یوسف

سلیم چشتی - معرفی از تدوین کننده - اصطلاحات و عنوانات اشعار و

منظومه های اردو فارسی اقبال بر مبنای آثار شاعر - این کتابچه ع . ع

عنوان را محتوی است - لفظ خودی مثلاً در آثار اقبال ۲۲۶ بار آمده

است -

● نظریه شعر و شاعری اقبال :- از آل احمد سرور - دانشگاه

دهلی - ۱۹۷۸م - ص ۹۶ -

● وجدان توحید اقبال :- اثر ملک غلام حیدر - کتابخانه

اشرفیه - میانوالی - س ن - (۱۹۸۱ م؟) ص - ۳۵ -

● هنر اقبال (اقبال کافن) :- مقالات سمیتار اقبال - گورد آوری گوپی چند نارنگ - دهلی - ۱۹۸۳ م - ص - ۳۵۰ - دیباچه از گرد آرنده - پیش گفتار از شیخ محمد عبدالله - مقاله اول از دکتر یوسف حسین خان بعنوان جمال و جلال در آهنگ شعری اقبال ...

● تاگور و اقبال :- از دکتر عارف بتالوی - ملک دین محمد و پسران - لاهور - ۱۹۵۱ م - ص - ۱۷۲ (مطالعه تطبیقی است)

● ثقافت اسلامی در نظر اقبال :- ترجمه اردو سلطان زبیری از کتاب انگلیسی مظہرالذین صدیقی - طبع شیخ غلام علی و پسران - ۱۹۷۵ م - ص - ۱۷۴ (رک : قسمت انگلیسی)

● جرس کاروان :- از سعید اختر - واه کینٹ - (کارگہهای اسلو سازی) ۱۹۷۸ م - اردو ۱۳۵ ص + ۷۲ انگلیسی - مقالاتی که در اجلاسهای سده اقبال خوانده ، جمع آوری شده است مانند :

اقبال ، ابراهیم عصر خویش از پرفسور کرار حسین - درویش باعمل از منظورالحق صدیقی - معجزه ولای مصطفی - از سعید اختر و مقام اقبال در ارتقای فکر سیاسی اسلامی (انگلیسی) از دکتر سید ریاض احمد -

● جهان اقبال :- از عبدالرحمان طارقی - ملک دین محمد و پسران - لاهور ۱۹۴۷ م - ص - ۶۰۰ - (آرآن بہ بعد عیناً ۴ بار تجدید چاپ گردیده است) کتاب اساسی و مهم بوده است خصوصاً قسمت هایی که با عناوین زیر است اقبال و نیچہ - مولوی - خودی - فقر - عیار ایمان و مومن اقبال ، دین و سیاست - تصور زبان و مکان - هنرهای زیبا - سیاست عالیہ - تصور ابلیس - فلسفہ شاہین - مقام زن - مسئلہ تقدیر ، اقبال یک مصور و عکاس ادبی ، غزلسرائی و طنزهای اقبال

● جوهر اقبال :- از نویسنده سابق الذکر - کتابخانہ ملی - لاهور

۱۹۵۳ م ص - ۵۴۰ - کتاب ۱۲ مقاله دارد از نویسنده . و این کتاب بعداً هم طبع شده است -

درس توحید اقبال - عشق رسول - نکوهش تقلید - حکمت یقین - سرمایه و کار - درس حریت - حکمت آرزو - هجر و فراق - حکمت فطر ، تخریب و تعمیر - حکمت لا و الا و فلسفه سخت کوشی .

● تفسیر خودی :- از منظور احسن عباسی - اداره کنفرانس تعلیمی کل پاکستان - ص ۲۵ س ن - (۱۹۷۰ م ؟)

● تلاش اقبال :- مؤلف خالد حامدی - اداره شهادت حق - مسجد جامع دهلی - ۱۹۸۰ م - ص - ۲۸۸ مقالات و مضامین از نوشته اقبال دوستان پاکستان مانند :-

ستن و شرح پیام اقبال از سید سایمان ندوی - درسی از حیات اقبال نوشته - د ابوالاعلی مودودی - علامه اقبال و مولانا مودودی از سید ندیر نیازی - تقدیر اسم از روی بصیرت اقبال نوشته دکتر محمد ریاض ، نظریه اسلامی حیات و مرگ و علوم - ترجمه از نگارش علامه اقبال - تدوین کننده کتاب در آغاز شمه ای از زندگانی اقبال را آورده است -

● تقدیر اسم و اقبال :- نوشته دکتر محمد ریاض - مطبوعات سنگ میل - لاهور - ۱۹۸۳ م - ص - ۲۹۶ - کتاب شامل مقالات است مانند :-

حسن مکالمات در شعر اقبال - دیباچه ها و سرناسه های آثار اقبال - تلمیحات انبیای کرام در تصانیف اقبال - جاوید ناسه ، شاعرکار اقبال -

● تعلیمات اقبال مبنی بر مطالعه جاوید ناسه :- از دکتر محمد ریاض - کنفرانس اسلامی تعلیم کل پاکستان - لاهور - ۱۹۷۸ م - ص ۹ - افکار مندرج در جاوید ناسه توضیح داده شده است .

● تصور نیروی اقبال :- از محمد ایوب شاهد - مدینه پبلشرز -

میدان اردو بازار سرگودها - ۱۹۸۳ م - ۱۹۲

● **تصور بشر و مرد مؤمن اقبال** :- از دکتر حاتم رامپوری -
دانشگاه بهار ، مظفر پور (هند) ۱۹۷۹ م ص ۵۶۸ نویسنده بالین
مقاله درجه دکتری گرفته است - عناوین آن بقرار زیراند :
ارتقای تصور فوق‌البشر از هوسر تا هگل ، افکار و آرای غربی ،
افکار مشرقی ، تصور هندی از ارتقای انسان ، تصور اسلام از انسان ، مرد
مؤمن اقبال ، مطالعه تطبیقی مرد مؤمن ، مها کمه قضاوت .

● **تلاش اقبال** : از ظ انصاری بمبئی میترو پرنهنگ اند
لیتو ورکس ۱۹۷۸ م - ص ۱۹۱ نویسنده تیز بین مقالات را عنوانهای زیر
داده و بعداً بجمع آوری آنها پرداخته است :-

اقبال و آلمان ، در محیط پنجاب ، شان جمالی و جلالی - فراق
و وصال ، طنبورہ ، خون تراو قاندر ، عمل رد و قبول وی ، تاریخی تصوف ،
بعضی از کتب اقبال شناسی

● **ترجمانی اقبال به زبان فرزندش** :- مصاحبه‌های است با فرزند
اقبال دکتر قاضی جاوید اقبال در هند در دسامبر ۱۹۷۷ م مکتبه مرکزی
اسلامی دهلی - ۱۹۷۸ م - ص ۳۲

● **تجزیه بی کم و کاست کلام اقبال** :- از آسی ضیائی - اداره
محدود « خدمت » لاهور ۱۹۵۷ م ص ۳۰۴ چند عنوان مضامین ،
مذهبت متصوفانه اقبال - اسلوب شاعری حکیمانه ، اثرات اقبال
بر ادب ، آئینه اقبال شناسی

● **تقاریر یوم اقبال سال ۱۹۵۴ م** : بزم اقبال لاهور ۱۹۵۴ م
چاپ دوم ۱۹۶۴ م ص ۱۳۳ کتاب ۳ مقاله دارد
شیوه زندگانی اقبال ، از عبدالمجید سالک ، اقبال پیغامبر حرکت
و گرمی از صلاح‌الدین احمد ، سهم شعر اقبال در ادب اردو از صوفی

غلام مصطفی تبسم .

● تصور اقبال از زمان و مکان : و بعضی از مضامین دیگر از

دکتر محمد رضی الدین صدیقی لاهور مجلس ترقی ادب ۱۹۷۳ م ص ۱۸۷
از مضامین دیگر : اقبال در حضور خدا مرگ و زندگی در کلام اقبال
تجلیل مشنوی اسرار خودی را میتوان ذکر کرد . دو مقاله به انگلیسی
است : اقبال و مسأله جبر و قدر ، تصور اقبال درباره مسلمان
● تصور اقبال از زمان و مکان : همان کتاب فوق از دکتر

محمد رضی الدین صدیقی ، دکن ۱۹۴۳ م ۱۹۴۴ م ، و لاهور ۱۹۴۶ م .

● تصورات اقبال : از صلاح الدین احمد (گرد آورنده فرزانه

وی معزالدین احمد) ادبی دنیا لاهور ۱۹۶۶ م ص ۳۹۶ دو بار در لاهور
چاپ شد و یک بار در علی گڑھ (هند) ۱۹۷۵ م بعضی از
عنوانات :-

دانای راز ، اقبال پیغام بر حرکت و گرسی ، تصور شاهین اقبال ،
تصورات اقبال درباره جامعه و اقتصاد ، کوه و صحرای اقبال ، آفتاب بعنوان
محبوب مشترک مولوی (روسی) و اقبال ...

● چند جواهرریزه اقبال :- جمع آورده خواجه عبدالوحید

اکادمی اقبال ۱۹۴۳ م ص ۷۲ این یاد داشتهها در ۱۹۵۶ م دوباره چاپ
گردیده و در بعضی از مجموعه ها هم میتوان دید شامل گفتار ها و
فرموده های علامه اقبال است

● چراغ لاله : از سید واجید رضوی ناشر اکادمی مقبول

لاهور ۱۹۷۵ م - ص ۹۴ (گزارشگر سوز و ساز افکار و ابیات
اقبال است)

● حرف اقبال : ترجمه سخنرانیها و نوشته های اقبال ،

گراوری لطیف احمد خان شیروانی المنارا کادمی لاهور ۱۹۴۵ م و ۱۹۴۷ م

طبع سوم و چهارم آن را ثناءالله خان از لاهور در آورده ۱۹۵۵ م ،
 ۱۹۶۱ م . در ۱۹۸۴ م دانشگاه آزاد علامه اقبال در اسلام آباد چاپ
 بالنسبة بهتر آن را ارائه داد - ص ۲۳۶ - ولی هیچکدام اینها هنوز مطابق
 متن انگلیسی سال ۱۹۷۷ م نیست که گردآورنده در آن اضافاتی کرده است
 ● **حیات اقبال** شرکت تاج محدود لاهور ۱۹۳۸ م ص ۱۵۲
 (نویسنده بظاهر چراغ حسن حسرت) بزبان ساده احوال و آثار اقبال
 جمع آوری شده است

حقیقت تصوف : از غلام احمد پرویز ، اداره طلوع اسلام
 لاهور — ۱۹۸۳ م ص ۶۰۰ کتاب دو باب دارد : باب دوم در ۲۵
 صفحه و **اقبال و تصوف** ، نام دارد . نویسنده (۱۹۰۱ — ۱۹۸۵ م)
 که با اقبال معاشر هم بوده اساساً مخالف تصوف بوده و علیه اعمال صوفیه
 نوشته است — او مینویسد که در همه امور با علامه اقبال توافق داشته
 است جز در باب تصوف

● **حکمت اقبال :** گرد آورنده غلام دستگیر رشید - نفیس آکادمی
 دکن ۱۹۴۵ م — ص ۲۳۴ مجموعه مقالات است چند عنوان آن ملاحظه
 گردد : —

تصور اقبال درباره نظام عالم (عبداللطیف) ، نظر تحقیقی اقبال (راغب حسن) .
 اصل حرکت در هیئت اجتماعی اسلام (خطبه ششم اقبال که
 مختصراً اجتهاد نامیده میشود) : ترجمه میر حسن الدین . اقبال ، انا و
 تخلیق : (خواجه عبدالوحید) اقبال در مقام حفظ حقوق بی‌نویان
 (غلام دستگیر رشید) انسان عصر حاضر و اقبال (میر ولی الدین)

● **حافظ و اقبال :** از دکتر یوسف حسین خان دهلی (غالب
 آکادمی) سال ۱۹۷۶ م — ص ۴۲ مفاد این کتاب ارزنده از عنوانهای
 زیر مبرهن است :

باب اول : حافظ و اقبال باب دوم : نشاط عشق حافظ باب سوم : تصور عشق اقبال، باب چهارم : ائتلاف و اختلاف حافظ و اقبال (این باب به عناوین زیاد جزئی منقسم شده است) باب پنجم : محاسن کلام هر دو

● حضرت مجدد الف ثانی و اقبال : مؤلف دکتر محمد مسعود احمد کتابخانه اسلامی سیالکوٹ — ۱۹۸۰ م ص ۹۶ بررسی و مطالعه تطبیقی است بویژه از نظر دو عقیده «همه از اوست» و «عبدیت»

● حکیم الامت دکتر محمد اقبال : مطبع عظیم پشاور - ۱۹۷۷ م ص ۲۳۶ (کتاب احوال و آثار و افکار اقبال را در بردارد).

● حیات اقبال : از محمد شریف (ام - اس) ناز . طبع شیخ غلام علی و پسران ، لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۵۶ چنانکه عنوان آن نشان می دهد کتاب مختصراً زندگی نامه اقبال را شامل می باشد .

● حیات و پیام علامه اقبال : از دکتر نظیر صوفی سیالکوٹ میانه پوره ۱۹۷۹ م ص ۹۶ نویسنده از خویشاوندان اقبال است و بعضی از وقایع جالب را برشته نگارش در آورده است - در ضمن او پاره ای از نوشته های دیگران را شدیداً مورد انتقاد قرار میدهد .

● حکمت اقبال : از دکتر محمد رفیع الدین ، چاپ علمی کتابخانه لاهور ص ۴۹۶ ، س ن (بظاهر ۱۹۶۹ م) نویسنده فیلسوف فلسفه خودی اقبال را شرح داده است ... حقیقت خودی ، خودی و آفرینندگی خودی و فلسفه تاریخ ، خودی و رحمة للعالمین ، خودی و عقل مشاهده قدرت، خودی و علم خودی و ذکر خودی و فلسفه اخلاق ، خودی و هنر

● حضور اقبال : کیفیت گفتگوها گرد آورنده سید نذیر نیازی ، یادداشتهای روزانه از اول ژانویه تا ۲۱ مارس ۱۹۷۱ م سید نذیر

نیازی تقریباً هر روز به منزل اقبال میرفت و از گفتارهای وی یاد داشت میکرد این مجموعه را اکادمی اقبال چاپ کرده است ۱۹۷۱ م ص ۲۰+۴۸۷

● **حیات اقبال :-** سلسل گم گشته از محمد عبده الله قریشی بزم

اقبال لاهور ۱۹۸۳ م ص ۳۶۴ احوال ابتدای زندگانی اقبال است که از روی روزنامه ها و مجله ها گرد آوری و بچاپ رسانیده شده است

● **خوشحال و اقبال :** از میر عبدالصمد خان منظور عام

کتابخانه پیشاور ، ۱۹۶۰ م ص ۳۷۶ یعنی بر رسی و موازنه افکار خوشحال .
خان خٹک و علامه اقبال

● **خودی اقبال و بیخودی حافظ :** از بشیر مخفی القادری انجمن

ترقی اردو دهلی ص ۵۳ ن ولی یک طبع دیگر در دهلی و یکی دیگر در کراچی نیز شده است

● **خیابان اقبال :-** مؤلف دکتر محمد طاهر فاروقی و دکتر خاطر

غزنوی - سالنامه مجله شعبه اردوی دانشگاه پیشاور - ۱۹۶۶ م ص ۳۶۷
در این مجموعه بوسیله مقالات و منظومات به اقبال عرض ارادت شده است
طبع آژانس کتاب - دانشگاه پیشاور - البته بعضی از مقالات در خیابان
ماه ژوئن ۱۹۶۲ هست که در این کتات حذف گردیده و مقالات نوین ارائه
شده است

● **خضر راه الموسوم به سیرت اقبال :-** نوشته یکتا حقانی سروهوی

دهلی - ۱۹۴۰ م ص ۱۷۶

خطبه اقبال متعلق به ۲۹ دسامبر ۱۹۳۰ م وزارت اطلاعات

دولت پاکستان - اسلام آباد ۱۹۸۴ ص ۴

● **خطبات بیاد اقبال :-** شعبه فلسفه دانشگاه پنجاب لاهور ۱۹۸۲ م

صفحه ۲۱۱ + ۷۲ انگلیسی گرد آوری دکتر عبدالحق چاپ و صحافی

بسیار عالی . عناوین کتاب اهمیت آن را نمایانگر می شود.

اقبال و تحریک (نہضت) پاکستان (۱-۲) از دکتر عاشق حسین بتالوی
 شعور نبوت (۱-۲) از سید ندیر نیازی تجارب صوفیانه + صورت
 علمی آگهی مذہبی از دکتر برہان احمد فاروقی معنویت انتقاد اقبال پر
 غرب + اقبال و تدوین نوین فقہ اسلامی - از دکتر سید محمد عبداللہ -
 اقبال راهنمای روحانی + اقبال مصلح این قرن از دکتر این میری شامل
 (انگلیسی) ارتقای عقاید سیاسی در خاطر اقبال از دکتر قاضی جاوید
 اقبال (انگلیسی)

● **خاسیہای اقبال :-** از حضرت جراح لاهور - ۱۹۲۸ م مقصود
 از حضرت جراح جوش مسلمانی است - فرزند وی عرش مسلمانی همینطور
 گفته است جوش آن زمان پر **بانگ درا** نقدی می نوشته است

● **حدیث اقبال :-** از طیب عثمانی ندوی دارالکتب گیا پتہ
 (ہند) ۱۹۶۱ م ص ۱۶۰ شامل مقالات است -

فکر اقبال عناصر آفرینندگی تعمیر شخصیت اقبال نظریہ شعر و
 ادب اقبال - اقبال و عشق رسول - انسان کامل در نظر اقبال - اشتراکیت و
 اقبال ، زن و اقبال - تعلیم و اقبال - فقر اسلامی در نظر اقبال

● **داستان اقبال بازبان خود او :-** گرد آوری محمد حنیف شاہد -
 مکتبہ حفیظ لاهور - احوال زندگی اقبال است از روی نثر و نوشته های
 شاعر - ص - ۱۸۴ - سال ۱۹۷۷ م

● **دانشگاہ پنجاب و اقبال :-** از جمیل احمد رضوی عزیز پبلشرز
 لاهور - ۱۹۷۷ م - ص - ۱۲۳ - حکایت تحقیقات اقبال شناسی است در
 شعبہ های مختلف دانشگاہ پنجاب

● **دائرة المعارف اقبال :-** نوشته دکتر حسن اختر ملک - مکتبہ
 عالیہ لاهور ۱۹۷۷ م - ص - ۵۴۴ - نویسنده کوشش نموده است کہ کلمات
 و مطالب وارده در آثار اقبال را طبق ترتیب الفبا شرح بدهد شرح نویسنده

پیرامون به اشخاص، افکار، نظریات، مقامات، آثار، کتب و مقالات مندرج در آثار اقبال می باشد. البته دائرةالمعارف - کوتاه مانده و به علت اختصار بعضی از مفاهیم اقبال شاید برای خوانندگان معمولی فهمیدنی نباشد.

● **دانای راز :-** از سید نذیر نیازی - عنوانها بترتیب ذیل است:

سوانح حیات حکیمالامت علامه اقبال - اکادمی اقبال - ۱۹۷۰ م
 ۱۹۸۰ م ص ۶۷ - ۴ - احوال زندگی اقبال است تا سال ۱۹۰۵ م - و در ضمن آن شخصیت، شاعری و افکار اقبال مشروحاً بیان شده و نویسنده، معاصر اقبال بعضی از مطالب تازه ارائه داده است.

● **داستان اقبال :-** از جگن ناتهاآزاد - مؤسسه ترقی اردو -

دهلی ۱۹۷۶ م - ص ۶۴ - این کتابچه احوال زندگی و اشعار آسان اردوی اقبال را محتوی است و ویژه اطفال است.

● **داستان اقبال :-** از صابر کوروی - مکتبه شاهکار کراچی -

۱۹۸۲ م - ص ۲۲۶ - (دارای احوال و افکار علامه اقبال است)

● **دبستان اقبال :-** از ام - آی - ملک - یادگار روز اقبال -

انجمن قدیم راوبهامتعلق به دانشکده دواتی لاهور - کراچی - ۱۹۷۱ م - ص ۷۲ - بعضی از عناوین گفتارها در ذیل ارائه میشود :

مکتوب اقبال به محمد رمضان عطائی (بمناسبت اهدای یک دوبیتی

ع : تو غنی از هر دو عالم من فقیر قصد سفر حج اقبال

و تهیه زاد راه - (ام - آی - ملک) - آثار فارسی اقبال (هوشنگ

انصاری) ، مجله مقالات انگلیسی هم دارد بدون صفحه ها .

● **دانای راز :-** از آقا شیر احمد خان خاموش - دائرة ادب

اردو - لدهیانہ - ۱۹۴۰ م - ص ۵۶ .

● **داستان اقبال : کمی بزبان شاعری و کمی بزبان من :-** از

هنر ، فرهنگ ، مابعد الطبیعة ، توحید خودی ، نظام اقتصادی .
 ● روح اسلام از دید گاه اقبال : از دکتر غلام عمر خان دکن
 مؤسسه مطالعه عصر متوسط هند ۱۹۶۴ م ص ۱۱۴ کتاب بار دوم
 در کراچی ۱۹۶۷ و سوم بار مجدداً در دکن چاپ شده است (۱۹۷۳ م)
 مطالعه تطبیقی ادیان است ، مذاهب بودا و مسیحی با اسلام مورد
 سنجش قرار داده شد روش غربی را نویسنده غیر معتدل تلقی مینماید ، او
 مسلک تصوف را روح اسلام قلمداد میکند ولی تا عصر اقبال این مسلک
 فساد پیدا نموده است .

● سرگذشت اقبال : نوشته دکتر عبدالسلام خوشنید کادسی
 اقبال لاهور ۱۹۷۷ م (شرح احوال و آثار و افکار اقبال است

● سیزده نظم از اقبال : نوشته اسلوب احمد انصاری مجلس
 ترقی ادب لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۷۶ (همان سال در علی گڑھ (هند)
 هم چاپ شده بود) : از این سیزده نظم تنها یکی به فارسی است و
 مابقی به اردو . نویسنده استاد انگلیسی است و موافقت نمودن با وی در
 معانی اشعار اقبال ، در اکثر موارد مشکل است بهر ترتیب وی منظومه های
 زیر را مورد بررسی قرار داده است :

تسخیر فطرت ، تنهایی ، شمع و شاعر ، بیاد سادر مرحومه ، خضر
 راه ، طلوع اسلام ، مسجد قرطبه ، ذوق و شوق ، ساقی نامه ، لا اله الا الله
 بنام سید زاده فاسنه زده ، شعاع امید ، مجلس شورای ابلیس

● سر واقعه کربلا در نظر اقبال : معرفی از صفی حیدر دانش ،
 میر برادرز راویپندی س ن ص ۱۳۷

● سفرنامه اقبال : از حمزه فاروق مکتبه معیار کراچی ۱۹۷۲ م
 ص ۲۱۶ (کیفیت مسافرت اقبال است به بریتانیا ، رم ، مصر و فلسطین
 در سال ۱۹۳۱ م)

- سیاحت اقبال : از حق نواز ، کتاب مرکز ، فیصل آباد
۱۹۷۶ م ص ۱۵۴ بیان فشرده ایست از مسافرت اقبال به اروپا در ۱۹۰۵ ، ۱۹۳۱ ، ۱۹۳۲ ، و ۱۹۳۳ م که در آنها از انگلستان ، آلمان ، رم ، فرانسه و اسپانیا دیدن نموده و نیز گزارش سفر او به مصر و فلسطین و در سال ۱۹۳۳ م به افغانستان
- سیرت اقبال : از دکتر محمد طاهر فاروقی - ۱۹۳۹ م کتابخانه ملی لاهور ص ۴۴ . ۴ بار در لاهور و یک بار در دهلی چاپ گردیده است . نویسنده پیوسته در این کتاب تجدید نظر و اضافاتی نموده است . کتاب مشتمل بر احوال و آثار و افکار اقبال است
- سوانح حیات اقبال : از طالب فارسی لکهنوی اداره اشاعت ادب لاهور ۱۹۳۸ م ص ۱۲۸
- شرح جاوید نامه : از صبغة الله بخاری اکادمی اقبال لاهور ص ۱۲۸ س ن این کتاب نقد و بررسی جاوید نامه است تا آخر "فلک عطارد" ، و مقاله معروف چوهدری محمد حسین در ضمیمه آن چاپ گردیده است . پس این شرح نیست بلکه نقد و بررسی "جاوید نامه" ، میباشد
- شعر اقبال : بررسی شعور تخیلی اقبال نوشته سید عابد علی عابد بزم اقبال لاهور ۱۹۶۴ م لاهور ص ۶۳۷ کتابی دقیق است مبین هنر شاعرانه و علائم و رسوم ماهرانه اقبال
- شکوه و جواب شکوه اقبال : نقد و بررسی سید عابد علی عابد مکتبه آئینه ادب لاهور ۱۹۷۰ م ص ۱۱۱
- شکفته مزاجی اقبال : از ارشد میر (کتب جیبی) مکتبه شاهکار لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۲۰
- شاعری اقبال به فارسی : از دکتر محمد ریاض ، رحیم بخش شاهین و دیگران طبع دانشگاه آزاد علامه اقبال اسلام آباد ۱۹۸۴ م ص ۳۵۰

کتاب درسی است برای سطح لیسانس شامل دستور زبان فارسی و انتخابی از کلام اقبال

● شعریات اقبال : از دکتر تبسم کشمیری مکتبه عالیہ لاهور ۱۹۷۸ م ص ۱۱۰ کتابی است حاکی علامات و هنر شاعرانه اقبال .

● شاعر مشرق (اقبال) : از سعیدالدین شیر کوتی کتابخانه انصافیہ پیشاور ۱۹۵۴ م ص ۶۴ نویسنده احوال و آثار و افکار اقبال را بالاجمال و لی در ذیل عنوانهای زیاد گنجانده است

● شعاع اقبال : از یوسف عزیز ، سعید بک دیو ، فیصل آباد ۱۹۷۷ م ص ۲۸۸ مجموعه مقالات است بعضی از عناوین بقرار زیر اند:-
عظمت عقیده در نظر اقبال ، اجتهادات اقبال در شعر ، عنصر طنز و مزاح در کلام اقبال ، اقبال و زبان فارسی جنبه تمثیلی کلام اقبال ، نظری بر پیام مشرق

● شخصیت و شاعری اقبال : از حمید احمد خان ، بزم اقبال لاهور ۱۹۷۴ م ص ۱۹۴

● شاعری اقبال :- از عبدالملک آروی اداره طاق بستان، آره (هند) ۱۹۳۸ م ص ۹۶ - ۴ بار چاپ گردید و هر چاپ بر طبع پیشین اضافاتی دارد چاپ چهارم ۱۹۵۰ م ص ۴۱۸ بعضی از عناوین ملاحظه گردند .

شعر فلسفی و متصوفانه اقبال ، اقبال و سیاست ، اقبال و محمود شبستری ، سوازنه گوته، دانته و اقبال ، کتاب انگلیسی دکتر سهنا ، درباره اقبال ، یارجنگ ، سرسیرو ، امرنانو جها ، امین جنگ و اقبال

● شاعری اقبال :- از سید غلام حسین آریوی شاه و شرکت آگره ص ۳۲ س ن (نقد و بررسی شعر اقبال است) .

● شعور و فن اقبال در تناظر عصری :- از قمر رئیس شعبه اردو

دانشگاه دهلی ، ۱۹۷۶ م ص ۱۹۲ بعضی از عناوین بقرار زیر میباشند
 اقبال و معاصرین وی در ایران (دکتر نورالحسن انصاری -
 اقبال و زروان (بشیر احمد خان غوری) - مطالعہ معاشرتی اقبال
 (دکتر ابن فرید) .

● شعور مزاح اقبال :- از کامل القادری چاپ میزان ادب جناح
 مارکیت کراچی ۱۹۷۷ ص ۱۰۸ چند عنوان کتاب
 مکتوبات اقبال حرف میزنند - حقیقت رنگ اکبر -
 مقامات ضربت کاری ، ارتقای اسلوب طنز و مزاح اقبال

● شکوہ اقبال و صدای بازگشت آن : از دکتر سید قحطام حسین
 جعفری طبع صوفی عبدالرشید کراچی نو ۱۹۷۳ م ص ۴۰
 اقبال منظومه ای دارد در هیئت ، سلس ، دارای ۳۱ بند (۹۳ -
 بیت) شاعر در این منظومه به خداوند متعال شکایت میکند که مسلمانان
 با وفا و یکتا پرست در دنیا دچار زوال شده اند در صورتیکه منکران خدا از
 همه نعمت ها برخوردارند شکوه بدین نمط آغاز میشود :

چون زیان کار شوم ، سود فراموش چرا ؟

فکر فردا نکنم ، غم زده دوش ، چرا ؟

بشنوم ناله بلبل همه تن گوش چرا ؟

بنشینم چو گلی با لب خاموش چرا ؟

جرات آموز تاب سخن میباشد

با خدا شکوه ، خاکم بدهن میباشد .

(ترجمه رفیق خاور)

اقبال بعداً خود "جواب شکوه" را نوشته علی زوال مسلمانان را بازگو
 نموده ، ولی پیشتر از آن چه بسا شاعر شکوه سرائی را نوعی از گستاخی
 پنداشته علیه او تاخته بودند - در کتاب مورد بحث بعضی از این گونه

منظومه ها که علیه این گستاخی سروده شده آمده است .

● **صوفیه محبوب اقبال :** از اعجازالحق قدوسی - ا کادمی اقبال

۱۹۷۶ م - ص - ۶۲۴ در این مجموعه اشخاص زیر مذکور افتاده و نحوه بیان اقبال درباره آنان مورد بحث قرار داده شده البته عرفای معروف بقرار زیراند :

حضرت علی جلابی هجویری - حکیم سنائی ، عطار ، رومی ، بوعلی قلندر ، حضرت محبوب الهی دهلوی - حضرت شاه همدان سید علی همدانی ، حضرت مجدد الف ثانی و حضرت میان میر لاهوری -

● **صنائع و بدایع اقبال :** از ندیر احمد - آئینه ادب لاهور -

۱۹۶۶ م ص ۱۸۵

● **طیف اقبال :** مؤلف دکتر ممتاز سنگھوری خطابه های درس

دکتر سید محمد عبدالله است در کلاسهای فوق لیسانس و غیره - لاهور ا کادمی

۱۹۶۴ م ص ۲۵۰ ، ۱۹۷۶ م ص ۲۰۸

● **علامه اقبال و تصوف :** از سید محمد عبدالرشید فاضل اداره تنویرات

عام و ادب ، کراچی ۱۹۶۷ م ص ۴۲۹

● **علامه اقبال :** ترجمه کتاب فارسی " اقبال لاهوری " استاد

مجتبی مینوی - مترجم صوفی غلام مصطفی تبسم ، بزم اقبال لاهور ۱۹۵۵ م

ص ۹۶

● **عکس اقبال :** از ملک محمد عظیم و لطیفه خاتم صدیقی مکتبه

بری لاهور ۱۹۷۵ م ص ۲۱۵ پاره ای از افکار اقبال است به اضافه احوال

● **علامه اقبال و محمد علی جوهر :** از دکتر ابو سلیمان شاه جهان

پوری ، اداره پاک جمهوریت ، کراچی ۱۹۸۴ م ص ۱۳۲ کتاب

دارای ۵ مقاله است درباره اقبال نوشته مولانا محمد علی جوهر معروف و ،

۱۹۳۱ م

● علامه اقبال :- (به صورت سؤال و جواب) از انور داودی
(بیشتر مبتنی بر کتاب وی : مطالب اقبال) پسران فیروز سن ن ص ۱۲۸

● عمل چغتائی :- از عبدالرحمان چغتائی، نثار آرت پریس لاهور
۱۹۶۸ م ص ۴۷۶ توضیح اشعار اقبال است به صورت عکس زیبا با مطالب
اضافی به اردو یا انگلیسی

● نقوش اقبال :- ترجمه " روائع اقبال "، سید ابوالحسن علی
ندوی مترجم شمس تبریز خان، ترجمه سه بار در لکهنو چاپ شده. مجلس
تحقیقات و نشریات اسلام ۱۹۷۰ م ۱۹۷۲ م ۱۹۷۶ م ص ۲۹۴ و یک بار در
پاکستان مجلس نشریات اسلام کراچی ۱۹۷۳ م ص ۲۹۴ مترجم براصل
کتاب اضافه نموده است

● نقد اقبال :- از میکش اکبر آبادی طبع آگره ۱۹۵۴ م
ص ۳۱۶ طبع دوم مکتبه جامعه دهلی ۱۹۶۴ م ص ۶۸۰ طبع سوم آئینه
ادب لاهور ۱۹۷۰ م ص ۳۱۲ عقاید اقبال از نظر تصوف مورد بحث
قرار گرفته اند

● نظرات جدیدة فی شعر اقبال :- یعنی دید گاههای تازه در
شعر اقبال از محمد اسماعیل ندوی قاهره ۱۹۶۹ م

● علامه اقبال و مولانا مودودی :- نوشته سید انور علی مکتبه
مرکزی اسلامی - دهلی دسامبر ۱۹۸۰ م ص ۴۳ (ذکر توافقی فکر
هر دو است در مورد احیای اسلام)

● علامه اقبال غزل و فارسی وی :- از پرفسور میرزا محمد منصور
کراچی ۱۹۷۷ م ص ۱۷۶ نویسنده فاضل با شرح و بسط بیان نموده
که اقبال از شعرای طراز اول فارسی استفاده نموده و غزل سرایی فارسی
را به نقطه و ذروه کمال رسانده است

● علامه اقبال ، قائد اعظم ، سودودی ، پرویز ، و تحریک (نهضت) پاکستان :- نوشته چوهدری حبیب احمد طبع گستان کالونی فیصل آباد ۱۹۷۷ م ص ۹۲

● علمای سمدوح اقبال :- تألیف قاضی افضل حق قریشی، مکتبه مجمودیه ، خیابان راوی در لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۵۰ تجدید طبع ۱۹۷۸ م . این کتاب روابط اقبال را با علمای معاصر و نظرات وی را درباره علمای پیشین در بردارد

● عظمت اقبال :- دکتر آقا مسعود رضا طبع مجلس اقبال

کالج دولتی باغبان پوره لاهور ۱۹۷۸ م ص ۲۶

● عرفان اقبال و افادات نیازی :- از بشیر مخفی القادری اشاعت منزل لاهور ۱۹۴۸ م ص ۲۹۶ بار دیگر در لاهور چاپ گردید و یک بار در دهلی. نیازی یعنی شاه محمد عبدالغنی نیازی

● علامه اقبال و (زوجة نخست او یعنی) والده آفتاب اقبال :-

مجلس سبحان علامه اقبال کراچی ۱۹۶۷ م ص ۱۷۵

● علم کلام اقبال :- از سید علی عباس جلالپوری کتاب

نما، انارکلی لاهور ۱۹۷۳ م ص ۲۸۸ در این کتاب نویسنده به علم کلام اقبال بیش از فلسفه وی متوجه است . بعضی از عناوین کتاب بقرار زیراند :-

اقبال یک متعلم تصور باری تعالی، نظریه وحدت الوجود، تقابل عقل و وجدان، افکار روحانی، تاویلات اقبال

● علامه اقبال در بهوپال :- از عبدالقوی دسنوی چاپ خانه

علوی بهوپال ۱۹۶۷ م ص ۶۸

● عقل و عشق :- نوشته عبدالله الاثری مکتبه دین و دنیا

لاهور ص ۱۲۴ س ن (موازنه عقل و عشق و علم و فقر)

● فکر و فن اقبال :- (نوشته د کتر محمد دین تاثیر) تدوین افضل

حق قریشی - مطبوعات منیب، لاهور ۱۹۶۶ م ص ۱۵۲

● فرهنگ اقبال اردو :- تدوین نسیم سروهوی طبع اظهار و

پسران لاهور ۱۹۸۴ م ص ۱۰۱۲ (قطع بزرگ) در این فرهنگ، غیر از چهار دیوان اردوی اقبال لغات باقیات اقبال هم در نظر گرفته شده است مصنف لغوی معروفی است ولی از لحاظ فهم اصطلاحات ویژه اقبال کار وی چندان در خور اطمینان نیست

● فهم اقبال :- از شمیم طارق حافظ سیشن لکهنؤ ۱۹۷۶ م ص ۸۹ -

● فلسفه و شاعری اقبال :- از ظفر احمد صدیقی شعبه اردو

دانشگاه دهلی ۱۹۷۵ م ص ۷۶

● فکر اقبال :- از غلام دستگیر رشید نفیس اکادمی دکن

۱۹۴۵ م ص ۳۳۰ طبع دوم ۱۹۵۶ م طبع سوم ۱۹۷۰ م بوسیله اردو اکادمی سنده کراچی، این کتاب مقالات مهم دارد مثلاً :

اسلام (علامه اقبال) زندگی و مسلمانان از دیدگاه اقبال (میر

ولی الدین) علم و مذهبی وارادت (ترجمه یکی از خطابه های اقبال از

میر حسن الدین) عظمت فکر اقبال (سید نذیر نیازی)

● فکر اقبال :- نوشته د کتر خلیفه عبدالحکیم بزم اقبال لاهور

۱۹۵۷ م ص ۸۰۵ طبع دوم ۱۹۶۱ م سوم ۱۹۶۴ م چهارم ۱۹۶۸ م

برای این کتاب مهم جایزه ای به مؤلف اعطا نموده اند غیر از مقالات در آخر کتاب خلاصه مطالب ۷ خطابه " احیای فکر دینی در اسلام "، نیز آمده است از عناوین دیگر -

اسلام در نظر اقبال ، شاعر انقلاب ، اعتراضات بر فرهنگ مغرب

نقدی از نظامهای جمهوری واشتراکی، عقل و عشق، هنرهای زیبا، ابلیس، اسرار

خودی، رموز بیخودی، گشن راز جدید

● فکر اقبال :- از دکتر عالم خواندسیری و دکتر مغنی تبسم -
حیدر آباد - دکن ۱۹۷۷ م - ص ۲۲۴ - مجموعه مقالات است که
در سمینار اقبال در نوامبر ۱۹۷۴ م قراعت شده بود .

● فکر اقبال و مسلمانان هند ، مقاله ای از مسعود حسین خان
در کتاب " اسلام در دنیای نوین " ، - مسائل و اسکنات از آل احمد
سرور - مؤسسه اقبال شناسی دانشگاه کشمیر - سرانگر - ۱۹۸۳ م

● فیض اقبال :- تدوین کننده حاج ملک غلام مصطفی فقیر -
طبع لاهور (گوالمندی) - ۱۹۷۸ م - ص ۲۷۲ - در اشعار بی وزن
و بحر تدوین کننده کوشش نموده است که مطالب اقبال و متصوفه را
بیان کند .

● فلسفه اقبال :- بزم اقبال لاهور ۱۹۵۷ م ص ۳۵۱ چند
مطلب انگلیسی مجله سه ماهی " اقبال " را صاحبان بزم اقبال به اردو
ترجمه نموده و بسچاپ رسانده و این سه بار دیگر هم چاپ شده است عنوانهای
بعضی بقرار ذیل هستند .

اقبال و بابا طاهر - اقبال درباره ابلیس ، تصور ارتقای اقبال ،
اقبال و برگسون .

● فلسفه اقبال با انتخاب کلام وی :- از عبدالقوی دریاآبادی ،
اداره فروغ اردو لکهنؤ طبع اول ۱۹۵۹ م ثانی ۱۹۷۰ م طبع ص ۱۷۵
فلسفه تعلیم اقبال :- از محمد احمد صدیقی شرکت محدود
کتاب کراچی سن ۷۲ ص

● فلسفه حیات و موت اقبال :- بزم مرکزی اقبال دکن ۱۹۴۶ م
ص ۲۲۴ مطبوعات الازهر، کراچی ۱۹۶۹ م ص ۲۴۰
کتاب را محمد حسن الاعظمی و الصاوی علی شعلان به عربی نوشته
و عده ای از عربی دانان آن را جامه اردو پوشانده اند .

- فلسفه خودی و تصورات اساسی اقبال: از محمد عثمان مکتبه جدید لاهور، ۱۹۷۱ م دوباره در مکتبه شاهکار ۱۹۷۷ م
- فلسفه حیات و شاعری اقبال از قاضی محمد عدیل عباسی دهلی بک سرویس ۱۹۷۱ م ص ۲۴۶ چند عنوان کتاب .
- حیات بعد العمامت اقبال و دانشوران عالم مقام نبوت و اقبال، نظریه رسالت اقبال، نیابت الهی، اقبال و نیچه، زندگی اجتماعی .
- فلسفه بیخودی اقبال :- نوشته عبدالرحمن طارق، مکتبه یادگار اقبال لاهور ۱۹۴۰ م ص ۸۸ -
- فیوضات رومی مع تبرکات اقبال : از غلام محمد، متار بک دیو، لاهور، ۱۹۴۹ م، ص ۱۳۶. کتاب اشعار قریب المضمون رومی و اقبال را در بردارد با ترجمه اردو .
- فلسفه خودی عقیده آخرت : از فروغ احمد، مطبوعات اسلامی، لاهور ۱۹۶۹ م ص ۸۸
- وقاموس الاقبال (جلد -۱-) :- از عبدالجبار شاگر اداره تعلیمات سطوح دیپلوم و متوسطه لاهور ۱۹۸۱ م ص ۷۶ کتاب نامه اجمالی درباره اقبال تازمان چاپ آن تفصیلات را فاقد است .
- قاموس الاقبال (جلد -۲-) :- ایضاً از همان نویسنده و ناشر ۱۹۸۱ م ص ۷۹ کتاب نامه بقیه اقبال تا سال ۱۹۸۱ م فهرست نامه مجله های مخصوص اقبال شناسی هم در این مجلد شامل است .
- قرآن و اقبال :- از ابو محمد مصلح اداره عالمگیر تحریک قرآن، دکن ۱۹۴۰ م ص ۱۹۱ (اداره مطبوعات سنگ میل این کتاب را سه بار تجدید چاپ نموده است) .
- مقالات یوم اقبال :- کتاب خانه ملی لاهور ۱۹۳۸ م ص ۱۰۸ چاپ دوم ۱۹۴۸ م ص ۱۶۰ جواب نکته چینان که بعنوان

حضرت جراح و گوشه نشین کلام اقبال را مورد اعتراض قرار می داده اند .
 ● مقالات حکیم حصه دوم - (یعنی مقالات خلیفه عبدالحکیم

درباره اقبال) اداره ثقافت اسلامیہ لاہور ۱۹۶۹ م ص ۳۸۵

● کلام و پیام اقبال در عکاسیات احسن : از محمد احسن مکتبہ احسن

گجرات ۱۹۷۰ م ص ۱۶۰ مقالات متعدد مہنی بر ایده های اشعار اقبال .

● کارنامہ سیاسی اقبال :- از محمد احمد خان، کاروان ادب کراچی

۱۹۵۲ م ص ۵۳۳ چاپ دوم با اضافات اکادمی اقبال ۱۹۷۷ م صفحہ ۵

۸۰۷ (کارنامہ : کار بزرگ)

● کلام اللہ و کلام اقبال : از مولوی محمد نذیر طبع سلطان سن ص ۳۲

● کتابیات اقبال :- از دکتر رفیع الدین ہاشمی اکادمی اقبال

لاہور ۱۹۷۷ م ص ۳۹۲ کتابنامہ جامع اقبال است تا سال ۱۹۷۷ م

● کاید اقبال : از ملک نذیر احمد اردو اکادمی بہاولپور

۱۹۶۳ م اردو ص ۳۷۳ + ص انگلیسی ۶۹ کتاب نامہ اقبال شناسی است .

● مطالعہ تلمیحات و اشارات اقبال و نوشتہ دکتر اکبر حسین

قریشی انجمن ترقی اردو، ہند علی گڑھ ص ۴۴۶ سال ۱۹۷۰ کتاب

تجربیتی است . این در واقع رسالہ دکتری نویسنده میباشد مصنف تلمیحات و

اشارات اقبال را در ده باب منقسم ساخته است -

عام ، قرآنی ، احادیث ، فلسفی ، تاریخی ، سیاسی ، شعری ، شخصیات ،

مآخذ منظومہ ها و نظری ہرجحان های اقبال در ہر مورد ، نویسنده مرجع

خویش را ذکر مینماید البتہ اختصار کتاب گاہی لطمہ ای بہ اقبال شناسی

میزند -

● سی لالہ فام :- از دکتر قاضی جاوید اقبال طبع شیخ غلام علی

و پسران لاہور ۱۹۶۶ م ص ۳۵۰ طبع دوم ۱۹۷۲ م با اضافات ص ۳۹۲

اقبال در یک منظومہ خطاب بہ این فرزندش گفتہ بود :

من شاخ تا کم و غزلم میوه من است از میوه من می لاله فام بوجود بیار
اسم کتاب از همین شعر مأخوذ است ، کتاب صرف نظر از مطالب
تفصیر پذیر سیاسی ، مقالات مفید اقبال شناسی را نیز دارد ، بعضی از عناوین
در زیر نقل میگردد -

نهضت آزاد فکری کنونی در جهان اسلام و سهم اقبال در آن، اقبال
و مملکت اسلامی اقبال، و روش ملی ما، اقبال و ندرت فکر، نظریه اقبال در
اقتصاد، اقبال بعنوان پدر

● مطالعه خصوصی اقبال :- از استاد خالد طبع علمی کتابخانه
لاهور ص ۸۰۸ س ن کتاب کمکی سود مندی است برای دانش پژوهان
● مرقع کلام اقبالی :- چاپ خانه و هنر کده - کمار لکهنو -
۱۹۶۳ م ص - ۴۰ از عصمت عارف دهلوی است و همراه با عکسهای
رنگین مبنی بر ابیات اقبال به انگلیسی دکتر احمد الرحمان علوی

● مقامات اقبال : از دکتر سید محمد عبدالله - طبع پیسه اخبار
لاهور - ۱۹۵۹ م ص - ۲۸۶ - طبع دوم با اضافات اکادمی لاهور ص
۳۳۲ سال - ۱۹۶۴ م سوم ایضاً - ۱۹۷۲ م عنوان بعضی از مقاله ها :
فطرت نگاری اقبال - اقبال شیدای فطرت یا حرین آن ؟ اقبال
از خودی تا بیخودی - فاصله های ذهنی حافظ و اقبال - اقبال در صنف شعرای
فارسی - نظیری و اقبال - غالب و اقبال - اقبال یک هنر ور ادبی

● سسایل اقبال :- از همان مصنف - اکادمی اردوی پاکستان
غربی لاهور ۱۹۷۴ م ص ۳۷۲ نویسنده با حذف مقاله آخر کتاب
"مقامات اقبال"، همه آن را در اثر تازه ضم نموده و چند مقاله فکر پرور
تازه اضافه کرده است :

اقبال ، دیده و شنیده، آیا اقبال وجودی بوده است؟ انسان محبوب
اقبال، جامعه برتر اقبال

● مقاصد اقبال :- از همال نویسنده - علمی کتاب خانه لاهور

۱۹۸۱ م ص ۲۵۲ کتابی مهم و فکر انگیز است با عناوین کلی زیر :
بازیافت ، نکته مرکزی فکر اقبال ، دشمنان قدیم و جدید ، وجود ملی ،
متهاجمین خارجی ، عصر غرب زدگی ها ، سه دشمن داخلی وحدت ، علاج ضعف ملی ،
فکر اقبال موجب تسلسل و استدام ، روایت علمی مسلمانان اقبال و پیش رفت علوم :-

● مطالعه اقبال : از گوهر نوشاهی بزم اقبال لاهور ۱۹۷۱ م

ص ۴۸۸ انتخابی است از مجله سه ماهی « اقبال » ، که بصورت مجموعه در آورده شده است این مجموعه ۲ مقاله دارد

● مرد کامل :- از سید مظفر گیلانی - آژانس کتاب ، دانش گه

پیشاور ۱۹۷۴ م ص ۱۳۶ احوال اقبال است بشیوه درام .

● مذاکره های مجلس اقبال سکهر :- کتاب منزل انجمن نویسندگان

سکهر ۱۹۶۸ م ص ۱۴۴ مقالاتی است متعلق به روز اقبال ۱۹۶۲ م و ۱۹۶۷ م :-

● مثنوی راز بیخودی :- در رد مثنوی اسرار خودی مطبع جلالی

دشلی ۱۹۱۸ م ص ۱۳۵ مثنوی مخالف را مظفر احمد فضلی قریشی
صدیقی نقشبندی آفاقی معروف به خان بهادرزاده سروده است

● سرفع اقبال :- تدوین بزم اقبال ، دکن ، ۱۹۴۸ م ص ۴۰

● مکائد اقبال :- از سید برکت علی شاه گوشه نشین - وزیر

آباد ص ۴۶ (بخشی است در مخالفت با شاعری اقبال)

● مقالات بوم اقبال :- کراچی ۱۹۶۶ م (مقالات به اردو و

انگلیسی) دو مجموعه ، طبع ۱۹۶۷ م بعضی از عنوانات :

اقبال حجت الاسلام (حکیم محمد حسین امرتسری) ، اقبال پاسبان قوم

(سید محمد ظفر) ، فلسفه آرزوی اقبال (نصیر احمد ناصر) - تصور

اتحاد ملت (میرزا محمد منور)

اقبال و افغانستان (مقاله فارسی سرور خان گوپا) اقبال و تدوین

نوین فقہ اسلامی، اقبال و کنفرانس موم میز گرد در لندن، سید امجد علی
ضرب کلیم از ژان ماریک ص ج ۱ ۸۰ اردو + ۳۴ انگلیسی ص ج ۲
۳۰۴ اردو + ۵۲ انگلیسی

● مطالعہ انتقادی اقبال :- اے جے نیازی طبع مطبع عشرت
انارکلی لاہور ۱۹۶۵ م ص ۳۶۰ عناوین مقالات :-

تصور خودی اقبال (از سید عابد حسین) ارتقائی فکری اقبال (ابو
ظفر عبدالواحد) تصور اقبال از زمان (سید بشیرالدین احمد) اقبال و
نکتہ چینان وی (آل احمد سرور)

● مطالعہ اقبال و مضامین دیگر : از سید نذیر نیازی کتابخانہ
پنجاب لاہور ۱۹۴۱ م ص ۱۶۳ کتاب ۴ مقالہ دارد

مطالعہ اقبال، اقبال و حکمای فرنگ، عظمت فکری اقبال، بیماری
آخرین اقبال

● مفسر قرآن و نصاب اول اقبال : از دکتر سید معین الدین
جمیل قصر اردو لاہور سن ن ص ۱۴۶

● مطالعہ توضیحی و تحقیقی آثار اقبال : از دکتر رفیع الدین ہاشمی
۱۹۸۲ م اکادمی اقبال ص ۶۰۰ رسالہ دکتری نویسنده است. کتاب
۷ باب دارد باضمایم و کتاب نامہ اقبال و اعلام. ابواب ۷ گنہ بقرار
زیر اند :-

- باب ۱- مجموعه های کلام اردو .
- باب ۲- مجموعه های کلام فارسی .
- باب ۳- مجموعه های مکاتیب اقبال .
- باب ۴- آثار مستقل منشور .
- باب ۵- مجموعه های نشر متفرق اقبال .
- باب ۶- مجموعه های ملفوظات و گفتار های اقبال .

باب ۷- کتب درسی گرد آورده اقبال .

● مطالعه انتقادی و تحقیقی اقبال در دانشگاه‌های پاکستان :

از دکتر سید معین‌الرحمان ، اکادمی اقبال لاهور ۱۹۷۷ م ص ۴۶۸

● متعلقات خطبات اقبال : مؤلف دکتر سید محمد عبدالله، اکادمی

اقبال ۱۹۷۷ م ص ۳۱۴ دارای مقالات است بیشتر برای تفهیم خطبات
۷ گانه اقبال، مانند :

اقبال و تجربه دینی (عبدالله الحفیظ کردار)، سفر به جنوب هند
(دکتر محمد عبدالله چغتائی)، اعلام خطبات (دکتر غلام حسین ذوالفقار)
تصور تقدیر اقبال (میرزا محمد منور)، تصور بقای دوام اقبال (مظفر حسین)،
ارجاع به حکمای اسلام در خطبات (دکتر امین الله و غیر) .

● مطالعه تطبیقی اقبال و مودودی : از عمر حیات خان مکتبه

مرکزی اسلامی دہلی، ماه ۱۹۸۱ م ص ۲۸۸

● معذرت گستاخی با اقبال :- از قمرالدین احمد چاپچین منزل

میدان سیتها در کراچی ۱۹۷۶ م ص ۴ . مصنف به ابراز معذرت به روح
اقبال از پاکستانیان متقاضی است که پیشرفت همه جانبه ای را حائز گردند
تا هدف اقبال از تشکیل پاکستان تحقیق پیدا کند

● مفکر پاکستان و حیدرآباد دکن : از محمد حسام‌الدین خان

غوری شماره ۸۰۱ مجله پیر الہی بخش ص ۳۲۰ سال ۱۹۸۱ م

● مفکر پاکستان : از محمد حنیف شاہد مطبوعات سنگ میل

لاہور ۱۹۸۲ م صفحہ (قطع بزرگ) ۷۲۰ کتاب نسبتاً جامع است و ده
باب دارد. تدوین کننده کتاب کتابدار کتابخانه عمومی پنجاب در لاہور

است، و در این کتاب مواد نادر و کم یاب را جمع آوری نموده است

● معارف اقبال : مقاله دکتر غلام مصطفی خان طبع کنفرانس

تعلیمی کل پاکستان در کراچی ۱۹۷۸ م ص ۱۶۰

- معارف اقبال نوشته عبدالرحمان طارق ، اشاعت منزل لاهور ص ۲۶۷ سن (دو بار چاپ شاه است) ما قبل کتاب " اشارات اقبال" ، را از همین نویسنده معرفی کردیم در " معارف اقبال" ، او تلمیحات وارده از قرآن و حدیث و غیره در اشعار فارسی اقبال را توضیح داده است
- مقالات تأثیر : از ممتاز اختر میرزا مجلس ترقی ادب لاهور ۱۹۷۸ م ص ۷۱۸ (قطع بزرگ) تأثیر یعنی دکتر محمد دین تأثیر، و : ۱۹۵۲ م است در این مجموعه ۱۵ مقاله درباره اقبال وجود دارد
- منتخب مقالات از اقبال ریو بو : انتخاب از دکتر وحید قریشی اکادمی اقبال لاهور ۱۹۸۳ م ص ۳۳۲
- ماهنامه " الرشید " : ساهیوال (شماره اقبال و مدنی) سپتامبر ۱۹۷۸ م ص ۴۷۲ مقصود از مدنی " مولانا حسین احمد مدنی " است (و : ۱۹۵۸ م)
- مقالات بوم اقبال : طبع مجلس مرکزی اقبال از خواجہ عبدالرحیم ۱۹۵۵ م ص ۹۶
- مطالب اقبال : از انوار داودی اداره محدود فیروز و پسران لاهور ص ۹۸۲ سال ۱۹۸۴ م لغت نامہ گونه است برای کلیات اردوی وی
- مقام اقبال : از اشفاق حسین دکن اداره اشاعت اردو ، ۱۹۴۵ م ص ۳۳۰ ، چاپ دوم کراچی ، ۱۹۵۲ م جامع کتاب نیز با مقالاتی این اثر را تکمیل داده است
- دور نمای تاریخی و تمدنی فکر اقبال تصور اسلامی زندگی ، فرد و ملت ، تشکیل جدید فلسفہ ، تصور زمان ، خودی ، تقدیر ، تصوف مآخذ شعری اقبال ، مقام اقبال در شعر اردو ، اسلوب و زبان وی ، آئیہ شعر اقبال .

● **محفل اقبال: گرد آوری رشید نازکی** محمد اسدالله وانی ، سرینگر
۱۹۷۸م ص ۲۳۲ ، گزارش و مقالات که در سمینار اقبال در سرینگر
کشمیر خوانده شد

● **مطالعه انتقادی و توضیحی نظامهای طویل اقبال :** از دکتر
رفیع الدین هاشمی، گلوب پبلشرز لاهور ۱۹۷۴ م ص ۲۰۰ (اداره سنگ
میل آنرا تجدید چاپ کرد) برای کمک دانشجویان است
شکوه ، جواب شکوه ، بیاد والده مرحومه ، شمع و شاعر ، خضر
راه ، طلوع اسلام ، مسجد قرطبه ، ذوق و شوق و ساقی نامه

● **مطالعه اقبال :** تألیف محمد جلیل نقوی چاپ علمی کتابخانه،
لاهور س ن ص ۲۸۴ کتاب کمک دروس کلاسهای بالاست و عناوین
جالب دارد

● **مفکر پاکستان :** از محمد حنیف شاهد مطبوعات سنگ میل، لاهور
ص ۷۵۰ (قطع بزرگ) سال ۱۹۸۴ م از کتب جامع است در احوال
و آثار و افکار اقبال

● **مآخذ شعری اقبال در مثنوی معنوی :** از سید وزیر الحسن
عابدی، مجلس ترقی ادب لاهور ۱۹۷۷ م ص ۳۶۷. نویسنده با امثله
ارائه داده است که تصورات اقبال مانند خودی و بیخودی در مثنوی مولوی
هم وجود داشته است

● **مقالات یوم اقبال :** گرد آوری آل احمد سرور مقالات سمینار
کالج رام پور ۱۹۴۵ م ص ۹۶ بعضی از عنوانات گفتارها:

اقبال و ابن عربی (محمد عبدالسلام) ، بعضی از مسایل فلسفه
اقبال (مسعود حسین خان) ، تصور عشق اقبال (فریدالدین شمس)

● **متاع اقبال :** از ابو ظفر عبدالواحد، چاپخانه مکتبه ابراهیمیه
دکن ۱۹۳۹ م ص ۱۰۰ کتاب سه مقاله دارد :

شعر اقبال و دور نمای آن، ارتقای ذهنی اقبال، فلسفه شعری اقبال.

● **معلومات اقبال :-** از احسن شکوه، مطبوعات مسعود کراچی

۱۹۷۷ م ص ۱۱۰ معلومات؛ اطلاعات این کتابچه درباره زندگی اقبال
۴۰۰ سؤال و جواب دارد

● **مطالعه اقبال :** از سید اختر احمد اختر اورینوی، ایوان اردو

پتینه (هند) ۱۹۶۰ م کتاب "اقبال"، این نویسنده را سابقاً معرفی نمودیم -
کتاب حاضر تجدید چاپ آن است با اضافه مضامین

هنر و اندیشه اقبال - شعر عاشقانه اقبال - شعر منظری - شعر ملی

شعر آفاقی، تجربه های نوین هیئت

● **مرثیه اقبال :-** از اسد ملتانی اداره روزنامه شمسی، ملتان

۱۹۳۸ م ص ۳۹ کتاب شامل سه مرثیه است که حین در گذشت اقبال سروده

● **مطالعات اقبال :-** از اسلم ملک اکادمی ادب اردو سیالکوٹ

۱۹۶۹ م ص ۲۶۲ مقالات روز اقبال سال ۱۹۶۸ م که عناوین بعضی ها
تازگی دارد :

تقدیر اسم از دکتر محمد باقر، اقبال، مرد حق آگاه از غلام مرتضی

پراچہ، تأثیر اقبال در ادب معاصر ایران از دکتر خواجہ عبدالحمید عرفانی،

علامه اقبال و مطالعه تاریخ از دکتر وحید قریشی.

● **منابع روانی فلسفه اقبال :** از دکتر اشتیاق حسین قریشی، مطبع

دانشگاه پنجاب، لاهور ۱۹۶۶ م ص ۳۳ این مقاله در خطبات بیاد اقبال
هم آمد است

● **ملفوظات اقبال :-** (بظاهر) از محمود نظامی، چاپ اول

۱۹۴۹ م دوم با اضافات و بنام مؤلف در سال ۱۹۵۶، سوم با اضافات و

توضیحات ۱۹۷۷ م گرد آوری دکتر ابواللہ صدیقی، ملفوظ یعنی گفتار

مجلسی در این کتاب گفتار های اقبال در محافل دوستان جمع آوری شده است

- میزان اقبال : از میرزا محمد منور کتاب فروشی دانشگاه پنجاب
لاهور، ۱۹۷۲ م ص ۱۷۶ مجموعه مقالات است مانند :
- مفهوم عجم در آثار اقبال ، توازن بعنوان جنبه شعر اقبال ، نظم نگاری
اقبال ، تأثیر کلام عرب در آثار اقبال
- ماوراء الطبيعة اقبال : ترجمه از دکتر شمس الدین صدیقی ، ترجمه
رساله دکتری دکتر عشرت حسین انور (علی گڑھ) است به همین عنوان -
آکادمی اقبال لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۰۰ اصل انگلیسی کتاب را در جای
خودش معرفی میکنیم
- مطالعه اقبالیات : مجموعه مقاله های سید وقار عظیم درباره
اقبال گرد آوری دکتر سید معین الرحمان آکادمی اقبال لاهور ۱۹۷۷ م ص
۳۶۴ .
- نذر اقبال : (هدیه و نذرانه شعرا است) گردآورنده ذوالفقار
احمد تابش طبع آکادمی اقبال ، لاهور
- نذر اقبال : از عبداللطیف طبع کالج دولتی ناظم آباد، کراچی
سال ۱۹۶۸ م
- نذر اقبال : گرد آورنده عقیل الرحمان عقیل ، طبع وقار خلیل ،
دکن ۱۹۷۷ م ص ۶۴ منظومه های شعرا است که برای عرض ارادت
به اقبال سروده اند به اضافه مقاله گردآورنده سهم دکن در اقبال شناسی
- نظریه عقل و عشق اقبال : از دکتر میر ولی الدین ، چاپ دکن
۱۹۴۵ م ص ۲۵
- نوای اقبال : از علامه میرزا احمد علی ، اداره معارف اسلامی
لاهور سن ۵۴ انتخاب اشعار اقبال در ذیل عناوین متفاوت و شرح
آنها

● نقد و تجزیة کتب اقبالیات :- از قاضی احمد میاں اختر
 جونا گری اکادمی اقبال ۱۹۵۵ م ص ۲۱۳ در سال ۱۹۶۵ م تجدید
 چاپ هم شد و در ۱۹۷۷ م، نیز مجدداً گردآورنده سید وقار عظیم کتاب مفیدی
 است حاکی کتب اقبال شناسی و ارزیابی هر یک از کتاب ها ، ابواب کتاب
 چنین است :

اقبال شناسی ، اقبال به عنوان شاعر، اقبال به عنوان مفکر ، اقبال و
 سیاسیات - ناقدین اقبال ، گذشته و آینده اقبال شناسی

● نظریة تصوف اقبال :- از بشیر مخفی القادری، اشاعت منزل
 لاهور ص ۱۵۶ سن

● نقش اقبال :- گرد آورنده ف.د. رازی و محمد حسین عرشی، طبع
 ام . جهانگیر و شرکت ، لاهور ۱۹۵۶ م ص ۲۹۶ کتاب مجموعه
 مقالات است .

● نقش اقبال :- از سید عبدالواحد معینی، آئینه ادب لاهور ۱۹۶۱ م
 ص ۲۸۰ مجموعه مقالات است از آن جمله :

اقبال و مغرب ، اقبال و عالمگیر، اقبال و دکن، اقبال و کشمیر .

● نذر اقبال از شیخ عبدالقادر : گرد آوری محمد حنین شاهد، بزم
 اقبال لاهور ۱۹۷۴ م ص ۲۱۴ مجموعه مضامین و مکتوبات و غیره است
 از شیخ عبدالقادر (و : ۱۹۵۰ م) و مبین عرض ارادت وی به دوستش اقبال.
 بعضی از مطالب عنوانهای زیر را دارند :

رموز بیخودی، بانگ درا، فلسفه مرگ و زندگی، اقبال ارتقای فکری
 اقبال، اقبال ، شاعر و فیلسوف مال اندیش ، اثر اقبال بر شعرای هم عصر،
 نظری بر منظومہ مجلس شورای ابلیس

● نظریات اقتصادی اقبال :- ار رحیم بخش شاهین سال ۱۹۷۶ م
 ص ۱۱۸ .

- نظریات تعلیمی اقبال :- محمد احمد صدیقی . کل پاکستان کنفرانس تعلیمی، کراچی - ۵ ۱۹۶۶ م ص ۳۶۵ به گونه ترجمه ای است از کتاب معروف انگلیسی سید غلام السیدین " فلسفه تعلیم اقبال "، که سلیخص آن در سال ۱۹۳۶ م از نظر اقبال هم گذشته بود
- نظریات سیاسی علامه اقبال و قائد اعظم : از محمد حنیف شاهد طبع شیخ غلام علی و پسران، لاهور ۱۹۷۶ م ص ۳۱۶
- نظریات و افکار اقبال :- از شیخ محمد علی - بنیاد ملی کتاب اسلام آباد ۱۹۸۴ م ص ۷۳۴ (قطع بزرگ) کتاب ۸ باب دارد و بعضی از افکار و اندیشه های اقبال را خوب توضیح میدهد
- نذر اقبال :- گرد آورنده وحید رانا بختی طبع کالج دولتی تعلیم بانوان لاهور، سالنامه ۱۹۷۸ م ص ۱۶۲
- نشر اردوی اقبال :- مؤلف دکتر محمد رباض، رحیم بخش شاهین و دیگران - کتاب درسی است طبع دانشگاه آزاد علامه اقبال برای سطح لیسانس ۱۹۸۵ م ص ۳۸۰ دیباچه کتاب " پیام مشرق فارسی اقبال "، هم در ضمن درس ها هست
- نظریه شعر و شاعری اقبال :- مؤلف آل احمد سرور، شعبه اردو دانشگاه دهلی ۱۹۷۸ م ص ۹۶
- قران اقبال :- از بشیر نکودری ابوالصفا ، ایسترن بکستال لاهور ۱۹۴۷ م ص ۲۴۸
- نقش اقبال :- از اسلوب احمد انصاری - مکتبه محدود جامعہ دهلی ۱۹۷۹ م ص ۱۹۲ مجموعه مقالات است مانند :-
نظریه وجدان اقبال، تصور فتر اقبال - شعور سیاسی در شعراقبال، تجزیه مسجد قرطبه و ذوق و شوق
- نصب العین (دیدگاه) ادبی اقبال :- گرد آورده دکتر سلیم

اختر - طبع شیخ غلام علی و پسران لاهور - ۱۹۷۷ م ص ۲۷۴ بعضی از عنوانها :-

نظریهٔ ادب اقبال (محمد عثمان) ، اقبال و نظریهٔ فنی (عبدالرحمان چغتائی) ، تصور هنر در شعر اقبال (اکبر علی خان) ، نظریهٔ مقصود هنر اقبال (شاهد حسین رزاقی) ، تصور حسن کاری اقبال (محمد معین

● نقوش اقبالیات : گرد آوردهٔ دکتر سلیم اختر - اکادمی اقبال ، ۱۹۷۷ م ص ۸۰ + ۷۵۲ + ۵۲ مقالانی است که در دوران زندگانی اقبال تا سال ۱۹۳۸ م نوشته شده است چند عنوان :-

اقبال و فلاسفهٔ مغرب (یوسف سلیم چشتی) ، اقبال ، جبریل مشرق (آل احمد صدیقی سرور)

● نذر اقبال :- مؤلف شرافت الله - بازار اسلامیہ بریلوی، ۱۹۷۶ م ص ۱۰۴ چند عنوان :-

نظریهٔ قومی اقبال ، فلسفهٔ هنر اقبال ، منظومه های اقبال ، ساقی نامه ، ذوق و شوق ، مسجد قرطبه .

● نظری بر اقبال : مؤلف سید محمد شاه - طبع اکادمی اقبال ، لاهور ۱۹۴۴ م ص ۲۴۰ - مجموعه مقالات است بعضی از عناوین ملاحظه شوند :

اقبال و عقیدهٔ توحید (نذیرالحق میرٹھی) ، مقایسهٔ تاگور و اقبال (عبدالعجید سالک) ، ترسیم اجمالی تصور الهیاتی اقبال (عبدالسلام خان ندوی رامپوری) - اقبال و قرآن (صبغةالله بختیاری)

● نظری بر خطبات اقبال :- از محمد شریف بقا - لاهور ۱۹۷۴ م ص ۱۳۹ ، خطبات یعنی کتاب احیای فکر دینی در اسلام . آقای محمد شریف بته منقیم لندن خلاصهٔ خوب و بد مقاله ها را نگاشته و اقبال شناس ناسی دکتر سید محمد عبدالله مقدمه ای راه گشا بر این خلاصه اضافه نموده است .

● نظری بر مثنویهای اسرار و رموز :- اکادمی اقبال ص ۱۹۰

سال ۱۹۶۴ م

● نقش اقبال :- (ترجمه پنجابی کلام فارسی اقبال) مترجم

صوفی غلام مصطفی تبسم اکادمی اقبال، لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۳۱

● نظریات اقبال ، از کلیم نشتر، طبع مکتبه عالیہ، لاهور ۱۹۷۷ م

ص ۲۵۶ (عنوانات متفاوتی دارد) .

● هفت مقاله (اقبال شناسی) :- از غیاث الدین طبع اداره معارف

اسلام، درب شاه عالم، لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۱۲ کتابی است تهیه شده از دیدگاه تشیع

اقبال و عزاداری امام حسین (ع)، اقبال و فقر شبیری اثر شیخ

عبد العلی الهروی الشهرانی بر مسدک اقبال - اقبال و عقیده ظهور امام مهدی

● هفت رنگ اقبال : از محی الدین خلوت - کتاب سرکز

فیصل آباد، ۱۹۷۷ م ص ۱۲۸ مجموعه ۷ مقاله است درباره فکر و شعر اقبال

● هم صفیران اقبال : از ام اس ناز طبع غلام علی و پسران

لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۳۱ بحثی است درباره روابط اقبال با معاصرین وی اقبال خطاب به خدا در زبور عجم عرض مینماید :-

تو اگر کرم نمایی بمعاشران ببخشم

دو سه جام دل فروزی ز می شبانه دارم

● یاد نامه اقبال :- گرد آوری بهاء الدین اورنگ، طبع خانه

فرهنگ ایران، لاهور ۱۳۵۷ ه ش ۱۹۷۸ م کتاب به فارسی و اردو و

انگلیسی مقاله و متنهای سخنرانی هایی را دارد

استاد سید محمد محیط طباطبائی پیش گفتاری بر این کتاب نوشته و نمونه های

عناوین از این گونه است :

بلندی شعر اقبال (دکتر محمد جعفر محبوب) ، روح فرهنگ اسلام
(ترجمه خطبه اقبال از سعید غلام رضا سعیدی) انتخاب کلام فارسی
اقبال، قآنی و اقبال (دکتر خواجہ محمد زکریا) اقبال و سنائی (دکتر
میان عبدالشکور احسن) .

● یاد اقبال : (از صابر کلروی، مکتبه شاہکار، لاہور ۱۹۷۷ م
ص ۷۰ احوال و آثار و افکار اقبال را دارد)

● یاد اقبال : از چوہدری غلام سرور فگار (مدیر مجلہ "پیام
اقبال") آکادمی اقبال . ۱۹۴۰ م طبع دوم ۱۹۴۴ م ص ۱۲۷

● یوم اقبال : گردآوری ادارہ رابطہ عامہ، (قسمت اسلام شناسی)
دولت استان پنجاب ص ۹۲ س ن منظومات و مقالات و ترجمہ پیغامات
سفیر های دول اسلامیہ مقیم پاکستان

● یادگار اقبال : از محمد طنبیل احمد بدر امروهوی ، آزاد بک دپو
لاہور ۱۹۴۵ م ص ۱۹۲ (پیغام ها و مراسی حین وفات اقبال را در
بردارد)

● یاد اقبال : مرثیہ منور طبع دکتر محمد اعظم بتان س ن ص ۲

کتاب شناسی اقبال در زبان انگلیسی

● اقبال، مطالعه انتقادی :

(Iqbal, a Critical Study)

از مصباح الحق صدیقی مطبوعات فرحان- ۱۹۷۷ م ص ۲۵۷ مقالات
نویسندگان شبه قاره را در بردارد .

● اقبال شاعر و پیغام او :

(Iqbal, The Poet and his Message)

از ایس سنمها طبع رام نرائن المآباد ۱۹۴۷ م ص ۴۸۵ + ۴۵ از مباحث
این کتاب است :

اقبال، شاعر هندی، جذبات اساسی اقبال، ارزش ادبی شعر فارسی اقبال،
ارزش ادبی شعر اردوی اقبال، مطالعه نظریات فلسفی اقبال، مقایسه با غالب،
حالی و اقبال، اقبال و چند شاعر بزرگ، برداشت اقبال از اسلام، بشر دوستی
اقبال، اقبال و احیای هند اسلامی، میراث اقبال و آئیه آن.

● اقبال ، هنر و تفکر وی :

(Iqbal, his art and Thought by S. Abdul Wahid.)

از سید عبدالواحد ، دکن ۱۹۴۴ م ص ۲۶۵ طبع دوم با اضافات شیخ محمد اشرف لاهور ص ۳۰۴ طبع سوم لندن جون سری محدود ۱۹۵۲ م ص ۳۵۴ طبع چهارم مطبع دانشگاه آکسفورد ، کراچی ایضاً از کتب مهم انگلیسی است درباره هنر و اندیشه اقبال

● اقبال شاعر فاسفی پاکستان :

(Iqbal, poet, philosopher of Pakistan)

از حفیظ ملک ، مطبع دانشگاه کامبیا نیو یورک لندن ۱۹۷۱ م ص ۴۴۲ در این کتاب درباره زندگی و هنر و اندیشه سیاسی و فلسفی اقبال مقالات گنجانده شده است مانند :

اقبال بعنوان پدرم از قاضی دکتر جاوید اقبال ، ارتقای فلسفه سیاسی

اقبال از ژان ماریک ، فلسفه زمان از دکتر عالم خوندسیری

● اقبال ، شخصیت و پیغام او :

(Iqbal The man and his message)

از خواجه غلام السیدین کمبو سخنرانی ۱۹۵۲ م ص ۲۵

● اقبال و جهان سوم :

(Iqbal, and the third world)

از کوثر نیازی طبع شیخ محمد اشرف لاهور ۱۹۷۶ م ص ۲۰ -

● انتخاب مقالات از سه ماهی " اقبال ریویو " :-

(Selections from Quarterly Iqbal Review)

برگزیده دکتر وحید قریشی - اکادمی اقبال - ۱۹۸۳ م - ص - ۴۱۶

● اقبال ، شاعر آفاقی :-

(Iqbal, The Universal Poet)

از دکتر محمد دین تاثیر - مؤلف افضل حق قرشی - مطبوعات منیب لاهور -

۱۹۷۷م - ص ۸۵

● اقبال ، شاعری و پیغام او :-

(Iqbal, his Poetry and Message)

از شیخ اکبر علی - طبع میر محمد نواب دین لاهور - ۱۹۳۲م - ص - ۳۰۴

● سر محمد اقبال :-

(Sir , Mohammad Iqbal)

از عبدالله انور بیگ - طبع اکادمی اردو لاهور ۱۹۴۳م - ص - ۲۲ - کتابچه ایست بزبان ساده و آسان برای اطفال .

● اقبال و کانت و فلسفه اختیار :-

(Iqbal and Poet - Kantian Voluntarism)

نوشته بشیر احمد داربزم اقبال لاهور - طبع اول ۱۹۵۶م - طبع دوم - ۱۹۶۵م - ص - ۵۵ - از کتب اساسی است درباره اقبال و فلسفه مغرب و بعضی از عنوانات آن بتقرار زیر است :-

اقبال و کانت - اقبال و فیخته - اقبال و شو پنهور، اقبال و میلتن، اقبال و گوته، اقبال و برگسون، اقبال و نیچه - اقبال و جیمز وارد - اقبال و چند فیلسوف غربی دیگر :- سیکد و گل ، ویلیام جیمز، کارلابل - برونگ و برنارد شاو

● اقبال و رومی (Iqbal, and Rumi.) :- از میان بشیر احمد،

سخنرانی وی در سفارت خانه پاکستان در ترکیه ، آنکارا - ص ۷۲ - سال ۱۹۵۲م - از مطبوعات دانشگاه آنکارا .

● اقبال در عکوس (Iqbal, in pictures) :- گرد آوری فقیر

سید وحیدالدین - مطبع لاین آرت - کراچی - ۱۹۶۷م - ص ۶۰ عکسهای این مجموعه، حیات و خدمات اقبال را باز گو میکنند .

● اقبال (Iqbal) نوشته . ام . ایس . ناز - فیروز و پسران

لاهور ۱۹۷۰ م ص ۹۷ دارای احوال و آثار اقبال است بزبان ساده برای کم سوادان و اطفال .

● اقبال ، زندگانی و زمان وی (Iqbal, his Life and Times):

نوشته دکتر لسینی - تی - طبع شیخ محمد اشرف لاهور - ۱۹۷۴ م ص ۳۴۸
مباحث کتاب این نویسنده امریکائی بقرار زیر است :-

زندگانی اقبال و ادوار آن - نظریات اقبال درباره زندگانی و انسان،
اقبال یک ذهن جدید - اقبال مصلح روشن فکر - تصور خودی اقبال -
تصور علم اقبال ، جهانگیری فکر اقبال .

● اقبال (Iqbal) :- از عزیز احمد - دا کا - ۱۹۶۶ م ص

۲۸ - سخنرانی - ایس ایم - مرشد .

● ایده غرب در اندیشه اقبال :-

(The image of west in Iqbal)

از محمد مظهرالدین صدیقی طبع بزم اقبال لاهور- چاپ اول و دوم ۱۹۵۶ م -
۱۹۶۵ م صفحات بالترتیب ۱۳۰-۱۴۷ - مباحث کتاب بقرار زیر میباشد :-
اقبال و ملی گرائی جدید - اقبال و نظام جمهوری غربی - اقبال
و بولشویسم - اقبال و مسلمان نوجوان غرب زده - اقبال و فلسفه غربی،
کشمکش عقل و عشق در آثار اقبال

● اقبال و نمایانگری کنونی تفکر سیاسی اسلامی :-

(Iqbal and The recen Suposition of Islamic Political
Thonght)

از محمد عزیزاحمد - طبع شیخ محمد اشرف لاهور- چاپ های ۱۹۵۰ م و ۱۹۶۵ م .

● اقبال (Iqbal) :- از عطیه بیگم - بمبئی - ۱۹۴۷ م

ص ۸۸ آئینه ادب لاهور ۱۹۶۹ م - ص ۹۳ - این مجموعه ۳ ترجمه
جدا گانه به اردو هم دارد .

● اقبال شاعر فردا :-

(Iqbal , The Poet of tomorrow)

گرد آورنده خواجه، عبدالرحیم - طبع پسران فیروز لاهور - ۱۹۶۸ م -
ص - ۲۷۴ - کتاب با اهتمام مجلس مرکزی ، لاهور در سال ۱۹۶۷ م
تدوین شده است - عناوین بعضی از مقالات آن بقرار زیر است :-

پیغامات قائد اعظم بمناسبت روزهای اقبال در ۱۹۴۰ م، ۱۹۴۴ م
تصور ریاست اسلامی اقبال - از ۱ - ک - بروہی - اقبال بعنوان داعی
تجدید حیات مسلمانان - اقبال داعی حکومت خدائی بر زمین از قاضی
ایس - ا - رحمان - تصور اقبال از خدا از سید فیاض محمود - نهضت
تجدید خواهی در جهان اسلام و سهم اقبال در آن از دکتر قاضی جاوید
اقبال - تصور ابلیس در آثار اقبال و مقام وی در جامعه پیشرفته از تاج
محمد خیالی ، اقبال و رابندرا ناتھ تا گور از صوفی غلام مصطفی - اقبال به عنوان
معمار جهان نوین اسلام .

● اقبال شاعر بزرگ :- از شیخ عبدالقادر - گردآورنده ، محمد حنیف

شاهد - مطبوعات سنگ میل لاهور ، ۱۹۷۵ م ص ۱۶۰

(Iqbal The Great Poet of Islam)

نوشته های شیخ عبدالقادر است (و : ۱۹۵۰ م) درباره علامه اقبال -
بعضی از عنوانهای مجموعه بقرار زیر است :-

نظم اقبال ، مکتوبی از لندن ، اقبال شاعر و فیلسوف ،
حب وطن اقبال ، اقبال شاعر فیلسوف و دیده ور - اقبال صوفی روشن ضمیر ،
اقبال و فرهنگ نوین ، تاثیر اقبال در شعر اردو ، نظم اقبال ، " مجلس شورای
ابلیس " ، همدین نویسنده برای مجلس شعر اردوی اقبال " بانگ درا " ، دیباچه
نگاشته است .

● اقبال بعنوان یک مفکر (Iqbal as a Thinker) ، طبع شیخ

محمد اشرف ، لاهور در سال ۱۹۴۴ م ، ۱۹۵۲ م ، ۱۹۶۰ م ، ۱۹۶۶ م ، ۱۹۷۳ م

پنج بار طبع گردیده است (اسم گردآورنده مذکور نیست). بعضی از عناوین این مجموعه :

رجحانات ارتقا خواه فکر اقبال از خواجه سید غلام السیدین - تصور اقبال از خدا از میان محمد شریف ، اقبال و تصوف از دکتر فضل الرحمان نظریه سیاسی اقبال، از دکتر ام عزیز احمد، نظریه اقبال درباره هنر از کلیم الدین احمد .

● اقبال و تعلیم (Iqbal and Education) : طبع مؤسسه آموزش و پرورش کراچی گردآورنده و سن ص ۱۳۲ این مجموعه بیشتر حاوی مباحثی در پیرامون تعلیم است و در آن اقبال بعنوان معلم و مفکر تعلیم معرفی شده است . مقاله نهائی را فیض احمد فیاض به اردو نوشته است " اثرات و نفوذ اقبال بر حیات ملی و ذهن ما "

● اقبال ، شاعر و فیلسوف اسلام :- نوشته پرفسور محمد منور طبع (Iqbal , Poet and Philosopher of Islam)

بنیاد کتابهای اسلامی لاهور ۱۹۸۲ م ص ۳۰۷

● اقبال و بصیرت قرآنی :

(Iqbal and Quranic wisdom)

از میرزا محمد منور بنیاد کتاب های اسلامی لاهور ۱۹۸۱ م ص ۱۷۶ مقاله های " ایقان اقبال " با ترجمه و اضافه یکی دو بحث تازه ، این کتاب صبغه انگلیسی گرفته است .

● راهنما (خضر) : (The Guide) عبدالرحمان طارق و

عبدالعزیز شیخ کتاب فروشی اتحاد اسلامی لاهور سال ۱۹۷۶ م ص ۴۴ ترجمه (نظم خضر راه)

● تصور اقبال از خدا : (Iqbals, Concept of God) :-

از ام ایس رشید لندن ۱۹۸۱ م ص ۲۹۶ کتابی است مبتنی بر " احیای

فکر دینی در اسلام،، البته نویسنده موضوع و کتاب مزبور را درست فهم نکرده و عقاید اشتباهی را ابراز نموده است. مطبوعات پاکستان سوء تفاهمهای این کتاب را بوضوح نوشته اند.

● اقبال و اشتراکیت (Iqbal and Socialism) : سخنرانی

قاضی شیخ عبدالرحمان ایس ا رحمان (در مجلس شام همدرد چاپ بنیاد همدرد کراچی ۱۹۷۴ م ص ۶۴ در این گفتار اذعان شده که اقبال جنبه‌های انسان دوستانه نظام اشتراکیت را گرامی میداشتم که آنها با اسلام وفق دارد ولی اساساً نظام بالشویک را نکوهش می نموده است چون نهاد این نظام بر الحاد گذارده شده است

● اقبال در عکسها (Iqbal in Pictures) :- از فقیر سید

وحیدالدین مطبع هنر شیر، کراچی ۱۹۶۵ م، عکسهای اقبال است حاکی از فعالیت‌های مختلف وی .

● اسلام به عنوان یک دیدگاه تصوراتی اخلاقی و سیاسی :-

● (Islam as an Ethical and Political Ideal)

مقاله بی نوشته اقبال تدوین از دکتر ایس آئی هاشمی لاهور اوری انتیلیا ۱۹۵۵ م ص ۱۴۷ .

● داستان شاعر مشرق :

● (The Story of The Poet of The East)

از شریف‌المجاهد مطبع کیمبریج، کراچی ۱۹۵۹ م ص ۵۲

● بچی در مورد فلسفه زندگانی اقبال :

(A Discussion on Iqbal's Philosophy of Life),

از دکتر خواجه ذکاءالملک شجاع ناموس لاهور، ۱۹۴۸ م

● اقبال ، شاعر فردا (Iqbal The Poet of Tomorrow) :

از خواجه عبدالرحیم مجلس مرکزی اقبال لاهور ۱۹۵۸ م ص ۲۸۰

● درباره اقبال و تفکر وی (About Iqbal and his Thought):

از میان محمد شریف ادارهٔ ثقافت اسلامیہ لاہور ۱۹۶۴م ص ۱۱۶ طبع
دوم ۱۹۷۶م مقالات این مجموعه :

روابط من با اقبال - تصور خدا - مکتوب بنام دکتر سنہا . اقبال و
ویلیام جیمز، نظریۂ اقبال در باب زیبایی - تصور وی از هنر .

● دکتر محمد اقبال ، شاعر ہند نوین ، Dr. Mohammad Iqbal,

(Poet of Modern India) طبع گورداسپور و پسران . لاہور ۱۹۴۶م ص
۴۷ کتاب مطالب عمومی دارد و نویسندهٔ آن معلوم نیست .

● دکتر سر محمد اقبال (Dr. Sir Mohammad Iqbal) طبع

مکتبۂ ادب لاہور - ص ۴۲ - چاپ یکم ۱۹۵۶م - دوم ۱۹۵۸م نویسندهٔ
کتاب نامعلوم است و بزبان ساده ، قابل فہم برای اطفال ، احوال و
آثار و خدمات اقبال در این مجموعه گنجانده شده است .

● اقبال (Iqbal) :- از روپ کرشنا - مطبوعات ہند نوین

لاہور ۱۹۴۵م - ص ۳۸ - مبحث های این کتاب موجز بقرار زیر است :-
اقبال ، شاعر و مبلغ - اقبال و هنر برای هنر - اقبال و شاعران
ہم ردین او :- بودلر - بلہی شاہ - تاگور .

● مکتوبات اقبال (Letters of Iqbal) :- ترتیب و توضیح

از بشیر احمد دار ، طبع اکادمی اقبال ، ۱۹۷۸م - ص ۲۰۸ - در
این مجموعه نامہ های متفرق نوشته شده بہ انگلیسی یکجا گردیدہ و توضیحات
لازم بر آنها افزوده شدہ - نامہ های جداگانہ بعنوان مشاہیر زیر نیز
مختص گردیدہ است :-

۱ - بنام عطیہ بیگم - ۵ نامہ با توضیحات .

۲ - بنام فضل حسین - با جوابات وی ۴ نامہ

۳ - بنام قاضیان داد گاہ عالی لاہور ۴ نامہ

۴ - بنام دکتر راس مسعود ۸ نامہ

۵ - بنام محمد جمیل ۷ نامہ

۶ - بنام نعیم الحق ۴ نامه

۷ - به نام دکتر شیخ محمد اکرام ۵ نامه

۸ - مستفرقات - ۱۰ نامه

۹ - به نام بانی پاکستان قائد اعظم ۱۳ نامه

● مکتوبهای اقبال بنام جناح ، یک تجزیه و تحلیل :

(Iqbal Letters' to Quaid-i-Axam: An Analysis)

از ریاض احمد - فریندز ایجوکیشنل سرویس - لاهور ۱۹۷۶ م ۶۸ ص

● مطالعه در تفکر و اندیشه اقبال : (Studies in Iqbal's

thought and art) گرد آوری نهد سعید شیخ ، طبع بزم اقبال لاهور-

۱۹۷۷ م - ص ۵۳. مجموعه مقالات است گزیده شده از مجله سه ماهی

اقبال انگلیسی بزم . بعضی از عنوانات بقرار زیر میباشند :

اقبال و تفکر وی از دکتر ایل ایس تی ، فکر مبرهن فلسفی اقبال

از محمد سعید شیخ ، اقبال بعنوان یک منسّر جدید اسلام ایضاً از همان نویسنده ،

اقبال و تشکیل جدید تفکر اسلامی از دکتر فضل الرحمان ، تصور انسان

کامل اقبال از دکتر جمیلہ خاتون ، اقبال و فلسفه وجود از نیاز عرفان -

توازن و تعادل در فکر اقبال از میرزا محمد منور ، تصور حسن اقبال از میان

محمد شریف ، معالجه درد روح شرقی از چوهدری نهد علی .

● بال جبریل (Gabriel's Wings) : از پرفسور

دکتر این میری شمل ، لیدن / هلند ، ای جی برل ۱۹۶۳ م ص ۴۲۸

عنوان ذیلی این کتاب " افکار دینی محمد اقبال " ، است. این جانب ترجمه

اردوی این کتاب را به " شهپر جبریل " ، موسوم ساخته ام گلوب پبلشرز

لاهور ۱۹۸۵ م ص ۵۰۵

● بال جبریل (Gabriel's Wings) : ترجمه از سید

اکبر علی شاه مادرن بک دیو ، اسلام آباد ۱۹۷۹ م ص ۱۶۲

ترجمه قسمت غزل‌های کتاب "بال جبریل اقبال"، به شعر انگلیسی، این کتاب و کتاب دکتر شمل تنها اشتراک اسمی دارد

● بیادبود اقبال (Inmemorian I, II and III)

شماره یک. س ن ص ۱۷۵ شماره ۲ سال ۱۹۶۸ م ص ۶۵ شماره ۳ سال ۱۹۶۹ م ۶۳ چاپ اکادمی اقبال، گردآورنده مدیر "اقبال ریویو"، بشیر احمد دار، اوراقی چند از مجله که مربوط به مجالس روزهای اقبال بوده جداگانه چاپ شده است در شماره ۳ گزارش روز اقبال در تهران متعلق به سال ۱۹۶۸ م را نویسنده این سطور به مدیر مجله تقدیم داشته بود.

● پرتو ذهن شخصیت و فکر اقبال

(Iqbal's Glimpses smind and thought)

از دکتر ایچ ایچ بلگرامی اوری انتیلیا لاهور ۱۹۵۴ م ص ۱۲۴ طبع دوم، شیخ محمد اشرف لاهور، ۱۹۶۶ م
مجموعه مقالات است و دربارهٔ ثقافت اسلامی از نظر اقبال، مقاله مفصل تر دارد.

● پرتو اقبال (Glimpses of Iqbal) : از سید

عبدالواحد اکادمی اقبال ۱۹۷۴ م ص ۲۴. مجموعه مقاله ها است

● تاریخ فلسفه اسلامی (A History of Islamic Philosophy):

از ماجد فخری، گروپ لندن، طبع اول ۱۹۷۰ م دوم با اضافات ۱۹۸۳ م ص ۱۸ یک شبیه باب دربارهٔ اقبال دارد

● تعقل گرایی اسلامی در شبه قاره :

(Islamic Rationalism in the Sub-Continent)

از دکتر بانو سعیده اقبال لاهور ۱۹۸۲ م ص ۲۰۸ از سه باب یکی کتاب به اقبال منوط است.

● تصور اقبال دربارهٔ ثقافت اسلام (Concept of Muslim's

(Culture In Iqbal) از نوشته محمد مظہرالدين صديقي اداره تحقیقات اسلام آباد ۱۹۷۰ م ص ۱۴۵ این کتاب که به اردو هم ترجمه شده (مترجم سلطان زبیری) عنوانهای زیر را دارد :

قرآن ضد فلسفه یونانی است ، عقلیت پسندی اقبال ، اقبال و تصوف ، جمهوریت ، مسأله اجتهاد ، قانونگذاری در عصر جدید ، فرهنگ نوین چه طور بوجود میآید ؟

● جنبه های اقبال (Aspects of Iqbal) انجمن مساوات طلبی اسلامی کا مجازہ سال ۱۹۳۸ م ص ۱۱۴ + ۲۲ در لاهور مقالات روز ۸ ژانویه در حین حیات اقبال تقدیم و چاپ شده بود . رک به قسمت ادو هم .

● شمشیر و عصا (The Sword and Sceptre) :- از دکتر رفعت حسین : اکادمی ۱۹۷۷ م ص ۴۱۶ (قطع بزرگ) مجموعه مقالاتی است که درباره اقبال در حین حیاتش تا سال ۱۹۳۸ م نوشته شده است .

● تجلیل از اقبال (Tributes to Iqbal) : گرد آرنده محمد حنیف شاہد ، مطبوعات سنگ میل ، لاہور ۱۹۷۷ م ، ص ۳۳۵ مقالاتی است کہ مشاهیر عالم نوشته اند ، بعضی ها در صورت ترجمه ارائه گردیده است .

● دوازده گوهر اقبال (Twelve Jewels of Iqbal) ترجمه و توضیح از خالد اقبال حیدر ، بہار (ہند) ۱۹۸۵ م ص ۱۱۰

● سیاسیات اقبال (The Politics of Iqbal) : از ریاض حسین ، اسلامک بک سرویس ، لاہور ، ۱۹۷۷ م ص ۲۹۶ ، کتاب خدمات سیاسی اقبال را از سال ۱۹۰۸ م به بعد توضیح میدهد . نظریہ پاکستان یا نظریہ دو ملت ہنود و مسلمین در این کتاب بخوبی توضیح داده شده است .

● سه مقاله اقبال (Three articles of Iqbal) :- چاپ
 اکادمی اقبال دکن ۱۹۶۹ م ص ۳. مقالات عبارت‌انداز: نظریه وحدت
 کلی الجیلی درخواست مطالعه دقیق تر عالمان مسلمان، خوشحال خان خٹک
 هر سه مقاله در مجموعه های چاپ پاکستان هست .

● صدایی از مشرق: شاعری اقبال (A Voice from the East: The Poetry of Iqbal) :- نوشته ذوالفقار علی خان مطبع مرکز استایل
 ۱۹۲۲ م ص ۴۷ طبع دوم (عکسی) اکادمی پاکستان ۱۹۶۶ م ص
 ۴۲. از مباحث این اثر اولیه است .

عصر زوال تجدید حیات مسلمانان شبه قاره ، سه چهار اثر اقبال

● عظمت اقبال (Glory of Iqbal) :- ترجمه کتاب عربی
 "روائع اقبال"، نوشته سید ابوالحسن علی ندوی هندی که با اسم " نقوش اقبال"،
 به اردو هم ترجمه گردیده است - ترجمه انگلیسی بوسیله مطبوعات اداره
 تحقیقات اسلامی لکهنؤ چاپ گردیده است ۱۹۷۳ م ص ۲۲۰، ر ک قسمت
 اردو .

● علامه محمد اقبال (Allama Mohammd Iqbal) :- ترجمه
 انگلیسی کتابچه احمد ندیم قاسمی، مترجم محمد سلیم الرحمان مجلس
 ترقی ادب، لاهور ۱۹۷۷ م ص ۵۹

● فلسفه سیاسی اقبال (Political Philosophy of Iqbal) :-
 از دکتر پروین شوکت علی ناشر محدود لاهور سال ۱۹۷۰ م ص ۴۳۶ -
 رساله دکتری نویسنده بوده و به اردو هم ترجمه شده است .

● فلسفه آموزش و پرورش اقبال :

(Iqbal's Educational Philosophy)

نوشته امید غلام السید بن عرفات مطبوعات لاهور ۱۹۳۸ م ص
 ۲۰۲ تا سال ۱۹۷۱ م شیخ محمد اشرف این کتاب را

۶ بار تجدید چاپ نموده است . کتاب اساس نظریات آموزش و پرورش اقبال است که مسوده آن از سال ۱۹۳۶ م حاضر بوده است .

● فهرست نمایش روز اقبال :-

(Iqbal Day Exhibition Catalogue)

گرد آوری از کار پردازان موزه ملی پاکستان کراچی ۱۹۶۲ م ص ۶۸

● فهرست نمایش روز اقبال :-

(A Catalogue of Iqbal Day Exhibition 1963)

گرد آورنده دکتر محمد باقر، طبع اکادمی پنجابی لاهور ۱۹۶۳ م ص ۲۵ فهرست آثار

یادگارهای اقبال در موزه لاهور -

فلسفه اقبال و تعالیم (Iqbal's Philosophy and Education)

از میان محمد طفیل ، بزم اقبال لاهور ۱۹۶۶ م ص ۱۴۴

● فلسفه مذهبی اقبال (Iqbal's Philosophy of Religion)

از دکتر محمد معروف، اسلامک بک سرویس لاهور ۱۹۷۷ م ص ۲۶۷

● کتاب نامه اقبال (A bibliography of Iqbal) :-

گرد آوری خواجه عبدالوحید، اکادمی اقبال ۱۹۶۵ م ص ۲۲۴

● وظیفه ما (و اقبال) (The Task before us) :-

سخنرانی چوهدری محمد علی، روز ۲۷ آوریل ۱۹۵۲ م بمناسبت روز اقبال -

اداره مطبوعات پاکستان - ۱۹۵۲ م - ص ۲۶ - سخنران به مشکلات

ملی پاکستان اشاره نموده خواستار کمک از بصیرت اقبال است .

● لزوم کنونی اقبال (Iqbal's Relevance today) :

از عنایت الله چاپ کالج مدیریت آموزشی لاهور س ن ص ۲۵

● محمد اقبال ، شاعر و فیلسوف :

(Mohammad Iqbal, Poet and Philosopher) گرد آورنده ظاهراً

ممتاز حسن طبع پا کستان جرمن فورم - کراچی ۱۹۶۰ م. در این مجموعه، بعضی از عنوانها بصورت زیراند :-

ترجمه انگلیسی و آلمانی دیباچه " پیام مشرق " - ترجمه بعضی از منظومات اردو و فارسی به انگلیسی و آلمانی - مقالات بانگلیسی هم هست :-

تصور نیایش در فکر اقبال از دکتر این میری شمل - اقبال و نیچه از دکتر جاوید اقبال - اقبال و فکر آلمانی از دکتر این میری شمل، نیز از همان مصنف، اقبال و حلاج - گفتگو با مستخدم اقبال، علی بخش -

● مسافر روشن ضمیر (The Ardent Pilgrim) :- از اقبال سنگھ اورینتل لونگ مینز محدود کاکته، ۱۹۵۱ م ص ۲۴۶ سلسله گفتار درباره احوال و آثار و افکار اقبال است و از جاوید ناسه مفصل تر صحبت به میان آمده است :-

● مجله یادبودی اقبال (Iqbal Commemorative Volume):
گرد آوری علی سردار جعفری و سفر سنگھ - این مجله حاوی سخنرانی های سمینار اقبال اکتبر و نوامبر ۱۹۷۷ م است - دهلی ۱۹۷۸ م ص ۳۲۰ قطع وزیرى بعضی از عنوانات :-

اقبال و آلمان (دکتر این میری شمل) - مطالعه خطبات اقبال (اصغر علی مهندس) - اقبال ، س. رالف - راق (ظ - انصاری) آزادی افکار و شخصیت سازی (دکتر عالم خوند میری) اقبال ، پیغامبر تحول (وی - جی - کی - آر - نن)

● منظومه های اقبال طویل (Longer Poems of Iqbal) :
ترجمه و توضیح عبدالرحمان طارق .

● مطالعه چند بعدی اقبال :

(Multi - disciplinary of Perusal of Iqbal)

دانشگاه جواهر لال نهرو - دهلی ۱۹۷۷ م ص ۷۰ گزارش و مقالات
کنگره اقبال انعقاد یافته در آوریل ۱۹۷۷ م

● مطالعه فلسفه اقبال (A Study in Iqbal's Philosophy)

نوشته بشیر احمد دار - طبع اول از شیخ محمد اشرف لاهور - ۱۹۴۴ م
ص ۴۲۲ طبع دوم از شیخ غلام علی و پسران ۱۹۷۱ م - ص ۳۲۹ از
کتاب اقدم و مهم اقبال شناسی است از نظر فلسفه بعضی از عناوین
بصورت زیر دارد :-

نظریه اقبال درباره هنر - اقبال و روسی - اقبال و نیچه - اقبال
و برگسون - اقبال و جیمز وارد - نظریه خودی اقبال ، فلسفه
اجتماعی اقبال ، انتقاد ، دلیلی و سی سمت بر اقبال .

● معرفی نامه تفکر اقبال (Introduction to the Thought

of Iqbal) - ترجمه انگلیسی کتاب فرانسه موس کلاد
میتری اکادمی اقبال ۱۹۶۲ م ص ۵۲ کتابچه احوال و آثار و بعضی از
افکار اقبال را بخوبی نشان میدهد :

اقبال ، مرد کامل و جامعه نمونه ، ما بعدالطبیعه و فلسفه دینی
اقبال ، اقبال و فکر شرق ، اقبال و تفکر غربی ، اقبال شاعر : غزلیات وی .
مترجم این اثر ملا عبدالمجید دار است

● معرفی نامه اقبال (Introduction to Iqbal)

نوشته سید عبدالواحد طبع اداره انتشارات پاکستان وزارت اطلاعات ص ۶۸
سال ۱۹۵۱ م .

● اقبال ، هنر و تفکر (Iqbal, his art and thought) :

از همان نویسندگان، دکن ۱۹۴۴ م ص ۲۶۵ طبع دوم لاهور شیخ محمد اشرف
ص ۴۰۴ سال ۱۹۴۸ م طبع سوم لندن (جون موریا) ۱۹۵۹ م - ص
۲۵۴ چهارم مطبع آکسفورد ۱۹۶۹ م ص ۲۵۴ بعضی از عناوین

کتاب :-

در پیرامون احوال، فلسفه خودی اقبال و تفکر شرق، اقبال و فکر غربی، هنر شاعری، تغزل مشنویهای اقبال، طنز گویی وی، سرایی، دو بیتی ها، اقبال و میلتن - نشر اقبال :-

● مقام خدا، انسان و کائنات در نظام فلسفی اقبال :-

(The Place of God, human and universe in the Philosophical system of Iqbal) نوشته دکتر جمیلہ خاتون برای اخذ درجه دکتری - اکادمی اقبال آن را دو بار طبع نموده است ۱۹۶۳ م و ۱۹۷۷ م صفحات ۱۸۴ .

● مطالعات درباره اقبال (Iqbal Studies) : گردآورنده

ضیاءالاسلام، بزم اقبال کراچی . ۱۹۵۰ م ص ۳۵ چند مقاله است بیاد بود اقبال و احوال زندگی و بعضی از افکار شاعر اسلام را توضیح میدهد

● ماوراءالطبیعة اقبال (The Metaphysics of Iqbal) :-

از عشرت حسن انور، به وسیله شیخ محمد اشرف ۴ بار طبع گردیده است - ۱۹۴۴ م - ۱۹۵۵ م - ۱۹۶۲ م، ۱۹۷۳ م، تعداد صفحات بالترتیب چاپ ۸۸ - ۹۱ - ۱۰۵ - ۱۰۵ رساله دکتری نویسنده است که در این دهه به اردو هم ترجمه شده است .

● مطالعات درباره اقبال (Studies of Iqbal) نوشته میبد

عبدالواحد طبع شیخ محمد اشرف لاهور - چاپ اول ۱۹۶۷ م دوم - ۱۹۷۶ م صفحات بالترتیب ۳۶۴ - ۳۴۵

منتخبات غالب و اقبال (Selections of Ghalib and Iqbal)

ترجمه از کی - این سد مطبوعات استرنگل - دهلی - ۱۹۷۸ م ص ۱۱۰

مقاله‌های مفصل چاپ شده در مجله‌های سه‌ماهه "اقبال" و "اقبال ریویو" به انگلیسی

۱- سه ماهی "اقبال"

| نویسنده | عنوان | تاریخ |
|----------------------|--|---------------|
| میان محمد شریف | نبوغ زیباشناسی اقبال | ژوئیه ۱۹۵۲ م |
| دکتر محمد رفیع‌الدین | تصور خودی | ژانویه ۱۹۵۴ م |
| بشیر احمد دار | اسپینوزا: فیلسوف وجودی: بزرگ‌عرب بشیر احمد دار | ژوئیه ۱۹۵۴ م |
| محمد مظهرالدین صدیقی | عقیده اقبال درباره سرنوشت | ژوئیه ۱۹۵۳ م |
| " " | عقیده اقبال درباره ارتقاء | ژانویه ۱۹۵۴ م |
| دکتر فضل‌الرحمان | تفکر جدید اسلامی | ژوئیه ۱۹۵۵ م |
| بشیر احمد دار | خرد و عشق از نظر اقبال | ژوئیه ۱۹۵۶ م |
| مید عبدالواحد | رثاء نویسی اقبال | ژوئیه ۱۹۵۸ م |
| عزیز احمد | منابع تصور انسان کامل اقبال | ژوئیه ۱۹۵۸ م |
| بشیر احمد دار | بندگی نامه اقبال | ژانویه ۱۹۶۴ م |

کتاب شناسی اقبال در زبان فارسی

- دکتر محمد اقبال و شعر فارسی وی: از استاد سید محمد علی داعی الاسلام دکن نفع ۴۶ سال انتشار ۱۹۲۸ م
- اندیشه های اسلامی اقبال: ترجمه انگلیسی دکتر محمد رفیع الدین بوسیله سید غلام رضا سعیدی، چاپ قم، به اضافه مقدمه ای از مترجم، ص ۱۰۴ ۱۹۷۶ م
- احیای فکر دینی در اسلام: ترجمه از احمد آرام، تهران ۱۹۶۷ م و سپس بارها مقاله ۵ «روح تمدن و فرهنگ اسلام»، را سید غلام رضا سعیدی ترجمه کرده و جدا گانه هم بچاپ رسانیده است (رک به کتاب وی «هنر و اندیشه اقبال»، و «یاد نامه اقبال»، چاپ لاهور در ۱۹۷۷ م).
- اقبال لاهوری: کتاب استاد مجتبی مینوی، ضمیمه مجله سخن ۱۹۴۷ م ص ۷۰
- اقبال، متفکر و شاعر اسلام: از محدثی مقتدری ۱۳۲۶ م تهران، ص ۹۷، این مؤلف آثار دیگری هم در پیرامون اقبال دارد. از جمله «روش تصوف اقبال» و «اتفاق مسلمانان از نظر علامه اقبال» و «زندگی علامه اقبال»
- اقبال شناسی هنر و اندیشه محمد اقبال: - از سید غلام رضا

سعیدی، ۱۹۵۹ م تهران ص ۲۱۲

● **دانای راز :** از دکتر احمد احمدی بیر جندی، مشهد، کتاب
فروشی زوار، ص ۲۳۷ سال ۱۹۷۰ م. کتاب در ذکر احوال و افکار اقبال است
باضافه انتخابی از کلام وی

● **روسی عصر :** از دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی تهران
چاپ خانه دانش ۳۰۴ سال ۱۹۵۲ م در ذکر احوال و آثار و افکار اقبال است
● **اقبال نامه :** ویژه نامه مجله دانش، تهران ۱۹۵۱ م مقالات
متعدد درباره اقبال دارد، ص ۱۰۴

● **سرود اقبال :** از فخرالدین حجازی، تهران، انتشارات بعثت
۱۹۷۵ م ص ۲۴۰ (دارای مباحثی است درباره احوال و افکار اقبال با
انتخاب کلام وی)

● **سرود اسلامی اقبال :-** از سید محمد علی صفیر، تهران، ۱۹۶۸ م

ص ۶۸

● **فلسفه آموزشی اقبال لاهوری :** تألیف غلام السیدین، ترجمه
فارسی عزیزالدین عثمانی، چاپ تهران، ۱۹۶۳ م ش ص ۱۴۴ .

● **سیر فلسفه در ایران :** ترجمه رساله دکتری اقبال ارتقای
ماوراء الطبیعه در ایران، مترجم دکتر امیر حسین آریانپور، تهران
۱۹۶۷ م و بعداً بارها .

● **یاد نامه اقبال :** گرد آورنده بهاءالدین اورنگ، لاهور (خانه
فرهنگ ایران) ۱۹۷۸ م کتاب به اردو و انگلیسی هم مقاله دارد ولی، بیشتر
آن (۲۰۸ ص) به فارسی است .

● **علاسه اقبال معمار عظیم تفکر اسلامی :** سخنرانی دکتر علی
شریعتی شهید (ترجمه به اردو از دکتر محمد ریاض چاپ رایزنی فرهنگی ایران،
اسلام آباد ۱۹۸۲ م ص ۶۴، ترجمه این سخنرانی هم زمان در هند هم

چاپ شده است . مترجم دکتر کبیر احمد جائسی (

● علامه اقبال : ترجمه کتابچه احمد ندیم قاسمی مترجم سید مرتضی موسوی مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، ۱۹۷۷ م ص ۶۰ این کتابچه احوال و آثار و افکار اقبال را بالاخصتصار توضیح میدهد

● جاویدان اقبال :- (ترجمه فارسی جلد اول زنده رود نوشته دکتر جاوید اقبال) مترجم خانم دکتر شهیندخت مقدم صفیاری ، اکادمی اقبال، لاهور، ۱۹۸۴ م ص ۲۲ + ۴۸۸

● جاویدان اقبال : ترجمه فارسی، جلد دوم زنده رود نوشته دکتر جاوید اقبال از همان مترجم. لاهور، اکادمی اقبال ۱۹۸۵ م ص ۵۰۷ + ۲۰

● علامه اقبال مقالات کنگره بزرگداشت آوریل ۱۹۷۰ م : تهران حسینیه ارشاد ، ۱۹۷۳ م ص ۱۹ دارای ۸ مقاله، یک مقاله مفصل از دکتر علی شریعتی شهید است بعداً همان سال این گفتار بنام احسان خراسانی ، مجدداً چاپ گردیده بود

● فکر اقبال :- مجله تقی مقتدری ، کراچی ۱۹۵۴ م ص ۹۱
عنوانها :-

درس سخت کوشی، اقبال، اقبال و اتحاد جهان اسلام

● مجله اقبال : نوشته دکتر فضل الله رضا، تهران، انجمن روابط فرهنگی ایران و پاکستان، ۱۹۷۳ م ص ۵۱

● یک چمن گل : از دکتر غلام حسین صالحی علامی، نقداشعار و ارائه افکار اقبال به اضافه انتخاب کلام وی تهران، (چاپ عطائی) ۱۹۶۰ م ص ۱۴۴

● دیدن دگر آسوز و شنیدن، دگر آسوز : از دکتر مجید علی اسلامی ندوشن، مطبوعات امیر کبیر، تهران - ص ۲۰۰، سال ۱۹۵۷ هـ ش (۱۹۷۸ م - احوال و افکار و انتخاب کلام اقبال)

- اقبال شرقی :- از عبدالرفیع حقیقت- تهران ۱۹۸۱م-ص ۲۰۸.
- اقبال در راه مولوی :- از دکتر سید محمد اکرم شاه (اکرام-)
لاهور، خانۀ فرهنگ ایران، ۱۹۷۰م- ص ۲۰۸ - طبع دوم اکادمی اقبال
لاهور - ۱۹۸۳م ص - ۲۰۸
- اقبال و دیگر شعرای فارسی زبان :- دکتر محمد ریاض - مرکز
تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، ۱۹۷۷م ص ۲۴۰
- توصیه‌های اتحاد مسلمانان و مناقب بدیع اهل بیت رسول در
اشعار اقبال :- از دکتر محمد ریاض چاپ وزارت اطلاعات، اسلام آباد -
۱۹۸۳م، ص ۱۲۵
- اقبال ، چهره انقلابی برای نوجوانان :- انتشارات نوجوانان،
تهران ۱۳۶۰ ه ش - ص ۳۶
- ما و اقبال :- یک سخنرانی و یک مقاله، دکتر علی شریعتی
شهید - تهران - ۱۹۸۱م - ص ۳۱۲
- مجله دانشکده ادبیات :- دانشگاه فردوسی در شماره پائینتر
۱۳۵۶ش/۱۹۷۷م ۵ مقاله درباره اقبال دارد
- مجله هنر و مردم :- شماره ۲ سال ۱۹۷۷م تمامآبداقبال اختصاص
یافته است
- ماهیت و اهمیت فلسفۀ اقبال : از سید غلام رضا سعیدی .
- اندیشه های اقبال : از سید غلام رضا سعیدی
- نامه ای در دفاع از اقبال : از شهید دکتر علی شریعتی
بار ها در ایران چاپ شده است.

کتاب شناسی اقبال در زبان های دیگر

آلمانی :

- محمد اقبال در جهان اسلام : از دکتر بیسمنز اهایت و دکتر جبرهروان مینوی . کولن ، ۱۹۵۶ م ، ص ۲۶ - (مقاله تحقیقی است درباره تأثیر اقبال در عالم اسلامی)

روسی :

- محمد اقبال ، یک مفکر و شاعر فوق العاده : نوشته نکولی پیتر و ویچ اینی کیف، مسکو ، ص ۳۹۶ سال ۱۹۵۹ م - عنوان انگلیسی کتاب چنین است :

- هنر شاعری محمد اقبال : از این ای پریگیرائین، مسکو، ۱۹۷۳ م ، ص ۱۹۴

سندی :

- حیات اقبال : اکادمی اقبال ۱۹۵۷ م ص ۱۶۹ (احوال زندگی و منتخب کلام وی را دارد)

عربی :

- روائع اقبال (شاهکار های اقبال) : از سید ابوالحسن علی ندوی دارالفکر دمشق . ۱۹۶۰ ص ۱۲۶ (این کتاب به اردو، انگلیسی

و ترکی وغیره هم ترجمه شده است) بعضی از عناوین :

شاعر اسلام، اقبال، عوامل تشکیل شخصیت اقبال، بنام امت عربیه، اقبال در مسجد قرطبه در فلسطین وغزنین، دعای طارق و نوحه مراجعت به دوره جاهلی ابوجهل .

● اقبال : تدوین و انتشار از طرف سفارت خانه پاکستان، قاهره ۱۹۵۶ م ص ۱۰۴ مقالاتی در توصیف تفکر اقبال است از زعمای عرب مانند طه حسین، عباس محمود العقاد، محمد حسین هیکل، عبدالوهاب عزام، حسین الزببات و محمد کامل مرسی .

● ذکر من اقبال :- دارالفکر دمشق - ص ۶۳ - سن احوال و آثار و افکار اقبال بوسیله بزرگان کشور سوریه معرفی شده است

● اقبال ، الشاعر والفيلسوف والانسان :- از دکتر حمید مجاهد نجف اشرف - ۱۹۶۳ ص ۱۰۴

● اقبال ، الشاعر الثائر :- از دکتر نجیب الکیلانی ، شركة الجمهورية، قاهره ۱۹۵۹ م ص ۱۳۷ طبع دوم، الدار العلمیة، بیروت ۱۹۷۳ م از عنوان های کتاب است :-

از برهمنیت تا اسلام، از علم تا عمل، فلسفه اقبال، اقبال و هنرهای زیبا، عواطف انسانی و جهانی در شعر اقبال ...

● شاعر الاسلام اقبال :- سفارتخانه پاکستان، جده ۱۹۵۸ م ص ۸۰ مجموعه مقالاتی که روز اقبال در سال ۱۹۵۷ قرائت گردیده اند .

● فلسفه اقبال والثقافة الاسلامیة فی الهند والبلاکستان :- از عیسی البابی الجلبی ، قاهره ۱۹۵۰ م ، ص ۲۲۴ .

● الحیات و الموت فی فلسفه اقبال :- از محمد حسن الاعظمی و الصاوی علی شعلان، بزم مرکزی اقبال، دکن ، ۱۹۴۶ م ص ۲۲۴ ، طبع دوم، الازهر پرنترز، کراچی ۱۹۶۹ م ص ۲۴

● محمد اقبال و فلسفته و شعره :- نوشته دکتر عبدالوهاب عزام مقدمه از طه حسین، دارالقلم قاهره ۱۹۶۰م ص ۲۶۰ طبع دوم الدارالعلمیه، بیروت ۱۹۷۳م ص ایضاً (۲۶۰)

پشتو :

● علامه اقبال، حالات و خیالات : نوشته عبدالرحمان بیتاب انتشارات تجارت، شهر نوشهره ۱۹۶۶م ص ۹۶

نظر پشتوزبانان در باب اقبال : از عبدالله بختانی ص ۶۸ سن (افکار اقبال و توصیف شعری برای وی)

● نظری بر جاوید نامه اقبال : نوشته عبدالقادر (مقدمه ای بوده بر ترجمه جاوید نامه بقلم امیر حمزه شنواری ، و در اینجا جداگانه چاپ شده و در رساله سه ماهی " اقبال " هم به چاپ رسیده) ۱۹۴۷م ص ۶۲ پنجابی :

● اقبال دا فلسفه خودی :- (فلسفه خودی اقبال) از شیخ محمد عثمان، لیگ ادبی پنجابی، لاهور ۱۹۷۱م ص ۳۳۴

● اقبال دی حیاتی : (حیات اقبال) .

فرانسه :

● محمد اقبال :- نمایش کتب و عکسها و نوشته های اقبال، گرد آوری میوس کلاس سیتری- پاریس ۱۹۶۴م ص ۱۹۱

● معرفی فکر اقبال : پاریس ۱۹۵۵م، ص ۹۴ ایضاً از همان گرد آورنده (این کتاب به انگلیسی و به اردو و غیره ترجمه گردیده است) .

هندی :

● دکتر اقبال و شعر وی : از هیراسال چوپرا بنارس ، ۱۹۵۸م ص ۳۰۸ اندازه کتب جیبی ۱۹۶۰م ص ۱۴۴ در ذکر احوال اقبال است و ترجمه هندی اشعار وی درباره ملت، مختصات شعر و نمونه دو بیتی های

اورا نیز دارد

ازبکی :

● ترجمه اشعار اقبال به ازبکی : انتخاب و ترجمه از جمعه نیاز

جباروف و اسیرکو و حیدوف، تاشکند ۱۹۷۳ م ص ۱۱۰

بنگالی :

● اقبال : نوشته محمد ذکی الله، داکا، ۱۹۴۵ م ص ۹۲، در سال های

۱۹۴۷ م ۱۹۴۹ م ۱۹۵۸ م، و ۱۹۶۸ م عیناً تجدید طبع شد . محتویات

آن عبارت است از :

زندگانی، تصویروی از خدا، اقبال و عشق رسول، اقبال و معارف جهان،

آثار اقبال، تصور اقبال از زندگانی، ترجمه ترانه منی و مناجات (فارسی)

به بنگالی .

● اقبال ، کشور به کشور :- از میزان الرحمان اکادمی، اقبال

۱۹۵۸ م ص ۲۸۱ در ذکر کیفیت جشن های روز اقبال در بریتانیا ، امریکا،

هلند ، ایتالیا ، امارات متحده عربی ، تونس ، مراکش ، ایران ، افغانستان،

اندونزی ، هند ، سریلانکا و خود پاکستان .

● تفکر سیاسی اقبال :- نوشته محمد عبدالرحیم اکادمی اقبال

۱۹۶۰ م ص ۸۳ .

● فلسفه تعلیم اقبال : مترجم عبدالمنان از کتاب انگلیسی خواجه

غلام السمیدین : انتشارات محفوظ، داکا، ۱۹۵۸ م ص ۲۴۸ .

تاجیک :

● شاعر مشرق ، اقبال : از میر سعید میر شکر (احوال اقبال

را دارد با ترجمه منتخب اشعار فارسی وی) تاجیکستان ۱۹۶۶ م ص ۲۲۷

ترکی :

● اقبال و روسی : ترجمه ترکی گفتار میان بشیر احمد ، جزوه بی

طبع سفارتخانه پاکستان ، آنکارا ص ۷۲ سال ۱۹۵۲ م

● دکتر اقبال در ترکیه : از دکتر عبدالقادر قره خان (مقالهای

در مجله سفارتخانه پاکستان) استانبول، ۱۹۶۲ م ص ۵۱

● ترجمه کتاب عربی سید ابوالحسن علی ندوی "روائع اقبال" :

مترجم علی علوی کوروجو، آنکارا ۱۹۵۷ م ص ۸۲

مقاله های شماره‌های ویژه مجلات اردو و فارسی و غیره درباره اقبال

اقبال روز ۲۰ آوریل ۱۹۳۸ م در گذشت و از آن به بعد مجله ها ، شماره‌های ویژه را در ماه آوریل (سالگرد وفات او) منتشر می ساختند. از سال ۱۹۷۳ م و مخصوصاً از سال ۱۹۷۵ م ماه نوامبر بر آن اضافه گردید (چون روز ۹ نوامبر ۱۸۷۷ م بعنوان روز ولادت اقبال روز رسمی اعلام گردید) . در اواخر ۱۹۷۷ م به مناسبت یکصدمین سال ولادت اقبال جشن گرفته شد و کتب و شماره ویژه مجله های زیاد بآن مناسبت چاپ گردید - پاره ای از شماره ویژه مجله ها را ما در زیر معرفی می نمائیم . و مقاله های مفصل و مهم را ارائه می دهیم .

الف - نشریات اردو :

● ماهنامه " نیرنگ خیال " :- مربوط به سپتامبر و اکتبر ۱۹۳۲ م - مدیران حکیم محمد یوسف و بدرالدین حسن - ص ۶۰ (در سال ۱۹۴۲ م مجدداً بطور سالنامه منتشر شد) از مقالات چاپ شد، آن اکادمی اقبال لاهور: فلسفه سخت کوشی اقبال : ترجمه نامه اقبال به دکتر ا - آر - نکسن، مترجم چراغ حسن حسرت. جاوید نامه اقبال از محمداسلم جیراچپوری. اقبال متناول از غلام احمد پرویز - جاوید نامه از چوهدری محمدحسین اسلم ،

نقد پیام مشرق از دکتر ا - آر - نکاسن - شکل گرفتن جدید الهیات اسلامی از سید نذیر نیازی .

● سه ماهی " اردو " :- اکتبر ۱۹۳۸ م، دهلی، مدیر (دکتر) عبدالحق، بصورت کتاب چاپ گردیده و معرفی شده است .

● علی گڑھ میگزین :- مدیر (دکتر) محمد ابواللیث صدیقی آوریل ۱۹۳۸ م. مشتمل بر :

فلسفه جهاد اقبال از ظفر احمد صدیقی - اقبال یک مصلح ملی نوشته تاج بیگم - اقبال و عشق رسول از شیخ عطاءالله ...

● ماهنامه " پیام حق " :- شماره مخصوص اقبال، ژانویه تا مارس ۱۹۴۶ م ص ۳۰۰ - مدیر سید محمد شاه :

صبغه مقاله ها : و دشواری های کلام اقبال و لزوم شرح آن (دکتر سید محمد عبدالله)، نقد اقبال از مملکت جمید (دکتر یوسف حسین خان)

● شماره خاص ماهنامه " ادبی دنیا " :- لاهور آوریل ۱۹۶۷ م، ص ۲۶۳ صاحب امتیاز : محمد عبدالله قریشی (همین شماره بوسیله مکتبه آئینه ادب لاهور بعنوان " آئینه اقبال " منتشر گردیده است

● ایضاً ماهنامه مذکور :- آوریل ۱۹۷۰ م ص ۸۸ پاره ای از عنوان های مجله :- زبور عجم (چوهدری محمد حسین) ، ضرب کلیم شعر یا فلسفه ؟ (سلیم احمد)، شیخ احمد رفاعی و اقبال (محمد عبدالله قریشی)

● ایضاً همان مجله که در شماره ویژه آن :- در فوق مذکور افتاد ، آوریل - مه - ۱۹۷۱ م ص ۶۵ مشتمل بر :

۴ نگارش اقبال - شرح ده بیت اقبال - صلاح الدین احمد / محمد عبدالله قریشی - اقبال در میدان سیاست و اقتصاد از دکتر محمد ریاض

● ایضاً شماره ویژه " ادبی دنیا، " - آوریل ۱۹۷۲ م، ص ۷۲

عنوان چند مقاله:-

علم و عشق (بشیر احمد دار)، سجایی استرآبادی نجفی و اقبال
(دکتر مہدی ریاض)، اقبال و احیای اسلام (مہدیومف خان)، تأثیر شعرای
عربی در کلام اقبال (محمد ابراهیم دار) .

● دو ماهی " اسلامی تعلیم " :- لاہور - سارس تا ژوئن

۱۹۷۴ م - مدیر : مظفر حسین ص ۲۰۳ عنوان چند مقاله :-

فلسفہ خودی اقبال از دکتر ابصار احمد - کتابی درباره قرآن
کہ اقبال میخواست بنویسد از رحیم بخش شاہین - نظریات کشاورزی
اقبال از مظفر حسین ...

● ماہنامہ " جام جم "، شماره ویژه اقبال - کراچی، آوریل -

۱۹۶۷ م ص ۱۸۷ مدیر : مظہر خیری - عنوان چند مقاله :-

پیغام جہد و عمل اقبال (شفیق احمد شفیق) - دیدم کہ اقبال
سیمرد (میان محمد شفیع از معاشران اقبال) - تصور شاہین اقبال (محفوظ الرحمان
رہبر)

● ۳۳ ماہی " سیارہ " :- گردآرنده نعیم صدیقی - لاہور -

۱۹۲۳ م (شماره ویژه اقبال) ص ۲۶۲ مقالات :-

اقبال ، پشتیبان سن (سید ابوالاعلیٰ سودودی)، صحبت روشندان
(مصاحبہ با دکتر این میری شمل درباره اقبال)، فکر اقبال و نظام رہبری
با (دکتر جاوید اقبال)، اقبال و نظریہ پاکستان (نعیم صدیقی)

● ایضاً فورہ سارس ۱۹۷۸ م ص ۴۴۲ :

این شماره از مجموعه های جامع اقبال شناسی است و بہ بخشہای
متعدد تقسیم گردیده است ، پیغامات (پیغام سفیر ایران ہم هست)، مصاحبہها،
گفتگوها ، مذاکرات قلمی ، مکاتبات ، نذر اقبال (ہدیہ شاعران) ،

تراجم منظوم ، مطالعه اقبال و افکار و نظریات اقبال و غیره .
از عناوین مقالات است :

آهنگ نعتیه اقبال (اسرار احمد سهاوری) ، نشر نویسی اقبال (ماهر القادری) ، تقدیر اسم از روی بصیرت اقبال (دکتر محمد ریاض) ، علامه اقبال و روش علمی (دکتر امان الله خان ...) از قسمت « نذر اقبال » منظومه آقای ضیاء محمد ضیاء به فارسی است. او خطاب به همه خوانندگان علامه اقبال را بقرار زیر معرفی مینماید :

نه از زلف نگاران ، نی ز ابروی بتان گوید

• فقیر راه ، از احوال و اوضاع شهان گوید

ز آئین نکویان ، از طریق راستان گوید

سرشت عاشقان دارد ، سخن از عارفان گوید

حدیث سوز و ساز عشق همچون مجرمان گوید

ز اسرار خودی گوید ، ز اسرار خدا گوید

ز تسلیم و رضا از صدق و اخلاص و وفا گوید

همه از کبریا خواند ، همه از مصطفی گوید

بگوش جان مشتاقان پیام آشنا گوید

بیا بشنو که وی راز حیات جاودان گوید

این منظومه صورت مخمس دارد.

● سه ماهی " صحیفه " ، (حصه اول) : گرد آوری دکتر وحید

قریشی ، لاهور ، شماره ویژه ، اکتبر ۱۹۷۳ م ص ۴۱۲ . عنوان بعضی از مقالات :

سلسله اجداد اقبال (دکتر محمد باقر) ، جدول در آمد اقبال

(دکتر صفدر محمود) ، اقبال و انور شاه کاشمیری (اختر راهی) .

● ایضاً حصه دوم : ژانویه ۱۹۷۴ م ، ۱۴۵ عنوان چند مقاله :-

بعضی از جنبه های نظریه علم علامه اقبال ، اقبال یک سیاست

مدار عاقبت بین ، آیا مذهب امکان دارد ؟ ترجمه و تحلیل خطبہ ۷ از خطبات اقبال پوسیلہ شیخ محمد عثمان ، غزل فارسی اقبال از میرزا محمد منور :

● ایضاً دو ماہی ” صحیفہ “ :- گرد آوری احمد ندیم قاسمی ، شماره نوامبر ، دسامبر ۱۹۷۷ م ، بخش اول ، بخش دوم ، ژانویہ ۱۹۷۸ م ادارہ آئینہ ادب لاہور، ہر دورا یکجا نموده و بہ ” صحیفہ اقبال “، موسوم ساختہ و صورت کتاب دادہ است. صفحات، ۳۲۰ + ۱۹۶ : ۵۱۶ بعضی از عنوانات مقالہ ہا :

ستایشگران و ناقدین نا مسلمان اقبال ، (داکتر سید محمد عبداللہ)، مثنوی ” مسافر “، اقبال (میرزا ادیب) ، قرب و بعد ذہنی برگسون و اقبال (جگن ناتھ آزاد) ، مثنوی کشن راز جدید (عشرت رحمانی)، اقبال بر مزار بابر در کابل (داکتر عبدالغنی)، علامہ اقبال بحضور قرآن (میرزا محمد منور)، اقبال شاعر زندگی (نوشتہ داکتر غلام حسین یوسفی ترجمہ اردو از داکتر محمد ریاض)

● ماہنامہ ” نئی قدرین “، (اتدار نو) : شماره ویژه اقبال شماره ۲۲ سال ۱۹۶۹ م ص ۱۴۶ مدیر : اختر انصاری اکبر آبادی ماہنامہ ” میثاق “، : لاہور شماره ویژه پیاد اقبال آوریل ۱۹۷۴ م ص ۴۸ مقالہ مدیر داکتر اسرار احمد ” اقبال و ما “، بہ صورت کتابچہ جدا گانہ ہم چاپ شدہ.

● ماہنامہ ” نگار “، : بہادیریت اکبر علی خان، رامپور (ہند)، آوریل ۱۹۶۳ م ص ۴۸

● ماہنامہ ” قوسی زبان“، کراچی، آوریل ۱۹۷۴ ص ۶۴

● ” سچمل “، سالنامہ کالج زنانہ اسلامیہ، لاہور ۱۹۷۳ م ص ۸۰

مدیر : بانو زہرا معین

● " ساغر "، ویژه نامه مجله ۱۵ روزه : (۱) ۱۶ ژوئیه ۱۹۷۳ م (۲) ۲۰ آوریل ۱۹۷۴ م (۳) ۳۰ نوامبر ۱۹۷۴ م شماره مزبور مخصوص اقبال شناسی است (اردو، انگلیسی و بار دگرانگیزی) مدیر : فقیر محمد . بعضی از عنوانها :

راه اقبال (حکیم محمد سعید) مسائل اخلاقی بر اساس فلسفه اقبال ، اقبال در میدان سیاست از سید عبدالواحد نظرات اقبال درباره تشخص ملی و خود شناسی (اقبال احمد صدیقی) اقبال و عشق رسول (چوهدری محمد حسین) تصور ادب و روزنگاری اقبال (میان ظفر احمد)

● " سیاره دائجست "، شماره اقبال ، لاهور مارس ۱۹۷۷ م ص ۱۹۲ مدیر : ستار طاهر .

● " خیابان " : ۱۹۶۲ م ، تدوین کریوسف زئی ، ص ۱۶۲ ، شعبه اردو ، دانشگاه پیشاور ، این شماره باحک و اضافه به نام « خیابان اقبال » چاپ و منتشر شده است .

● " خنیا باز " : سالنامه کالج دولتی سرگودھا - مدیر سید ظهیرالحق - ۱۹۷۳ م - ص ۲۴

● " هما اردو دائجست " : دهلی شماره اکتبر ۱۹۷۶ - ص ۳۵۶ مدیر : عبدالوحید صدیقی (نویسندگان هندی و پاکستانی هر دو میباشند) .

عنواناتی چند :-

جواهر لال نهرو و اقبال (شاهد صدیقی) - اقبال از ملی گرایی تاجهسان وطنی (سید اخترالاسلام) - خودی ، لباس و اسلوب زندگانی اقبال (عبدالمجید سالک) .

● ماهنامه " ماه نو " : شماره مخصوص اقبال - آوریل ۱۹۷۰ م ص ۲۶۶ - لاهور، مدیر : فضل قدیر - اکثر مطالب از شماره گذشته

جمع آوری شده است .

● ماهنامه " ماه نو " :- شماره ویژه اقبال - لاهور سپتامبر ۱۹۷۷م- (غالب مطالب تکرار همان سی باشند) در این مجله دولتی، که اداره مطبوعات وزارت اطلاعات و خبرپراکنی، آن را منتشر میسازد، مقالات مفید وارزنده چاپ شده است مثلاً :-

شعور دینی اقبال (دکتر شوکت سبزواری) - اقبال و ادبیات پاکستان (دکتر شمس الدین صدیقی) - ابداعات اقبال در شعر (دکتر محمد ریاض) حسین بن منصور حلاج و اقبال (بشیر احمد دار) ، مقام اقبال در تاریخ رومی شناسی (دکتر سید محمد عبدالله) ، ماقی نامه اردوی اقبال (دکتر محمد ریاض) .

● ماهنامه " نقوش " :- لاهور شماره اقبال (۱) سپتامبر ۱۹۷۷م مدیر : محمد طفیل - ص ۵۹

● ماهنامه " نقوش " :- لاهور، شماره (۲) ویژه اقبال، نوامبر ۱۹۷۷م - بانضمام ماهنامه " نیرنگ خیال "، که در سال ۱۹۳۲م چاپ شده بود و دوباره در سال ۱۹۴۲م - ص ۶۰۰ .

عنوان بعضی از مقالات : وارد شدن و استعفاء اقبال از خدمت دولتی در کالج (دکتر محمد جهانگیر خان) - اخذ و ترجمه اقبال از شعر انگلیسی (دکتر محمد صادق) - تصور اقبال از تاریخ (سیر محمد کرای وال) - قانداغظم از نظر علامه اقبال (حکیم آفتاب احمد قریشی)

● ماه ماهی " العلم " :- اداره آموزش کراچی - ژوئیه تا دسامبر ۱۹۷۷م - مدیر : سید الطاف علی بربلوی - ص ۳۵۶ بعضی از عنوانهای مقالات :-

عناصر تمثیل و درام در شعر اقبال (اسلوب احمد انصاری) ، اقبال و حسن نصرت (قاضی عبدالرحمان هاشمی) - اقبال و تصوف از (۱)

دکتر جمیلہ خاتون و (۲) سخاوت میرزا

● اورینٹل کالج سیگزیں :- لاہور - دسامبر ۱۹۷۷ م ص ۶۰۰

● ایضاً اورینٹل کالج سیگزیں :- شماره خاص اقبال ۱۹۸۱ م -

ص اردو ۱۱۴ + ۲۶ انگلیسی - در این شماره اخیر کتب تازه اقبال شناسی (که از ۱۹۷۷ م تا ۱۹۸۱ م انتشار یافته) بوسیله دکتر رفیع الدین ہاشمی معرفی گردیده است - قسمت انگلیسی شامل مقاله ۲۶ صفحه ای میرزا محمد منور است : تاثیر ادب عربی در شعر اقبال . عناوین بعضی از مقالات :-

● اقبال بعنوان یک مصلح (سید محمد عبدالرشید فاخر) - اقبال در

حضور چند عاشقان رسول (دکتر محمد ریاض) - فلسفہ الہیاتی اقبال

(السندور و بوزانی) - اقبال و برتری هنری (میرزا محمد بشیر) - اقبال

و حرکت های سیاسی عصر حاضر (محمد جمیل احمد) - ..

● ” راوی “ :- مجلہ کالج دوستی لاہور - شماره ویژه اقبال

سال ۱۹۷۴ م - ماه آوریل، مدیر : میرزا محمد منور - ص ۲۵ - عنوانانی

چند :-

حضرت علامہ دکتر محمد اقبال - دید و باز دید ما (شیخ عبدالشکور)،

بندگی نامہ اقبال (جیلانی کامران) - اقبال درباره نظر ابراہیمی (میرزا

محمد منور) - درس یقین اقبال (دکتر محمد ریاض) - تصور ساختن اشعار

اقبال بقلم نقش افکن عبدالرحمان چغتائی -

● ماہنامہ ” فکر و نظر “ :- اسلام آباد ، شماره های ویژه

اقبال، مدیر : دکتر رشید احمد جالندھری (۱) نوامبر-دسامبر ۱۹۷۷ م

(۲) ژانویہ، و فوریه، ۱۹۷۸ م - در این مجلہ ها خطبات اقبال بصورت سهل

مندرج شده (و نیز مصاحبہ ها با دانشمندان بزرگ از قبیل مولانا غلام

مرشد - سید ابوالاعلیٰ سودودی - غلام احمد پرویز و دکتر جاوید اقبال

- ... (و درسیان نویسندگان نیز دکتر محمد اجمل و دکتر کامران قادر.
- ماهنامه " فنون " :- لاهور ویژه نامه اقبال - دسامبر ۱۹۷۷ م ص ۲۰۰ مدیر احمد ندیم قاسمی - عنوانها :-
- اقبال و آهنگ عرب (دکتر مهید محمد عبدالله) - تراکیمی تازه در کلیات اردوی اقبال (دکتر محمد ریاض) - انقلاب دوستی اقبال (ریاض صدیقی) - اقبال ترجمان حقیقت (سید محمد محیط طباطبائی ترجمه دکتر محمد ریاض)
- شماره ویژه " شبانه روزی " :- کالج دولتی لاهور منسوب به اقبال - سالنامه ۱۹۷۷ م مدیر : شجاع الله - ص : ۱۹۰ اردو + ۷۰ انگلیسی - مجله اقبال مصور است .
- مجله انجمن تحقیقی دانشگاه پنجاب لاهور :- اکتبر ۱۹۷۷ م ص ۱۶۸ - مجله بدو زبان اردو و انگلیسی است و عنوانات بعضی از مقالات به قرار زیراند :-
- ماهنامه " جوهر " :- جامعه ملیه دهلی ۱۹۳۸ م ص ۲۲۹ طبع دوم، هارس ۱۹۴۰ م ص ۲۸۵ مدیر : سید محمد حسنین : بعضی از عنوانات مقالات :-
- عقل و عشق در آثار اقبال از مهید عابد حسین - درس حیات از علامه اقبال نوشته مهید ابوالاعلی سودودی - اقبال : بلبل تنها از محمد عاقل - مثنوی امرار خودی از محمد اسلم جیراجبوری. پس چه باید کرد؟ از سید نواب علی، اذان مؤمن از نگاه اقبال، از محمد عبدالملک - ساقی نامه اقبال از مسعود حسین خان - تمدن و فرهنگ اسلامی ترجمه خطابه پنجم اقبال از حافظ ضمیرالدین .
- ماهنامه " سپ دس " :- شماره ویژه اقبال : مدیر صاحبزاده میر محمد علی خان میکش، ژوئن ۱۹۳۸ م ص ۱۸۰ - چند عنوان :-

دور نهایی شعر اقبال از عبدالقادر سروری - فلسفه شعری اقبال از ابو ظفر عبدالواحد - عنصر امید و رجا در کلام اقبال از لطیف النساء بیگم.....

● روز نامه "احسان"، شماره اقبال لاهور ۳ مه ۱۹۲۸ م ص ۴۸ بعضی از عناوینات :-

دانش حاضر در نظر حکیم مشرق (انعام الله خان ناصر) - علامه اقبال و مد و جزر اسلام (محمد صدیق) - اقبال، قلب تپنده ملت اسلامیة (شیر محمد خان) ، ملاقاتی با قطب عالم، عارف هند علامه محمد اقبال (میان عبدالعزیز کرد)

● ماهنامه "القران" :- آوریل ۱۹۵۴ - ص ۱۸۳ لائپور / فیصل آباد کنونی - مدیر : فروغ احمد - عنواناتی چند :-

فقر اقبال (غلام رسول مهر) - خودی (فروغ احمد) - دانای راز (عبدالله المسدوس) - اقبال در حضور رسالت (فروغ احمد) .

● هفت روزه " آفانی " ، لاهور :- ۳ آوریل ۱۹۴۹ م - ص ۶۲ عنوان چند مقاله :-

اساسنامه پاکستان بر اساس فکر اقبال (شیر محمد حمید) ، علامه اقبال و ادبیات رواتی (ابوالنظر رضوی سروهوی) ، مرد قلندری، راز خودی را افشاء کرد (احمد ندیم قاسمی) ، علاج ملت مسلمین از نظر اقبال (میان محمد شفیع) ، حکمت اقبال از زیبا درانی

فارسی :

● پاکستان مصور :- اداره مطبوعات وزارت اطلاعات ، دولت پاکستان، سپتامبر ۱۹۷۷ م - ص ۳۱۲ ، مدیر : سعید مرتضی موسوی، همه مقالات و منظومات مربوط به اقبال است .

● مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی، مشهد،

پاییز ۱۳۵۶ م ۵ ش / اکتبر تا دسامبر ۱۹۷۷ م . بیادگار یکصد مین سال ولادت مجد اقبال . تقریباً نیمی از مقالات مجله مربوط به اقبال شناسی است :-

(۱) اقبال و ایران :- از جلال متینی . همین مقاله ۴۲ صفحه ای

در کنفرانس اقبال (دسامبر ۱۹۷۷ م در لاهور قرائت گردید)

(۲) اقبال و عرفان :- از استاد مهدی رکنی ، ۲۵ صفحه ، (در تالار

دانشگاه فردوسی خوانده شد) .

(۳) اقبال و شعر فارسی :- از گیتی فلاح رستگار (ایضاً)

ص ۲۶ .

(۴) اقبال و حافظ :- از گوهر نوشاهی .

(۵) مجد اقبال ، معمار وحدت اسلام در قرن بیستم :- از ابوالفضل نبشی

● مجله هنر و مردم ویژه نامه ایران و پاکستان :- شماره ۲ آبان

ماه ۱۳۵۶ ش / ۱۹۷۷ م - تهران - مدیر : دکتر - ۱ - خدا بنده لو ص ۱۲۸ ،

مصور با قطع بزرگ - برخی از عنوانهای مقالات :-

اقبال ، آخرین نقطه تکاملی فکر اسلامی در ادبیات اسلامی از دکتر

ذبیح الله صفا . نامه ای که برای اقبال فرستاده نشد (راجع به طاعنه

هاییه) از سید مجد محیط طباطبائی - هنر از نظر اقبال از دکتر میان

عبدالشکور احسن - تأثیر مولوی در آثار اقبال از دکتر محمد ریاض - واژه های

فارسی ناب در آثار اقبال از دکتر الله دتا چوهدری - اقبال ، معمار پاکستان

از سید غلام رضا معینی .

پارہای از رسالہهای تحقیقی فوق لیسانس و دکتری (بہ اصطلاح فاضل فارسی) دربارہ علامہ اقبال :

- الف - امتحان فاضل فارسی (سابقاً بہ منشی فاضل موسوم بود) :-
 ۱- شعر فارسی اقبال :- نوشتہ مجد عبدالرحمان دستی - زیر نظارت
 آقای بیدار بخت - دانشگاه پنجاب لاہور ۱۹۵۲ م
 ۲- نفوذ و تأثیر روسی در علامہ اقبال :- نوشتہ سید محمد اکرم،
 زیر نظارت عبدالمجید سالک - ایضاً همان دانشگاه و همان سال .
 ب - فوق لیسانس فارسی :-

| اسم دانشجو | موضوع | نظارت | دانشگاہ و سال |
|-------------------------|---------------------------|--------------------|---------------|
| ۱- ابرالمنساء | مصطلحات جاوید نامہ | سید محمد اکرم | پنجاب ۱۹۷۴ م |
| ۲- انور سلطانہ | تراکیب هنری فارسی اقبال | وزیرالحسن عابدی | " ۱۹۷۲ م |
| ۳- ایاز قادری | ساعتی با اقبال انگیزی | سید یعقوب ہاشمی | کراچی ۱۹۷۵ م |
| (An hour with Iqbal) | | | |
| ۴- اللہ تابلوج | اقبال و ایران | دکتر سید محمد اکرم | پنجاب ۱۹۷۵ م |
| ۵- تسنیم فردوس | اقبال و افغانستان | " " | " ۱۹۷۴ م |
| ۶- مجد صلاح الدین صدیقی | ارزش شعر فارسی اقبال | دکتر غلام سرور | کراچی ۱۹۵۴ م |
| ۷- محمد احمد خان | پیغام اقبال در زبان فارسی | دکتر مطیع الامام | " ۱۹۷۶ م |

۸- نکبت اقبال عناصر انقلابی در شعر فارسی اقبال دکتر غلام سرور،
کراچی، ۱۹۵۱ م

ج - دکتری فارسی:

● شرح حال و آثار و سبک اشعار و افکار اقبال : نوشته (دکتر سید محمد اکرم (اکرام) زیر نظارت استاد دکتر حسین خطیبی - دانشگاه تهران ۱۹۶۳ م همین رساله بنام « اقبال در راه مولوی » بوسیله خانه فرهنگ ایران در لاهور طبع گردیده ، ۱۹۷۰ م و اکادمی اقبال در سال ۱۹۸۲ م آن را تجدید طبع نموده است .

● دکتر محمد اقبال و شعر فارسی :- بررسی انتقادی : نوشته بانو آصفه زمانی - دانشگاه لکهنؤ - ۱۹۷۷ م رساله بزبان انگلیسی نوشته شده است .

رسالات تکمیل شده و بعضاً چاپ شده دوره های دکتری :

● (دکتر) ابو سعید نورالدین — تصوف اسلامی و اقبال (اردو) - دانشگاه کراچی ۱۹۵۶ م - زیر نظارت دکتر مولوی عبدالحق - این کتاب دو بار بوسیله اکادمی اقبال چاپ گردیده است .

● ماوراءالطبیعه اقبال :- نوشته (دکتر) عشرت حسن انور دانشگاه علی گڑھ (انگلیسی) زیر نظارت دکتر سید ظفرالحسن ۱۹۴۳ م - این رساله و ترجمه اردوی آن (مترجم دکتر محمد شمس الدین صدیقی) چاپ گردیده است .

● تأثیر روسی در تفکر دینی اقبال :- از دکتر محمد نذیر - شعبه فلسفه - دانشگاه پنجاب لاهور ۱۹۷۷ م (بزبان انگلیسی) - زیر نظارت دکتر چوهدری عبدالقادر

● فلسفه سیاسی اقبال :- (دکتر) محمد دین فیروز حسن، دانشگاه پنجاب - شعبه علوم سیاسی - ۱۹۶۷ م - زیر نظر : دکتر منیرالدین چغتائی

(بزبان انگلیسی) - در سال ۱۹۷۰ م طبع شده و ترجمه اردوی آن هم انتشار یافته .

● احوال و آثار اقبال :- (دکتر) جون ماریک - دانشگاه چارلز
پواگ - چکسلواکی - ۱۹۵۸ م

● رستوگی تارا چرن تأثیر مغرب بر روی اقبال

دانشگاه جاسون و کشمیر ، سرینگر ۱۹۷۸ م

● رفعت علی خان ارتقای ذهنی اقبال ، شعبه اردو - دانشگاه

سندھ - حیدرآباد ۱۹۷۰ م

● شهناز اختر روابط فرهنگی و اجتماعی و فکر و فن اقبال

دانشگاه دهلی - ۱۹۷۹ م

● ضیاءالدین روسی و اقبال ، دانشگاه کشمیر - سرینگر

۱۹۸۰ م

● محمد خان فہیم نظم اردو بعد از اقبال ، دانشگاه بہار (ہند)

۱۹۸۰ م

● قمر جهان تأثیر قرآن در اقبال ، دانشگاه جبل پور

۱۹۷۹ م

● محمد ایوب اقبال و غزل اردو ، دانشگاه بہوپال -

۱۹۸۰ م

● منظور عالم نعمانی غزل گوئی اقبال ، دانشگاه بہار (ہند)

۱۹۸۱ م

● رفیع الدین ہاشمی مطالعہ تحقیقی و توضیحی آثار اقبال ، دانشگاه

پنجاب لاہور ۱۹۸۱ م - زیر نظارت دکتر

وحید قریشی ، این کتاب در سال ۱۹۸۲ م

بوسیلمہ اکادمی اقبال چاپ گردیدہ است .

- **دکتر ایچ جے سنگھ : سہم اندیشہ اقبال در پیشبرد تصوف، (تفکر جدید اقبال)** دانشگاه شیگاگو، ۱۹۵۳ م
- **دکتر مسعود حسین : مجہ اقبال ، فلسفی ، شاعر (بہ فرانسه) ،** دانشگاه پارپس - ۱۹۵۳ م
- **مجہ انور علی (دکتر) : افکار دینی اقبال (بہ آلمانی) ،** دانشگاه مار برگ - آلمان غربی - ۱۹۵۴ م
- **مقام خدا ، انسان و کائنات در نظام فلسفہ اقبال :-** (بہ زبان انگلیسی) - دکتر جمیلہ خاتون دانشگاه علی گڑھ - زیر نظر میان محمد شریف مجہ عمرالدین - ۱۹۶۳ م - اکادمی اقبال، بارہا این کتاب را چاپ نموده است از سال ۱۹۶۳ م
- **تصور دینی اقبال :-** از دکتر افتخار احمد چشتی - دانشگاه پنجاب لاہور - شعبہ اسلام شناسی - زیر نظر علامہ علاءالدین صدیقی،
- **تصور انسان ما فوق و ایدہ مرد مؤمن اقبال :-** (بہ اردو نوشتہ شدہ) - دانشگاه بہار (ہند) ۱۹۷۶ م - زیر نظر دکتر سید شاہ اختر قادری .
- **فلسفہ علم اقبال :-** از (دکتر) مجہ معروف - شعبہ فلسفہ دانشگاه پنجاب لاہور - (انگلیسی) - نظارت : خواجہ مجہ صادق ۱۹۶۸ م طبع لاہور در سال ۱۹۷۷ م (بعنوان فلسفہ دینی اقبال) .
- **رسالۃ الخلود (عربی) :-** شرح جاوید نامہ بہ عربی، دانشگاه عین الشمس - قاہرہ - زیر نظارت : دکتر عبدالنعیم، مجہ حسین، چاپ قاہرہ ۱۹۷۴ م
- **فلسفہ خودی اقبال و مآخذ و منابع آن (اردو) :** نویسنده دکتر آصف جاہ کاروانی - دانشگاه بہار (ہند) ۱۹۵۶ م - زیر نظر : دکتر اعجاز حسین .

- مطالعه تلمیحات و اشارات اقبال :- نوشته (دکتر) اکبر حسین قریشی دانشگاه اسلامی علی گڑھ - ناظر : رشید احمد قریشی، طبع انجمن ترقی اردو - علی گڑھ - ۱۹۷۰ هـ .
- بررسی انتقادی آثار و افکار اقبال :- (اردو) از (دکتر) عبدالحق - دانشگاه گورکھپور - ۱۹۶۵ م - زیر نظر : دکتر محمودالهی .
- بررسی عقائد فلسفی و آثار اقبال (انگلیسی) :- (دکتر) رفعت حسن دانشگاه درهم انگلستان - ۱۹۸۱ م - رساله بصورت اجزائی در مجله های ویژه چاپ گردیده است .
- آنطوریکه اطلاع داریم چهار رساله دکتری زیر بزبان اردو در شرف تکمیل است :-
- ۱- عناصر تمکر شرقی در آثار اقبال :- نوشته غلام رسول مجد ، دانشگاه کراچی ، نظارت . دکتر محمد اسلم مؤنی .
 - ۲- تجزیه و تحلیل مکاتیب اقبال : نوشته رحیم بخش شاهین نظارت : دکتر نجم الاسلام در دانشگاه سندھ - حیدر آباد
 - ۳- باقیات کلام اردوی اقبال :- نوشته صابر حسین کوروی - دانشگاه پنجاب لاهور - زیر نظارت : دکتر خواجہ مجد ز کریا -
 - ۴- شارحین اقبال :- خانم ثریا انور دانشگاه پنجاب لاهور ، زیر نظارت میرزا مجد منور .

باب دوم

آثار اقبال

(منظوم و منشور)

الف :- آثار منظوم :

مجموعه های جدا گانه

به اردو و فارسی

کلیات

ایضاً

مجموعه های کلام خارج از کلیات

و مجموعه ها

”

و نیز به انگلیسی

متفرقات شعر اقبال

به اردو و فارسی

مجموعه های کشف الابیات

ایضاً

ب :- آثار منشور:

آثار مستقل

به اردو و انگلیسی

مقالات و سخنرانیها و بیانها

ایضاً

مکاتیب

”

راهنمای مکاتیب

به اردو

کشف المکاتیب

” ”

نوشته های متفرق اقبال

به اردو و انگلیسی



الف :- آثار منظوم

مجموعه های جداگانه:

فارسی :

۱- "اسرار خودی" مثنوی :- چاپ نخست در لاهور ۱۹۱۵ م (بادیباچه بزبان اردو) - صفحه ۱۵۵ - عنوان : مثنوی اسرار خودی یعنی حقایق حیات فردیه - چاپ دوم با ترسیم و حذف پاره‌ای اشعار منتشر شد ، و دیبیباچه مختصر بزبان اردو در آن گنجانده شد و دیبیباچه چاپ نخست حذف گردید .

۲- رموز بیخودی ، مثنوی :- لاهور چاپ نخست با ۱۳۹ صفحه در سال ۱۹۱۸ م انتشار یافت با مقدمه بزبان اردو - عنوان کتاب : مثنوی رموز بیخودی یعنی اسرار حیات ملیه اسلامی .

اسرار و رموز :- مجموعه دو مثنوی فوق بوده که بدون ذکر سال در ۱۹۵ صفحه از لاهور منتشر شد و از سال ۱۹۴ م به بعد بهمین ترتیب چاپ میگرددیده .

۳- پیام مشرق :- انتشار اول در ۱۹۲۳ م با دیبیباچه بزبان اردو صفحه ۲۶۴ - این چاپ در دهلی بتوسط جامعه ملیه اسلامی انجام گرفت . باری این کتاب در دکن هم چاپ شد بانضمام معانی لغات (س ن) و چاپ‌های دیگر در لاهور عملی گردیده است : چاپ کنند، شیخ مبارک علی (دیبیباچه های اردوی سه کتاب مذکور به فارسی ترجمه شده است - مترجم دکتر محمد ریاض ر - ک: تراجم) .

۴- زبور عجم :- چاپ اول لاهور ۱۹۳۷ م بانضمام دو مثنوی گلشن راز جدید - و " بندگی نامه " ، - گلشن راز جدید در جواب واستقبال مثنوی گلشن راز شیخ محمود شبستری (و : ۵۷۲۰) است و بندگی نامه در مذمت مذهب غلامان و هنرهای زیبای آنان بویژه هنرهای موسیقی و معماری و معماری . دو بخش اول کتاب به غزل و قطعه و مستزاد و غیره مخصوص می باشد .

۵- جاوید نامه :- چاپ اول لاهور ۱۹۳۲ م - ۲۴۶ ص - یک بار این کتاب در دکن با فرهنگ و لغات چاپ شده بود (۱۹۴۵ م صفحه : ۲۷۶) - در سال ۱۹۸۲ م اکادمی اقبال لاهور، نسخه منصور این کتاب را انتشار داد. این نسخه قطع بزرگ با ۳۵ عکس خوش آیند در تعداد ۲ هزار چاپ شده است .

● جاوید نامه :- حاصل حیات شاعر متصور می شود - این کتاب بروش کمدی الهی دانه است - شاعر به سیاره های قمر ، عطارد، زهره ، مریخ ، مشتری و زحل گذر مینماید و از آنسوی افلاک بحضور خالق کائنات میرسد - اقبال در این کتاب به سایر مسائل بفرنج جهان اشاره مینماید و برای حل آنها راهنمایی هایی عرضه می نماید - ضمیمه کتاب ، خطاب به جاوید، عنوان ذیلی ، سخنی به نژاد نو دارد و مربوط است به جوانان مسلمان .

جاوید نامه :- مسائل فلسفی و عرفانی و سیاسی و غیره را با بصیرت ویژه متفکر اسلام در خود گنجانده است .

۶- مثنوی مسافر :- گزارش مسافرت شاعر به افغانستان که آنجا در حدود دو هفته گذرانده (اکتبر و نوامبر ۱۹۳۳ م) و غیر از کابل ، از غزنه و قندهار دیدن کرده بود ، لاهور ۱۹۳۴ م - سر ورق کتاب این کلمات مزین بود :-

مسافرت یعنی سیاحت چند روزه افغانستان (اکتبر ۱۹۳۳ م) در سال ۱۹۳۶ م این مثنوی دوباره چاپ گردید (کتب خانه طلوع اسلام، لاهور). در سال ۱۹۶۸ م وزارت اطلاعات و خبر پراکنی دولت پاکستان، چاپ مصور و ویژه این مثنوی را جهت هدیه به مردم افغانستان انتشار داده بود ص ۱۰۰ .

۷- مثنوی پس چه باید کرد ای اقوام شرقی؟ :- لاهور - اکتبر ۱۹۳۶ م - از مکتوب اقبال معلوم می شود که قسمت آخر کتاب " مناجات در حضور رسالت مآب "، اول سروده شد و بقیه مثنوی بعد از آن (نامه مورخ ۲۹ ژوئن ۱۹۳۶ م بنام دکتر راس مسعود) از اواخر سال ۱۹۳۶ م « مسافر » با « پس چه باید کرد ای اقوام شرقی » یکجا انتشار یافت، ولی از سال ۱۹۶۶ م ترتیب مثنویها را عوض گردانیدند و کتاب را « مثنوی پس چه باید کرد ای اقوام شرقی؟ » مع « مثنوی مسافر » موسوم ساختند علت این تقدیم و تأخیر، شاید اهمیت مثنوی « پس چه باید کرد ای اقوام شرقی؟ » باشد. این مثنوی کمی بیش از ۵۰۰ بیت دارد ولی این ابیات خلاصه تعلیمات اقبال را دربر دارند .

مثنوی " پس چه باید کرد ای اقوام شرقی؟ "، در همین سال ۱۹۸۵ م با زیبایی و حسن فراوان از طرف رایرانی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران - اسلام آباد - انتشار یافته است .

۸- ارمغان حجاز :- این کتاب بدو زبان اردو و فارسی اشعار دارد، بخش فارسی تقریباً سه چهارم کتاب را محتوی است و ما بقی به اردو است - در قسمت اردو چند غزل و قطعه و ابیات تضمین شده به فارسی هم هست میگویند اقبال کتاب را همین طور مرتب ساخته بود ولی مسوده در حدود ۶ ماه بعد از مرگ شاعر در نوامبر ۱۹۳۸ م زیر نظر چوهدری محمد حسین (و : ۱۶ ژوئیه ۱۹۵۰ م) انتشار یافت - چوهدری محمد حسین همان کسی است که غیر از دو مثنوی نخست اقبال، همه آثار منظوم وی تحت نظارت او انتشار می یافته

است - باز هم این حدس مصاب است که دو بیتی زیر از اقبال در این مجموعه اشتباهاً مندرج نگردید و آن را میتوانستند در قسمت « حضور ملت » بگنجانند :

کسی که پنجه زد ملک و نسب را نداند نکته دین - عرب را

اگر قوم از وطن بودی ، مجد ندادی دعوت دین بولمب را

قسمت فارسی ارمغان حجاز عناوین زیر دارد و عنوان ابواب با بسیاری از سرنامه های فرعی برخوردار میباشد :-

حضور حق ، حضور رسالت مآب ، حضور ملت ، حضور عالم انسانی پیاران طریق .

کتاب از لاهور انتشار می یافته است فارسی صفحه ۱ تا ۲۱۰ ، اردو صفحه ۲۱۱ تا ۲۸۲ - مجموعه های منظوم فارسی اقبال در حدود ۹ هزار بیت دارد .

اردو :

۱- بانگ درا :- لاهور انتشار اول ۱۹۲۴ م - دیباچه کتاب را

به اردو شیخ عبدالقادر نوشته (و : ۱۹۵۰ م) که مدیر مجله مخزن و از دوستان اقبال بوده است ، این کتاب و بعضی از منظومات آن به تعداد صد ها هزار چاپ گردیده است - دیباچه هنوز هم با این کتاب منتشر میگردد .

نمونه های اقدم شعر اقبال را از ۱۸۹۳ م بدست داریم ولی شاعر از سال ۱۹۰۱ م کلام منتخب خود را در بانگ درا ، گنجانده است - بانگ درا از روی مجله ها و دو کتابی گردآوری شده که ارادتمندان شاعر جمع آوری کرده اند :-

اقبال از احمد دین و کلیات اقبال ، تدوین مجد عبدالرزاق - کتاب

نخست در لاهور انتشار یافت و دومی در ایالت حیدر آباد دکن. اقبال هیچ کدام را نپسندید . احمد دین کتاب خود را از بین برد و فروش کتاب

محمد عبدالرزاق در حدود ایالت دکن محدود ماند، چون در این کتابها کلام اقبال بدون تجدید نظر چاپ گردیده و در جمع آوری احوال شاعر رطب و یابس فراوان رخنه نموده بود لذا شاعر اجازه نداد که اینها بنام وی منتسب بمانند. "بانگ درا"، دارای همه اصناف سخن است و به سه بخش منقسم گردیده است:

حصه اول :- شعر اقبال از سال ۱۹۰۱ م تا ۱۹۰۵ م .

حصه دوم :- شعر دوران اقامت در اروپا از سال ۱۹۰۵ م تا ۱۹۰۸ م .

حصه سوم :- شعر اقبال از حین برگشت وی از اروپا تا روزهای چاپ اول کتاب در سال ۱۹۲۴ م، بانگ درا، تراکیب و مصراعها و اشعار به فارسی هم دارد .

کتاب به قطع بزرگ جراید و خط ریز از سال ۱۹۷۶ م بوسیله شیخ غلام علی در لاهور انتشار یافته و ۵۷ صفحه دارد. روی جلد «بانگ درا» باین عبارت مزین است :

«کلام اردو مرتبه مصنف»

۲- بال جبریل :- انتشار اول ۱۹۳۵ م در لاهور بوسیله تاج کمپانی محدود - کتاب محتوی کلام اردوی شاعر است از اواخر سال ۱۹۲۴ م الی اوایل ۱۹۳۵ م و این بعد از بانگ درا، پر فروش ترین کتاب اقبال بوده است . فارسی گرائی در این مجموعه بیشتر شده و بسیاری از اشعار شاعر با کمترین تصرفی به صورت فارسی در می آیند - سه منظومه آن ، ساقی نامه، ذوق و شوق و مسجد قرطبه در ادبیات اردو بی نظیر می باشد و شاید در ادب عالم هم کم نظیر باشند . اقبال کتاب را میخواست به « نشان منزل » موسوم سازد ولی بعداً آن را « بال جبریل » نامید . کتاب دارای ۶۱ غزل و قطعه بسبک « زبور عجم » است و دو بیتی ها و

منظومات متعدد دارد، از سال ۱۹۷۶ م این هم جزء کتب جرایدی قطع بزرگ بعنوان «کتابهای روشن» چاپ میگردد. کتاب از لاهور منتشر می شده ولی دو چاپ هند شایسته ذکر است.

جزو کتابهای جیبی چاپ دهلی ۱۹۶۳ م صفحه ۱۳۶

بال جبریل با فرهنگ لغات - دهلی - (مشوره بک دپو) معرفی

از رضی بدایونی - صفحه ۱۳۹ .

۳- ضرب کلیم انتشار اول لاهور ژوئیه ۱۹۳۶ م صفحه ۱۸۲، اسم

نخست این کتاب «صور اسرائیل» در نظر گرفته شده بود، ولی بالاخره به

«ضرب کلیم» موسوم گردید - کتاب غیر از چند غزل و مثنویهای

کوچک بیشتر در صورت قطعات است عده عناوین بخشهای شش گانه زیر آن

از ۲۰۰ متجاوز است لذا از نظر تنوع موضوعات «ضرب کلیم» بدیلی

ندارد :-

اسلام و مسلمانان، تعلیم و تربیت، زن، ادبیات و هنرهای

زیبا - سیاسیات شرق و غرب، افکار مجراب، گل افغان (اسم فرضی).

ضرب کلیم یعنی ضرب عصای موسی - عنوان ذیلی کتاب، اعلام جنگ

علیه عصر حاضر است. یکی از موضوعات این کتاب مقاومت شرقیان باقوای

غربی است. فارسی گرائی اقبال در این کتاب باز هم زیاد شده و غیر از

تراکیب و مصراعها و قطعات فارسی، او در قطعات اردو بعضی ابیات

را به فارسی می آورد. مثلاً در قطعه شماره ۱۵ و ۱۶ این دو شعر

به فارسی است :

افرنگ زخود بی خبرت کرد و گزید ای بنده مؤمن تو بشیری تو نذیری

در معرکه بی سوز تو ذوقی نتوان یافت ای بنده مؤمن تو کجائی؟ نو کجائی

ضرب کلیم یک بار در حیدرآباد دکن هم چاپ گردید : ص

۲۰۰ با فرهنگ لغات بتوسط سلطان بک دپو (سن)

در سری « کتابهای روشن » سال ۱۹۷۶ م این هم بوسیله شیخ غلام علی در لاهور انتشار یافته است - ص ۳۶ از انتشار نخست تا ۱۹۷۶ م این کتاب ۱۹ بار چاپ گردیده است، گذشته از چاپ های آن در ضمن کلیات.

۴- ارمغان حجاز (بخش اردو) : رجوع شود در قسمت فارسی به معرفی نامه ارمغان حجاز در قسمت اردو منظومه های غرا و فکرزا می بینیم به اسم مجلس شورای ابلیس. ابلیس با ۵ مشاور خود صحبت میکند و راجع به تهمی بودن نظامهای سلطنتی ، سرمایه داری ، اشتراکیت و ناشیزم صحبت نموده ، هراس خود را از نظام اسلام ابراز میدارد . این منظومه دارای ۷۸ ابیات و در سال ۱۹۳۶ م سروده شده و شاعر متفکر اسلام ، راجع به برتر بودن نظام اسلام صحبت متنوع و وافیه عرضه نموده است. یک منظومه دیگر بیاض ملا زاده ضیغم لولالی کشمیری ، عنوان دارد در ۱۹ بخش . این کتاب دو بیتیهها را بسبک دو بیتیههای بال جبریل ، دارد - کتاب از ۱۹۳۸ م تا ۱۹۷۵ م ده بار انتشار یافته و جزو کتابهای روشن قطع بزرگ (شیخ غلام علی ، لاهور) در سال ۱۹۷۶ م هم چاپ گردیده است ، صفحه ۳۶ با انضمام ضرب کلیم .

در چهار مجموعه فوق الذکر اقبال (ارمغان حجاز در حدود یک چهارم

به اردو) در حدود ۶ هزار بیت است .

کلیات / دواوین

کلیات فارسی :

۱- کلیات اشعار فارسی مولانای اقبال :- تهران ۱۳۴۳ هـ ش /
۱۹۷۴ م بوسیله کتابخانه سنائی که در سال های ۱۳۵۲ هـ ش / ۱۹۷۳ م و
۱۳۵۹ هـ ش / ۱۹۸۰ م به اضافه چند عکس عیناً تجدید چاپ نموده اند :
پیشگفتار و مقدمه . ۶ ص + متن ۵۰۸ ص + اعلام ۱۲ ص - شامل همه
آثار فارسی اقبال است . پیام مشرق و زبور عجم خلاف ترتیب چاپ اول متن
قرار گرفته و مقدم و مؤخر شده اند . گرد آورنده چاپ زبور عجم را در
سال ۱۹۲۳ م دانسته و چاپ اول پیام مشرق را ۱۹۲۷ م در صورتیکه کار
بر عکس است .

ناشر کلیات آقای داود شیرازی است و گرد آورنده آن شادروان احمد
سروش که با ارادت زیاد نسبت به علامه اقبال ، مقدمه ای مفصل در شرح
حال او نوشته است .

این کلیات در شناساندن اقبال در ایران خدمتی بزرگ انجام داد
و دو کلیات / دیوانها که در زیر معرفی میشود متن آنها ظاهراً از روی
همین کتاب گرفته شده .

۲- دیوان اشعار فارسی علامه اقبال :- گرد آورده - درویش ناشر:

انتشارات جاویدان - تهران - صفحه ها ۵۰۸ - ۱۳۵۹ هـ ش / ۱۹۸۰ م .
چاپ دوم و سوم علی‌الترتیب ۱۹۸۱ م ، ۱۹۸۲ م - آقای - م - درویش
غزلیات را در آغاز جای داده و بعضی از قطعات را هم . و دوباره آنها را
در کتابهای اصلی اقبال جای داده که این تکرار خوش آیند نیست: البته
معانی کلمات و مقایسه اقبال با شعرای فارسی آنطوریکه در جوانی اشاره
مینماید روی هم رفته ستودنی است .

۳- دیوان علامه اقبال :- گرد آرنده نا معلوم ، انتشارات پگه ،

تهران ۱۳۶۱ هـ ش / ۱۹۸۲ م - صفحه ۵۸۰ - چاپ خوب است البته با منفک
گرداندن اصناف سخن در کلیات / دیوان اقبال ، کتاب پیام مشرق بویژه از لحاظ
معانی سخت لطمه دیده و غیر از اقبال شناسان محتویات آن را بسهولت و
درستی نخواهند شناخت .

چاپ پاکستان / هند :

۴- کلیات اقبال - فارسی (اشعار منتخب) :- کتابخانه نذیریه ، دهلی

(س ن) صفحه : ۸۸

۵- کلیات اقبال - فارسی :- (شامل همه آثار وی طبق ترتیب انتشار

اولیه آنها) با اهتمام دکتر جاوید اقبال و ناشر شیخ غلام علی و فرزندان ،
لاهور - فوریه ۱۹۷۳ م ص ۱۰۵۶ + ۱۴ ، از آن به بعد چند بار چاپ
گردیده است . در این چاپ علاوه بر صحافی کلیات به صورت یکجا هر کتاب
از کلیات را منفک گردانده و جدا گانه و تک تک هم صحافی کرده اند

این کلیات اقبال متأسفانه بیش از کلیات چاپ تهران دارای اشتباهات

چاپی است . برخی از آنها جهت اصلاح یاد میگردد :

| صفحه | سطر | نادرست | درست |
|------|-----|---------|----------|
| ۵۰ | ۳ | عنا گیر | عنان گیر |

| | | | |
|----------------|--------------|---------|-----|
| تلاطم | طلاطم | ۱۲ | ۶۸ |
| اختیار | اعتبار | ۹ | ۷۹ |
| کارش | کارش | ۱۱ | ۸۷ |
| خواهد | خواند | ۴ | ۱۲۸ |
| افلا ینظرون | فانظرو | حاشیه | ۸۳۹ |
| سرود | سرور | ۹ | ۸۹۴ |
| غیور و حق پرست | غیور حق پرست | ۸ | ۱۰۰ |
| نفهمیده | لفهمیده | ۱ | ۲۷۴ |
| آئی | ریزی | ۱۴ | ۳۴۳ |
| هرم | هرام | حاشیه ۱ | ۷۹۶ |
| نمی | غمی | ۶ | ۹۳۰ |

کلیات اردو چاپ پاکستان/هند

- ۱- کلیات اقبال - اردو :- (بانگ درا ، بال جبریل ، ضرب کلیم ، ارمغان حجاز - حصه اردو) مکتبه ادب لکهنؤ (هند) ۱۹۵۳ م ص ۶۷-۴
- ۲- کلیات اقبال - اردو (ایضاً) :- نیو تاج آفس ، دهلی صفحه ۶۴-۴ (مس ن) در آغاز آن احوال اقبال درج شده است .
- ۳- ایضاً : ایجو کیشنل بک هائوس - علی گڑھ ۱۹۷۵ م ص ۷۲. ایضاً .
- ۴- ایضاً : مشوره بک دپو، دهلی ۱۹۶۲ ص ۲۶۴ (در این کلیات بعضی از منظومات بانگ درا حذف گردیده است) .
- ۵- کلیات اقبال - اردو : (شامل همه آثار اردوی اقبال : بانگ درا - بال جبریل ، ضرب کلیم ، ارمغان حجاز ، حصه اردو) طبع کرده شیخ غلام علی و پسران - باهتمام د کتر جاوید اقبال لاهور فوریه ۱۹۷۳ م صفحه ۷۱ + ۱۰ از آن به بعد بارها منتشر شده است. در این چاپ علاوه بر صحافی کلیات به صورت یکجا هر کتاب از کلیات را منٹک گردانده و

جدا گانه و تک تک هم صحافی کرده است - نظیر آنچه در مورد کلیات فارسی اقبال هم عملی شده است .

۶- کلیات اقبال اردو :- طبع مکتبه ادب جدید ، محله کشمیری ،

لکهنؤ، ص ۱۵۰ - س ن

مجموعه های گفتار اقبال در خارج از کلیات

علامه اقبال در مورد صورت نهائی ابیات خود سخت مواظبت نموده و پیش از اصلاح و تجدید نظر صواب نمی دانست که اشعارش چاپ گردند البته در این بابت واقعات استثنایی هم وجود دارد که شاعر نظمی را ارتجالاً هروده ، در اجلاس‌های انشاد نموده و از آنجا مستقیماً برای کاتبی فرستاده است . البته اقبال باصرار صاحب مجله ها تن در می داد و کلام را در اختیار آنان می‌گذاشت ولی در مورد جمع اشعار خود ضمن یک مجموعه سخت دقیق بود. او طبق خواست دوستان هم احیاناً اشعاری گفته که بعضی از آنها را به صورت جزوهای چاپ نموده اند ، بهر صورت باین روش شاعر هزار ها از اشعار وی در کلیات وی قرار نگرفت و اینک از مطالعه مسودات و فهرستهای سوزة اقبال در لاهور معلوم می‌شود که هزار ها ابیات دیگر وی ، به اردو و فارسی هر دو ، هنوز چاپ نگردیده است ، البته ارادتمندان اقبال از روی مجله ها و نیز جزوهای مجموعه هابی از اشعار دیگر وی مرتب ساخته چاپ نموده اند که در اینجا یاد می‌گردد :-

۱- اشک خون :- تر کیب بند : جزوهای که حین در گذشت

ملکه و بکتوریا در یک جلسه عمومی خوانده شد ، صفحه ۸۴ س ن (ولی معلوم است که مربوط به سال ۱۹۰۱ م میباشد) .

۲- رخت مهر :- کلام مدون نشده اقبال - گرد آوری مجد انور

حادث - تاج کمپانی ، لاهور ، ژانویه ۱۹۵۳ م - ص ۱۶ + ۱۴۴

۳- اصلاحات اقبال :- تدوین مجد بشیرالحق دسنوی عظیم آبادی چاپ

مکتبه دین و دانش - بانکی پور - پتہ ۱۹۵۰ م ، ص ۴۴ در این مجموعه اصلاحات و ترمیمات اقبال کہ در مورد کلام اردوی خود بہ عمل آورد، ارائه شدہ است .

۴- تبرکات اقبال :- تدوین محمد بشیرالحق دسنوی عظیم آبادی ص ۶۴ ، کوه نور پریس - دہلی ۱۹۵۹ م شامل کلام اقبال کہ در « رخت سفر » و چاپ اول « باقیات اقبال » گنجانده نشدہ است .

۵- سرودہ رفتہ : (الف) تدوین غلام رسول مہر و صادق علی دلاوری -

لاہور - ۱۹۵۹ م . ص ۴۴ + ۳۵۹ ، منظومہ های اقبال در خارج از مجموعہ های کلیات وی .

۶- سرود رفتہ (ب) : از همان گرد آرندہ تعداد صفحات همان است

باضافہ ۴ صفحہ پیش گفتار - هر دو « سرود رفتہ » را ادارہ کتاب محل لاہور چاپ نموده است . این دومین اصلاحاتی را نشان میدہد کہ اقبال بر روی مثنوی « سوز بیخودی » و « بانگ درا » انجام داده است .

۷- نوادر اقبال تدوین عبدالغفار شکیل سید بکدپو، علی گڑھ، ص

۲۳۸ ، در این مجموعہ ہم کلام غیر مدون و خارج از مجموعہ های مستقل اقبال جمع آوری گردیدہ است .

۸- باقیات اقبال :- گرد آرندہ سید عبدالواحد - مجلس اقبال

کراچی ۱۹۵۲ م - ص ۱۸۸ علی الظاہر همان سال شیخ محمد اشرف عیناً آن را از کشمیری بازار لاہور انتشار داد ، در چاپ دوم کتاب محمد عبداللہ قریشی با گردآرندہ همکاری نمود : ۱۹۶۶ م آئینہ ادب لاہور ، البتہ چاپ سوم

کتاب اضافات و ترمیمات زیادی دارد کہ آقای محمد عبداللہ قریشی انجام داده و از این حیث این جامع ترین مجموعہ کلام غیر مدون اقبال است، صفحہ

۶۰۸ ، سال چاپ ۱۹۷۸ م - ناشر آئینہ ادب - میدان انار کلی ، لاہور ،

تذکر :- آقای صابر حسین ، استاد یار زبان اردو در کالج دولتی

مانسہرہ با تدوین کلام اردوی اقبال (موجود در مسودہ های متعلق

به موزه اقبال در لاهور) اینک دوره دکتری خویش را میگذراند .
متفرقات شعر اقبال :-

اردو :

۱- انتخاب کلام اقبال :- گرد آرنده راشد سهوانی . انتخابی از کلام اردوی اقبال با اظهار نظر و احوال شاعر ، جزو کتابهای جیبی اردو ، دهه ۱۹۶۸ م ص ۱۴۲

۲- انتخاب کلام اقبال :- شرکت فیروز و فرزندان ، لاهور ۶-۱۹۴ م
۱۹۶۲ م با اضافات چهار بار تجدید چاپ گردیده است . ۸ صفحه
۳- اقبال اکبری :- تدوین خواجه حسن نظامی . مرغوب ایجنسی لاهور ۱۹۱۸ م - ص ۱۶ کلام فکاهی اقبال بسبک شعر سید اکبر حسین رضوی اله آبادی (و : ۱۹۲۱ م) این نوع اشعار را در آخر کتاب بانگ درا « میتوان دید .

۴- شاعری اقبال :- (با فرهنگ لغات) گرد آورده پرکاش پندت با خط هندی دیوناگری (سنسکریت) - ص ۱۰۸ س ن
۵- تهذیب نو :- (انتخاب کلام اقبال درباره تمدن نوین) ۱۹۱۸ م ، دکن ، اداره ارتقای ملت - ص ۳۲

۶- خضر راه - ۱- :- منظومه پنج بخش اقبال ، شامل بانگ درا تدوین زیب النساء کاظمی ، علی گڑھ - اداره کتاب گهر ص ۶۱ س ن
خضر راه - ۲- :- تدوین منشی طاهرالدین - لاهور ، ص ۱۶ .

خضر راه - ۳- :- طبع کرده مرغوب آژانس ، لاهور - س ن
خضر راه - ۴- :- گرد آوری جاوید اقبال - لاهور ص ۱۶
۷- نظم اقبال برای سفر به دکن در ۱۹۱۰ م با یادداشت اقبال :
تدوین کننده تصدق حسین تاج ، دکن ۱۹۳۸ م ، نظم شکریه (تشکر) که

خارج از کلیات است و «گورستان شاهی» شامل «بانگ درا» - ص ۱۵ سال ۱۹۳۸ م.

۸- سپاس جناب امیر (ع) و منظومه های دینی اردو :- گرد آورنده تصدق حسین تاج پیشگفتار از ماه-القادری ، حیدر آباد دکن - انجمن اشاعت اردو ، ۱۹۳۹ م ص ۴۸ برای منظومه سپاس جناب امیر ، رک به کتاب نگارنده « اقبال و دیگر شعرای فارسی زبان ». اقبال این مثنوی کوچک را از راه ارادت به حضرت علی (ع) هر صبحگاهان به صورت ذکر میخوانده و چند بیت آن را بعنوان « عشق » در بخش « افکار » پیام مشرق مندرج می بینم . آغاز و انجام « سپاس » بتکرار زبر است :

ای معو ثنای تو زبان ها ای یوسف کاروان جان ها
از جلدوه عالم بی نیازم سووم ، گریسم ، تپم ، گدازم

۹- بلال :- دو منظومه اقبال درباره حضرت بلال شامل بخش اول و سوم « بانگ درا » تدوین کننده نا معوم - طبع انوارالمطابع ص ۷ - س ن .

۱۰- تصویر درد :- منظومه طویل اقبال شامل بخش اول « بانگ درا » لاهور مرغوب آژانس ، ص ۲۴ - نیز بوسیله المناظر پریس لکهنو .
۱۱- جواب شکوه :- مرغوب آژانس - لاهور س ن .

۱۲- رباعیات اقبال :- جمهور پرنتنگ پریس ، دکن ص ۱۶ س ن (منتخباتی از دو بیتی های اقبال است) .

۱۳- درد دل یا خطاب پسر یتیمی به هلال عیدالفطر :- طبع شیخ جان محمد الله بخش ، تاجران کتب ، لاهور ، ص ۱۶ ، سال ۱۹۲۴ م- اقبال این منظومه غرا را در اجلاسیه انجمن حمایت اسلام خوانده و متن آن در « باقیات اقبال » هم موجود است .

۱۴- زمانه حال یا خطاب کالج اسلامی به مسلمانان پنجاب :-

نشر محمد محی‌الدین خان و عبدالحی، تاجران کتب، لاهور - ۱۹۰۲ م ص ۸.
 در این منظومه که در اجلاسیه سالیانه انجمن حمایت اسلام لاهور خوانده
 شد، شاعر درخواسـت نموده است که مردم ثروتمند پنجاب جهت
 ناداران این استان مؤسسه های تعلیم و تربیت باز بنمایند و صورت آموزش
 و پرورش را اعتلا داده وضع مسلمانان را بهبود بدهند. در این منظومه و
 در منظومه مذکور در ذیل شماره ۱۳ اشعار و بندهایی بفارسی هم وجود
 دارد.

۱۵- شکوه :- منظومه اقبال حامل شکایات به درگاه خداوند
 متعال : این نظم در « بانگ درا » آمده است ، مرغوب آژانس ، لاهور و
 کپور آرت پرنٹنگ پریس لاهور هر دو چاپ س ن و صفحه ها ۱۶ است.
 ۱۶- شکوه و جواب شکوه- الف :- مکتبه ادبی لائبریری، لاهور ۱۹۷۱ م
 ص ۴۷ - با پیش گفتار (دکتر) سلیم اختر - جواب شکوه حاوی
 جوابات شکایات شاعر است از جانب خدا - این دو منظومه اقبال بسیار مؤثر
 و محبوب بوده است .

ب- آئینه ادب لاهور ۱۹۷۴ م - ص ۴۷ با معرفی محمد عبدالله
 قریشی .

ج- تدوین کننده دکتر جاوید اقبال ، لاهور ، ص ۱۹ س ن
 د- نشر عظیم پبلیشنگ هائوس پشاور - س ن ص ۱۶
 ه- طبع اداره فرزند توحید ، کراچی ، ص ۱۶ ، س ن
 ۱۷ شکوه، جواب شکوه و ترانه ملی :- ترانه ملی هم در ضمن
 بانگ درا است و تراجم منظوم زیاد به عربی و فارسی و غیره دارد مثلاً
 بیت افتتاحی یک ترجمه فارسی بدین صورت است :-

چین و عرب زمین و هندوستان مارا

ما چون مسلمانیم ، موطن جهان مارا

الف :- چشمه ادب، لاهور، ص ۲۹ س ن

ب :- ایسترن لتریچر سوسائتی، لاهور، ص ۳۲ س ن

ج :- میته آدم جی عبدالله پبلشرز، لاهور ص ۲۶ س ن

د :- صابری برادرز، لاهور، ص ۱۶ س ن

۱۸- شکوه، جواب شکوه، ترانه ملی مع شکایتی :- الف- شکایت یعنی

جواب شکایت شاعر در مسدس شکوه. این کار را بسیاری از شاعران کرده اند.

اینجا شاعر شاکی سید اشفاق علی شاه است - دهلی - س ن ص ۳۲

ب- عیناً در لاهور چاپ شد (جهانگیر رود) به اضافه تضمینات

ترانه ملی .

۱۹- شکوه، ترانه ملی، جواب شکوه به اضافه نظمهای هندی

اسلام، اجتهاد و تن به تقدیر :- سه نظم اخیر در کتاب «ضرب کلیم»

آمده، لاهور، ص ۲۵ س ن

۲۰- شمع و شاعر :- الناظر بک آژانس - لاهور - ص ۱۴، نیز

انجمن حمایت اسلام لاهور، ص ۱۶، (هر دو س ن). این منظومه

بزرگ اردو (سروده در ۱۸۱۲م) در ضمن بانگ درا آمده است، شمع در

این مجموعه مات است. شاعر در چند بیت نخست فارسی سؤالاتی می

کند و شمع جواب طولانی عرضه مینماید. شمع (ملت) از شاعر تقاضا

میکند یأس را به دل راه ندهد و به آئینه خوب مسلمانان توجه نماید.

۲۱- طلوع اسلام :- اقبال این ترکیب بند را حین چیره شدن

قوای ترک برقشونهای یونانی و انگلیسی سروده (ژوئیه ۱۹۲۲م) و در جلسه

سالیانه انجمن حمایت اسلام لاهور خوانده و این شاید آخرین منظومه ای

بود که او در این انجمن خواند. بند نهائی آن تماماً به فارسی است و

در آخر آن مطلع زیر از غزل حافظ تضمین گردیده است.

بیا تا گل بیفشانیم و می در ساغر اندازیم

فلک را سقف بشکافیم و طرح نو در اندازیم

۲۲- فریاد است :- منظومه ای که در « باقیات اقبال » و غیره

وجود دارد، شیخ مبارک علی، لاهور - ص ۲۴، ۱۹۱۳ م، و ایضاً مرغوب
آژانس، لاهور، در همان سال و همان تعداد صفحه .

۲۳- ناله یتیم :- منظومه اردو شامل « باقیات اقبال » و غیره

که در اجلاسیه انجمن حمایت اسلام خوانده شد و جهت کمک به یتیمان،
شاعر شرکای اجلاسیه را تحریک کرد، چاپ علمی کتابخانه، لاهور و
مرغوب آژانس لاهور هر دو س ن و صفحه ها ۲۰ .

۲۴- کلیات اقبال (اردو) :- عماد پریس، دکن، ۱۹۲۴ م با مقدمه

عبدالله العمادی ص ۱۳۶ - باین مجموعه قبلاً اشاره گردید : دارای کلام
اقبال و نقد و بررسی شعر وی و برخی از احوال وی است .

۲۵- اقبال ریزے :- (اقبال ریزدها) :- گرد آوری انعام الله خان -

اندیا بک هاؤس، دکن ۱۹۴۵ م ص ۱۶ - منتخب کلام اردوی اقبال است .

۲۶- روی عصر :- تدوین دکتر خواجہ عبدالحمید عرفانی، مطبوعه

مکتبه کانون معرفت، تهران - ۱۹۵۳ م / ۱۳۳۲ هـ ش و انتخاب آن از سلیم
بک دیو، لاهور ۱۹۵۵ م ص ۱۳۱ - که به قسمتی از آن در احوال و آثار
اقبال برای امتحان فاضل فارسی مورد تدریس قرار میگرفته است .

۲۷- انتخاب کلام اقبال :- تدوین صوفی غلام مصطفی تبسم،

ا کادسی اقبال ۱۹۷۷ م - کلام اردو، صفحه ۱۴۰ - و ابیات فارسی ص ۸۰

۲۸- اقبال لاهوری در کتاب های دسی ایران :- چاپ تهران،

۱۳۴۳ هـ ش، با یک مقدمه از دکتر غلام علی حداد عادل و ترجمه آن
مقدمه به اردو (۲۷ ص) .

مجموعه های کشف الابیات

فارسی :

۱- کشف الابیات کلمات فارسی اقبال :- تدوین دکتر محمد صدیق

خان شبلی و دکتر محمد ریاض، اسلام آباد، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، ۱۹۷۷م - ص ۱۸۰ - این کشف الابیات مبتنی بر کلیات فارسی اقبال چاپ تهران (گرد آورده احمد سرور) و کلیات اقبال چاپ لاهور است - کتاب موجز و مختصر است . هر صفحه به دو بخش تقسیم گردیده و باز در هر بخش دو ستون تعیین گردیده که در آغاز یک یا چند کلمه یا نیمه مصرع اقبال با ذکر صفحه آن در کلیات طبع ایران می آید به ترتیب الفبایی و بعد کلمه یا کلماتی از کلیات چاپ پاکستان ، ترتیب کشف الابیات مثل کشف الابیات شاهنامه فردوسی یا مثنوی معنوی است . مثلاً مثنوی اسرار خودی با سه بیت غزل مولوی آغاز می پذیرد که مصرع اولی بیت نخستین اینطور است :

دی شیخ با چراغ همی گشت گرد شهر .

هر کس که این مصرع را از بردارد ، در این کشف الابیات بنحو زیر با آن مواجه میشود :

ص طبع پاکستان

ص طبع ایران

دی شیخ با چراغ (روسی)

در مورد اشعار تضمین شده در میان دو قلاب نشان داده شده که سراینده آنها کیست ؟ اقبال در جاوید نامه ۱۲ بیت این غزل مولوی را گنجانده که سه بیت اشاره شده فوق هم در ضمن آنها هست. لذا در صفحه بعد به نقل مجدد آنها می پردازیم .

اردو :

۲- اشاریه (کشف‌الابیات) :- کلیات اردوی اقبال - تدوین کننده

دکتر محمد صدیق خان شبلی، کتاب مرکز، فیصل آباد- ص ۱۲۰ - این جانب بر آن پیش گفتاری نگاشته است . روش معمول در این کشف‌الابیات مثل کشف‌الابیات فارسی فوق‌الذکر است و چون بر اساس یک کلیات اردوی اقبال که چاپ پاکستان است تدوین شده لذا هر صفحه را دو نیمه نموده با قلم درشت نخست نیمه مصرع را نگاشته اند و بعداً شماره صفحه کلیات را ذکر کرده اند مثلاً مصرع اولی کلیات چنین است :-

ای هماله ، ای فصیل کشور هندوستان ...

و در اشاریه (کشف‌الابیات) چنین آمده است :-

ای هماله ای صفحه ۲۱ .

۳- اشاریه‌های آثار منظوم اقبال :- تدوین کننده دکتر محمد باقر،

آکادمی ادبی پنجابی، لاهور ۱۹۷۵ م - ص ۸۷ - کشف‌الابیات غزل ها و قطعات و دو بیتی های اقبال است - مصرع اولی هر غزل یا عنوان هر منظومه در آن ارائه شده و کار بر اساس مجموعه های کلام اقبال - طبع ۱۹۷۳ م انجام گرفته .

۴- جوی شیر ، کشف‌الابیات کلیات اردوی اقبال :- تنظیم کننده

دهود عسکر - طبع رشید و پسران، کراچی ۱۹۷۹ م ص ۶۳۵ شامل مقدمه در ۱۱۰ صفحه - کشف‌الابیات خوبی برای کلیات اردوی اقبال است و

| | | | | |
|------------------|-----------------|---|---------|-----------------|
| مصرع | اسم کتاب (مأخذ) | ص | ص کلیات | شماره شعر و سطر |
| ۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ |
| مصرع اول یا ثانی | | | | |
| ۶ | | | | |

کتاب و نوشته های متفرق انگلیسی

- **Mementoc of Iqbal** :- گردآوری رحیم بخش شاهین - آل پاکستان ایجوکیشن کانگریس ، لاهور - ۱۹۷۶م - ص ۱۲۴ - بعضی از محتویات این « یاد بود نامه اقبال » بقرار زیر میباشد :-
- اقبال ، ملوک و حکام را استهزاء می کند که عقیده داشته اند ، حق حکم رانی عطیمای الهی است برای آنان، و براین سبنا مردم را زیر سلطه قرار میداده اند . حق حکمرانی چیزی از این بیش نیست که به فحوای قرآن ، امور مردم با مشاورت حل و فصل شود . پیغامبر اسلام به عبدبودن خود انکاء و اصرار میورزیده ولی حکمرانان ثقلبی و دروغی عافیت خریش را در آقائی و سروری میدیده اند .
- لایحه عمل راهبران مسلمان باید اتحاد مسلمین باشد : در این بیانیه که در « هفتگی لانت » روز یکم ژوئن ۱۹۳۲م چاپ گردیده ، اقبال و چند عالم دیگر ، مسلمانان را به برقراری اتحاد توصیه نموده اند .
- فهرست کتب علامه اقبال که به کالج اسلامی لاهور هدیه کرده بود . این فهرست در مجله « فاران » (متعلق به کالج مزبور) چاپ شده بود .
- یاد بود نامه اقبال ، مجموعه مفیدی بوده ولی تا کنون اکثر محتویات آن در مجموعه های دیگر چاپ گردیده است .
- **Islam and Ahmadism** :- یعنی اسلام و احمدیها یا قادیانیها

راجع به نا مسلمان بودن این گروه، اقبال دلایل متنوع ارائه داده و شماره ۲۲ ژانویه ۱۹۳۶ م از مجله « اسلام » لاهور به نوشته های اقبال در این باب اختصاص یافته و به صورت شماره ویژه در آمده - این نوشته ها در اکثر مجموعه های مقالات و سخنرانیهای اقبال گنجانده شده و از سال ۱۹۷۶ م ، شیخ محمد اشرف ، بازار کشمیری - لاهور آن را به صورت جزوه ای طبع مینموده است - صفحه ۶۸

به قادیانیها، احمدیها یا سرزائی هانیز گفته میشود این گروه منسوب به میرزا غلام احمد می باشند که از قریه قادیان بلوک گورداسپور پنجاب شرقی، بر خاسته (و : ۱۹۰۸ م) و خود را پیغام بر می پنداشت . او بارثیم انگلیسی دوست بود و علیه جهاد علناً تبلیغ میکرد ، احوال وی شبیه احوال علی محمد باب و بهاءالله بود . اقبال در حدود ۴ سال پیش از این تقاضا کرده بود که اینها اقلیت نا مسلمان شمرده شوند . اقبال درباره مسأله ختم نبوت در کتاب های رموز بیخودی و ضرب کلیم و احیای فکر دینی در اسلام سخن بسیار گفته و در ضمن آن ها به دولت انگیس - حامی قادیانی ها نیز تاخته است . انجمن اشاعت اسلام در لاهور از ۱۹۳۵ م به بعد این کتابچه اقبال را چاپ می نموده اند .

ب- آثار منتشر اقبال

آثار مستقل جدا گانه :-

۱- علم الاقتصاد :- اردو . لاهور ۳ . ۱۹۰۳ م ، کارخانه پیسه اخبار
ص ۲۱۶ - طبع دوم بوسیله اقبال اکادمی پاکستان - سن ، ولی علی الظاهر
۱۹۶۱ م صفحه ۲۶ + ۲۲۱ (از آن به بعد کراراً چاپ میگردد) کتاب
از جودت فکر اقبال برخوردار است و مباحث آن عبارتند از :-
ماهیت علم الاقتصاد و طریق تحقیق آن ، تولید سرمایه ، مبادله سرمایه
صاحبان سهام در تولیدات ، جمعیت ، بر آوردن احتیاجات تازه ، صرف
سرمایه ، ضمیمه در اصطلاحات ، اقبال در مورد زبان و اصطلاحات علم الاقتصاد
با علامه شبلی نعمانی مشورت نموده بود

The Development of Metaphysics in Persia -۲

بانگلیسی که در اردو باسم فلسفه عجم و در فارسی بعنوان سیرفلسفه در ایران
اشتهار دارد . اصلاً رساله دکتری اقبال است که لوزاک کمپانی لندن در
۱۹۰۸ م آن را نشر نموده بود ص ۱۹۵ عنوان ذیلی آن چنین است :-

Contribution to the History of Muslim Philosophy

در این کتاب مطالبی پیرامون افکار مانی و مزدک و زرتشت و ابن
سینا و امام محمد غزالی و سهروردی مقتول و ملا صدرا و ملا هادی سبزواری
و غیره آمده و درباره عرفان و تصوف هم مباحث متعددی دیده میشود .

متن انگلیسی کتاب ، ص ۱۴۹ از سال ۱۹۵۴م کراراً بوسیله بزم اقبال لاهور چاپ میگردد .

۳- Stray Reflections :- یعنی انعکاسات پراکنده یادداشتها و خاطرات اقبال که از روز ۲۷ آوریل ۱۹۱۰م به نگاشتن آن همت گماشت ولی تاریخ تکمله آن معلوم نمی شود . انعکاسات اقبال در باب شخصیت های بزرگ و شعرا و ادبا و صاحبان نهضتها در شرق و غرب در این کتاب خواندنی است . طبع شیخ غلام علی و فرزندان در لاهور ۱۹۶۱م . کتاب را دکتر جاوید اقبال مرتب نموده و مقدمه ای مفصل بر آن افزوده است .

۴- تاریخ تصوف ، اردو :- نوشته اقبال ، بین سالهای ۱۹۱۶م و ۱۹۱۹م - ولی اخیراً در مارس ۱۹۸۵م بوسیله آقای صابر حسین سدون گردیده ، چاپ شده است طبع مکتبه تعمیر انسانیت لاهور صفحه - ۱۳۰ . اقبال در سال ۱۹۰۵م ، مشنوی اسرار خودی را انتشار داد و به متصوفه تنبل و منزوی سخت حمله کرد ، آن موقع صوفیه و حامیان آنان علیه اقبال یک سری مقالاتی پراکنده و در سراسر شبه قاره معرکه خودی و خود فراموشی برپا گردید . اقبال آن موقع یک سلسله مضامین چاپ ساخت و بنگاشتن کتابی دست زد که البته فاتمام ماند . در این تألیف در باب اجزای اصیل و غیر اسلامی تصوف تا قرن چهارم هجری (عصر ابن حلاج) صحبت شده و از اشعار فارسی بویژه استفاده گردیده است . اقبال طرح کتابی مفصل ریخته بود ولی بعداً از تألیف آن منصرف گردید چون می دید که گیانک خودی عالمگیر شده و نوای مخالف خودی تحت الشعاع قرار گرفته بود .

این کتاب در ترجمه های اردو و فارسی بالترتیب به تشکیل جدید الهیات اسلامی، و احیای فکر دینی در اسلام، موسوم است - اقبال در سال ۱۹۲۹م در مدراس، بنگلور، حیدرآباد دکن و علی گڑھ ۶ خطابه را ایراد نموده لذا در چاپ سال ۱۹۳۰م در لاهور عنوان شش خطابه (Six Lectures) را به این کتاب داده بودند. خطابه هفتم را اقبال در انجمن ارسطویی لندن در اواخر ۱۹۳۲م ایراد نمود و از سال ۱۹۳۴م کتاب بهمین عنوان از آکسفورد چاپ میگردد است. چاپ ۱۹۳۰م ۲۴۶ صفحه داشت. چاپهای سال ۱۹۴۴م و ۱۹۵۱م از لاهور با اهتمام آقای جاوید اقبال انجام میگرفت - ناشر کتاب شیخ محمد اشرف بوده است. اینک این کتاب بصورت صحیح تر و با حواشی و حواشی آقای محمد سعید شیخ، از جانب اداره ثقافت اسلامی لاهور در میآید. نیز رک: تراجم آثار اقبال.

مقالات و سخنرانیها و بیاناتها :-

علامه اقبال از سال ۱۹۰۰م متناوباً مقالات می نوشت تا درباره مسائل و مطالب مهم، انکار و نظرات خویش را بزبان نشر بوضوح بیان نماید. چون شعر با وجود اثر آفرینی، از عرضه دادن مطلبی با کمال بی پیرایگی شاید عاجز بماند. اقبال بعضاً از بیان مطالب عادی و سخنان روزمره هم خود داری می نمود ولی به موقع مهر سکوت را می شکست و وارد میدانهای سیاسی گردیده و علاوه بر سخنرانیها احیاناً در روزنامه ها بیانهای خویش را هم بچاپ میرساند. پاره ای از این سه بخش نشر به اردو یا فارسی که در مجموعه ها گرد آورده، شده در زیر ارائه میشود :-

● ۱- مضامین اقبال :- گرد آورده تصدق حسین تاج، احمدیہ پریس دکن ۱۹۴۳م ص ۱۴ + ۲۰۴. دیباچه از غلام دستگیر رشید - دارای تعدادی مضمون است مبنی بر مضامینی که در مجله سخن چاپ شده و نیز دیباچه های کتب اقبال. بعضی از مقالات را از انگلیسی ترجمه نموده

در این مجموعه گنجانده اند ، مانند :-

سخنرانی اقبال در انجمن ادبی کابل - دیباچه اقبال بر دیوان مصور غالب (مرقع عبدالرحمن چغتائی) ، نظری بر ملت بیضاء ، فلسفه سخت کوشی که نامه ای است بنام دکتر آر - ای - نکلسن درباره مشنوی اسرار خودی و خطابه ۲۹ دسامبر ۱۹۳۰ م اقبال که در اله آباد ایراد نموده بود .

● ۲- مقالات اقبال :- تنظیم از سید عبدالواحد معینی ، لاهور ، ناشر شیخ محمد اشرف صفحہ ۱۸ + ۱۲ + ۲۵۱ ، سال ۱۹۶۳ م - همه مقالات غیر از دو تا از « مضامین اقبال » در این مجموعه گنجانده شده است و مقالات نوین از روی مجامع « سخن » و « طریقت » و « وکیل » در این مجموعه جمع آوری شده است ، همچون :-

تعلیم و تربیت بچگان - نامه اقبال بنام روز نامه « وطن » بعنوان سفرنامه لندن در ۱۹۰۵ م ، خلافت اسلامیہ (ترجمہ از انگلیسی) خطبہ عید الفطر و اسلام و معارف جدید .

در سال ۱۹۸۲ م آقای محمد عبداللہ مجموعه نسبتاً جامع تری از این مجموعه را در آورد : ناشر اداره آئینہ ادب ، لاهور - ص ۳۷۶ - در این مجموعه ترجمہهایی از مقالات انگلیسی نیز گنجانده شده (همچنین بعضی از مقالات اردوی تازه در یافت شده است) .

● ۳- اوراق گم گشته :- گرد آورده رحیم بخش شاهین ، اسلامک پبلی کیشنز محدود ، لاهور ۱۹۷۵ م - ص ۶۸ شامل نگارشها و اشعار بدون نشدہ اقبال و عم چنین نوشته های دیگران درباره وی است که در این مجموعه یکجا گردیده و مصادر و منابع هم ذکر گردیده است . عنوان فرعی کتاب « نگارشهای غیر بدون » است .

● ۴- گفتار اقبال :- اداره تحقیقات پاکستان - دانشگاه پنجاب ،

لاهور ۱۹۶۹ م ، صفحه ۲۰ + ۲۸۲ ترتیب از دکتر محمد رفیق افضل. این مجموعه مهم از روی مطالب روزنامه‌های «زمیندار» و «انقلاب» جمع آوری شده و حامل متن سخنرانیها و بیانه‌های علامه اقبال است. ما برخی از عناوین را نقل مینمائیم :-

اسلام و بلشویسم ، سخنرانیها در اجلاس‌های عمومی برای جلب حمایت مردم در مورد انتخاب شاعر برای عضویت در مجلس مقننه پنجاب (۱۹۲۶ - ۱۹۳۰ م) ، مذهب و علوم جدید ، بیانیه درباره لزوم مراعات حقوق اکثریت مسلمانان در استانهای بنگاله و پنجاب ، صدای احتجاج علیه استراتژی حمایت دولت بریتانیا از یهود ، التماس از جهت حمایت مسلمانان کانپور ، التجا برای کمک به مستضعفین کشمیر ، خطابه در جلسه عمومی لاهور و ایراد گرفتن به دولت بریتانیا که دستور حذف تاریخ اسلام را از مواد درسی دوره لیسانس صادر نموده بود - بیانه‌ها برای کنفرانس‌های دوم و سوم میزگرد در لندن ، بیان درباره مسافرت به اسپانیا و کیفیت مسافرت‌های اقبال در زبان ایراد خطبات خود در جنوب هند و غیره .

انگلیسی :

۱- مکتوبات و نوشته های اقبال :-

Letters and writings of Iqbal

تدوین بشیر احمد دار - طبع اقبال اکادمی ، پاکستان در این مجموعه غیر از مکاتیب ، نوشته های متفرق یکجا گردیده است .

۲ Mementos of Iqbal :- (یاد بود اقبال) : تدوین

رحیم بخش شاعین ، آل پاکستان ایجوکیشن کانگریس لاهور ، ۱۹۷۶ م صفحه ۱۲۴ تدوین کننده در این مجموعه هم مانند اوراق گم گشته خویش بزبان اردو تحریر و نگارشهای پراکنده اقبال و پاره‌ای از نگارشهای دیگران درباره وی را جمع آوری نموده است . ر ک : کتب و نوشته های متفرق اقبال به انگلیسی .

چند توضیح لازم است :-

علامت « ع » بجای عیسوی است ، مثل م : میلادی .

اگوست : اگست یعنی اوت و نونمبر ، یعنی نوامبر و خط : نامه .

نامه اول

۲۶ اگوست ۱۹۳۲ء

مخدوم دانشمند

خط دست آقائی که بوسیله سرکار پروفیسر (پرفسور) محمد اقبال صاحب راهی کرده بودید ، حاصل شد . سالهائی دراز است که میل و آرزوی ایران شما را در صمیم (: درون) می پرورم و یگانه محصول ذره‌نمای وجود را سخن پارسی میدانم . اینکه سخن پارسیم مطلوب و مقبول همچون آقای دانشمند بنامی که می‌زان ذوق ادب ایران است ، باشد مایه فخر و دل‌داری این نیازمند است قیاس دارم (: فکر می‌کنم) که جز از زبور عجم مرا بخدست شما راه نبوده است و پیام مشرق را بهمین هفته بخدست فرستاده می‌کنم .

والسلام مع الف احترام

نیاز کیش

محمد اقبال

نامه دوم

۴ نونمبر ۱۹۳۲ء

مخدوم و مکرم دانشمند

خط دست‌دیگر که بفخر و شرف این نیازمند رقم شده بود بهمین هفت هشت روز ، شرف وصول داد ، از اینکه « پیام مشرق همچنان زبور عجم ، پسندیده خدمت مخدوم دانشوری آقائی بوده است ، و سخن پارسی آن را هم پسند داشتید ، این نیازمند را سر بلند میگرداند ، دوم چندانکه

دانشوران ایران میل و هوس دیدار این نیازمند دارند ، این نیازمند آرزوی ایشان و خاک ایران میکشد . ناتوانی و فسردگی خاطر نتواند که خار راه گردد . چندی دیگر پس سفری به افغانستان در پیش است و آرزوی آن دارد که باری چشم بر ایران باز کند . آرزوی دیگری دیدار آن مشفق مخدوم است که از الله سبحانه و تعالی ، خواهد .

والسلام مع الاحترام

نیاز کیش

محمد اقبال

یاد آوری :

پرفسور دکتر (شیخ) محمد اقبال مذکور در نامه، استاد ادبیات فارسی در دانشکده خاورشناسی دانشگاه پنجاب لاهور بوده است بعداً اوریاست بخش فارسی و دانشکده را هم بعهدده داشته است (و : ۱۹۴۵ م) . کتاب « راحت‌الصدور رامندی » را هم او تصحیح نموده و چاپ کرده بود .

★ ★ ★

۳- اقبال ، جهان دیگر :- یعنی مکتوبات اقبال برای راغب احسن مرادآبادی (و : کراچی ۱۹۷۵ م) گردآوری محمد فریدالاحق ، کراچی پبلیشرز، کراچی ، ص ۱۵۲ ، سال ۱۹۸۳ م ، در این مجموعه ۳۴ نامه به اردو، و ۱ نامه به فارسی وجود دارد . راغب احسن بیشتر متقیم کاکته مانده و در سیاست شبه قاره شریک بوده است . لذا بیشتر مباحث این مجموعه مکتیب، در حـول و حوش سیاست دور میزند ولی بعضی مکتیب بحثهای دقیق دینی و علمی را هم محتوی می باشد البته گردآورنده مکتوبات در بررسی های تاریخ مرتکب اشتباه نیز شده است .

● مکتوبات اقبال برای نذیر نیازی :- اقبال اکادمی ، پاکستان ص ۱۴ + ۳۷۲ + ۱۲ . ۱۸۰ مکتوب ، گرد آوری نذیر نیازی -

۱۹۵۷ م - تجدید طبع ۱۹۷۷ م .

سید نذیر نیازی (و : ۱۹۸۱ م) برادرزاده استاد اقبال، سید میر حسن رضوی بوده و از ۲۰ سالگی با علامه اقبال معاشر بوده است. او در اواخر حیات اقبال استاد یار فلسفه در جامعه ملیه دهلی شده و اقبال بیشتر این نامه ها را در آن زمان به وی نگاشته است . تدوین این نامه ها بنحو احسن و با توجه به تسلسل وقایع زندگانی اقبال انجام گرفته است . نامه ها بیشتر متعلق است به سال ۱۹۲۹ م الی ۱۹۳۶ م - در اوایل سال ۱۹۳۶ م دکتر افشار یزدی، به هند آمده و مقیم بمبئی شد. او به اقبال، نامه نوشت و در جواب کتاب پیام مشرق را دریافت کرد - در قطعه زیر او این کتاب را ، گلهای نوظهور ، قلمداد نموده ، ستوده است :-

اندیشه داشتم چه ز هندوستان برم

سوغاتی از سفر به بر دوستان برم

ایران که بوستان گل و بلبل است، من

در حیرتم چه تحفه سوی بوستان برم

اقبال روی کرد ، فراز آمدم ز در

گل های نوظهور کمزری گلستان برم

نغمه سرا شوند همه بلبلان فارس

زین نغز چاشمه ها که ز هندوستان برم

● مکاتیب اقبال برای گرامی :- طبع اقبال اکادمی پاکستان

ترتیب و تدوین از محمد عبدالله قریشی ۱۹۶۹ م، دارای ۹ نامه ، طبع دوم ژوئن ۱۹۸۱ م به اضافه ۹ نامه ص ۲۵۷، ۹ نامه اضافی در طبع دوم بنام بانوی گرامی میباشد .

• غلام قادر گرامی (۱۸۵۶ - ۱۹۲۷ م) از شاعران بنام فارسی و دوست یک رنگ اقبال بوده است، نامه های اقبال به نام وی پر از

شوخی است، و در عین حال با او مشورت های ادبی هم میکنند و با مشاورت گرامی در بعضی از موارد ابیاتی از سه کتاب اول فارسی خود را «اسرار خودی» «رموز بیخودی» و «پیام مشرق»، تغییرات لفظی داده است. گرامی جالندهری در زادگاه خود، «جالندهر» دبیر فارسی بود بعداً مدتی در دربار حیدر آباد دکن متیم گردید و ایام آخر زندگانی را در هوشیار پور (پنجاب شرقی) گذرانده و همانجا در گذشت. او در اشعار زیادی، تفکر و بصیرت علامه اقبال را ستوده است، مثلاً :-

در دیده معنی نگهان و حضرت اقبال

پیغمبری کرده است و پیغمبر نتوان گفت

درس ماضی از کتاب حال گیر

سافر از خمخانه اقبال گیر

حضرت اقبال، آن بالغ نظر

دارد از بود و نبود ما خبر

بیخودی را در خودی منزل شناس

در غبار کاروان مجمل شناس

از نوایش بزم یورپ (اروپا) در خروش

حکمت امریکا اورا سفته گوش

● شاد و اقبال :- یعنی مکاتبات کشن پرشاد متخلص به شاد و اقبال، گرد آوری دکتر محی الدین قادری - حیدر آباد دکن (سب دس کتاب گهر) ۱۹۴۲ م صفحه ۴ + ۱۹۷۵ در این مجموعه ۹ مکتوب

اقبال بنام شاد است و ۵۲ نامه شاد به اقبال. مباحث بیشتر دوستانه ، شخصی و ادبی است .

در مجله صحیفه شماره ویژه اقبال بابت اکتبر تا دسامبر ۱۹۷۳ م (مجلس ترقی ادب لاهور) آقای محمد عبدالله قریشی ۸۰ نامه دیگر اقبال برای شاد را به چاپ رسانده است . این نامه ها را اقبال ا کادمی دریافت کرده است .

شاد نخست وزیر نظام رئیس دولت دکن ، بوده است (و : ۱۹۳۹ م) او شاعر معروف اردو و فارسی است .

در نامه مورخ ۶ ژوئیه ۱۹۳۵ م اقبال درباره نقد مقاله وی در مورد قادیانی‌ها می نویسد :-

کسانی که دین و مذهب آنان صرفاً میاست باشد ، آنان چطور میتوانند مقالمام را بپسندند ؟ مذهب من غیر از اسلام چیزی نیست و اگر سیاست خادم اسلام نباشد ، در نظرم الجاد محض است ، صفحه ۳۵ (ترجمه) .

در نامه مورخ ۱۵ ژانویه ۱۹۳۴ م اقبال به مخاطب خویش نوشته بود :-

دنیا اینک محتاج یک تشکیلات تازه است ، نظام جمهوری دارد از بین می رود علیه سرمایه داری و ملوکیت یک جهاد بزرگ برپا است . تمدن و فرهنگ به یک کشمکش مبتلا میباشند ، در این صورت یک شخصی بفرستید که اسلام به دنیا چه نوع کمک میتواند انجام بدهد ؟ صفحه ۶۷ (ترجمه) .

در این مجموعه بسیاری از نامه ها ، بسیار معنی خیز و مملو از اطلاعات میباشند . ولی نامه مورخ ۱۱ دسامبر ۱۹۳۴ م از نظر کمیت و کیفیت شاید مهم ترین آنها تلقی خواهد گردید . این نامه درباره حق تملک (ملکیت) زمین است و محتویات قسمت آن در « ارض ملک خدا است » را در

جاوید نامه (فنک عطارد) بهتر میتوان فهمید . بنظر اقبال اراضی سوات و بارث رسیده جزء مایملک نیست. ارض در قرآن مجید مستقر و متاع گفته شده و زمین از آن کسی است که آن را میتواند زنده نگاه دارد زمین برای ارث هم باید از املاک منقوله جدا قرار بگیرد و در این بابت بقول اقبال غیر از شاه ولی الله محدث دهلوی ، عالمی یا فقیهی، نظر دقیق ارائه ننموده است. در « جاوید نامه » آمده است :-

| | |
|------------------------------|---------------------------------|
| حق زمین را جز متاع ما نگفت | این متاع بی بها مفت است مفت |
| ده خدایا! نکته ای از من پذیر | رزق و گور از وی بگیر او را بگیر |
| باطن الارض لله ، ظاهر است | هر که این ظاهر نبیند کافر است |
| دل برنگ و بوی و کاخ و کومده | دل حریم اوست جز با او مده |
| مردن بی برگ و بی گور و کفن؟ | گم شدن در نقره و فرزند و وزن |

● اقبال نامه یعنی مجموعه مکاتیب اقبال :- گرد آوری شیخ

عطاءالله، حصه اول ۱۹۴۵ م - ص ۳۲ + ۴۷۴ ، حصه دوم ۱۹۵۱ م، ص ۸۳ + ۳۹۸ ، هر دو حصه را شیخ محمد اشرف از لاهور منتشر ساخته است. این مجموعه ۳۵ مکتوب دارد . حصه اول ۱۶۳ نامه و بخش دوم ۱۸۷ نامه دارد . نامه ها به اردواند و بعضی در صورت کامل یا باخص ترجمه گردیده است . این مجموعه با ارزش زیاد و دارای سباحت عالی است . البته بعضی از نامه های منرج در آن بزبان اصلی چاپ شده و بعض دیگر را در مجموعه ها بصورت کامل میتوان دید لذا این مجموعه اهمیت قبلی خویش را از دست داده است .

● مکاتیب اقبال برای نیازالدین خان :- بزم اقبال ، لاهور،

۱۹۵۴ م، عده مکتوبات - ۷۹ - ص - ۵۵

نیازالدین خان از رؤسای جالندهر (واقع در پنجاب شرقی) و از دوستان اقبال بود . یکی از علل دوستی هر دو ذوق و علاقه مندی به

کبوترپروری بود . اقبال تا اواخر دوره جوانی به کبوتر پروری علاقه مند بوده است . خان نیازالدین خان (و : ۱۹۳۹ م) مردی فاضل ، شاعر تصوف شناس و عاشق رسول (ص) هم بوده و در همه این امور با اقبال مشترک بود .

این مجموعه در کتاب ، خطبات و مکتوبات اقبال چاپ هند عیناً طبع گردیده است .

انگلیسی :

(۱) Letters and writings of Iqbal یعنی مکاتیب و نوشته‌های

اقبال : (قبلاً در آثار اقبال هم مذکور افتاده است) . غیر از مضامین این مجموعه نامه‌ها هم دارد ولی گردآورنده آن (بشیر احمد دار) نامه‌ها را در مجموعه دیگری جای داده همه نامه‌های انگلیسی را یکجا نموده است (ر ک - ii - در ذیل) .

(ii) Letters of Iqbal (مکتوبات اقبال) : گرد آوری بشیر احمد دار ،

اقبال اکادمی پاکستان ، لاهور ۱۹۷۸ م ص ۲۷۰ + ۱۰
غیر از مجموعه (i) مذکور در فوق ، در این مجموعه یک سری مکتوبات اقبال گنجانده شده است که تا کنون جدا گانه چاپ می گردیده است ، به قرار زیر :-

(۱) نامه‌ها بنام عطیه بیگم (و : ۱۹۶۷ م) . (ب) نامه‌ها بنام

بانو پاکستان محمد علی جناح (و : ۱۹۴۸ م) . بنام عطیه بیگم ۱۷ مکتوب با دو ضمیمه وجود دارد و بنام جناح ۱۳ مکتوب غیر از ۴۸ مکتوبات متفرق ، ۵ نامه خطاب به فضل حسین (و : ۱۹۳۶ م) است . چهار نامه به قضاة دادگاه عالی لاهور . ۷ به

راس مسعود (و : ۱۹۳۷ م) ، ۴ بنام نعیم الحق ، ۷ بعنوان محمد جمیل و ۵ برای شیخ محمد اکرام نوشته شده است .

پس این مجموعه، ۱۰۲ نامه دارد. این مجموعه با خصوصیات بسیار مفید و جالب است.

اولاً :- گرد آورنده در اکثر موارد متن نامه‌های دیگران را هم که اقبال به جواب آنها پرداخته یا در جواب اقبال برای او ارسال شده فراهم آورده است.

ثانیاً :- توضیحاتی پیرامون نامه‌ها به اندازهٔ وافیه داده است. فضل حسین از سیاستمداران پنجاب بوده است. حزب یه‌نیمت وی که در سال ۱۹۲۴ م تأسیس گردیده تا پیش از استقلال در استان پنجاب مقتدر بوده است. این حزب جمعیت پنجاب را به مردم شهری و روستایی منقسم ساخته بود و علاوه بر اقبال این روش دسیسه‌کارانه سیاست را نمی پسندید. این نامه‌ها را با توجه به این امر باید مورد مطالعه قرار داد.

شیخ محمد اکرام (۱۹۰۵ م - ۱۹۷۳ م) - آن موقع دانش جوئی در انگلستان بود - او همان کسی است که ارغوان پاک (تذکره و انتخاب کلام شاعران پارسی گوی شبه قاره) و کتب دیگر را تألیف نموده است. محمد جمیل در حین مسافرت اقبال به هند جنوبی (ژانویه ۱۹۲۹ م) سه‌ماندار وی بوده است. او با مشورت اقبال در نهضت برگزاری عهد میلادالنبی شریک گردیده بود. مقصود این نهضت این بود که زیر لوای حب رسول مسلمانان را متحد گرداند. اقبال یک بار در این بابت سخنرایی ایراد نموده بود که در ضمن مقالات اقبال آمده، این نهضت را علی‌الظاهر عبدالمجید قرشی شروع کرده بود. اقبال در نامهٔ مورخ ۴ اوت ۱۹۲۹ م برای محمد جمیل از نتایج این نهضت اظهار بهجت و خرسندی می نماید.

پس نوشت : اردو

● خطوط اقبال :- گرد آوری دکتر رفیع‌الدین هاشمی - لاهور

مکتبه خیابان ادب، ۱۹۷۶م، ص ۳۷۶، طبع دوم دهلی، ۱۹۷۷م، تدوین ۱۱۱ نامه اقبال که غیر از اردو، بعضی ها به انگلیسی و عربی هم می باشند. در این مجموعه، بعضی از مکاتیب مهم دیده میشوند و گرد آورنده راجع به همه مکتوبات اقبال، یک گفتار محققانه هم گنجانده است.

کلمه خط غیر از معانی رایج در عربی و فارسی، در زبان اردو معنی نامه و مکتوب را هم دارد (لذا خطوط اقبال: مکاتیب اقبال).

مکتوب مورخ ۱۴ نوامبر ۱۹۲۳م بنام سید محمد سعیدالدین جعفری جالندهری (صفحه ۱۶۳ تا ۱۶۷) از نظر مبحث دینی و علمی مهم تر بنظر میرسد. بخشی از آن را به فارسی ترجمه میکنیم:-

..... مانند ادیان قدیم دیگر آسیائی، اسلام هم احتیاج دارد که

با توجه به مقتضیات زمان حاضر آن را مطالعه و بررسی کنیم. مفسرین و نویسندگان دیگر اسلامی خدمت شایانی به دین انجام داده اند ولی اکثر نوشته های آنان ذهن جدید را تحت تأثیر نخواهد نهاد.

در میان حکماء، این رشد شایستگی دارد که مجدداً مورد بررسی قرار

بگیرد و همین طور امام محمد غزالی و روسی (مولوی) و درمیان معتزله

زمخشری شایسته تحقیق است. در میان اشاعره امام رازی و برای استناده

از زبان و محاوره عرب بیضاوی بنظر من، دین انسانی اسلام است و

همین دین مقاصد انسانی را بر آورده میکند. ما بقی صور فلسفه اند.

اینها خوب بنظر میرسند ولی عمل پذیر نمیشوند. من بخاطر حفظ مقاصد

انسانی لازم میدانم که از اسلام دفاع بنمایم ...

● اقبال در اروپا :- نوشته سعید اختر درانی - ا کادمی اقبال

لاهور، ۱۹۸۵م. این کتاب وقایع تفصیلی اقامت اقبال در اروپا را در بر

دارد. اقبال، نامه ها به استاد آلمانی خویش خانم اساوینگاناست

(Late Miss Emma Weganast) نوشته بود. گرد آورنده کتاب

نخست ترجمه اردوی این نامه ها را در ماهنامه افکار، کراچی (نوامبر ۱۹۸۲م) بچاپ رساند و اینک آنها را در این کتاب گنجانده است صفحات کتاب ۳۰۶ ،
 ● روزگار فقیر (جلد اول) :- تدوین فقیر سید وحیدالدین ، ۱۹۵۰م ، طبع دوم با اضافات ۱۹۶۳م (پس از این تاریخ نیز تا کنون ۶ بار عیناً طبع شده است) چاپ برادران سپهر لاهور- ص ۲۵۶ ، کیفیت روابط اقبال است با خانواده گردآورنده با ذکر اشعار و لطایف و وقایع به روایت از اشخاص معتبر . البته کتاب تسامحات زیادی هم دارد ولی از روی این کتاب بعضی از احوال زندگانی اقبال را بصورت اصح میتوان ارائه داد .

● روزگار فقیر (جلد دوم) :- از همان گردآورنده مذکور ، لاهور ۱۹۶۴م - ص ۴۱۶ - پس از این نیز تا کنون ۵ بار تجدید طبع گردیده است . این بخش کتاب به غیر از واقعات و مشاهدات، حیات اقبال و ملاحظات و گفتار جالب وی ، باقیات کلام اردو و فارسی اقبال را در بر دارد . بعضی از تصاویر اقبال نیز بوسیله این کتاب انتشار یافته است .

● راهنمای مکتوب موسوم به «روح مکتوب اقبال» :- تدوین محمد عبدالله قریشی - ناشر اکادمی اقبال لاهور - نوامبر ۱۹۷۷م - ص ۷۴۸ - این کتاب راهنمای خوب ۱۲۳۳ مکتوب اقبال است که تا ۸ سال پیش در مجموعه های مختلف و در مجله ها یا روزنامه های متفاوت چاپ شده بود . فهرست کتاب نشان دهنده تاریخ و سال و مخاطب مکتوب است و بمحض دیدن آن معلوم میشود که از سال ۱۸۹۹م ، که نخستین نامه اقبال در آن نوشته شده تا ۱۹۳۷م ، او چه قدر نامه نوشته و به نام چه کسانی ؟ گرد آورنده نکاتی از هر نامه اردوی اقبال یا از نامه انگلیسی وی و غیره که آن را به اردو ترجمه نموده نقل میکند که لب مقاصد نامه

را نشان میدهد، و بدین نحو خواننده میتواند به مرجع مجموعه یا به مجله و روزنامه و غیره متوجه گردد و مکتوب مقصود خویش را پیدا نموده بخواند.

(نظریه چاپ مجموعه های تازه از مکاتیب اقبال در این ۸ سال اخیر این راهنمای مکاتیب کافی نیست)

● کشف المکاتیب اقبال :- (اسم اردو : اشاریه مکاتیب

اقبال)، تدوین اکادمی اقبال لاهور، ژانویه ۱۹۸۴ م، ص ۱۷۸ این کتاب مفید را آقای صابر حسین کلروی مرتب ساخته است. در این کتاب ۱۳ مجموعه از مکاتیب اقبال مورد مراجعه بوده ولی به کتاب اقبال جهان دیگر مراجعه نشده است.

تدوین کننده نخست کتب مکتوبات را جدول بندی کرد، آنگاه موضوعات را به ترتیب الفبائی عرضه داد، اعلام اشخاص را آورد و همچنین اعلام کتب و رسایل و جراید را، مقامات و ادارات ارائه شدند و از آن به بعد آثار اقبال بطور کلی و جزئی.

اقبال در اکثر مکاتیب خود اشعار اردو یا فارسی خویش یا دیگران را نقل مینماید. جدول بندی کتاب ها، کشف الابیات این اشعار نیز هست (ص ۷۰ الی ۸۱). بعداً مکتوبات مشترک در مجموعه های متفاوت عرضه گردید (۸۲ تا ۸۵). از ص ۸۶ تا ۹۷ اشتباهات چاپی مجموعه ها نشان داده شده ولی مهم ترین قسمت این کتاب از ص ۹۸ الی ۱۶۸ مشتمل بر اعلام جامع مکتوبهای سایر مجموعه هاست، سطر اول این قسمت را در زیر نقل میکنیم :-

| تاریخ | ماه | سال | شهر مقصد | مخاطب نامه |
|-------|------|--------|--------------------|-------------------|
| ۳۰ | مارس | ۱۹۱۰ م | ل | عطیه بیگم (۶) |
| | | | در کدام مجموعه | اردو یا ترجمه |
| | | | دیگر هم چاپ گردید؟ | از انگلیسی و کامل |
| | | | عطا دوم ۱۳۴ | یا ناقص؟ |
| | | | ۲۸ Letts | ا ب ت |

تدوین کننده از علائم اختصاری استفاده مینماید . مثل :

ل = لاهور، (۶) یعنی مجموعه ۶ در فهرست، عطیه : اقبال از عطیه بیگم، ترجمه اردو عبدالعزیز خالد. عطا دوم : اقبال نامه یا مجموعه مکاتیب اقبال، گردآورنده شیخ عطاء الله - جلد دوم - Letters and Writings of Iqbal : Letts : اردو، ترجمه شده از انگلیسی : Letts : در دیگر اسم های علم در این کتاب کار کشف المکاتیب اقبال دقیقاً انجام گرفته است .

پس نوشت : انگلیسی

Iqbal I :- تدوین عطیه بیگم (مسذکور در بالا) دارای ۱. نامه، عکسهای بعضی از نظمها و غزلیها . یادداشتهای عطیه بیگم درباره اقامت اقبال در اروپا از ۱۹۰۵ م تا ۱۹۰۸ م ، این کتاب و یک ترجمه آن (مترجم ضیاء الدین احمد برنی)، نخست در ۱۹۴۷ م در بمبئی چاپ گردید و سپس در پاکستان . رک : آثار و کتب درباره اقبال .

!!! مکتوبات اقبال بنام جناح Iqbal's letters to Jinnah :- قبلاً بآنها اشارتی رفته است . عده این نامه ها ۱۳ است ولی تا کنون ۶ نامه دیگر هم دریافت گردیده است .

نامه های اقبال بنام جناح تماماً در دو سال ۱۹۳۶ م و ۱۹۳۷ م

نوشته شد. اینها در زمانی نوشته شدند که فعالیت های سیاسی در شبه قاره به اوج رسیده بود، انتخابات احزاب مسلم و کنگره نزدیک بود و ریاست مسلم لیگ و حوزه های انتخاباتی استان پنجاب به علامه اقبال محول شده بود. همانطوری که بانی پاکستان در مقدمه چاپ اول این نامه ها نوشته، اقبال در آن هنگام با کمال استواری و استحکام به راهبری مسلم لیگ پرداخته بود، او اصرار میوزید که قسمت شرقی بنگاله هم به دولت مسلمانان پیوندد. و مسلمانان در تجزیه هند و تشکیل میهن جداگانه خویش متحد و متفق القول گردند تا بدین وسیله اوامر و نواهی اسلام را در قلمرو خویش اجرا نمایند و ثقافت و فرهنگ هزار ساله غنی خویش را محزون نگه دارند. ر بک : نامه های مورخ ۲۸ مه و ۲۱ ژوئیه ۱۹۳۷ م. این نامه ها برای مطالعه در اوضاع سیاسی شبه قاره بسیار مهم است. خط مشی پیشنهادی اقبال، قطعنامه پاکستان و بعداً تشکیل پاکستان را موجب گردید. مقدمه قائد اعظم با این کلمات آغاز می گردد :-

«نامه هایی را که در این کتابچه گنجانده شده است، فیلسوف دانشمند و شاعر ملی اسلام شادروان دکتر محمد اقبال بین مه ۱۹۳۶ م الی نوامبر ۱۹۳۷ م بمن نوشته بود ...»

این نامه ها در سال ۱۹۴۳ م بوسیله شیخ محمد اشرف، لاهور، چاپ گردید. بعداً چاپ ها و ترجمه های متعدد آنها در آمده است.

نوشته های متفرق اقبال :-

اردو :

● ملفوظات اقبال : تدوین جمعی از دوستان چاپ لاله نرائن دت سهگل، لاهور، ص ۲۳۴ س ن (ولی ظاهراً پیش از تاسیس پاکستان طبع گردیده). طبع دوم با اضافه ها، لاهور (اشاعت منزل، بل رود) ۱۹۴۹ م، ص ۳۳۹. ملفوظات یعنی گفتار ها و فرموده ها. در این

مجموعه کیفیت ذهن و قواد و قلب حساس و طبع چند بعدی و بذله سنج و روحیه بدیهه گوئی و بی خوفی و درویش مشربی اقبال کاملاً بارز است. گویا شعر زیر از «بال جبریل» کاملاً نشان دهنده احوال وی میباشد:

پر سوز و نظر باز و نکوبین و کم آزار

آزاد و گرفتار و تهی کیسه و خرسند

طبع سوم : اقبال اکادمی ، لاہور ۱۹۷۷ م، با حواشی و توضیحات دکتر ابواللیث صدیقی.

● فیضان اقبال :- تدوین شورش کاشمیری، مکتبه چتان ، لاہور، ۱۹۶۸ م، ص ۴۵۶ (انتخابی از نثر اقبال و برگزیده‌ای از اقوال وی).

● خطبه عید الفطر از اقبال : انجمن اسلامیہ پنجاب، لاہور ۱۹۳۲ م، ص ۲۸. این جزوہ فکرزا قبلاً در موقع ذکر مقالات اقبال معرفی شده است. این خطبه فوائد فردی و اجتماعی روزہ را عرضه میدهد و علی الظاهر بعضی از علمای دینی شبه قاره از آن استنادہ می نموده اند.

کتاب درسی دانشگاه و دبیرستان :-

این نکته شایسته ذکر است که علامہ اقبال از سال ۱۸۹۹ م الی ۱۹۰۵ م استاد یار رشته های عربی و فلسفه در دانشگاه پنجاب بود. در سالهای ۱۹۰۹ م و ۱۹۱۰ م و مجدداً در ۱۹۱۸ م اوبتقاضای اداره آموزش و پرورش بعنوان استاد انگلیسی و فلسفه مشغول خدمت شد. البته او تا اواخر با کارهای راهنمایی آموزش و پرورش ارتباط داشت. او کتاب درسی می نوشت و ورقه سؤالات امتحانات عمومی کلاس ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۴، (لیسانسیه) و ۱۶ (فوق لیسانس) در رشته های فارسی، عربی، تاریخ، فلسفه و انگلیسی تهیه میکرد و با اتمام امتحانات ورقه ها را بدقت ملاحظه نموده نمره میداد، کتاب درسی تألیف و تدوین او را در همین جا باید ذکر کرد. بعلاوه این نکته هم باید اذعان شود که اقبال عضو بیشتر کمیته های نصاب سازی (تهیه کتاب و

پر نامه درسی) بوده و به فرمایش و تقاضای دیگران این کار را انجام میداد:-

● کتاب درسی برای کلاس پنجم :- تدوین علامه اقبال و حکیم

احمد شجاع، طبع اول، ۱۹۲۷ م، لاهور، ناشر گلاب چند کپور و پسران ص ۳۰۸

● کتاب اردو برای کلاس ششم.

● " " " " هفتم.

● " " " " هشتم.

مؤلفان و ناشر و چاپخانه همان کتاب کلاس ششم، ص ۲۴۴، کتاب

کلاس هفتم . ص ۳۱۶ . و کتاب کلاس ۸ ، ص ۳۵۲ دارد . هر

سه در سال ۱۹۲۴ م چاپ شد و چند طبع بعدی هم دارد . در این کتب و

دو کتاب درسی کلاس چهارم ، شعر اردوی اقبال هم آمده است .

● تاریخ هند :- برای امتحان دیپلوم - مؤلف علامه اقبال و لاله

رام برشاد . ناشر رای صاحب منشی گلاب سنگه و پسران، لاهور، ۱۹۱۳ م،

صفحه ۴۵۶، بعداً هم چاپ میگردد، است . مباحث کتاب :-

حالت گذشته و فعلی هند ، تقسیم کشور در گذشته و حال ، اماکن

معروف تاریخی ، علم و ادب سانسکریت ، علم و ادب مسلمانان شبه قاره

(سال بعد همین مؤلفین تلخیص تاریخ هند را که سند سؤالات و جوابات

داشتند، از امرتسر انتشار داده بودند) البته چنین به نظر میرسد که مسوده

کتاب را بیشتر لاله رام برشاد نوشته و فقط از شهرت اسم علامه اقبال در

این کتاب استفاده شده است و این امر از وقایع متعلق به تاریخ اسلام آشکار

می شود .

● آئینه عجم :- تألیف و تدوین علامه محمد اقبال . انتخابات نظم

و نثر فارسی برای امتحان دیپلوم، لاهور، ۱۹۲۷ م ، ص ۱۶۴ (از دو چاپ

دیگر آن هم اطلاعاتی داریم) . اقبال بوسیله محمد اکبر منیر (مقیم ایران)

و دیگران مجموعه های نثر و نظم جدید فارسی را دریافت می نموده است . او

مفتون فارسی جدید بوده ولی شعر فارسی بعد از قآنی را کمتر مورد توجه قرار میدهد . عنوانات بقرار زیر است :-

نثر :

ملک و ملت ایران از سید مهد علی جمال زاده، ماطلیه از محمود طرزی، سرگذشت شاه قلی میرزا، و سفر نامه مأخوذ از سیاحت نامه ابراهیم بیگ .

نظم :

سعدی ، روسی ، حافظ ، عبید زاکانی ، حسین دانش ، میر علی شیر نوائی ، میرزا نصیر ، امیر حسینی هروی ، ناصر خسرو ، فرصت شیرازی ، بدایعی بلخی ، جلالی غرجهستانی ، جمال الدین اصفهانی ، نظامی ، ظهوری ، عصمت الله ، ابن یمن ، انوری ، ادیب صابر ، عماد فقیه ، هاتمی ، سنائی ، قآنی و دهخدا .

اقبال از پیام مشرق اشعار سبک عادی و مستزادهای خویش را هم منتخب نموده و در کتاب گنجنامه است . در میان مستزادها ، نغمه ساربان و فصل بهار نیز هست و مجد چراغ جلال پوری شرحی بر آئینه عجم، نگاشته است، چاپ لاهور، اسلامیه استیم پریس ص ۲۰۴ س ن.

● سلسله درسیات اقبال :- گردآوری سید محمد عبدالرشید فاضل اکادمی

اقبال، کتاب یکم ص ۸۴ (سه جزو) سال ۱۹۷۳ م، دوم همان سال ص ۱۱۱ ، و سوم ۱۹۷۴ م ص ۱۸۴ . این سه کتاب مفید محتوی احوال و اشعار و مکاتیب اقبال است که برای بچه ها نوشته است .

● Traitors to Islam :- یعنی خائنان به اسلام . این لقب

را اقبال به قادیانیها داده بوده شورش کشمیری صاحب امتیاز مکتبه چتان لاهور، در سال ۱۹۷۳ م مقاله و گفتار اقبال را در مورد قادیانیها باین عنوان چاپ نموده است، ص ۵۶ . در سال ۱۹۲۶ م، انجمن خدام الدین لاهور مقاله مزبور را چاپ نمود در ۴۷ ص.

● سخنرانی اقبال بعنوان ریاست اجلاس سالانه مسلم لیگ، روز ۲۹ دسامبر ۱۹۳۰ م در اله آباد: چاپ لاهور، دین پریس، ص ۳۲، سال ۱۹۳۱ م، در همین خطابه اقبال نخستین بار از لزوم تجزیه هند و تشکیل دولت مسلمانان در نقاطی که اکثریت جمعیت آن مسلمان است، صحبت کرده بود. او در مدت بعدی ایام زندگانی خویش این مرام و نظریه رابه‌انجا و طرق مختلف توضیح داده است. در این خطابه اقبال میگوید که:

«او پیر، و راهبر سیاسی نیست. اسلام باو یک بصیرت شایسته‌ی یقین داده است. این بصیرت اقتضاء میکند که فرهنگ و سنن اسلامی درهند مصون نگاه داشته شوند و برای صیانت آن قطعه‌ای خاک با اکثریت مسلمانان لازم و ضروری است.»

اقبال معتقد بود که در کلیه نقاط فعلی پاکستان، کشمیر و بنگال شرقی بایستی مسلمانان حکومت کنند

● Islam as a moral and Political Ideal :- یعنی دین

اسلام بعنوان یک ایده آل اخلاقی و سیاسی. این مقاله مبسوط را اقبال در سالهای ۱۹۰۹ م و ۱۹۱۰ م بچاپ رسانده بود. دکتر ایس وائی (سید یعقوب) آن را تدوین و تهیه نموده و بچاپ رسانده است. اداره اوری انتیلیا، لاهور، ۱۹۵۵ م، صفحه ۱۴۷.

باب سوم

شرح های کلام منظوم اقبال

(در این قسمت شروح آثار و منظومه های اقبال بالاجمال ارائه گردیده است)

● ترجمه و شرح مثنویهای: پس چه باید کرد؟ و مسافر:

از الهی بخش اعوان، آژانس کتب دانشگاه، پیشاور، ۱۹۶۰م، ص ۲۴. این شرح برای رفع احتیاجات درسی نوشته شده، ولی نویسنده در موارد زیادی به موضوع خود متوجه بوده است. او نخست ترجمه اردوی شعر را ارائه میدهد و بعد دیدگاه نظرها را بیان نموده، به شرح می پردازد.

● تشریح (= شرح) شکوه و جواب شکوه اقبال: - طبع همان

اداره - س ن - ص ۶۸. شکوه و جواب شکوه دو نظم اقبال است و برای همه جالب است. اولی در ۱۹۱۱ م سروده شد و دومی در ۱۹۱۳ م. این تشریح یا شرح برای دانشجویان نوشته شده.

● تفسیر خودی: شرح مثنوی اسرار خودی: - از شیخ عبدالرحمن

طارق، طبع مکتبه یادگار اقبال، لاهور، ۱۹۴۰م، ص ۲۰۸. طارق یک شارح پرجوش است و تلمیحات، علائم، رموز و دورنمای مثنوی را بخوبی آشکار ساخته است. شرح وی از جنبه دینی هم پر از مطلب میباشد.

- **آواز اقبال :-** از نریش کمار شاد، کتابفروشی مشوره دهلی، ص ۳۰۶ ، س ن، شرح « بانگ درا » است همراه متن .
- **شرح بال جبریل :-** از سید محمد عبدالرشید فاضل ، کراچی ، ص ۴۴۸ ، سال ۱۹۷۰ م ، استاد فاضل از اقبال شناسان نامی است. او به شروح دیگران هم توجه داشته ولی معانی تک تک اشعار را بیان کرده است. او مرد متدین است و در شرح خود الفاظ مجازی را کسوت حقیقت می پوشاند. مقدمه وی بر شرح، جالب است و دید گاه وی از بعضی نظمها خواندنی. این شرح دارای تعادل و توازن است .
- **شرح اسرار خودی :-** نوشته سید اصغر علی شاه جعفری، لاهور ۱۹۷۸ م - شارح در آغاز هر عنوان خلاصه مطالب را می آرد و بعداً به تفصیل درباره لغت و معانی بذل توجه می نماید .
- **پیام اقبال :-** (شرح ۶ نظم طولانی از بانگ درا که مواد درسی دوره لیسانس است) نوشته طفیل دارا ، کتابخانه علمی ، لاهور ۱۹۶۸ م ، طبع دوم ۱۹۷۱ م ، ص ۲۹۰ .
- **پرفسور یوسف سلیم چشتی ، شارح همه آثار منظوم اقبال :-** محمد یوسف خان سلیم چشتی گویا از تلامذ علامه اقبال بوده چون او مشنوی اسرار خودی و غیره را از خود شاعر آموخته بود . او در علم ، دانش متبحر بوده (بویژه در فلسفه و تصوف) و رسم های ملی اسلامی را نیکو میدانست. در شروح وی مطالب علمی زیاد است و فراتر از شرح آثار اقبال و اقبال شناسی . اعتدال و توازن در شروح وی کمتر مشهود است. مثلاً بهت اول بال جبریل را در ۸۷ صفحه شرح نموده است ولی از سوی دیگر او بعضی از نظمها را در چند سطر معنی میکند .
- باز هم شروح وی به مواز انتقاد های مفید و حقایق دلپذیر است، و راز قبول خاطر بودن شروح وی همین است. تفصیل شروح وی که بعداً هدگی بوسیله

- محمد یعقوب خان ، مسؤل مطبع خانہ عشرت ، واقع در انارکلی لاهور، طبع گردیده ، بقرار زیر است (ترتیب طبع کتابهای اقبال) :-
- ۱- شرح اسرار خودی :- طبع اکادمی اقبال، لاهور ۱۹۳۹ م ، ۱۹۴۵ م ص ۱۵۸ ، طبع مطبع خانہ عشرت. ۱۹۵۴ م - ص ۵۰۴ .
 - ۲- شرح رموز بیخودی :- مطبع خانہ عشرت ، لاهور ۱۹۵۳ م، ص ۳۳۶ .
 - ۳- شرح پیام مشرق :- همان ناشر و همان سال ص ۶۳۱ قسمت غزلیات (می باقی) این کتاب سواد درسی مربوط به دوره فاضل فارسی را در بر دارد . و جدا گانه چاپ میگردد ، ص ۱۶۰ .
 - ۴- شرح بانگ درا :- طبع مطبع خانہ عشرت ، ۱۹۵۱ م، ص ۵۷۲ ، چاپ دوم و سوم تعداد صفحات همان ، س ن.
 - ۵- شرح زبور عجم : مطبع خانہ عشرت ۱۹۵۳ م ص ۶۴۸
 - ۶- شرح جزوید نامه :- ایضاً ، ۱۹۶۱ م ص ۱۲۰۸
 - ۷- شرح بال جبریل :- ایضاً ص ۲۳۶ ، ۱۹۵۲ م (با اضافات) ص ۷۷۶ .
 - ۸- شرح ضرب کلیم :- ایضاً ، س ن، ص ۶۲۴ ، طبع دوم تا چهارم در ۱۹۵۱ م ، ۱۹۵۲ م ، ۱۹۵۳ م ، انجام میگرفته است ، ص ۵۰۳
 - ۹- شرح پس چه باید کرد مع مسافر :- ایضاً مطبع خانہ عشرت ، ۱۹۵۷ م ص ۶۱۶ .
 - ۱۰- شرح ارسغان حجاز (فارسی) :- ایضاً مطبع خانہ عشرت، ۱۹۵۵ م، ص ۳۸۴ ، طبع دوم س ن، ص ۳۴۲ .
 - ۱۱- شرح ارسغان حجاز (اردو) :- ایضاً لاهور ص ۲۴ ، سال ۱۹۵۵ م.
 - ۱۲- شرح رومی عصر :- رومی عصر در شرح احوال و آثار اقبال است و آنرا

دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی تألیف نموده در تهران و لاهور به چاپ رسانده و این کتاب مدتی جزء مواد درسی دورهٔ فاضل فارسی بوده است یوسف سلیم چشتی این کتاب را هم شرح نوشته است. ایضاً طبع مطبع خانهٔ عشرت، سن ۱۶۷، این شرح را میتوان شرح کلام منتخب اقبال قلمداد نمود.

● شرح منتخبات پیام مشرق :- مع احوال زندگانی اقبال، شارح : شریف ارمی جدید بک دپو، لاهور ۱۹۷۶م، ص ۱۴۴.

● شرح شکوه و جواب شکوه :- از علامه مفتی سید محمد عمیم الاحسان مجددی برکتی، داکا، ۱۹۶۹م، ص ۶۴.

● موج سانسبیل :- شرح بال جبریل از ابو نعیم عبدالحکیم خان نشتر جالندری، لاهور، سن، طبع حاج فرمان علی و پسران، ص ۳۴۳. شرح مختصری است. توجه، این شارح عروضی به اوزان و ازاحیف سبذول مانده و بعضی از لغزشها و ایرادات شعری و بال جبریل را مطرح نموده است ولی جمعاً اقبال از موازین و سنجشهای وی بسیار بالاتر بوده و هست :

نغمهٔ من از جهان دیگر است این جرس را کاروان دیگر است
نغمه ام ز اندازهٔ تار است بیش من نترسم از شکست عود خویش
(مقدمهٔ مثنوی اسرار خودی)

● باورای مجاز :- شرح ارمغان حجاز، قسمت فارسی نوشته آقای بیدار بخت، طبع کتاب فروشی تاج، ملک نذیر احمد، لاهور سن، ص ۱۸۸.

● نقش دراز: شرح بانگ دراز - نوشته استاد رشیدالزمان، کتاب فروشی جدید، لاهور ۱۹۶۷م ص ۳۱۶، طبع دوم ۱۹۷۲م، ص ۲۲۴.

(در پنج بخش) از حضرت خضر در باب حکومت و اشتراکیت و نظام جمهوری و حقیقت زندگی میپرسد و جناب خضر جواب میدهد . این نظم پر از تلمیحات است و خود اقبال می خواست که شرحی بر آن نوشته شود. شارح زیب النساء کاظمی، طبع علی گڑھ، ص ۶۱، س، ن. ● خضر راه ، فرهنگ و شرح :- از ایم - ۱ - س - کتاب فروشی تعلیمی ، علی گڑھ ، ص ۴۸ ، س ن.

● شرح ده بیت اقبال :- از قاضی ذوالفقار احمد ، لاهور

۱۹۶۹ م .

● شرح ده بیت اقبال :- از صلاح الدین احمد ، لاهور.

● شرح صد بیت اقبال :- از صوفی غلام مصطفی تبسم ، لاهور.

۱۹۷۸ م. حاوی گفتار های رادیوئی است . شارح هر بیت اردو یا فارسی اقبال را در ظرف پنج دقیقه شرح می نموده است .

● مطالب اسرار و رموز :- (یعنی شرح مثنویهای اسرار

خودی و رموز بیخودی، فارسی) طبع شیخ غلام علی و پسران ، ص ۲۹۰. طبع ها در سالهای ۱۹۶۰ م ، ۱۹۶۹ م ، ۱۹۷۹ م انجام گرفت ، شارح برای مثنوی اسرار خودی معرفی نامه مفصل نگاشته است .

غلام رسول مهر یک شارح بالنسبه بهتر است چون :-

۱- او معانی مفصل لغوی را می آرد . ۲- تلمیحات و اشارات

را توضیح میدهد . ۳- مقاصد ملخص را ارائه داده بشرح می پردازد .

البته اشتباهات و نارسائیهای شارح هم در بعض موارد روشن است.

● شکوه و جواب شکوه :- مطالب و تشریحات ، نوشته ضمیر

ابراهیم، شرکت کتاب، کراچی، ص ۴۸ ، س ن .

● شرح منظومه های «بانگ درا» :- نوشته دو استاد مجرب (اساسی نا معلوم) در شرح مطالب منظومه های طویل «بانگ درا» که جزء مواد درسی دوره لیسانس است :-
شکوه ، جواب شکوه ، پیاد مادر شاد روان ، شمع و شاعر،
خضر راه ، طلوع اسلام .

● شرح «بانگ درا» :- از آقای رازی، طبع کتاب فروشی فرمان علی لاهور ، ص ۶۰۹ ، س ن . شارح این شرح را برای رفع نیازمندیهای درسی دانشجویان نوشته است . در آغاز نقد و بررسی شعر اردوی اقبال آورده شده ، بجز مشکلات لغوی و اصطلاحی توجه شده و در اکثر موارد دیدگاه هر منظومه ارائه شده، غیر از غزلیات، مطالب هر منظومه به صورت یکجا مطرح شده و نه در صورت تک بیتی . باز هم این کتاب درمیان سایر شروح بانگ درا شاید در مقام بهتر و برتر قرار گیرد . آقای رازی استاد فارسی بوده و فارسی دانی وی با اقبال شناسی کمک نموده است .

● شرح بانگ درا :- نوشته دکتر محمد باقر، کتابفروشی تاج ملک نذیر احمد ، لاهور، ۱۹۵۱م، ص ۵۲۰ . اقدم شروح است و نویسنده با زحمت و سلیقه شرح خوبی نوشته است .

● بانگ درا، نظمهای منتخب :- نوشته دکتر ریاض مجید در سال ۱۹۶۷م، در لاهور و در سال ۱۹۷۶م در فیصل آباد چاپ شده است، ص ۱۷۰، شرح همان شش نظم طویل بانگ درا است که در دوره لیسانس تدریس می شود

● شرح بانگ درا :- شرح ۶ نظم طویل (شارح ذکر نشده) ، کشمیر کتاب منزل، لاهور، ۱۹۷۱م، ص ۱۶۰

● نوای خودی ، شرح اسرار خودی : - از شیرین تاج بنت میان غلام صمدانی ، پیشاور ، س ن ، ص ۱۵۲ .

باب چہارم

تراجم آثار اقبال بہ زبان های مختلف

• ترجمہ ۱۵ بہ اردو (از انگلیسی یا فارسی) :

● ارشادات اقبال :- طبع مکتبہ سیامیہ، دہلی س ن ص ۴۸
خطابہ ریاست اقبال کہ در اجلاسۃ سالیانہ مسلم لیگ روز ۲۹ دسامبر
۱۹۳۰ م، در الہ آباد ایراد نموده بود و در میان امور دیگر از تقسیم شبہ
قارہ و تشکیل دولت جدا گانہ مسلمانان، نخستین بار سخن گفته . (مترجم
این کتابچہ مذکور نیست) .

● اجلاسۃ سالیانہ مسلم لیگ ۱۹۳۰ م :- و خطابہ ریاست
علامہ محمد اقبال :- طبع لاہور بوسیلہ حکومت پاکستان غربی ، ص ۳۸
س ن (مترجم آن معلوم نیست) .

● اردو ترجمہ فرهنگ روسی عصر :- از محمد سعید شیدا ، کتاب
فروشی تاج ، لاہور ۱۹۵۵ م، ص ۱۷۲ (ترجمہ اردو از منتخب کلام
اقبال) .

● تکوین جدید الہیات اسلامیہ :- ترجمہ خطابہ های ہفتگانہ
انگلیسی اقبال : مترجم سید نذیر نیازی - طبع بزم اقبال ، لاہور ۱۹۵۸ م
ص ۴۱۵ ، طبع ثانی ۱۹۸۳ م .

● ترجمہ خطابہ طبع نشدہ انگلیسی اقبال :- مترجم محمد داود
رہور ، طبع باہتمام کنفرانس خاور شناسی لاہور ۱۹۲۸ م، ص ۲۵، عنوان

مقاله چنین است :-

عرضه‌داشتی برای مطالعه دقیق همامی اسلامی (بعداً این مقاله در

مجله‌ها و مجموعه‌ها هم چاپ شده است) .

● ترجمان خودی :- ترجمه منظوم مثنوی اسرار خودی با مقدمه

مفصل، مترجم سید عبدالرشید فاضل، اداره تنویرات علم و ادب، کراچی

، سال ۱۹۴۷ م ص ۲۹۰ طبع ثانی ۱۹۵۶ م .

● ترجمان اسرار :- ترجمه منظوم مثنوی اسرار خودی، مترجم

قاضی - ایس - ا ، رحمان طبع مکتبه کاروان ، لاهور ۱۹۵۲ م ، طبع دوم

۱۹۶۷ م ص ۱۸۴ .

● ترجمه و شرح مثنویهای پس چه باید کرد مع مسافر : مترجم

الهی بخش اعوان، آژانس کتابفروشی دانشگاه پیشاور، ۱۹۶۰ م ، ص ۲۳۸

● ترجمه منظوم اسرار و رموز : طبع اکادمی اقبال - ترجمه

اسرار خودی از . پید مجد عبدالرشید فاضل است، و ترجمه رموز بیخودی از

کوکب شادانی، سال ۱۹۷۶ م، ص ۹۶ + ۱۰۴ .

● ترجمه منظوم ارسلان حجاز :- از گل پادشاه طبع مکتبه

عالیه، لاهور ۱۹۷۷ م ص ۱۷۶ .

● ترجمه منظوم منتخب پیام مشرق :- از فیض احمد فیض،

اکادمی اقبال، لاهور.

● ترجمه منظوم منتخب پیام مشرق :- از حضور احمد سلیم،

اکادمی اقبال، لاهور .

● ترجمه جاوید نامه موسوم به سراپرده افلاک :- از صوفی

غلام مصطفی تبسم ، اکادمی اقبال، لاهور.

● ترجمه منظوم مثنویهای مسافر و پس چه باید کرد ؟ :- از

رفیق خاور، اکادمی اقبال، لاهور .

- ترجمه منظوم اسرار و رموز : مترجمین سید محمد عبدالرشید فاضل و کوکب شادانی، اکادمی اقبال، لاهور ۱۹۸۷م، ص ۱۳۶ (ترجمه‌های جدا گانه در این مجموعه یکجا جمع گردیده است) .
- جاویدنامه ترجمه منظوم به اردو : از انعام‌الله خان ناصر و اصغر حسین خان نظیر : طبع مکتبه کاروان، لاهور ۱۹۶۶م، ص ۲۲۸ .
- جاوید نامه : ترجمه منظوم (با مقدمه مفید) مترجم رفیق خاور ، اکادمی اقبال ۱۹۷۶م ص ۲۹۶ .
- جام مشرق : کتاب فروشی ظریف، لاهور، ترجمه گزیده پیام مشرق از شیر علی سرخوشی، سال ۱۹۶۴م، ص ۱۹۶ .
- حکمت کبھی :- ترجمه منظوم مشنوی و پس چه باید کرد ، از ظفر احمد صدیقی ، کتاب فروشی دانشگاه علی گڑھ، ۱۹۵۵م ، ص ۱۲۰ . طبع دوم لکهنؤ - اداره دانشکده - ۱۹۶۴م .
- حدیقه روم :- ترجمه منظوم « زبور عجم » . مترجم عبدالرحمان طارق ، اداره اشاعت منزل، لاهور س ن ص ۲۶۴
- حرف اقبال :- گرد آورنده و مترجم لطیف احمد خان شروانی، ترجمه بیانات و سخنرانیهای اقبال پنج بار طبع شده است . اکادمی المنار ۱۹۴۵م ، ۱۹۴۷م ، ص ۲۶۴ . طبع سوم ، ایم ثناء الله خان لاهور ، ۱۹۵۵م ص ۲۴۰ چهارم ایضاً ص ۲۴ ، ۱۹۶۱م طبع پنجم بوسیله دانشگاه آزاد علامه اقبال ، اسلام آباد ، ۱۹۸۴م ص ۲۳۸ .
- ختم نبوت و قادیانیها :- طبع انجمن اشاعت اردو، دکن س ن ، ص ۴۸ ترجمه میر حسن الدین (مضمون ها و بیانات علامه اقبال به انگلیسی است) .
- خطوط اقبال برای عطیه فیضی :- (خطوط : مکاتیب) مترجم

از انگلیسی دکتر منظر عباس نقوی ، دانشگاه اسلامی علی گڑھ ، ۱۹۷۴ م
ص ۶۸

● خلافت اسلامیہ : ترجمہ مقاله اقبال کہ در سال ۱۹۰۸ م
در مجلہ «سوشیالوجیکل ریویو» لندن چاپ شدہ بود ، مترجم چوہدری
محمد حسین ، طبع ظفر برادرز ، لاہور ۱۹۲۳ م ، ص ۳۲ . (در مجلہ سہ ماہی
«اقبال» ، ہزم اقبال لاہور، شمارہ اکتبر ۱۹۵۵ م، این ترجمہ مجدداً بہ چاپ
رسیدہ است) .

● خیالات منتشر : ترجمہ یادداشت نامہ اقبال، نوشتہ شدہ
بانگلیسی در سال ۱۹۱۰ م، مترجم دکتر عبدالحق طبع شعبہ اردو دانشگاه
دہلی ، ۱۹۷۵ م ص ۱۱۲ .

● خطوط اقبال برای جناح : مترجم عبدالرحمان سعید ، طبع
ادارہ اشاعت اردو دکن، ص ۳۲ س ن .

● خطوط اقبال برای جناح : مترجم حمیداللہ ہاشمی، فیصل آباد
(لائل پور) ۱۹۷۶ م، ص ۴۰ .

● خطبات اقبال : مترجم رضیہ بانو فرحت، دارای سہ خطبہ
اقبال است . بدین شرح :—

۱- خطبہ او در دانشگاه اسلامی علی گڑھ ۱۹۱۰ م : نظر جامعہ
شناسانہ بہ ملت بیضاء (امت اسلام) .

۲- ترجمہ خطبہ او در الہ آباد، ایراد شدہ در ۲۹ دسامبر ۱۹۳۰ م.

۳- ترجمہ خطبہ ریاست اجلاسینہ کنفرانس اسلامی لاہور ایراد شدہ
در ۲۱ مارس ۱۹۳۲ م .

طبع کتابفروشی حالی ۱۹۴۶ م، دہلی ص ۱۱۱، طبع دوم و سوم
بالترتیب ۱۹۵۶ م و ۱۹۶۰ م، بوسیله اکادمی اردو سند، کراچی تعداد
صفحات در ہر دو چاپ ۱۲۲ .

- رموز فطرت :- ترجمه منظوم قسمت فارسی ارغوان حجاز از عبدالرحمن طارق، طبع ملک دین مجد و پسران، ۱۹۵۰ م، ص ۲۱۲.
- روح مشرق :- ترجمه منظوم و پیام مشرق اقبال، از همان مترجم و ناشر در سال ۱۹۵۱ م ص ۲۶۴.
- سوز اقبال :- ترجمه منظوم و ارغوان حجاز، فارسی، مترجم منور لکهنوی، طبع انجمن ترقی اردو دهلی، ۱۹۷۰ م، ص ۱۱۱.
- شذرات فکر اقبال :- ترجمه یادداشت‌های اقبال موسوم به «انعکاسات پراکنده» نوشته شده در سال ۱۹۱۰ م، مترجم دکتر افتخار احمد صدیقی، مجلس ترقی ادب لاهور ۱۹۷۳ م، ص ۱۷۲، طبع دوم ایضاً ۱۹۷۷ م.
- فلسفه عجم :- ترجمه رساله دکتری اقبال «سیر فلسفه در ایران»، مترجم میر حسن الدین چاپ اکادمی حافظ، دکن، ۱۹۳۶ م طبع دوم ایضاً تعداد صفحات در هر دو چاپ ۲۴۷، چاپ سوم اکادمی نفیس، دکن ۱۹۴۴ م، طبع چهارم ایضاً پنجم و ششم بوسیله همان اکادمی در کراچی، سال ۱۹۶۲ م و ۱۹۶۹ م، ص ۲۴، چاپ دیگر هند، چاپ خانه رفیق مینشن، دکن ۱۹۵۶ م، ص ۱۸۴.
- نظریه اقبال در باب پاکستان :- ترجمه خطابه ۱۹۳۰ م، در اله آباد، طبع لاهور ص ۳۵ س ن. مترجم بظاهر سید نذیر نیازی.
- نظریه اقبال در باب پاکستان :- ترجمه خطابه ۱۹۳۰ م در اله آباد - طبع حالی پبلشنگ هاؤس، دهلی، مترجم علی الظاهر سید نذیر نیازی.
- نظریه اقبال و علامه اقبال :- توضیح اقتباسات خطبه اله آباد اقبال، خوانده شده روز ۲۹ دسامبر ۱۹۳۰ م، بقلم حکیم آفتاب احمد قرشی، طبع اداره مجبان پاکستان، لاهور س ن ص ۳۷.
- نغمه راز :- ترجمه منظوم و ارغوان حجاز فارسی «بوسیله مجد صبغ‌الله قریشی صبغت جالندهری، طبع برادران قریشی، راولپندی،

۱۹۶۱م، ص ۲۱۲ .

● نظر جامعه شناسانه بر زندگانی ملی و مات بیضا :- ترجمه خطابۀ اقبال که در سال ۱۹۱۰م در تالار دانشگاه اسلامی علی گڑھ ایراد نموده بود . مترجم ظفر علی خان ، طبع آئینه ادب لاهور، سال ۱۹۷۰م، ص ۱۱۰ . ترجمه از اول و آخر افتادگی دارد و در ضمن « مقالات اقبال » هم آمده است . اصل انگلیسی را در تألیف دکتر رفیع الدین هاشمی و مطالعه تحقیقی و توضیحی تصانیف اقبال ، میتوان دید .

این مقاله بوسیله آژانس مرغوب ، انجمن معین الاسلام و اکادمی اقبال لاهور (۲ بار) نیز چاپ گردیده . (تنها در چاپ دوم سال طبع ۱۹۴۹م به وسیله اکادمی ، تاریخ طبع ذکر شده و طبع های سه گانه دیگر س ن) ولی نصف آخر آن ناقص و با یک مقاله اقبال شناسانه مشتبه بوده است .

انگلیسی :

● ترجمه شکوه ، و جواب شکوه اقبال به نظم :-

Iqbal's Complaint and Answer

آر بری ، دکتر آر تور جون :- طبع شیخ محمد اشرف، لاهور

۱۹۵۵م، ۱۹۶۱م، ۱۹۶۷، ۱۹۷۱م، ۱۹۷۵م س ۶۹ (ناشر منظومه ها ، ترجمه منشور محمد مظہرالدين صديقي را در اختيار آربري گذاشته بود .)

● ترجمه منظوم ضرب کایم (The Rod of Muses) :-

از اکبر علی شاه، سید : اکادمی اقبال . لاهور .

● ترجمه جاوید نامه (Javid Nama) :- جون ایلان وانون

آر بری ، دکتر آر تور جون ، شرکت محدود ، لندن - ۱۹۶۶م،

ص ۱۵

● ترجمه غزلهات زبور عجم (Persian Psalms) :- شیخ محمد اشرف، لاهور ۱۹۴۸ م، ۱۹۶۱ م، ۱۹۶۸ م، تعداد صفحات در هر سه چاپ ۱۲۷. در این ترجمه، مثنوی های گلشن راز جدید و بندگی نامه نیامده.

● ترجمه دو بیتیهایی « پیام مشرق » موسوم به « لاله طور » : (The Tulip of Sinai) طبع رایل انددین سوسائتی، لندن - ۱۹۴۷ م ص ۱۳۵.

● ترجمه مثنوی رموز بیخودی The Mysteries of Selflessness طبع جون میری، لندن، ۱۹۵۵ م، ص ۲۳۹

● توضیحات بیشتری درباره اسرار خودی

(Additional explanation about Asrar - e - Khudi)
یادداشت‌های دکتر آر. ا. نکلسن است که آربری آنها را آماده چاپ ساخته است، ایضاً سال ۱۹۵۷ م، ص ۲۶.

● الطاف حسین : شکوه و جواب شکوه، ترجمه منظوم :

(The Complaint and the Answer)

● دار - بشیر احمد: ترجمه مثنویهای گلشن راز جدید و بندگی

نامه با حواشی (Gulshan-i- Raz-e- Jadid and Bandagi Nama)
ناشر اداره ثقافت، اسلامیہ، لاهور، سال ۱۹۶۴ م، ص ۷۸

● دار، بشیر احمد ترجمه و توضیح قسمت آخر جاوید نامه :

(Address to Javid : a word to the new Generation)

(خطاب به جاوید، سخنی با نژاد نو) ناشر، کتاب فروشی

ایس - ایم - میر، کراچی - ۱۹۷۱ م، ص ۳۵ (قطع بزرگ) . این ترجمه هم زمان در مجله « اقبال ریویو » در شماره آوریل ۱۹۷۱ م هم

منتشر شده بود.

● ترجمه و توضیح منظومه ۲. قطعه ای اقبال از کتاب و ضرب کلمه : افکار سحراب گل افغان

(Reflections of Mihrab Gul Afghan)

در سه ماهی « اقبال » لاهور ژانویه ۱۹۷۲ م ، ص ۲۶ تا ۵۱

● ترجمه مشنوی « پس چه باید کرد ای اقوام شرق ؟ » با حواشی

(What should then be done ? O people of the East)

ا کادمی اقبال ، سال ۱۹۷۸ م ، ص ۱۴۶

● طارق، عبدالرحمان رباعیات اقبال : (Rubaiyat of Iqbal) :

ترجمه دوبیتی های منتخب اقبال از پیام مشرق ، بال جبریل و ارمغان

حجاز ، طبع غلام علی و پسران ، لاهور ۱۹۷۳ ، ص ۲۰

● ترجمه اسرار خودی (Secrets of Ego) طبع اسلامک بک

سرویس ، لاهور ص ۲۲۷ . سال طبع ۱۹۷۷ م

● ترجمه و توضیح و تحلیل منظومه های طویل اقبال :

(Longer Poems of Iqbal) طبع شیخ غلام علی و پسران ،

لاهور ۱۹۷۸ م ، ص ۲۰۸ ، منظومه های نه گانه زیر ترجمه شده است :-

سرود انجم ، شمع و شاعر ، بیاد مادر مرحومه ، خضر راه ،

طلوع اسلام ، مسجد قرطبه ، ساقی نامه ، مجلس شورای ابلیس ، نوای

وقت ، منظومه آخر بزبان فارسی است .

عبدالرحمان طارق و عزیز احمد شیخ :

● توضیح و ترجمه « خضر راه » اقبال : (The Guide) :-

مطبوعات بان اسلامی ، لاهور ، ۱۹۶۶ م ، ص ۴۵

● ترجمه و حل تلمیحات نظم طویل « طلوع اسلام » اقبال :

(The Renaissance of Islam) ایضاً ناشره مان ، ۱۹۶۵ م ، ص ۴۲

صدیق خان ستی ، مجد (سرتیمپ باز نشستہ) :

● ترجمہ منظوم بعضی از نظمهای «بانگ دراه» :

(Bang-e- Dara-e- -Iqbal) طبع پسران فیروز ، راواپندی ،

۱۹۸۴م ، ص ۶۲ .

کی ار . نان . وی . جے :

● ترجمہ منظومہ های اقبال (Poems from Iqbal) کتاب

فروشی محدود بمبئی ، سال ۱۹۴۷م ، ص ۱۳۳ ، طبع دوم ، جون مری لندن ، ۱۹۵۵م ص ۱۱۲ ، در این مجموعه ، ترجمہ منظومہ های مهم اردو و فارسی اقبال گنجانده شده است .

● ترجمہ منظوم « جاوید نامہ » مترجم صوفی ا ، کیو . نیاز ،

اکادمی اقبال لاہور ۱۹۸۵م ، ص ۱۸۸ .

کیو . ا . مکبیر :

● ارمغان حجاز، فارسی، ترجمہ منظوم (Armaghan-e- Hijaz)

مجد اشرف :

● ترجمہ و توضیح « مجلس شورای ابلیس » (The Devil's

Conference) منظوم اردوی اقبال شامل کتاب « ارمغان حجاز »

اردو منزل ، گجرات ۱۹۵۱م ، ص ۱۵۸ ، طبع دوم با اضافات بعنوان

Thus Confessed Satan اردو خانہ (گھر) لاہور ۱۹۷۷م ص

۳۵ . برای این کتاب شیخ عبدالقادر « پیش گفتار » نوشت و دکتر

مجد رضی الدین صدیقی ہم مقدمہای بر آن افزود .

● محمود احمد شیخ : ترجمہ جاوید نامہ اقبال غیر از ضمیمہ آن ،

و خطاب به جاوید، ترجمه موسوم است :- (Pilgrimage of eternity)
 طبع اداره ثقافت اسلامیہ، لاہور، ۱۹۶۱م، ص ۱۸۸، معرفی از جستس
 ایس . ا . رحمان .

نیاز، صوفی، ا. کیو:

● ترجمہ خضر راه اقبال (Iqbals Khizr-ø-Rah) :- طبع
 اداره دوستان مشورت گاہ، لاہور، ۱۹۵۲م، ص ۴۰ .

● انسان کامل اقبال (Iqbal's Superman) :- عنوان
 عجیب است چون این مجموعہ دارای ترجمہ منظوم و شش منظومہ طویل
 اقبال است (با حواشی) :- شمع و شاعر، شکوہ، جواب شکوہ، خضر
 راه، طلوع اسلام و مسجد قرطبہ .

● دکتر نکسن، ا. آر : ترجمہ اسرار خودی :- (The Secret
 of the self) شرکت میکملن، لندن، ۱۹۲۰م، ص ۱۱۹ با تجدید
 نظر چاپ شیخ محمد اشرف، لاہور، ۱۹۴۸م، ص ۱۱۹ + ۳۱ . نامہ اقبال با
 ترجمہ و توضیحات دیگر : بعداً مثل همین تا کنون ۷ بار طبع شدہ
 است، ۱۹۴۷م : ۱۹۵۰م، ۱۹۶۰م، ۱۹۶۴م، ۱۹۶۹م، ۱۹۷۲م،
 ۱۹۷۵م

● ہادی حسین، محمد : ترجمہ مثنوی های گشن راز جدید و
 بندگی نامہ: (The New Rose Garden of mystery and the Book
 of Slaves) ناشر شیخ محمد اشرف، لاہور، ۱۹۶۹م، ص ۹۴ .

● ترجمہ منتخب پیام مشرق :- (Selections from the
 Message of the East) کادسی اقبال، ۱۹۷۱م، ص ۱۲۷

● ترجمه منظوم پیام مشرق :- در این ترجمه غیر از نظم
'جوی آب' ترجمه تمام کتاب گنجانده شده است، ص ۱۹۰ سال طبع
۱۹۷۷ م.

● تراجم نوشته های اقبال، به انگلیسی در مجموعه 'مهد اقبال،
شاعر و فلسفی' طبع جرمن فورم، کراچی، ۱۹۶۰ م :-

(i) ترجمه دیباچه پیام مشرق :

(ii) ترجمه انگلیسی منظومه های بوی گل، محاوره علم و

عشق، بهدگی، لاله، خواجه اهل فراق، ناله ابلیس، نوای طاهره
(فارسی) : یک شام، صقلیه (سیسیل) غزل مارس ۱۹۰۷ م، فرزند
پرنده (اردو).

● ارزیابی تئکر اقبال :- (Contributions to Iqbal's
thought) از دکتر مهد معروف - سرویس کتاب فروشی اسلامی،
لاهور، ۱۹۷۷ م، ص ۱۴۸

● فرموده های اقبال (Discourses of Iqbal) :- از شاهد
حسین رزاقی، طبع شیخ علی و پسران، لاهور - ۱۹۷۹ م، ص ۱۸۸.

● زندگی نامه اقبال :- جلد اول، جلد دوم (Life of Iqbal)
از مسعود الحسن، پسران فیروز، لاهور جلد اول ص ۵۰۶، جلد دوم
ص ۴۴۹ سال طباعت هر دو جلد ۱۹۷۸ م.

● ترجمه ۶۲ نظم اقبال :- از دکتر ایچ. ت. سوری.

● ترجمه شکوه و جواب شکوه اقبال :-

(Complaint and Answer)

مترجم خشونت سنگه - لندن ۱۹۸۱ م، ص ۹۶

فارسی :

- احیای فکر دینی اسلام :- (ترجمه v خطابه انگلیسی اقبال مترجم پرفسور احمد آرام، مؤسسه فرهنگی - آر ، سی . دی، تهران ۱۹۶۷ م ص ۲۳۶) تا سال ۱۹۷۸ م ۵ بار چاپ گردیده است)
- ترجمه فارسی ضرب کایم ، :- مترجم دکتر خواجہ عبدالحمید عرفانی ، اکادمی اقبال، ۱۹۵۹ م، ص ۱۶۰ ، طبع دوم ۱۹۸۳ م (ترجمه مخلوطی است از نثر و نظم) .
- سرود اسلامی اقبال :- (با ترجمه عربی و متن اردو) ترجمه های منظوم از سید محمد علی صغیر اصفهانی ، حسینیه ارشاد ، تهران ۱۹۶۹ م ص ۶۵
- ترجمه منظوم چند غزل و دو بیتی بال جبریل اقبال به فارسی مترجم دکتر محمد ریاض ، ماهنامه سروش اسلام آباد ، شماره ۲ تا ۴ سال ۱۹۸۴ م، ص ۲۶
- ترجمه مقاله اردو/ انگلیسی اقبال :- حضرت رسول اکرم ص بعنوان یک ناقد ادبی ماهنامه « هلال » کراچی شماره ۲ و ۳ ، سال ۱۹۶۸ م، مترجم سید وزیرالحسن عابدی .
- ترجمه منظوم ساقی نامه اقبال :- مترجم دکتر سید محمد اکرم (اکرام) ، ماهنامه « هلال » ، شماره آوریل ۱۹۴۹ م .
- ترجمه دیباچه های کتب اسرار خودی، رموز بیخودی، پیام مشرق: ترجمه از دکتر محمد ریاض سه ماهی « اقبال ریویو » شماره ژانویه ۱۹۷۰ م (اکادمی اقبال مجموع آنها را به صورت جزوه جدا گانه هم چاپ نموده است . ص ۶۷) .
- ترجمه رساله دکتری اقبال « سیر فلسفه در ایران » : ترجمه دکتر امیر حسین آریان پور، مؤسسه فرهنگی آر. سی. دی. تهران ۱۹۶۷ م ص ۳۰۲

(تا اواخر ۱۹۷۸ م ۷ بار چاپ شده بود).

● ترجمه منظوم شکوه و جواب شکوه :- مترجم رفیق خاور ، مکتبه نصرت کراچی ۲۹ ، سال ۱۹۸۳ م ، ص ۳۴ ، بند نخست شکوه را در موردی نقل نمودیم . اینک ابتدای (سدهس) جواب شکوه ملاحظه گردد :-

سخنی از ته دل رد به اثر میدارد پر ندارد تیر پرواز مگر میدارد
اصل اوقدسی و رفعت به نظر میدارد خیزد از خاک و بر افلاک گذر میدارد
عشق من فتنه گرو سرکش و چالاک افتاد آنچه آن تاخت که آن سوی فک راه گشاد

آلمانی :

۱- ● ترجمه رساله دکتری اقبال :- ارتقای ماوراء الطبیعه در ایران به آلمانی .

۲- ● ترجمه بعضی از نوشته‌های اقبال به آلمانی :- در مجموعه مجد اقبال ، شاعر و فیلسوف ، طبع با اهتمام جرمن فورم ، کراچی سال ۱۹۶۰ م ، ترجمه دیباچه پیام مشرق ، ترجمه منظومه های جلال و گوته ، بوی گل ، محاوره علم و عشق ، زندگی ، لاله ، نمودار شدن خواجه اهل فراق ، ناله ابلیس ، نوای طاهره ، مقام نیچه ، یک شام ، میسیل - غزل سروده مارس ۱۹۰۷ م ، فریاد پرنده ای .

۳- ● ترجمه منتخبات نشر و نظم اقبال به آلمانی ، کولن - ۱۹۷۰ م ، ص ۱۹۲ .

۴- ● ترجمه منظوم «پیام مشرق» :- ویزیدان ، ۱۹۷۲ م ، ص ۱۰۸ .

۵- ● ترجمه منظوم جاوید نامه :- مونیخ ، ۱۹۵۷ م ، ص ۱۹۰ .
(مترجم آثار ۳ تا ۵ دکتر این میری شمل میباشد) .

ایتالیائی :

مترجم الیز اندرو بوسانی :

۱- ترجمه اشعار و نظمهای منتخب اقبال :- گوانده ۱۹۵۶ م،

ص ۱۰۸

۲- ترجمه جاوید نام :- و ایضاً، ۱۹۵۲ م، ص ۱۶۳، طبع دوم

۱۹۶۵ م، ص ۳۲۶، در طبع دوم ترجمه بعضی از نظمهای پیام مشرق، بانگ درا، ضرب کلیم، ارمغان حجاز نیز آمده و ضمیمه مجموعه گردیده است.

۳- ترجمه گشن راز جدید :- و ایضاً ۱۹۵۹ م، ص ۵۱.

اندونزیائی :

● ترجمه منظوم اسرار خودی با پیش گفتار :- مترجم دکتر ایچ

بهروم لکسما، رنگ کوئی، جا کارتا، سال ۱۹۷۷ م، ص ۱۹۳.

کشمیری :

● ترجمه منظوم «اسرار خودی» :- اکادمی اقبال، ۱۹۶۹ م،

ص ۱۸۰.

● ترجمه منظوم «بال جبریل» :- سری نگر، ۱۹۷۸ م، ص ۱۱۱.

گجراتی :

● ترجمه پیام مشرق :- مترجم سید عظیم الدین مناوی، اکادمی

اقبال، ص ۳۴۵، سال طبع ۱۹۶۴ م.

● ترجمه زبور عجم :- مترجم سید عظیم الدین مناوی، اکادمی

اقبال، ص ۲۹۵، سال طبع ۱۹۶۴ م.

فرانسسه :

● ترجمه خطابه های هفت گانه اقبال، احیای فکر دینی در اسلام،

مترجم مادام ایوامیورو و ج. پاریس، ۱۹۵۵ م، ص ۲۱۳، با دیباچه

دکتر لوئی ماسینیون.

● ترجمه مشهور «پیام مشرق» :- مترجم مادام ایوامیورو و ج و

مجد اگیتا ، پاریس ، ۱۹۵۶م ، ص ۱۹۴ .

● ترجمہ منشور جاوید نامہ :- مترجم مادام ایوامیورو وچ ، پاریس

۱۹۶۲م ، ص ۱۱۴ .

چینی :

● ترجمہ منظومات منتخب اقبال :- طبع انجمن عامہ چینی ،

پکن ، مترجم نامعلوم ، ص ۲۶ سن ن .

سوئدی :

● ترجمہ منظومات منتخب اقبال :- مترجم کارل ایلف سویمنگ ،

لونگو، ساک ۱۹۵۶م ، ص ۶۴ .

پنجابی :

● اسرار و رموز :- ترجمہ منظوم از خلیل آتش ، مطبوعات

سنگ میل ، لاہور ، سال طبع ۱۹۷۵م ، ص ۲۳۷ .

● اربغان حجاز :- ترجمہ منظوم قسمت فارسی از عبدالغفور

اطہر ، مطبوعات سنگ میل لاہور ، ۱۹۶۰م ، ص ۲۱۵ ، طبع دوم ۱۹۷۶م ،

ص ۱۵۴ .

● اسرار خودی :- ترجمہ منظوم احمد حسین قلعداری ، قریشی

طبع مکتبہ میری لائبریری ، ۱۹۷۶م ، ص ۵۲ .

● مثنوی مسافر :- ترجمہ منظوم احمد حسین قلعداری قریشی ،

طبع مکتبہ میری لائبریری ، ۱۹۷۶م ، ص ۵۸ .

● شکوہ و جواب شکوہ :- ترجمہ منظوم احمد ، حسین قلعداری

قریشی ، مؤسسہ ادبی پنجاب لاہور ، ۱۹۶۳م ، ص ۴۸ .

● شکوہ و جواب شکوہ :- ترجمہ منظوم ، کاظم علی ، کتاب فروشی

پنجاب ، گجرات ، ۱۹۶۸م ، ص ۲۴ .

● شکوہ :- ترجمہ منظوم ، از فضل احمد فاروقی با بحثی

(ترجمه مقاله احمد ندیم قاسمی) - نوامبر ۱۹۷۷ م، ۷۷۲ .

بنگالی :

● ترجمه خطبات اقبال، احیای فکری دینی در اسلام، انتشارات پاکستان، داکا، ۱۹۵۷ م، ص ۲۳۸. مترجمین ابراهیم خان و سعیدالرحمان.

● علامه اقبال، غزل و شعر :- ترجمه ناله یتیم و تصویر درد با متن اردو، بحثی درباره غزل اقبال نوشته نور احمد ابوالضحی، کتاب منزل، داکا، ۱۹۶۰ م، ص ۸۸، دو نظم مذکور را طیب الرحمان ترجمه نموده است.

● ترجمه اربغان حجاز (کامل) : مترجم غلام صمدانی قریشی، اکادمی اقبال، داکا ۱۹۶۲ م، ص ۲۰۳ .

● ترجمه رساله دکتری اقبال فلسفه عجم : اکادمی اقبال پاکستان شرقی، داکا ۱۹۵۲ م، ص ۱۶۵ . مترجم کمال الدین خان، پیش گفتار از میان محمد شریف.

● ترجمه کلام اقبال : مترجم غلام مصطفی، طبع بیگم محفوظه خاتون، داکا، ۱۹۵۹ م، ص ۶۱، منظومات ترجمه شده عبارت است از : ترانه منی، طلوع اسلام، بلال، بلاد اسلامی، صقلیه، شمع و شاعر (بانگ درا)، حکایت الماس و زغال، مناجات (اسرار خودی)، جوی آب جامی (پیام مشرق)، مرد مسلمان، علم و دین، توحید، سیاست لادینی، مدنیت اسلامی، خطاب به جاوید، قوت و دین (ضرب کلیم).

۱- ترجمه منظومات منتخب اقبال : از منیرالدین یوسف، اکادمی بنگلادش، داکا، ص ۹۶، سال ۱۹۴۷ م، منظومات عبارتند از :

هیمالیا، تصویر درد، تصنیف بچه ها، معبد نو، ملیحی، انسان، یک شام، جزیره سیسیل، شکوه، جواب شکوه .

۲- ● منتخبات بال جبریل : از همان مترجم انجمن اقبال ونذر

الاسلام، داکا، ۱۹۶۰م، ص ۱۳۶، دارای ترجمه ۵۰ دوبیتی و ۵۳ منظومه اقبال است .

۳- ● ترجمه شکوه و جواب شکوه :- از همان مترجم، کتاب محل کلکتہ، ۱۹۴۳م، ص ۸۴ طبع ثانی ۱۹۴۵م.

● ترجمه شکوه و جواب شکوه :- مترجم مجد سلطان، رنگ پور ۱۹۴۶م ص ۹۶ .

● ترجمه شکوه و جواب شکوه (به نشر) :- مترجم دکتر مجد شهیدالله، طبع صفی الله، داکا، سال ۱۹۴۵م، ص ۴۸ طبع دوم ۱۹۵۴م، طبع دیگری (منظوم با توضیحات) ۱۹۶۴م ص ۹۲ .
چکی (چکسلواکی) :

● ترجمه منظومات منتخب اقبال :- مترجم ژان مساریک (J. Marek)، پراگ، سال طبع ۱۹۶۰م، ص ۲۰۸ .
ترکی :

● ترجمه جاوید نامه : مترجم دکتر این می-ری شمل، آنکارا، ۱۹۵۸م، ص ۳۵۴ .

● مختصر احوال و منتخب آثار اقبال : ترجمه ترکی باهتمام اداره یونسکو، مترجم عبدالقادر قره خان، استانبول، ۱۹۷۴م، ص ۲۳۱
تراجم پرفسور دکتر علی نهاد تارلان:

۱- ترجمه منتخبات زبور عجم :- از هلال یانیلری، ۱۹۶۴م، ص ۱۰۴، طبع سوم سال ۱۹۸۱م .

۲- ترجمه مشنوی اسرار خودی : استانبول، ۱۹۵۸م، ص ۶۰

۳- ترجمه مشنوی اسرار و رموز : یعنی اسرار خودی و رموز بیخودی، استانبول ۱۹۶۴م، ص ۱۴۰ .

۴- ترجمه گلشن راز جدید :- استانبول ۱۹۵۹م، ص ۴۱ .

۵- ترجمه پیام مشرق : آنکارا ۱۹۵۶م، ص ۱۴۳، طبع دوم، مطبع مس احمد سعید، استانبول ۱۹۶۳م، ص ۱۳۰.

۶- ترجمه پیام مشرق و زبور عجم . ایس بنکاس، استانبول، ۱۹۷۱م. ص ۲۸۴

۷- ترجمه منتخب منشور ارمنان حجاز : امته نبول، ۱۹۶۸م، ص ۶۲

در آغاز آن ترجمه مقدمه دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی پر کتاب «رومی عصر» (در احوال اقبال) گنجانده شده است. در ترجمه ارمنان حجاز. دو بیتی ها با عناوین زیر دیده نمی شوند :-
برهمن، پیام فاروق، خلافت، و سلوکیت و ترک عثمانی .

۸- ترجمه ضرب کلیم : مطبع سی، استانبول ۱۹۶۸م ص ۶۴. قسمت های حذف شده بقرار زیراند :

بر اعلامیه آزادی شمشیر، یک - مؤال، پرده، شعاع امید، مخلوقات هنر، ذوق نظر، شعر، مشرق، موسولینی، سیاست لادینی .

صوفی حوری :

● ترجمه خطبات انگلیسی اقبال : احیای فکر دینی در اسلام، استانبول، ۱۹۶۸م، ص ۲۲۸، طبع ثانی ۱ کادسی اقبال، لاهور، ۱۹۸۳م. سندی :

● ترجمه خطبات ۷ گانه انگلیسی اقبال : ترجمه عبدالغفار، ام. سومرو (اسلامی فکری تشکیل جدید)، اکادمی اقبال، لاهور، ۱۹۸۵م، ص ۲۹۶.

محمد بخش واصف :

۱- ترجمه اسرار خودی :- اداره مطبوعات پا کستان، وزارت اطلاعات، کراچی، ص ۱۱۶ س ن.

است. ترانه ملی اقبال در قالب انواع شعر و بحور مختلف ترجمه گردید، است، تهران حسینیه ارشاد، ۱۹۶۸م، ص ۶۵ (این مجموعه ترجمه فارسی ترانه ملی اقبال را نیز در بر دارد).

● رساله الخلود او جاوید نامه :- (ترجمه منشور جاوید نامه، ترجمه از دکتور محمدالسعيد جمال الدين با معرفى دکتور عبدالنعيم محمدحسين، قاهره، ۱۹۷۴م، ص ۱۵۷. این ترجمه شرح و تعليقات مطالب را هم داراست).

● فى الثناء :- ترجمه و جاوید نامه: مترجم الدكتور حسين مجيب المصرى، مكتبة الانجلوالمصرية، قاهره، ۱۹۷۳م، ص ۳۳۱.

● مختارات من شعر اقبال مع الترجمة العربية :- (يعنى انتخاب از شعر اقبال با ترجمه عربى) مترجم شيخ الصاوى على شعلان . اداره تحقيقات اسلاميه، اسلام آباد ۱۹۷۴م، ص ۲۵. ترجمه ۳ منظومه است: فاطمه بنت عبدالله، حضور رسالتآب (ص) و لينن در حضور خداوند متعال .
● هديه الحجاز :- (ترجمه و توضيح قسمت فارسى ارمغان حجاز) مترجم دكتور حسين مجيب المصرى، مكتبة الانجلوالمصرية، قاهره، ۱۹۷۵م، ص ۱۸۰.

● ترجمه خطبات انگيسى اقبال و تجديد التفكير الدينى فى الاسلام، قادري، سال ۱۹۵۵م، ص ۲۲۷.
عبدالوهاب عزام، الدكتوى :

۱- ترجمه منظوم شئوى هاى اسرار و رموز :- دارالمعارف، مصر، ۱۹۵۶م ص ۱۵۵.

۲- ترجمه منظوم پيام شرق :- مجاس اقبال، كراچى، ۱۹۵۱م، ص ۱۸۴، طبع ثانی در سال ۱۹۸۴م اكاڊمى اقبال.

۳- ترجمه منظوم ضرب كيم :- جامعه الازهر قاهره، ۱۹۵۲م ص ۱۳۰.

● ترجمهٔ مثنوی‌های مسافر و پس چه باید کرد مترجم سید محمد تقویم‌الحق کا کاخیل، اکادمی اقبال، ۱۹۶۹م، ص ۷۲ .

● ترجمهٔ ارمغان حجاز :- مترجم امیر حمزه شنواری، اکادمی اقبال، ۱۹۶۴م، ص ۲۸۰ .

● ترجمهٔ بال جبریل :- مترجم عبدالله جان اسیر، اکادمی اقبال، ۱۹۵۹م، ص ۲۲۵ .

این ترجمه بنام پلوشی موسوم است .

● ترجمهٔ منظوم پرفسور سیدالابرار از شکوه و جواب شکوه :- آژانس کتابهای دانشگاه، پیشاور ص ۳۰، س ن

● ترجمهٔ منظوم آقای شعبان بخت‌ازشکوه و جواب شکوه :- اعلامیهٔ دولتی سند و بلوچستان و از روی آن در قسمت ادبی روزنامهٔ نوای وقت ۴ نوامبر و ۱۳ دسامبر ۱۹۸۳م، اصل اردو و ترجمهٔ سندی مستقلاً در دو ستون برابر هم چاپ گردیده است .

عربی :

● اقبال ، دیوان ارمغان حجاز ، عصره ، فکرة و ادب :- مترجم الاستاد سمیر عبدالحمید ابراهیم : مکتبهٔ العلمیة، لاهور، ۱۹۷۶م، ص ۳۱۲ (قطع بزرگ) . ترجمهٔ منشور کتاب است با تجزیه و تحلیل و نقد عصر ، شعر ، افکار و نظریات علامه اقبال .

● حدیث‌الروح :- (ترجمهٔ شکوه و جواب شکوه) : سفارة الباکستان، قاهره، ص ۲۷ س ن . مترجمین محمد حسن الاعظمی و الصاوی علی شعلان .

● شکوی ، جواب شکوی :- (از مترجمین فوق‌الذکر) ، الدار العلمیة، بیروت ۱۹۷۳م، ص ۳۵ .

● نشوة الاسلامیة الاستاذ العلامة الدكتور اقبال :- از همان مترجمین

ضمیمه

- اتفاق مسلمانان از نظر اقبال . فارسی از محمد تقی مقتدری .
- اسرار خودی و رموز بیخودی (نوای شاعر فردا) از اقبال لاهوری از انتشارات بنیاد فرهنگ ایران ۱۳۵۸ هـ. ش. در ۹۴ + ۱۵۲ ص با اهتمام و تصحیح دکتر محمد حسین مشایخ فریدنی . در حاشیه هر صفحه ابیات و کلماتی که برای فارسی زبانان ایران دشوار است توضیح داد، شده و در آغاز نیز مطالب بسیاری پیرامون احوال اقبال به قلم مصحح آمده که در پاکستان از مآخذ ادبی گوناگون فراهم آمده است .
- (مجله سه ماهی) اقبال ، شماره مخصوص اقبال ، ناشر بزم اقبال - لاهور آوریل ۱۹۷۴ م ، ۱۲۰ ص . مشتمل بر : عناوین نوین اقبال شناسی از وارث میر ، مکارم اخلاق و اقبال از دیدگاه قرآنی از دکتر مظفر حسین ملک ...
- اقبال پر ۱۵ مقاله . اردو ، از پرفسور احسان الهی سالک ناشر عزیز پبلشرز لاهور ۱۹۷۷ م . ۲۱۲ ص .
- اقبال دالشکارا (: تجلی اقبال) از اختر حسین شیخ . ناشر کریز پبلشرز لاهور ۱۹۸۴ م ، ۱۱۶ ص ترجمه منظوم ۱۵ غزل اقبال است به پنجابی به اضافه ترجمه پنجابی منظوم منظومه های فلسفه غم ، شکوه ،

جواب شکوه ، بیاد بود مادر شادروان و طلوع اسلام .

● اقبال شاعر-شوق گفتاری از دکتر عبدالحسین زرین کوب . در کتاب « هفتاد سالگی فرخ » منتشر شده است .

... اقبال کا ديه درشتم . ترجمه منظوم منتخبات بال جبریل اقبال به سانسکریت از بندت موتی لال پشکر ناشر اکادمی فرهنگی جامون و کشمیر ۱۹۸۱ م ، ۱۲۰ ص .

● اقبال کانظریه اخلاق ، اردو سید احمد رفیق ناشر اداره ثقافت اسلامی لاهور سال ۱۹۶۰ م ۲۱۴ ص .

● اقبال نامه ، چاپ ۱۳۳۰ هـ . ش . ضمیمه مجله دانش . در ص ۱۲۶ گذشت و این هم اشاره ای به مقالات و محتویات آن : خطابه دکتر مهد معین به عنوان معراج خیال و مقاله او به عنوان اقبال و ایران و پاکستان ، تضمین شعری از اقبال اثر طبع احمد گلچین معانی (به عنوان عقل و عشق) سخنرانی دکتر لطفعلی صورتگر در جشن اقبال در تهران در اردیبهشت ۱۳۳۰ هـ . ش ، دو قصیده صادق سرمد به عنوان « اقبال » و « ایام بزرگ » ، شعر رهی معیری به عنوان اقبال سخن پرداز ، مقاله مهد زرنگار ، قصیده دکتر قاسم رسا ، قصیده علی خدائی مقیم زاهدان ، سخنرانی و شعر علامه علی اکبر دهخدا ، سخنرانی ملک الشعراء بهار ، خطابه سید حسن تقی زاده ، مقاله مدیر مجله دانش ، مقاله صادق نشأت ، خطابه سعید نفیسی ، مقاله عبدالحسین نوائی بعنوان فلک عطارد و زحل ، یادداشت مهدحجازی مطیع الدوله به عنوان « دکتر اقبال انوشه روان » ، غزلی از سید عبدالکریم اسپری فیروز کوهی ، غزلی از گلچین معانی به عنوان به یاد اقبال ، سخنرانی دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی وابسته مطبوعاتی سفارت پاکستان در ایران به عنوان هدف شعر و ادب از نظر اقبال ...

● اقبال و احمدیت از بشیر احمد دار - ناشر اداره آئینه ادب لاهور ،

۱۹۸۴ م . ۱۲۸ ص .

● اقبال و استعمار غرب از محمد گلزار راحت . ناشر مکتبه طور، انارکلی

لاهور ۱۹۸۴ م . ۱۳۸ ص .

● عنوانات : عروج و زوال تمدن‌ها بنظر اقبال ، مذمت غلامی ، اقبال

و مدنیت غرب ، مشابهت اشتراکیت و فاشیسم ، ظهور استعمار غرب ، اقبال

و جمعیت غرب ، سیاست غرب یا نظام ابلیس ، اقبال و مسأله فلسطین

ایده اقبال برای تشکیل سازمان ملل آسیائی .

● اقبالی معلومات از شبیر احمد قادری . ناشر فیاض بکدپو

فیصل آباد ، ۱۹۸۴ م . ۲۱۳ ص .

● بخشی در کتاب فارسی گویان پاکستان از دکتر سید سبط حسن

رضوی ج ۱ از انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ۱۳۵۳ ه.ش .

● بخشی کوتاه درباره اقبال در کتاب فارسی مسلمانان در نهضت

آزادی هندوستان ، ترجمه و نگارش آقای سید علی خامنه‌ای رئیس جمهور .

چاپ تهران ۱۳۴۷ ه.ش . مؤسسه انتشارات آسیا .

● بخشی کوتاه درباره اقبال در کتاب فارسی نهضت های اسلامی

صد ساله اخیر نوشته استاد مرتضی مطهری (این کتاب به وسیله مرکز

تحقیقات به اردو نیز ترجمه شده) .

● تذکره موجز تفکر و هنر و شخصیت و پیغام شاعر اعظم علامه

اقبال از دکتر اشفاق احمد صدیقی . ناشر ملک فرزندان تاجران کتب

کارخانه بازار ، فیصل آباد ۱۹۸۴ م . ۲۸۶ ص .

● ترجمه اردو از کتاب فارسی تا جیکی میر سید میر شکر به قلم

دکتر کبیر احمد جائسی ، بنکرید به ص ۱۳۲ (سطر ۲۱ و ۲۲) مجله اقبال

مؤسسه اقبال شناسی سرینگر ۱۹۸۳ م ۲۹۶ ص .

- ترجمه منظوم مثنوی اسرار خودی به کشمیری از ناز گولگامی
آکادمی اقبال ۱۲۰ ص ، سال ۱۹۶۶ م .
- ترجمه منظوم بال جبریل به کشمیری از سید غلام قادر اندرابی
طبع مجد شفیع ، سرینگر ۱۹۸۱ م ، ۲۴۸ ص
- ترجمه منظوم انگلیسی جاویدنامه از نیاز ، ۱ - کیو (عبدالقدیر)
ناشر اقبال آکادمی لاهور ۱۹۸۴ م ، ۳۳۶ ص
- ترجمه منظوم پنجابی از مثنوی های گشن راز جدید و بندگی نامه
اقبال . از احمد حسین قریشی ناشر آکادمی اقبال لاهور ، ۱۹۸۴ م ،
۶۴ ص .
- تلاش اقبالیات (اقبال شناسی) نویسنده و گردآورنده عبدالقوی
دسنوی . ناشر مکتبه محدود جامع ، دهلی نو ۱۹۸۴ م ، ۲۱۰ ص .
- جنبه هائی از مطالعات اقبال از دکتر سلیم اختر ، ناشر بزم اقبال
لاهور ۱۹۸۵ م . ۳۲۰ ص . شامل مقالاتی است بزبان اردو ، مأخوذ از
مجله اقبال ارگان آن بزم که از سال ۱۹۷۴ م به بعد منتشر شده ، مقاله
نگارنده : « تراجم و مأخوذات اقبال از زبانهای انگلیسی ، عربی و فارسی »
هم در آن مندرج می باشد .
- چند بعد مطالعه اقبال از میرزا ادیب ، ناشر بزم اقبال ، ۲ ، خیابان
کلب لاهور ۱۹۸۵ م ، ۲۴۰ ص شامل ۸ مقاله نویسنده است .
- چند رخ نوین مطالعه اقبال از دکتر سید محمد عبدالله .
ناشر بزم اقبال ، لاهور ۱۹۸۴ م ، ۳۴۵ ص شامل ۱۵ مقاله نویسنده است
به اردو و ۷ به انگلیسی .
- حضور شاعر مشرق ، اردو از پرفسور احسان الهی سالک ، ناشر
عزیز پبلیشرز لاهور سال ۱۹۷۷ م ، ۲۰۸ ص
- حکمت اقبال و گوته ، از پرفسور وحید الدین ، ناشر مؤسسه اقبال
شناسی ، سرینگر کشمیر ۱۹۸۴ م ، ۹۴ ص .

● دانای راز از احمدی بیرجندی. نام این کتاب در ص ۱۲۶ یاد شد. دیباچه آن نیز به قلم دکتر غلامحسین یوسفی است.

● دلان داچانن (روشنی دلها) از عبدالمجید خان ساجد، ناشر کاروان ادب، ملتان صدر ۱۹۸۴، ۱۳۶ ص. ترجمه منظوم پنجابی است از این منظومه‌های اردوی اقبال: شمع و شاعر، شکوه و جواب شکوه، بیاد بود مادر فقید، خضر راه، طلوع اسلام، ذوق و شوق، مسجد قرطبه، ساقی نامه و پیر و مرید. جمعاً ده منظومه ترجمه شده با معرفی مختصری از هر یک.

● ذکر جمیل اقبال، مقاله ای از استاد محیط طباطبائی. در مجله سپیدوسپاه (منتشره از تهران) به چاپ رسیده است (شماره مسلسل ۶۷۱)

● رموز اقبال تدوین کننده ظفر اوگانوی. گزارش و مجموعه مقالات مربوط به سمینار اقبال منعقد در دانشگاه کاکته در سال ۱۹۷۹ م، ۲۱۶ ص اردو + ۱۶ به بنگالی + ۷ به انگلیسی، چاپ کاکته ۱۹۸۴ م.

● روش تصوف اقبال، فارسی از محمد تقی مقتدری

● علامه اقبال. مقالات کنگره بزرگداشت اقبال در تهران که تدوین گردید و به چاپ رسید و در ص ۱۲۷ ذکر آن گذشت، و این هم اشاره ای به پاره ای از مقالات و محتویات آن: سهم اقبال در آزادی هند و پاکستان از دکتر شهریار نقوی، اقبال و شعر او از حبیب یغمائی اقبال و فلسفه اسلامی از دکتر مهدی محقق، اقبال مسلمان از استاد سید غلامرضا سعیدی، شناسائی اقبال از سید محمد محیط طباطبائی، گفتاری از سید ابوالفضل موسوی زنجانی، علامه اقبال از دکتر شریعتی شهید و مقاله ای از استاد دکتر سید جعفر شهیدی و ...

● فلسفه اقبال از دکتر محمد جهانگیر خان چاپ لاهور بزم اقبال.

- گفته های رومی و اقبال از خواجه عبدالحمید عرفانی . انگلیسی - فارسی . انتشار بزم رومی سیالکوت ، پاکستان سال ۱۹۷۶ م ، ۱۴۴ + ۶۸ ص .
- مدحت آل مجد و اقبال . از سید افضل حسین نقوی ، چاپ کراچی ۱۹۷۷ م .
- مسأله تلاش تشخیص و اقبال ، تدوین کننده آل احمد سرور ، ناشر دانشگاه سرینگر کشمیر ۱۹۸۴ م ، ۱۲۴ ص اردو و ۴ ص انگلیسی - گزارش و مجموعه مقالات مربوط به اقبال است که در مؤسسه اقبال شناسی آن دانشگاه در سال ۱۹۸۳ م . عرضه شده بود .
- مسالک شبیر (راه حسین ع) اور اقبال از تحسین جعفری .
- معلومات درباره علامه اقبال (به صورت سؤال و جواب) از امتیاز علی . ناشر علیم پبلشرز ، فدافی مارکیٹ لاہور ۱۹۸۴ م ۱۲۰ ص
- مقالات یوم اقبال . اردو - مجد رفیق افضل نشر اقبال کونسل کراچی .
- مقالات یوم اقبال ۱۹۶۶ م - اردو - گردآوری یعقوب توفیق ناشر مجلس انتظامیہ اقبال کراچی .
- مقاله ای از منظور ضیاء به عنوان اقبال لاہوری طراح پاکستان در سالنامہ پیام اسلام شماره پنجم منتشره از قم .
- مکاتیب اقبال برای گرامی ، گردآوری مجد رفیق افضل . نشر اقبال آکادمی کراچی .
- منشورات اقبال از عبدالرحمن طارق ناشر بزم اقبال لاہور .
- مؤمن ، اقبال کی نظر میں : اردو (مؤمن در نظر اقبال) مقاله از دکتر شاہ - چوہدری در مجلہ پیام امت - صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران ، چاپ ۱۹۸۱ م .
- مجلہ ششماہی نقد و نظر شماره ویژه اقبال ، توزیع از علیگر ژوئن ۱۹۸۴ م ، ۱۱۲ ص . مشتمل بر مقالات : جبریل و ابلیس در آثار اقبال

از قاضی افضال حسین ، تفکر مشائے گونه منظومہ های اقبال از اقبال
 احمد انصاری ، غزلیات اردوی اقبال از کتاب بال جبریل ... وغیرہ .
 ● هن کی کرپے (حالاچہ باید کرد) از منظور حیدر سید .
 ترجمہ منظوم پنجابی (مثنوی پس چہ باید کرد ای اقوام شرق ؟) ناشر ازم
 اقبال لاہور ۱۹۸۴ م ، ۵۴ ص .

فهرست نام کسان

نام هائی که شماره مقابل آنها در میان ()
قرار گرفته از کسانی است که در معرفی احوال
و تمسین احوال و افکار و آثار او نقشی داشته اند.

(۱۰۰)، (۱۰۱)، (۲۳۲)

آل احمد صدیقی سرور (۱۰۱)

آل مجد (ص) ۵۱

۱

ابراہیم خان (۲۲۱)

ابراہیم بیگ ۱۹۶

ابوالنساء ۱۴۵

ابصار احمد، دکترا (۱۲۴)

(۱۳۶)

ابلیس ۸۷، ۱۳۴، ۱۵۷، ۲۱۵

۲۳۲، ۲۲۹

ابن حلاج رک : حلاج

ابن خلدون ۲۳

ابن سینا ۱۷۲

ابن عربی ۲۷، ۸۳، ۹۶

ابن یمن ۱۹۶

ابوالاعجاز : رک : حنیظ صدیقی

ابوالاعلیٰ رک : مودودی

ابوجہل ۱۳۰

ابوالحسن (۱۲۲)

ابوالحسن علی ندوی، سید (۸۵)

(۱۱۵)، (۱۲۹)، (۱۲۳)

ابو راشد فاروقی (۵۶)

ابو سعید نورالدین، دکترا (۵۹)

(۱۴۶)

آ

آتش . رک : خلیل ...

آدم (ع) ۲۱

آرام، احمد (۱۲۵)، (۲۱۶)

آرہری، دکترا آرتور جون (۲۱۰)

(۲۱۱)

آرویندو، فیلسوف ہندی (۳۷)

آریانپور، دکترا امیر حسین ۱۶ (۲)

(۲۱۶)

آسی ضیائی (۴۰)، (۷۱)

آصف جاہ کاروانی، دکترا (۱۴۸)

آصفہ زمانی، بانو (۱۴۶)

آفاق احمد (۳۵)

آفتاب احمد قرش، حکم

(۵۶)، (۱۴۰)

آفتاب اقبال (۱۷)، (۸۶)

آقا مسعود رضا (دکترا) (۶۸)

(۸۶)

آقا مجد صادق (۱۸)

آقا مجد یمن (دکترا) (۲۳)

آلانا . رک : غلامعلی

آل احمد سرور (۳۰)، (۴۴)

(۴۹)، (۵۱)، (۵۴)

(۶۳)، (۶۸)، (۸۸)، (۹۶)

احمد رفاہی، شیخ ۱۳۵
 احمد رفیق، سید (۲۲۸)
 احمد سروش (۱۵۸)، (۱۶۸)
 احمد سرہندی رک: مجلد الف ثانی
 احمد شجاع، حکیم ۱۹۵
 احمد علی لاہوری ۱
 احمد مہان اختر جونا گڑی، قاضی
 ۹۹
 احمد نبی خان، دکتر (۱)، (۴۹)
 احمد ندیم قاسمی (۱۱۵)،
 (۱۲۷)، (۱۳۸)، (۱۴۲)،
 (۱۴۳)، (۲۲۱)
 احمدی بیرجندی، دکتر احمد
 (۱۲۶)، (۲۳۱)
 اختر احمد اورینوی، سید (۸)،
 (۵۷)، (۹۷)
 اختر الاسلام، سید (۱۳۹)
 اختر انصاری اکبر آبادی (۱۳۸)
 اختر حسین گیلانی، سید (۶۶)
 اختر حسین شیخ (۲۲۷)
 اختر راہی، سفیر (۳)، (۱۰)،
 (۲۲)، (۱۳۷)
 اختر صدیقی امرتسری (۶۶)
 اخلاق احمد (۲۷)، (۲۸)

ابو سلیمان شاہ جهان پوری، دکتر
 (۸۴)
 ابو ظفر عبدالواحد (۹۳)، (۹۶)،
 (۱۴۳)
 ابو الفضل نبی (۱۴۴)
 ابولہب ۱۵۴
 ابواللیث صدیقی، دکتر (۵۰)، (۱۹۴)
 ابو محمد مصلح (۸۹)
 ابوالنظر رک: رضوی
 احتشام حسین، سید (۴۴)
 احسان الہی مالک (۲۲۷)، (۲۳۰)
 احسان خراسانی (۱۲۷)
 احسن، رک: محمد احسن
 احسن زیدی (۵۱)
 احسن شکوہ (۹)
 احمد آرام. رک: آرام
 احمد حسین قلعداری قریشی، دکتر
 (۲۰۹)، (۲۲۰)، (۲۳۰)
 سید احمد خان (۳۴)
 احمد دین (۱۵۴)
 احمدالدین، مولوی (۵۶)، (۵۷)
 احمدالدین فوق، منشی (۴۹)
 احمدالرحمان علوی، دکتر (۹۱)
 احمد رضا خان بریلوی ۲

اظرف - د. م. - (۱۲۲)
 اعجاز حسین، دکترا (۱۴۸)
 اعجاز الحق قدوسی (۱)، (۸۴)
 اعظمی. رک : مجد حسن الاعظمی
 اعظمی: رک: عبداللطیف الاعظمی
 افتخار احمد چشتی، دکترا ۱۴۸
 افتخار احمد صدیقی، دکترا (۴۰)،
 (۲۰۹)
 افتخار حسین شاہ، سید (۹)
 افشار یزدی، دکترا (۱۸۳)
 افضل حسین، قاضی (۲۳۳)
 افضل حسین نقوی (۲۳۲)
 افضل حق قریشی، قاضی (۱۹)،
 (۸۶)، (۸۷)، (۱۰۵)
 افلاطون ۲۱
 اقبال احمد انصاری (۲۲۳)
 اقبال سنگھ (۱۱۷)
 اقبال احمد صدیقی (۱۳۹)
 اکبر حسین رضوی الہ آبادی،
 لسان العصر، سید ۵۰، ۱۶۳
 اکبر حسین قریشی، دکترا (۹۰)،
 (۱۴۹)
 اکبر حیدری، سر ۳، ۳۰
 اکبر حیدری دکترا (۵۱)

ادیب صابر ۱۹۶
 ارشد محمود، میان (۲)
 ارشد میر (۸۱)
 اسپینوزا ۱۲۰
 استوگی تاراچرن (۱۴۷)
 اسد ملتانی (۴۳)، (۹۷)
 اسرار احمد سہاوری، دکترا (۱۳۷)،
 (۱۳۸)
 اسعد گیلائی (۳۱)
 اسلامی ندوشن، مجد علی (۱۳۷)،
 (۱۳۸)
 اسلم - ام. اسلم ۳۹
 اسلم جیراچپوری ۱
 اسلم ملک (۹۷)
 اسلوب احمد انصاری (۸۰)،
 (۱۰۰)، (۱۴۰)
 اشپینگر ۲۸
 اشرف حسینی (۲۳)
 اشفاق احمد صدیقی (۲۲۹)
 اشفاق حسین (۵۲)، (۵۳)، (۹۵)
 اشفاق علی شاہ، سید (۱۶۶)
 اصغر حسین خان نظیر (۲۰۷)
 اصغر علی شاہ جعفری، سید (۴۴)،
 (۱۹۹)
 اصغر علی مهندس (۱۱۷)

امیر حسین آریانا پور، رک: آریانا پور

امیر حسینی ۱۹۶

امیر حمزہ شنواری (۱۳۱)،

(۲۲۴)، (۲۲۵)

امیر خسرو (۶۶)

امیر کو وحیدوف (۱۳۲)

امیری فیروز کوهی، سید عبدالکریم

(۲۲۸)

امین اللہ و ٹیر (دکتر-) (۲۳)، (۹۴)

امین جنگ ۸۲

انصار حسینی (۱۳)

انصاری (ظ.) (۷۱)، (۱۱۷)

انصاری، ہوشنگ (۷۷)

انعام اللہ خان (۳۷)، (۱۶۷)

انعام اللہ خان ناصر (۱۴۳)، (۲۰۷)

انور داودی (۸۵)، (۹۵)

انور سعید (۴۰)

انور سلطانہ (۱۴۵)

انور شاہ کاشمیری ۱۸، ۱۳۷

انور علی سعید (۸۵)

انوری ۱۹۶

انیشتن، رک: اینشمتین

اورنگ، بہاء الدین (۱۲۶)

اہل بیت اطہار (ع) ۲۴

اکبر علی، شیخ (۴۵)، (۱۰۶)

اکبر علی خان (۱۹)، (۱۰۱)،

(۱۳۸)

اکبر علی شاہ، سید (۱۱۲)،

(۲۱۰)

اکرام (رک: محمد اکرم شاہ، دکتر

سید) (۳۹) (۶۱)، (۱۲۸)،

(۱۲۹)، (۱۴۵) (۱۴۶)،

(۲۱۶)

الطاف علی ہریلوی، سید ۱۴۰

اللہ بخش بروہی (۲۲)

اللہ دتا بلوچ (۱۴۵)

اللہ دتا چوہدری (۱۴۴)

الہی بخش اعوان (۱۹۸)، (۲۰۶)

الیز اندرو بوسانی . رک :

ایساندرو بوزانی .

امان اللہ بنارسی، حافظ ۱

امان اللہ خان دکتر (۱۳۷)

اما ویگاناست، خانم (۱۸۹)

امتیاز علی (۶۷)، (۲۳۲)

امجد سعید خواجہ (۱۲۱)

امجد علی، سید (۹۳)

امجد کندیانی (۴۹)

امرنا تھ جھا ۸۲

۱۳۸، ۱۲۳، ۱۱۸، ۱۰۶، ۸۸
 بر نارد شار ۱۰۶
 پرونگ ۱۰۶
 برومی، ای. ک. (۴۵)، (۱۰۸)
 برهان احمد فاروقی، داکٹر (۷۶)
 برہمن ۲۲۳
 بریلوی رک: احمد رضا بریلوی
 بشیر احمد دار. رک: دار (۱۷)
 (۲۱)، (۳۹)، (۱۰۶)، (۱۱۱)
 (۱۱۳)، (۱۱۸)، (۱۲۰)، (۱۲۱)
 (۱۳۶)، (۱۴۰)، (۱۷۶)
 (۱۷۹)، (۱۸۷)، (۲۱۱)
 (۲۱۲)، (۲۲۸)
 بشیر احمد، میان (۱۰۶)، (۱۳۲)
 بشیرالدین، سید (۳۰)
 بشیر الدین احمد، سید (۹۳)
 بشیر مخفی القادری (۷۵)، (۸۶)
 (۹۹)
 بشیر نکودری ابوالصفا (۱۰۰)
 بلال ۱۶۴، ۲۲۱
 بلگرامی، داکٹر، ایچ. ایچ. (۱۱۳)
 باہی شاہ ۱۱۱
 بلیغ الدین جاوید (۱)
 بنکاس، ایس ۲۲۳

ایاز الرحمن خان ۱۰
 ایاز قادری (۱۴۵)
 ایرانیان ۱۸۰
 ایساندرو بوزانی-الیزاندور بوسانی،
 پرفیسور (۷)، (۲۱)، (۱۲۳)
 (۱۴۱)، (۲۱۷)
 ایس. وائی. رک: داکٹر سید یعقوب
 ایل. ایس. لی. داکٹر (۱۱۲)
 ایم. ا. س. (۲۰۳)
 این شتین (این شتاین) ۳۵، ۵۱
 ایوامیورو وچ، مادام (۲۱۸)

ب

باب، علی محمد ۱۷۱
 بابا طاہر عریان ہمدانی ۴۹، ۸۸
 بابر (پادشاہ مغول، ظہیرالدین) ۲۵
 ۱۳۸
 بختیار حسین صدیقی (۳۲)
 بدایعی ہلخی ۱۹۶
 بدرالدین حسن (۱۳۴)
 برکت علی شاہ گوشہ نشین، سید
 (۵۵)، (۹۲)
 برگسون، ہانری۔ فیاسوف ۴۲، ۵۱

ت

- تأثیر. رک: محمد دین تاثیر
 تاج بیگم (۱۳۵)
 تاج محمد خیال (۱۰۸)
 تاگور، رابیندرا ناتھ ۳، ۵۷،
 ۱۰۱، ۱۰۸، ۱۱۱، ۱۲۲
 تاس آرنولد، دکتر ۷
 تبسم کشمیری، دکتر ۹، ۸۲
 تحسین جعفری (۲۳۲)
 تسنیم فردوس (۱۴۵)
 تسنیم کوثر گیلانی (۶۲)
 تصدق حسین تاج (۱۶۳)،
 (۱۶۴)، (۱۷۴)
 تصدق حسین خالد (۴۱)
 تعظیم فاطمہ (۴۴)
 تقی زاده، سید حسن (۳۶)، (۲۲۸)
 تپو، رک: سلطان تپو

ث

ثاقب رزمی (۴۳)

ہود لہر ۱۱۱

- بوعلی قلندر ۸۴، ۳
 بولہب: رک: ابولہب
 بہاء الدین اورنگ. رک: اورنگ
 بہاء اللہ ۱۷۱
 بہار، ملک الشعراء محمد تقی، (۲۲۸)
 بہار الہ آبادی (۲۷)
 بہرتری ہری ۳
 بہروم لکسما، دکتر. ایچ. (۲۱۸)
 بیدار بخت، آقای (۱۴۵)، (۲۰۲)
 بیدل، عبدالقادر ۲۱، ۲۲
 بیسمتزاہایت، دکتر (۱۲۹)
 بیضاوی ۱۸۹
 بیکن، فیلسوف ۴۲

پ

- پرکاش پندت (۱۶۳)
 پرویز ۸۶
 پروین شوکت علی ۱۱۵
 پرنگرائن، این. ای. (۱۲۹)

(۱۳۸)

جلال ۲۱۷

جلال متینی. رک : متینی

جمال الدین، سید ۱۸

جمال الدین اصفہانی ۱۹۶

جمال زادہ، سید محمد علی ۱۹۶

جمعہ نیاز جباروف (۱۳۲)

جمیل احمد رضوی (۷۶)

جمیل جالبی، دکترا (۲)

جمیلہ خاتون، دکترا (۱۱۲)

(۱۱۹)، (۱۴۱)، (۱۴۸)

جناب امیر، رک : علی (ع)

جناح، محمد علی ۲۱، ۲۲، ۲۵، ۸۶

(۱۱۲)، ۱۴۰، (۱۸۷)، (۱۹۲)

جواہر لال نہرو ۱۳۹

جوش ماسیانی، رک : جراح

جوگندر سنگھ ۷

جون ایلن وانون (۲۱۰)

جون ماریک، دکترا، رک : ژان

ماریک

جوہر. رک : محمد علی جوہر

جیلانی کامران (۱۲۴)، (۱۴۱)

جیلی. رک : عبدالکریم الجیلی

ثروت صولت (۲۴)

ثریا انور، خانم (۱۴۹)

ثناء اللہ خان، ایم. (۷۳) (۲۰۷)

ج

جابر علی • سید (۱)

جاسی ۶۶

جاوید. رک : جاوید اقبال

جاوید اقبال، دکترا قاضی (۴۱)

(۵۴)، (۷۱)، (۷۶)، (۹۰)

(۱۰۵)، (۱۰۸)، (۱۱۷)

(۱۲۷)، (۱۳۶)، (۱۴۱)

(۱۵۲)، (۱۵۹)، (۱۶۰)

(۱۶۳)، (۱۶۵)، (۱۷۳)

(۱۷۴)، (۲۱۱)، (۲۱۴)

(۲۲۱)

جباروف. رک : جمعہ نیاز جباروف

جبر ہروان مینوری، دکترا (۱۲۹)

جیلی غرجستانی ۱۹۶

جراح، حضرت (۷۶)، (۹۰)

جعفر بلوچ (۱۵)، (۴۳)

جگن ناتھ آزاد (۷)، (۹)، (۱۶)

(۲۴)، (۴۱)، (۵۱)، (۷۷)

(۱۶۷)

حسرت موهانی ۳۷

حسن اختر ملک، داکتر (۷۶)

حسن تقی زاده، رک : تقی زاده

حسن الزیات (۱۳۰)

حسن نصرت ۱۴۰

حسن نظامی، خواجہ (۱۶۳)

حسن نسوانی ۵۸

حسنین (ع)، حضرات ۲۴، ۳۹

حسون (ع)، حضرت امام ۹، ۲۱

۱۰۲

حسین احمد مدنی، مولانا (۹۵)

حسین بن منصور حلاج، رک: حلاج

حسین خطیبی، داکتر. رک: خطیبی

حسین دانش ۱۹۶

حسین مجیب المصری، الدکتور

(۲۲۶)

حسین مهدی رضوی (۶)

حشمت جهان ناز (۱۵)

حور احمد سلیم (۱۳)، (۲۰۶)

حفیظ ملک (۱۰۵)

حفیظ صدیقی، ابوالاعجاز (۱۵)،

(۳۱)

حق برادارن (ناشر) ۵۱

جیمز. رک: ویلیام جیمز

جیمز وارد ۱، ۱۰۶، ۱۱۸

چ

چراغ حسن حسرت (۴۳)، (۷۳)

(۱۳۴)

چوهدری، محمد حسین (۱۴)، (۲۱)

(۲۳)، (۲۷) (۸۱)

چوهدری محمد علی (۶۲)

ح

حافظ ۶۶، ۹۱، ۱۲۳، ۱۶۴

۱۹۶

حالی ۲۱، ۱۰۴

حاتم رامپوری ۷۱

حامد کشمیری، داکتر (۵۱)

حبیب احمد چوهدری (۸۶)

حبیب الرحمن شروانی ۱

حبیب النساء بیگم ۶۳

حجازی، فخرالدین (۲۲)، (۱۲۶)

حجازی، مطیع الدولہ محمد (۲۲۸)

حداد عادل، داکتر غلام علی

خدا بنده لو، دکتور - ۱ (۱۴۴)

خدائی، علی (۲۲۸)

خسرو، رک : امیر خسرو

خشونت سنگھ (۲۱۵)

خضر (ع) ۲۰۳

خطیبی، دکتور حسین (۳۶)

(۱۴۶)

خلیفہ عبدالحکیم، دکتور

(۲۹)، (۳۰)، (۳۳)، (۴۱)

(۴۲)، (۴۸)، (۸۷)، (۹۰)

خلیل آتش (۱۳۱)، (۲۱۹)، (۲۲۰)

خلیل اللہ خلیلی، استاد ۶۸

خلیل الرحمن عبدالرحمن، استاد دکتور

(۶۵)

خلیلی، رک : خلیل اللہ

خواجہ عبدالحمید، پرفسور (۴۸)

خواجہ عبدالحمید عرفانی، رک :

عبدالحمید عرفانی

خواجہ عبدالرحیم (۹۵)، (۱۰۸)

خواجہ عبدالحکیم، دکتور (۱۷)

خواجہ عبدالوحید (۴۰)

خواجہ محمد زکریا، دکتور (۴۱)

خورشید احمد (۱۹)، (۱۲۲)

خورشید اقبال (۶۴)

حق نواز (۱۳)، (۱۵)، (۸۱)

حقیقت، عبدالرفیع (۱۲۸)

حکیم، رک : خلیفہ عبدالحکیم

حلاج ۲۷، ۳۵، ۵۳، ۱۱۷، ۱۴۰

۱۷۳

حمزہ فاروقی (۸۰)

حمید احمد خان، پرفسور (۳۱)

(۳۴)، (۴۰)، (۸۲)، (۱۲۱)

حمید اللہ ہاشمی (۷)، (۲۰۸)

حمید مجاہد (۱۳۰)

حمید یزدانی، دکتور خواجہ (۴۵)

حیات خان سیال ۱۳

خادم محیی الدین (۳۹)

خاطر غزنوی، دکتور (۷۵)

خالد، استاد (۹۱)

خالد اسحاق (۲۷)

خالد اقبال حیدر (۱۱۴)

خالد حامدی (۷۰)

خالد مسعود، دکتور (۱۲۳)

خالد علوی، پرفسور (۵۹)

خالد نظیر صوفی، دکتور (۴۲)

خانمہ ای، سید علی (۲۲۹)

خان بہادر زادہ، رک : مظفر احمد

فضلی قریشی صدیقی نقشبندی آفاقی

خوشحال خان خٹک ۱۱۵، ۱۷۸

د

دار، رک : بشیر احمد دار
داعی الاسلام. رک : محمد علی داعی
الاسلام

دانتہ ۲۳، ۲۷، ۳۸، ۴۲، ۸۲،

۱۵۲

دانش. رک : حسین دانش

دائوتیما ۱۲۳

داود راہبر (دکتر-) ۱۲۱

داود شیرازی ۱۵۸

داود عسکر، (۱۶۹)

دبلیو سی سمت ۱۱۸

درویش (م.) (۱۵۸)، (۱۵۹)

دسنوی. رک : عبدالقوی دسنوی

دهخدا، علی اکبر (۳۶)، (۱۹۶)

(۲۲۸)

دیوتیما ۲۱

ذ

ذبیح اللہ صفا. رک : صفا

ذکی احمد ذکی (۷)

ذکی احمد، حکیم (۵۸)

ذوالفقار احمد، قاضی (۷۸)،

(۲۰۳)

ذوالفقار احمد تابش (۹۸)

ذوالفقار علی (۴۵)

ذوالفقار علی خان (۱۰۵)، (۱۲۲)

ر

رابندر ناتھ تاگور. رک : تاگور

راجا رشید محمود (۲)

راحت زاخیلی، سید (۲۲۴)

رازی، آقای (۲۰۴)

رازی، امام ۱۸۹

رازی. ف. د. (۹۹)

راس مسعود، دکتر سید (۳۴)،

(۱۱۱)، (۱۵۳)، (۱۸۷)

راشد الخیری، علامہ ۳۹

راشد سہوانی (۱۶۳)

راغب احسن مراد آبادی (۱۸۲)

راغب حسن (۷۳)

رام بابو مکسینہ ۷

رجائی بخارائی، دکتر احمد علی (۳۳)

رحمان، قاضی . ایس . ا .

رفعت جہان برکی، دکترا (۱۲۳)
 رفعت حسن، دکترا، (۱۱۴)، (۱۴۹)
 رفعت حسن برکی، دکترا ۱۲۴
 رفعت فیروز، حسن ۱۴۶
 رفعت علی خان، دکترا (۱۴۷)
 رفیع الدین ہاشمی، دکترا (۳)
 (۴۰)، (۹۰)، (۵۹)، (۹۳)، (۹۶)
 (۱۲۲)، (۱۴۱)، (۱۴۷)
 (۱۷۸)، (۱۸۸)، (۲۱۰)
 رفیق خاور (۲۴)، (۶۴)، (۸۳)
 (۲۰۷)، (۲۱۷)
 رکنی، استاد مہدی (۱۴۴)
 روپ کرشنا (۱۱۱)
 رومی (مولوی) (۶۴، ۶۹، ۷۲، ۷۳، ۸۴، ۸۹، ۱۰۶، ۱۱۸)
 (۱۲۴، ۱۴۰، ۱۴۵، ۱۴۶)
 (۱۴۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۸۹)
 ۱۹۶
 رھی معیری (۲۲۸)
 ریاض. رک : مجد ریاض
 ریاض احمد، سید (۶۹)، (۱۱۲)
 ریاض حسین (۶۵)، (۱۱۴)
 (۱۲۱)

(۱۰۸)، (۱۱۰)، (۱۲۱)
 (۲۰۶)، (۲۱۴)
 رحمت فرخ آبادی (۲۲)، (۳۹)
 رحیم بخش شاہین (۱۱)، (۲۱)
 (۲۲)، (۲۳)، (۳۹)، (۴۵)
 (۶۵)، (۸۱)، (۹۹)، (۱۰۰)
 (۱۳۶)، (۱۴۹)، (۱۷۰)، (۱۷۶)
 رسا. رک : قاسم
 رسول، مجد، مصطفی (ص) ۲۴، ۶۱
 ۱۵۴، ۱۸۰، ۱۸۷، ۱۸۸
 ۲۱۶
 رشید ام. ایس. ۱۰۹
 رشید احمد جالندھری، دکترا (۱۴۱)
 رشید احمد صدیقی (۳۹)
 رشید احمد قریشی (۱۴۹)
 رشید الزمان، استاد (۲۰۱)
 رشید نازکی (۹۶)
 رضا، فضل اللہ (۱۲۷)
 رضوی امرہوی، ابوالنظر (۱۴۳)
 رضی بدایونی (۱۵۶)
 رضی الدین صدیقی، دکترا (۱۷)، (۲۱)
 رضیہ بانو فرحت (۲۰۸)
 رفاعی. رک : احمد رفاعی
 رفعت برکی، دکترا (۱۲۱)

(۹۳)، (۱۰۵)، (۱۴۷)

(۲۲۲)

س

ساحل احمد (۶۰)

ساحل بلاگرامی (۵۷)

سبزواری، ملا ہادی. رک : ملا
ہادی

سبط حسن رضوی، دکتر سعید (۲۲۹)

ستار طاہر (۱۳۹)

سجانبی استرا بادی نجفی ۱۳۶

سیخاوت میرزا (۱۴۱)

سراج الدین، سعید (۱۷)

سردار احمد (۱۳)

سرسیرو (۸۲)

سرمد، صادق (۲۲۸)

سرور خان گویا (۹۲)

سرور ہاشمی (۲)

سروش، رک : احمد سروش

سعد اللہ کلیم، دکتر (۵۹)

سعدی، شیخ ۲، ۱۶، ۲۰، ۵۴

۱۹۶، ۶۶

سعید اختر (۶۹)

ریاض الرحمان (۱۲۳)، (۱۲۴)

ریاض صدیقی (۲)، (۱۴۲)

ریاض مجید، دکتر (۲۰۴)

رئیس احمد جعفری (۹)، (۵۳)،
(۵۹)

رئیس امر وہوی (۹)، (۶۹)

ز

زردشت ۱۷۲

زرنگار، مجید (۲۲۸)

زرین کوب، عبدالحمین (۲۲۸)

زمخشری ۱۸۹

زنجانی، سعید ابو الفضل موسوی
(۲۴۱)

زہرا معین، بانو (۱۳۸)

زیب النساء کاظمی (۱۶۳)،
(۲۰۳)

زینب ع، حضرت ۳۹

زیات، رک : حسن الزیات

ژ

ژان ماریک (جون ماریک)

(۴۷) ، (۴۸) ، (۵۹) ،

(۷۰)

سلیم خان گمی (۲)

سلیمی (۲۲۱)

سمندر خان سمند (۲۲۴)

سمیر عبدالحمید ابراہیم ، الاستاذ

(۲۲۵)

سمیع الحق (۹)

سمیع الحق ، پرفیسور ، (۲۹)

سمیع اللہ قریشی (۹) ، (۲۱) ،

(۲۲)

منائی ، حکیم ۸۴ ، ۱۰۳ ، ۱۹۶

سنجر عظیم آبادی (۹) ، (۱۲) ، (۲۹)

سنگھ ، ایچ . جے . داکٹر (۱۴۸)

سنہا ، ایس ، داکٹر (۸۲) ، (۱۰۴) ،

(۱۱۱)

سورلی ، داکٹر (۲۱۵)

سوس کلاد میتری (۱۱۸)

سوس کلود بیٹخ فرانسوی (۶۳)

سہروردی (مقتول) ۱۷۲

سہیل بخاری ، داکٹر۔ (۳۰)

سی . ا . قادر ، داکٹر۔ (۱۴۲)

سیدالابرار ، پرفیسور (۲۲۴) ،

(۲۲۵)

سعید اختر درانی (۱۸۹)

سعید اللہ قاضی ، داکٹر (۲۳)

سعید . ای . شیخ (۳۳)

سعید حلیم پاشا ۲۰

سعید الدین شیرکونی (۸۲)

سعید راشد (۶۷)

سعید الرحمن (۲۲۱)

سعید نفیسی ، استاد (۳۶) ، (۱۸۰)

(۲۲۸)

سعیدہ اقبال ، داکٹر بانو (۱۱۳)

سعیدی . رک : غلامرضا سعیدی

سفر سنگھ (۱۱۸)

سلطان تیپو ۱۹ ، ۲۵

سلطان زبیری (۶۹) ، (۱۱۴)

سلطان مظفر بیگراہ ۲۵

سلطانہ مہر (۲)

سلیم ، داکٹر (۲۳)

سلیم احمد (۵۸) ، (۱۳۵)

سلیم اختر ، داکٹر (۲) ، (۳۲) ،

(۶۳) ، (۱۰۰) ، (۱۰۱) ،

(۱۶۵) ، (۲۳۰)

سلیمان اظہر جاوید ، داکٹر (۱۷)

سلیمان عاشق (۱۳)

سلیمان ندوی ، سید (۱) ،

شاه مجد عبدالغنی (۶۳)
 شاه مجد عبدالغنی نیازی ، رک :
 نیازی
 شاه ولی الله محدث دہلوی ، ۶۴ ،
 ۱۲۳ ، ۱۸۶
 شاه ہمدان ، مید علی ہمدانی
 ۱۸ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۸۴
 شایستہ اکرام اللہ ، بیگم (۲۱)
 شبلی ۲۷
 شبلی نعمانی ، علامہ ، ۵۸ ، ۱۷۲
 شبیر احمد خان غوری ۸۳
 شبیر احمد قادری (۲۲۹)
 شبیر احمد عثمانی ، مولانا ،
 شجاع اللہ (۱۴۲)
 شجاع الدین (۲)
 شجاع ناموس ، دکتر خواجہ ذکاء
 الملک (۱۱۰)
 شرافت اللہ (۱۰۱)

مید علی ہمدانی : رک : شاه ہمدان
 سیوس کلاس میتری (۱۳۱)

ش

شاد . رک : کشن پرشاد
 شاغل فخری (۶۳)
 شاملو . رک : لطیف احمد شیروانی
 شانتی رنجن ہتاچاریا (۳)
 شان الحق حقی (۲)
 شاه اختر قادری ، دکتر سید (۱۴۸)
 شاه اسماعیل ،
 شاہد انصاری (۳۵)
 شاہد چوہدری (۲۳۲)
 شاہد حسین رزاقی (۱۸) ، (۱۰۱)
 (۱۷۷) ، (۲۱۵)
 شاہد صدیقی (۱۳۹)
 شاہ عاشق حسین ،
 شاد قلی میرزا ۱۹۶

شوکت حسین (۳۹)
 شوکت حسین سبزواری ، دکترا
 (۱۸) ، (۴۰) ، (۱۴۰)
 شوکت علی خیاں فانی ۳۷
 شہر یار نقوی ، دکترا ، (۲۳۱)
 شہناز اختر ، دکترا (۴۷)
 شہیدی ، دکترا سید جعفر ۲۳۱
 شہیر نیازی (۱۲۳)
 شہیندخت کامران مقدم صغیاری ،
 دکترا (۱۲۷)
 شیخ محمد اشرف . رک : محمد اشرف
 شیر احمد خان خاموش آقا (۷۷)
 شیر علی سرخوش (۷)
 شیر محمد حمید (۴۳)
 شیر محمد خان (۱۴۳)
 شیر محمد کرای وال (۱۴۰)
 شیر محمد مینوش (۲۲۴)
 شیرین تاج بنت میان غلام صمدانی
 (۲۰۴)

ص

صابر آفاقی ، دکترا (۳۰)
 صابر حسین ، آقا (۱۶۲) ، (۱۷۳)

شہبختی ، دکترا علی (۵۴) ، (۱۲۶) ،
 (۱۲۷) ، (۱۴۸) ، (۲۳۱)
 شریف ارمی (۲۰۱)
 شریف کنجاہی ، پرفیسور (۲۲۰)
 شریف المجاہد (۱۱۰)
 شعبان بخت (۲۲۵)
 شفیق (۴۵)
 شفیق احمد شفیق (۱۳۶)
 شفیقہ رسول (۳۷)
 شکسپیر ۵۲
 شکیل الرحمان (۵۳)
 شمس تبریز خان (۸۵)
 شمس الدین صدیقی ، دکترا (۵۲) ، (۹۸)
 (۱۴۰)
 شمل ، دکترا این . میری (۲۷) ،
 (۲۵) ، (۷۶) ، (۱۱۲) ، (۱۱۳) ،
 ۱۱۷ ، (۱۳۶) ، (۲۱۷) ، (۲۲۲)
 شمیم حیات خان سیال (۷) ، (۸) ،
 (۱۳) ، (۶۵)
 شمیم حنفی (۵۱)
 شمیم طارق (۸۷)
 شوپنہاور ۰۴۲ ، ۱۰۶ ، ۱۲۲
 شورش کشمیری ، آقا (۳۳) ،
 (۱۹۴) ، (۱۹۶)

(۷۱)، (۷۲)، (۱۳۵)، (۲۰۳)
 صورتگر، لطفعلی (۳۶)، (۲۲۸)
 صوفی .۱ کیو. نیاز (۲۱۳)
 صوفی تبسم (۴۰)
 صوفی غلام مصطفی تبسم (۱۱)
 (۱۹)، (۶۲)، (۷۲)، (۸۴)
 (۱۰۲)، (۱۰۸)، (۱۶۷)
 (۲۰۳)، (۲۰۶)، (۲۲۰)
 صہبا لکھنوی (۳۴)

ض

ضامن نقوی (۲۰)
 ضمیر ابراہیم (۲۰۳)
 ضیاء الاسلام (۱۱۹)
 ضیاء الدین، دکتر (۱۴۷)
 ضیاء الدین احمد، پرفیسور (۷۸)
 ضیاء الدین احمد برنی (۱۹۲)
 ضیاء محمد ضیاء (۱۳۷)

ط

طارق رک : عبدالرحمن طارق، شیخ
 طالب فارسی لکھنوی (۸۱)

(۲۲۰)
 صابر حسین کوروی (۲۳)، (۱۴۹)
 (۱۹۱)
 صابر کوروی (۷۷)، (۱۰۳)
 صادق علی دلاوری (۱۶۲)
 صالحی علامی، دکتر غلام حسین
 (۱۲۷)
 الصاوی علی شعلان، شیخ (۸۸)
 (۱۳۰)، (۲۲۵)، (۲۲۶)
 صائب ۵۲
 صائب عاصمی (۳۴)
 صبغتہ اللہ بختیاری (۸۱)، (۱۰۱)
 صدف علی بیگ : ملا صدرا
 صدیق جاوید (۲۴)، (۵۰)
 صدیق خان ستی، مجدد (۲۱۳)
 سفیر اصفہانی سید محمد علی (۱۲۶)
 (۲۱۶)
 صفا، دکتر ذبیح اللہ (۱۴۴)
 صندر علی (۵۶)
 صندر علی بیگ (۱۶)
 صندر محمود، دکتر (۱۳۷)
 صفی اللہ (۲۲۲)
 صفی حیدر دانش (۸۰)
 صلاح الدین احمد، (۴۱)، (۶۲)

ظہیر احمد صدیقی، ڈاکٹر (۱۷)

ظہیر الحق، سید (۱۳۹)

ظہیر الدین احمد الجامعی (۷۸)

ظہیر الدین علوی (۶۱)

ع

عابد حسین، ڈاکٹر سید (۵)، (۳۰)

(۴۴)، (۹۳)، (۱۴۲)

عابد علی عابد (۳۳)، (۴۱)

عابد علی عابد، سید (۶۰)، (۶۳)

(۸۱)

عابد نظامی (۳۹)

عابدی، پرفیسور سید وزیر الحسن

(۲۱۶)

عارف بتالوی، ڈاکٹر (۸)، (۳۵)

(۶۹)، (۲۰۲)

عاشق حسین بتالوی، (۲۹)

(۴۸)، (۷۶)، (۷۹)

عاصم صحرائی (۴۶)

عالم خواندمیری (ڈاکٹر-) (۱۶)

(۱۷)، (۷۸)، (۱۰۵)، (۱۱۷)

عالمگیر ۹۹

عباد اللہ فاروقی، حافظ- (۱۳)، (۱۸)

(۱۹)، (۲۰)، (۴۹)، (۱۳۱)

طاہر تونسوی، پرفیسور (۳) (۴۷)،

(۵۸)

طاہر الدین، منشی (۱۶۳)

طاہرہ بابیہ (۱۲۳)، (۲۱۵)

(۲۱۷)

طفیل دارا (۵۸)

طفیل عرشی (۳)

طہ حسین (۱۳۰)، (۱۳۱)

طیب الرحمن (۲۲۱)

طیب عثمان ندوی (۷۶)

ظ

ظفر احمد صدیقی (۸۷)، (۱۳۵)

(۲۰۷)

ظفر احمد (میان-) (۱۳۹)

ظفر اسحاق انصاری (۱۲۲)

ظفر اقبال (۳۵)

ظفر اوگانوی (۲۳۱)

ظفر ہاشمی (۳۹)

ظفر الحسن، سید (۱۴۶)

ظفر علی خان (۲۱۰)

ظہور احمد اظہر، ڈاکٹر (۳)

ظہوری (۱۹۶)

- عبدالرحمان، سید (۱۲۳)
 عبدالرحمان چغتائی (۸۵)، (۱۰۱)
 (۱۴۱)، (۱۷۵)
 عبدالرحمان خان، منشی (۲۹)
 عبدالرحمان الداخل ۳
 عبدالرحمان سعید (۲۰۸)
 عبدالرحمن طارق (۸)، (۲۹)
 (۶۲)، (۶۹)، (۸۹)، (۹۵)
 (۱۰۹)، (۱۱۷)، (۱۷۸)
 (۱۹۸)، (۲۰۷)، (۲۰۹)
 (۲۱۲)، (۲۳۲)
 عبدالرحمن طاهر سورتی (۲۱)
 عبدالرحمن ہاشمی (۱۴۰)
 عبدالرحیم، خواجہ (۱۱۰)
 عبدالرزاق، سید ۴۸
 عبدالرشید، سید (۲۰۶)
 عبدالرشید، خواجہ (۶۲)
 عبدالرشید فاضل، پرفیسور (۶)
 عبدالرفیع حقیقت . رک : حقیقت
 عبدالرؤف موج (۵۰)
 عبدالسلام خورشید، دکتر (۸)
 (۲۸)، (۸۰)
 عبدالسلام خان ندوی رامپوری
 (۱۰۱)
 (۱۲۳)

- عبادت بریلوی، دکتر (۳۰)
 عباس محمود العقاد (۱۳۰)
 عبدالجبار شاگرد (۸۹)
 عبدالجلیل نجفی (۶۳)
 عبدالحسین فوائی (۳۶)، (۲۲۸)
 عبدالحق (مولوی-) (۸)، (۱۷)
 (۳۳)
 عبدالحق، دکتر (۸)، (۳۰)، (۶۴)
 (۷۵)، (۱۳۵)، (۱۴۶)، (۱۴۹)
 (۲۰۸)
 عبدالحکیم خان نشتر جالندری،
 ابونعیم (۲۰۱)
 عبدالحکیم سیالکوٹی، ملا ۱
 عبدالحلیم اثر، قاضی (۲۲۴)
 عبدالحمید، دکتر ۱
 عبدالحمید، دکتر (۴)
 عبدالحمید عرفانی، دکتر خواجہ
 (۳۵)، (۹۷)، (۱۲۶)، (۱۶۷)
 (۱۸۰)، (۲۰۱)، (۳۱۶)
 (۲۲۸)، (۲۳۲)، (۲۲۳)
 عبدالحمید غوری (۶۱)
 عبدالحمید کمالی (۱۹)، (۲۱)
 (۲۸)
 عبدالرحمان، قاضی شیخ (۴۶)
 عبدالرحمان بیتاب (۱۳۱)

عبدالقادر قره خان (۱۳۳)، (۲۲۲)
 عبدالقدیر، رک : نیاز، صوفی ...
 عبدالقوی دریا آبادی (۸۸)
 عبدالقوی دسنوی (۴)، (۹)، (۱۰)
 (۲۸)، (۴۳)، (۵۱)، (۸۶)
 (۲۳۰)
 عبدالقیوم خان باقی (۱۷)
 عبدالکریم الجیلی ۱۷۸
 عبداللطیف (۷۳)
 عبداللطیف الاعظمی (۷۸)
 عبدالله الاثری (۸۶)
 عبدالله انور بیگ (۱۰۶)
 عبدالله بختانی (۱۳۱)
 عبدالله جاوید (۶۱)
 عبدالله الحفیظ کاردار (۹۴)
 عبدالله العمادی (۱۶۷)
 عبدالله جان اسیر (۲۲۵)
 عبدالله قریشی (۰۸)
 عبدالله المسدوس (۱۴۰)
 عبدالماجد دریا آبادی (۲۶)
 عبدالمالک آری (۸)، (۸۲)
 عبدالمالک خان (۱۲)
 عبدالمجید خان ساجد، مرزا (۵۵)
 (۲۳۱)

عبدالمسلم ندوی، مولانا (۳۱)،
 (۴۴)
 عبدالشکور، شیخ (۱۴۱)
 عبدالشکور احسن، دکتر میان
 (۶۶)، (۶۷)، (۱۰۳)، (۱۲۳)
 (۱۲۴)، (۱۴۴)
 عبدالعزیز خالد (۲۸)، (۱۹۲)
 عبدالعزیز شیخ (۱۰۹)
 عبدالعزیز کرد (۱۴۳)
 عبدالعلی الهروی الطهرانی، شیخ
 (۱۰۲)
 عبدالغفار، ام. سومرو (۲۲۳)
 عبدالغفار شکیل (۱۶۲)
 عبدالغفار، قاضی (۵۹)
 عبدالغفور الطهر (۲۱۹)
 عبدالغنی، دکتر ۲۲، ۱۳۸
 عبدالغنی نیازی رک : نیازی
 عبدالقادر، شیخ (۴۵)، (۴۹)
 (۹۹)، (۱۰۸)، (۱۲۱)
 (۱۵۴)، (۲۱۳)
 عبدالقادر، مولانا (۲۳)
 عبدالقادر بیدل، رک : بیدل
 عبدالقادر، دکتر چوهدری (۱۴۶)
 عبدالقادر سروری (۶۸)، (۱۴۲)

عراقی ۶۶

عرش ملسیانی (۷۶)

عرفانی رک : عبدالحمید عرفانی

عرفی ۵۲

عزام رک : عبدالوہاب

عزیز احمد، پرفیسور (۱۱)، (۲۵)،

(۵۲)، (۴۱)، (۱۰۷)،

(۱۲۰)

عزیز احمد، دکتر ام. (۱۰۹)

عزیز احمد شیخ (۲۱۲)

عزیزالدین عثمانی رک : عثمانی

عشرت رحمانی (۱۳۸)

عشرت حسین انور، دکتر (۹۸)،

(۱۱۹)، (۱۴۶)

عصمت اللہ ۱۹۶

عصمت عارف دملوی (۹۱)

عطا. رک : عطاء اللہ

عطاء اللہ، شیخ (۱۳۵)، (۸۶)،

(۱۹۲)

عطار ۸۴

عطا محمد، شیخ ۲۵

عطش درانی (۴)، (۵۲)

عطیہ بیگم (۲۸)، (۱۰۷)، (۱۱۱)،

(۱۸۷)، (۱۹۲)

عظیم الدین مناوی، سید (۲۱۸)

عبدالمجید دار، ملا (۱۱۸)

عبدالمجید سالک (۳۳)، (۷۱)،

(۷۹)، (۱۰۱)، (۱۳۹)، (۱۴۵)

عبدالمجید قرشی (۱۸۸)

عبدالمغنی، دکتر پرفیسور (۴۰)،

(۵۴)

عبدالمنان (۱۳۲)

عبدالنعیم، دکتر (۱۴۸)

عبدالنعیم محمد حسین، دکتور (۲۲۶)

عبدالواحد، سید (۱۸)، (۱۰۵)،

(۱۱۳)، (۱۱۸)، (۱۱۹)،

(۱۲۰)، (۱۲۳)، (۱۳۹)،

(۱۶۲)، (۱۷۸)

عبدالواحد معینی، سید (۹۹)،

(۱۷۵)

عبدالواحد ہالی پوتا (۱۲۳)

عبدالوحید، خواجہ (۷۲)،

(۷۳)، (۱۱۶)

عبدالوحید صدیقی (۱۳۹)

عبدالوہاب عزام، الدکتور (۱۳۰)،

(۱۳۱)، (۲۲۶)

عبید زا کانی ۱۹۶

عثمانی، عزیزالدین (۱۲۶)

عتیق صدیقی (۵۱)

غ

- غازی اجہوری (۳۹)
 غالب ۵۲، ۶۶، ۹۱، ۱۰۴،
 غزالی، امام مجدد، ۲۷، ۱۷۲، ۱۸۹
 غلام احمد . رک : پیہرزا
 غلام احمد قادیانی
 غلام احمد پرویز (۱)، (۸)، (۱۲)،
 (۵۹)، (۶۲)، (۷۳)، (۱۳۴)،
 (۱۴۱)
 غلام اعظم (۱۳)
 غلام بھیگ نیرنگ (۱۸)
 غلام حسین اربوی شاہ، ایس (۱۲)
 (۸۲)
 غلام حسین ذوالفقار، دکتور (۱۴)،
 (۴۶)، (۵۰)، (۶۱)،
 (۹۴)
 غلام حسین یومنی، دکتور (۱۳۸)،
 (۳۳)، (۲۳۱)
 غلام دستگیر رشید (۴۸)، (۷۳)،
 (۸۷)، (۱۷۴)
 غلام رسول مجد (۱۴۹)
 غلام رسول مہر (۲۳)، (۴۲)،
 (۱۴۳)، (۱۶۲)، (۲۰۲)، (۲۰۳)

- عقاد . رک : عباس محمود عقاد
 عقیل الرحمان عقیل (۹۸)
 علاءالدین صدیقی ، علامہ (۱۴۸)
 علی ع ۱۴، ۲۴، ۱۶۴
 علی اکبر دہخدا رک : دہخدا
 علی بخش . ۴، ۱۱۷
 علی جلابی ہجویری، حضرت ۸۴
 علی سردار جعفری (۵۲)، (۱۱۷)
 علی شریعتی رک : شریعتی
 علی علوی کوروجو (۱۳۳)
 علی عباس جلال پوری ، سولہ (۸۶)
 علی مجد باب رک : باب
 علی نہاد تارلان (۲۲۲)
 علی ہمدانی . رک : شاہ ہمدان
 عماد فقیہ ۱۹۶
 عمرانہ پروین (۱۱)
 عمر حیات خان (۹۴)
 عنایت اللہ (۱۱۶)
 عنایت اللہ خان المشرقی، علامہ ۷۸
 عندلیب شادانی (۶۲)
 عیسیٰ البابی الجلبی (۱۳۰)

غیاث الدین (۱۰۲)

ف

فاتک عزیز (۴۵)

فاروقی (۲۲۳)

فاضل رک : محمد عبدالرشید فاضل

فاطمۃ الزهراء ع ۳۴ ، ۳۹

فاطمہ بنت عبداللہ ۲۲۶

فانی ۵۴

فتح محمد ملک (۴۰)

فخرالدین حجازی رک : حجازی

فرخ سلطانہ (۱۲۱)

فردوسی ۱۶۸

فرصت شیرازی ۱۹۶

فرمان فتح پوری، دکتر (۴)

فروغ احمد (۲۱)، (۲۳)، (۸۹)،

(۱۴۳)

فریدالدین شمس (۹۶)

فضل احمد فاروقی (۲۰۹)

فضل اللہ رضا رک : رضا

فضل الہی عارف (۶۴)

فضل حسین (۱۱۱)، (۱۸۷)،

(۱۸۸)

غلام رضا سعیدی، سید (۱۰۳)،
(۱۲۵)، (۱۲۸)، (۱۴۴)، (۲۳۱)

غلام سرور، دکتر ۱۴۵

غلام سرور، فگار، چوہدری (۱۰۳)

غلام السیدین، سید (۱۰۰)،

(۱۰۵)، (۱۰۹)، (۱۱۵)، (۱۲۶)،

(۱۳۲)

غلام صادق، خواجہ (۱۲۳)

غلام صمدانی قریشی (۲۲۱)

غلام علی الانا (۱۲۳)

غلام علی حداد عادل رک :

حداد عادل

غلام عمر خان، دکتر (۱۰)، (۶۴)،

(۸۰)

غلام قادر اندرابی، سید (۲۳۰)

غلام قادر گرامی (۱۸۳)، (۲۳۳)

غلام محمد، مولوی (۲۰)، (۸۹)

غلام مرتضی پراچہ (۹۷)

غلام مرشد، مولانا (۱۴۱)

غلام مصطفیٰ (۲۱)، (۱۲۲)،

(۲۲۱)

غلام مصطفیٰ خان، دکتر (۲۶)

(۹۴)

قمقام حسین جعفری (۸۳)
قیوم نظامی (۲۸)

ک

کارلایل ۱۰۶
کارل ایلف سویینگ (۲۱۹)
کارل مارکس ۴۲
کاظم اہتدی (۲۰)
کاظم علی (۲۱۹)
کامران مقدم . رک : شہین دخت
کامل القادری ۸۳

کانت . فیلسوف ، ۴۲ ، ۱۰۶
کبیر احمد جائسی ، داکٹر (۱۲۷) ،
(۲۲۹)

کرار حسین (۶۹)
کرم حیدر (۲۲)
کریم اللہ کوکب (۲۵)
کریم بخش نظامانی (۲۲)
کریوف زئی (۱۳۹)
کشن ہرشاد ، مہاراجہ (۷) ، (۳۰) ،
(۱۸۴) ، (۱۸۵)

کیم اختر (۲۲)
کامالدین احمد (۳۷) ، (۵۴) ،

فضل الرحمان داکٹر (۲۵) ، (۱۰۹) ،
(۱۱۲) ، (۱۲۰) ، (۱۲۲)

فضل قدیر (۱۳۹)

فقیر حسین ساحر ۲۵

فقیر مجد (۱۳۹)

فلاح رستگار ، گوتی (۱۴۴)

فیاض محمود ، سید (۱۰۸)

فیختہ ، فیلسوف ۴۲ ، ۱۰۶

فیض احمد فیض (۱۰۹) ، (۲۰۶)

ق

قآنی ۶۶ ، ۱۰۳ ، ۱۹۶
قادیانی . رک : میرزا غلام احمد
قادیانی ہا - احمدی ہا ۱۸۵ ،
۱۹۶ ، ۲۰۷

قاسم رسا ، داکٹر (۳۶) ، (۲۲۸)

قائد اعظم . رک : جناح

قدیر امتیاز ۱۰

قدیر لدھیانوی (۴۳)

قطب عالم ۱۴۳

قمر ، رئیس شعبہ اردو (۸۲)

قمر جہان ، داکٹر (۱۴۷)

قمرالدین احمد ۹۴

گیتی فلاح رستگار . رک : گیتی

ل

لاک ، فیلسوف . ۴

لالہ رام پرشاد ۱۹۵

لالہ ذرائن دت سہگل ۱۹۳

لسان العصر . رک : اکبر حسین

رضوی الہ آبادی

لطف اللہ بدوی ، پرنسور (۲۲۴)

لطیف احمد خان شیروانی (۷۲)

(۱۷۷) ، (۲۰۷)

لطیف فاروق (۲۴)

لطیف النساء بیگم (۱۴۳)

لطیفہ خانم صدیقی (۸۴)

لنبن ۲۲۶

لینسی . اس . تی . دکتر (۱۰۷)

م

ماجد فخری (۱۱۳)

ماسینیون ، دکتر لوئی ۲۱۹، ۱۸

مارکس . رک : کارل

مانی ۱۷۲

ماہر القادری (۱۹) ، (۲۱) ، (۴۰)

(۱۰۹)

کایم نشتر ۱۰۲

کمال احمد صدیقی ۵۱

کوثر نیازی ، مجد حیات خان (۲۵)

(۵۶) ، (۱۰۵)

کوکب شادانی (۲۰۶) ، (۲۰۷)

کی . آر . نان . وی . جی . (۲۱۳)

کیو . ا . کبیر ۲۱۳

گ

گرامی جالندھری رک : غلام قادر

گرامی

گل پادشاہ (۶)

گچن معانی ، احمد (۲۲۸)

گوپی چند نارنگ (۴) ، (۵)

(۶۹)

گوٹہ ۲۴ ، ۳۶ ، ۴۲ ، ۸۲

۱۰۶ ، ۲۱۷ ، ۲۳۰

گورداسپور و پسران (مؤلف -)

(۱۱۱)

گوہر نوشاہی (۹۲) ، (۱۴۴)

(۲۲۰)

گیان چند ، دکتر (۱۷)

محمد احمد صدیقی (۶۱)، (۸۸) ،
 (۱۰۰)
 محمد احمد متمہدی سودانی ۱۹
 محمد اسد اللہ وانی (۹۶)
 محمد اسلم جیراچہوری ، مولانا (۵) ،
 (۲۲) ، (۵۹) ، (۱۳۴) ، (۱۴۲)
 محمد اسلم فرخی ، دکتور (۱۴۹)
 محمد اسماعیل (۲)
 محمد اسماعیل ندوی (۸۵)
 محمد اشرف شیخ (۱۰۵) ، (۱۰۸) ،
 (۱۰۹) ، (۲۱۱) ، (۲۱۳) ،
 (۲۱۴)
 محمد اشرف خان (۷۸)
 محمد اعجاز بٹ (۱۵)
 محمد اعظم بتان ، دکتور (۱۰۳)
 محمد افضل ، میان (۴) ، (۵)
 محمد اقبال ، پرفیسور دکتور شیخ محمد
 اقبال ۱۸۰ ، ۱۸۱ ، ۱۸۲
 محمد اکبر منیر (۱۹۵)
 محمد اکرام ، شیخ (۱۱۲) ، (۱۸۷)
 (۱۸۸)
 محمد اکرم شاہ ر ک : اکرام
 محمد اکرم مجید (۱۰)
 محمد اگیتا (۲۱۹)

(۵۹) ، (۱۳۷) ، (۱۶۴)
 متینی ، جلال (۱۴۴)
 مجتبیٰ مینوی ، استاد (۳۶) ،
 (۸۴) ، (۱۲۵)
 مجدد الف ثانی ۷۳ ، ۸۴
 مجنون گورکھپوری (۱۲) ، (۴۰)
 مجیب ، ر ک : حسین مجیب ..
 محبوب الہی دہلوی ۸۴
 محبت اللہ بہاری ، قاضی ۱
 محبوب علی زیدی الواسطی سیوہاروی
 (۲۴)
 محبوب ، دکتور محمد جعفر (۱۰۳)
 میراب گل افغان (۲۱۲)
 محفوظ الرحمان رہبر (۱۳۶)
 محفوظہ خاتون ، بگم (۲۲۱)
 محقق ، دکتور مہدی (۲۳۱)
 محمد (ص) ر ک : رسول (ص)
 محمد ابراہیم دار (۱۳۶)
 محمد ابواللیث صدیقی (۱۳۵)
 محمد اجمل ، دکتور (۱۴۲)
 محمد احسن (۹۰)
 محمد احمد خان (۵) ، (۲۱) ،
 (۹۰) ، (۱۴۵)
 محمد احمد سعید (۲۰)

(۱۸۸)

محمد جمیل احمد (۱۴۱)
 محمد جهانگیر خان، دکترا (۱۴۰)،

(۲۳۱)

محمد جهانگیر عالم (۲۲)، (۲۴)
 محمد چراغ جلال پوری (۱۹۶)
 محمد حامد (۲۴)، (۵۵)

محمد حسام الدین خان غوری (۹۴)
 محمد حسن الاعظمی مصری (۵۳)،

(۸۸)، (۱۳۰)، (۲۲۵)

محمد حسنین، سوید (۱۴۲)،

(۱۴۸)

محمد حسین، چوهدری (۴۹)،

(۳۵)، (۱۳۹)، (۱۵۳)،

(۲۰۸)

محمد حسین اسلم، چوهدری (۱۳۴)

محمد حسین امرتسری، حکیم (۲۳)،

(۲۴)، (۹۲)

محمد حسین خان (۱۲)، (۲۶)

محمد حسین عرشی، حکیم (۲۱)،

(۹۹)

محمد حسین ہیکل (۱۳۰)

محمد حنیف رامی (۴۱)

محمد حنیف شاہد (۱۰)، (۱۴)،

محمد امین الاسلام (۱۹)

محمد امین داراب اندرابی کشمیری

(۶۷)

محمد امین فوق ۱۸

محمد اندرابی (۳۷)

محمد انور حارث (۱۶۱)

محمد انور علی، دکترا (۱۴۸)

محمد ایوب، شیخ (۶۷)

محمد ایوب، دکترا (۱۴۷)

محمد ایوب جوہر (۱۰)

محمد ایوب شاہد (۷۰)

محمد باقر، دکترا (۵۹)، (۹۷)،

(۱۱۶)، (۱۲۳)، (۱۳۷)،

(۱۶۹)، (۲۰۴)

محمد بخش واصف ۲۲۳

محمد بشیر الحق دسنوی عظیم آبادی

۱۶۱، ۱۶۲

محمد تقی مقتدری. رک : مقتدری

محمد تقویم الحق کا کا خیل، مسید

(۲۲۴)، (۲۲۵)

محمد جعفر پہاواروی (۲۰)

محمد جعفر محبوب. رک : محبوب

محمد جلیل فتوی (۹۶)

محمد جمیل (۱۱۱)، (۱۸۷)،

(۵۳) ، (۵۹) ، (۶۰) ،

(۶۵) ، (۷۰) ، (۸۱) ،

(۱۰۰) ، (۱۲۰) ، (۱۲۱) ،

(۱۲۳) ، (۱۲۶) ، (۱۲۸) ،

(۱۳۵) ، (۱۳۶) ، (۱۳۷) ،

(۱۳۸) ، (۱۴۰) ، (۱۴۱) ،

(۱۴۴) ، (۱۵۱) ، (۱۶۸) ،

(۲۱۶)

محمد زکریا، دکتروخواجہ (۵۹) ، (۱۰۳) ،

(۱۴۹)

محمد زمان ، پروفیسور (۴۷)

محمد سعید ، حکیم (۱۳۹)

محمد السعید جمال الدین ، الدکتور

(۲۲۶)

محمد سعید الدین جعفری جالندھری

(۱۸۹)

محمد سعید شیخ (۱۱۲) ، (۱۲۱) ،

(۱۷۴)

محمد سعید شیدا (۲۰۵)

محمد سلطان ۲۲۲

محمد سلیمان محبوب عالم (۱۲)

محمد سلیم الرحمن (۱۱۵)

محمد شاہ، سید (۱۰۱) ، (۱۳۵)

محمد شریف ، ام. اس. ناز (۷۴)

(۱۸) ، (۱۹) ، (۲۷) ،

(۷۶) ، (۹۴) ، (۹۹) ،

(۱۰۰) ، (۱۰۸) ، (۱۱۴)

محمد حیات خان (۲۵)

محمد حیات خان سیال (۷) ، (۶۵)

محمد خان فہیم ، دکتور (۱۴۷)

محمد خالد مسعود ، دکتور (۶۷)

محمد داود رہبر (۲۰۵)

محمد دین تاثیر ، دکتور (۸۷) ،

(۹۵) ، (۱۰۵)

محمد ذکی اللہ (۱۳۲)

محمد رضی الدین صدیقی ، دکتور (۷۲) ،

(۲۱۳)

محمد رفیع المدین ، دکتور میان (۱۹) ،

(۷۴) ، (۱۲۰) ، (۱۲۵)

محمد رفیق افضل ، دکتور (۱۷۶) ،

(۲۳۲)

محمد رفیق خاور، میان (۴۱)

محمد رمضان ۱۸۰

محمد رمضان عطائی ۷۷

محمد ریاض ، دکتور (۶) ، (۱۰) ،

(۱۸) ، (۱۹) ، (۲۰) ،

(۲۱) ، (۲۲) ، (۲۳) ،

(۲۷) ، (۴۱) ، (۴۵) ، (۵۱) ،

- محمد ظریف ، قاضی (۴۸)
 محمد ظفر ، سید ۹۲
 محمد ظہیرالدین احمد (۱۷)
 محمد عاقل (۱۴۲)
 محمد عبدالخالق (۲۲۰)
 محمد عبدالرحیم (۱۳۲)
 محمد عبدالرحمن دستی (۱۴۵)
 محمد عبدالرزاق (۱۵۴) ، (۱۵۵)
 محمد عبدالرشید فاضل ، سید
 (۴۸) ، (۶۱) ، (۶) ، (۸۴)
 (۱۴۱) ، (۱۹۶) ، (۱۹۹)
 (۲۰۶) ، (۲۰۷)
 محمد عبدالسلام (۹۶)
 محمد عبدالغنی نیازی : رک : نیازی
 محمد عبداللطیف (۴۳)
 محمد عبداللہ (۱۷۵)
 محمد عبداللہ ، دکتور سید (۱۸) ، (۱۹) ، (۲۱)
 (۲۷) ، (۴۰) ، (۴۸) ، (۶۱)
 (۷۶) ، (۸۴) ، (۹۱) ، (۹۴)
 (۱۰۱) ، (۱۳۵) ، (۱۳۸)
 (۱۴۰) ، (۱۴۲) ، (۲۳۰)
 محمد عبداللہ چغتائی ، دکتور (۷۸)
 (۷۹) ، (۹۴)
 محمد عبداللہ ، شیخ (۶۹)
 محمد عبداللہ قریشی (۲۰) ، (۴۹)
 (۷۵) ، (۱۳۴) ، (۱۶۲)
 (۱۶۵) ، (۱۸۳) ، (۱۸۵)

- محمد شریف ، میان (۱۰۹) ، (۱۱۰)
 (۱۱۲) ، (۱۲۰) ، (۱۲۱)
 محمد شریف بقا (۱۸) ، (۱۰۱)
 محمد شفیع ، میان (۳۹) ، (۱۳۶)
 (۱۴۳)
 محمد شمس الدین صدیقی (۱۴۶)
 محمد شہید اللہ ، دکتور خواجہ (۲۲۲)
 محمد صادق (۱۴۸)
 محمد صادق ، دکتور ۱۴۰
 محمد صبغۃ اللہ قریشی صنعت جالندھری
 (۲۰۹)
 محمد صدیق (۱۴۳)
 محمد صدیق خان ستی (۲۱۳)
 محمد صدیق خان شبلو ، دکتور
 (۱۶۸) ، (۱۶۹)
 محمد صدیق قریشی (۵) ، (۱۲)
 محمد صلاح الدین ، پروفیسور (۱۷)
 محمد صلاح الدین صدیقی (۱۴۵)
 محمد طاہر فاروقی ، دکتور (۵) ، (۶۱)
 محمد طفیل (۷۵) ، (۸۱) ، (۱۴۰)
 محمد طفیل احمد بدر اسروہوی
 (۱۰۳)
 محمد طفیل ، میان (۱۱۶)
 محمد طفیل قادری (۸)

محمد عمر الدین (۱۴۸)
 محمد عمیم الاحسان مجددی برکتی،
 علامه مفتی سید (۲۰۱)
 محمد فاروق جویش (۱۳)
 محمد فرمان، پرفسور (۴۷)
 محمد فریدالحق (۱۸۲)
 محمد کامل سرسی (۱۳۰)
 محمد کلیم آرائین (۶۸)
 محمد گزار راحت (۲۲۸)
 محمد لطیف، سید
 محمد محیط طباطبائی رک : محیط
 محمد مرتضی صدیقی (۶۱)
 محمد سعید احمد، دکتر (۲۰)، (۷۴)
 محمد مظفر علی طالب (۶۱)
 محمد مظہر الدین صدیقی (۱۷)، (۱۰۷)
 (۱۱۴)، (۱۲۰)، (۲۱۰)
 محمد معروف، دکتر (۱۱۶)، (۱۲۱)
 (۱۴۸)، (۲۱۵)
 محمد رفیق (۱۰۱)
 محمد سنور رک : میرزا محمد سنور
 محمد نذیر، مولوی (۹۰)، (۱۴۶)
 محمد یعقوب خان (۲۰۰)
 محمد یوسف، حکیم (۱۳۴)

(۱۹۰)
 محمد عبدالملک (۱۴۲)
 محمد عثمان (۸۹)، (۱۰۱)
 (۱۳۸)
 محمد عثمان، پرفسور (۱۸)، (۴۱)،
 (۷۹)
 محمد عثمان، شیخ (۱۳۱)
 محمد عثمان رمز (۱۲۲)
 محمد عدیل عباسی، قاضی (۸۹)
 محمد عزیز احمد (۱۰۷)
 محمد علی، چوهدری (۱۱۲)
 (۱۱۰)
 محمد علی شیخ (۱۰۰)
 محمد علی اسلامی ندوشن رک :
 اسلامی ندوشن
 محمد علی جناح رک : جناح (۱۷۷)،
 (۱۸۷)
 محمد علی جوهر، مولانا (۲۳)، (۸۴)
 محمد علی داعی الاسلام، استاد سید
 (۳۶)، (۱۲۵)
 محمد علی صغیر اصفہانی رک :
 صغیر اصفہانی
 محمد عمر، نورآلہی، صاحبزادہ (۲۲)

محدثی رک : حسین احمد مدنی
 مراد اول، پادشاه ۲۵
 مرتضیٰ موسوی، سید (۱۲۷)،
 (۱۴۳)
 مرشد ایس. ایم (۱۰۷)
 مزدک ۱۷۲
 مسعود الحسن (۶۵)، (۲۱۵)
 مسعود حسین، پرفیسور (۵)
 مسعود حسین، داکتر (۱۴۸)
 مسعود حسین خان (۸۸)، (۹۶)،
 (۱۴۲)
 مسعود عالم ندوی ۱
 مشایخ فریدنی، داکتر محمد حسین (۲۲۷)
 مشرقی. رک : عنایت اللہ
 المشرقی (۷۸)
 مشفق خواجہ (۵۶)
 مشیر نیازی (۲۱)
 مصباح الحق صدیقی (۱۳)، (۶۲)،
 (۱۰۴)
 مصطفیٰ (ص) رک : رسول
 مصلح الدین سعدی رک : سعدی
 مضطر مجاز (۱۷)
 مطہری، مرتضیٰ (۲۲۹)
 مطیع الامام، داکتر (۱۴۵)

محمد یوسف، داکتر سید (۳)، (۱۸)،
 (۱۹)، (۲۰)، (۲۱)، (۱۲۲)
 محمد یوسف خان (۱۳۶)
 محمد یوسف خان سلیم چشتی
 رک : یوسف سلیم چشتی
 محمد یوسف تینگ (۵۱)
 مجمل، سالنامہ ۱۳۸
 محمود احمد شیخ (۲۱۳)
 محمود الہی، داکتر (۱۴۹)
 محمود جونپوری، ملا ۱
 محمود رضوی، داکتر (۵۰)
 محمود شاہ محدث ہزاروی، سید
 (۸)
 محمود شبستری، شیخ ۸۲، ۱۵۲
 محمود طرزی ۱۹۶
 محمود عاصم (۷)، (۱۲)
 محمود علی خان جامعی (۴۶)
 محمود نظامی (۹۷)
 محیط طباطبائی، سید محمد (۳۶)،
 (۱۴۲)، (۱۰۲)، (۱۴۴)، (۲۳۱)
 محی الدین خلوت ۱۰۲
 محی الدین غازی اجمیری (۲۰)
 محی الدین قادری (۱۸۴)
 مخدوم محی الدین (۲۰)

ملا صدرا ۱۷۲
 ملا ہادی سبزواری ۱۷۲
 ملک (ام. آی.) (۷۷)
 ملک حسن اختر (۴۲)
 ملک راج آنند ۷
 ملک غلام حیدر (۶۸)
 ملک غلام مصطفیٰ فقیر، حاج (۸۸)
 ملک محمد عظیم (۸۴)
 ملک نذیر احمد (۹۰)
 ممتاز اختر میرزا (۹۵)
 ممتاز حسن (۱۱۷)، (۱۲۲)
 ممتاز حسن احسن، ڈاکٹر (۳۳)
 ممتاز رضا سیال (۷)
 ممتاز منگلوری (۸۴)
 منشاء الرحمن، ڈاکٹر (۱۰)
 منشی عبدالرحمن خان (۲۹)
 منصور (۶۸)
 منظر عباس نقوی، ڈاکٹر (۲۰۸)
 منظور احسن عباسی (۷۰)
 منظور احمد، ڈاکٹر (۲۱)، (۱۲۲)
 (۱۲۳)
 منظور حسین، خواجہ ۵۲
 منظور حیدر، سید (۲۳۳)
 منظور الحق صدیقی (۶۹)

مظفر احمد فضلی قریشی نقشبندی
 آفاقی (۹۲)
 مظفر حسین (۱۳۶)
 مظفر حسین، چوہدری (۱۵)، (۹۴)
 (۱۲۳)
 مظفر حسین برنی، سید (۴۴)
 (۵۵)
 مظفر حسین ملک (۲۲۷)
 مظفر حسین ورائج (۱۹)، (۲۴)
 مظہر خیری (۱۳۶)
 مظہر الدین صدیقی (۵۷)، (۶۹)
 مظہر گیلازی (۹۲)
 معراج نیر، سید (۴۶)
 معزالدین احمد (۷۰)
 معین، ڈاکٹر محمد (۲۲۸)
 معین الدین (۱۰)
 معین الدین جہلی، ڈاکٹر سید (۹۳)
 معین الدین عقیل (۲۲)
 معین الرحمان، ڈاکٹر، سید (۹۴)
 (۹۸)
 معنی نسیم، ڈاکٹر (۸۸)
 مقتدری، محمد نقی (۳۶)، (۲۲۷)
 (۲۳۱)، (۱۰۵)، (۱۲۷)
 ملازادہ ضیغم لولالی کشمیری ۱۵۷

- میر حسن رضوی، سید ۱۸۳
 میرزا احمد علی، علامہ (۹۸)
 میرزا ادیب (۲۳)، (۱۳۸)، (۲۳۰)
 مرزا غلام احمد قادیانی ۱۷۱
 (ورک : قادیانی ها)
 میرزا محمد بشیر (۳)، (۱۴۱)
 میرزا محمد ریاض (۱۲۳)
 میرزا محمد منور، پرفیسور (۱۴)، (۱۸)
 (۲۰)، (۴۰)، (۴۶)، (۴۷)
 (۶۱)، (۸۵)، (۹۲)، (۹۴)
 (۹۸)، (۱۰۹)، (۱۱۲)
 (۱۲۱)، (۱۲۴)، (۱۳۸)
 (۱۴۱)، (۱۴۹)
 میرزا نصیر ۱۹۶
 میر سعید میر شکر (۱۳۲)
 (۲۲۹)
 میر عبدالصمد خان (۷۵)
 میر علی شیر نوائی ۱۹۶
 میر کریم الدین برق (۶۲)
 میر مٹھا خان مری (۲۲۰)
 میر محمد علی خان میکش، صاحبزادہ
 (۱۴۲)
 میر محمود حسین (۷۸)
 میر ولی الدین استاد فلسفہ (۴۸)

- منظور ضیاء (۲۳۲)
 منظور عالم نعمانی، دکتر ۱۴۷
 منور، مرثیہ منور (۱۰۳)
 منور رؤف (۶۸)
 منور لکھنوی (۲۰۹)
 منور، رک : محمد منور
 منہر الدین چغتائی، دکتر (۱۴۶)
 منیر الدین یوسف (۲۲۱)
 موتی لال پشکر، پنڈت (۲۲۸)
 مودودی، سید ابوالاعلیٰ (۱۳)
 (۳۱)، (۳۹)، (۴۰)، (۴۶)، (۵۶)
 (۷۰)، (۸۵)، (۸۶)، (۹۴)
 (۱۳۶)، (۱۴۱)، (۱۴۲)
 مودولینی ۲۲۳
 موسوی، رک : مرتضیٰ موسوی
 مرتضیٰ خ ۱۵۶
 مولوی، رک : روسی
 مہاراجہ کشن پرشاد، رک : کشن
 پرشاد
 مہدی رکنی، رک : رکنی
 میان محمد شریف (۱۴۸)
 میان میر، حضرت ۸۴
 میر حسین الدین (۷۳)، (۸۷)
 (۲۰۷)، (۲۰۹)

نجیب الکیلانی (۱۳۰)

نذرا الامام ، قاضی ۳ ، ۲۲۱-۲۲۲

نذیر احمد (۲۱) ، (۶۶) ، (۸۴)

نذیر احمد خان (۱۲۳)

نذیر الحسن میرٹھی (۴۸)

نذیر الحق میرٹھی (۱۰۱)

نذیر قیصر (۱۲۲)

نذیر نیازی ، سید (۳۰) ، (۲۳)

(۳۹) (۷۰) ، (۷۴)

(۷۵) ، (۷۶) ، (۷۷)

(۸۷) ، (۹۳) ، (۱۳۵)

(۱۸۲) ، (۱۸۳) ، (۲۰۵)

(۲۰۹)

نریش کمارد (۱۹۹)

نسرین اختر ، دکتور (۶)

نسیم امروہوی (۸۷)

نسیم فطمہ (۱۱)

نشآت ، صادق (۲۲۸)

نشرتہ جالندری . رک : عبدالحکیم خان

نصیر احمد ناصر ، دکتور ۳۲ ، ۹۲

نظامی ۶۶ ، ۱۹۶

نظر حیدر آبادی (۳۰)

نظیر صوفی (۷۴)

نظیری ۲۷ ، ۵۹ ، ۶۶ ، ۹۱

(۷۳) ، (۹۸)

مہر ولی الدین ، دکتور (۷۹) ، (۸۷)

میزان الرحمان (۱۳۲)

میلٹون ۳۸ ، ۴۲ ، ۵۲ ، ۱۰۶

۱۱۹

میک تیگرت ، دکتور ۴۹

میکدو گل . فیلسوف ۱۰۶

میکش اکبر آبادی (۶۱) ، (۸۵)

مینوی . رک : مجتبی مینوی

ن

نادر خان افغان ۲۵

نادر شاہ ۳

ناز ، ایم . ایس . (۶) ، (۱۰۲)

(۱۰۶)

ناز گو لگامی (۲۳۰)

ناصر رک : نصیر احمد ناصر

ناصر خسرو ۱۹۶

ناصر محمود ، سید (۶۲)

ناظر زادہ کرمانی ، دکتور (۳۶)

نبی رک : ابوالفضل نبی

نبی حسن خیال ، سید (۱۲)

نجم الامام ، دکتور (۱۴۹)

نیازی رک : کوثر

نیچہ ۲۹ ، ۴۲ ، ۴۴ ، ۶۹ ، ۸۹

۱۰۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۲۱۷

نیر واسطی، حکیم (۱۱)، (۲۲)

نیکسون. رک : نکسون

و

واجد رضوی، سید (۱۱)، (۳۲)

(۷۲)، (۷۸)

وارث میر (۲۲۷)

وحشت ککتوی (۲۴)

وحیدالدین، پرنسیر (۲۳۰)

وحیدالدین، سید (۶۳)، (۱۹۰)

وحیدالدین، فقیر سید (۱۰۶)، (۱۱۰)

وحیداللہ وحید (۲)

وحید رانا بہتی (۱۰۰)

ودید قریشی، دکتر (۳۱)، (۹۵)

(۹۷)، (۱۰۵)، (۱۳۷)

(۱۴۷)

وزیر آنا، دکتر (۴۱)، (۶۵)

وزیر احسن خاہدی، سید (۹۶)

(۱۴۵)

زیر زادہ، محمد اشرف خان اشرف

نعیم آسی (۱۲)، (۳۲)

نعیم احمد (۲۳)، (۱۲۳)، (۱۲۴)

نعیم الحق (۱۱۲)، (۱۸۷)

نعیم الدین، دکتر (۱۷)

نعیم صدیقی (۱۳۶)

نفیسی. رک : سعید نفیسی

نکسون، دکتر آراہی. (۷)، (۱۳۴)

(۱۳۵)، (۱۷۵)، (۲۱۱)، (۲۱۴)

نکولی پیتر وویچ اینی کیف (۱۲۹)

نکبت اقبال (۱۴۶)

نوائی. رک : عبدالحسین نوائی

نوئی. رک : میر علی شہر

نواب علی، سید (۱۴۲)

نور احمد ابوالضحی (۲۲۱)

نورالحسن انصاری، دکتر (۸۳)

نورالحسن نقوی، دکتر (۱۱)

نورالسلام رامپوری مولانا

نوشاہی. رک : گوہر

نیاز، صوفی ا. کیو. نیاز (۲۱۳)

(۲۱۴)، (۲۳۰)

نیازالدین خان (۱۸۶)، (۱۸۷)

نیاز عرفان (۱۲۱)، (۱۳۳)

نیازی، شاہ محمد عبدالغنی (۱۸)، (۸۶)

نیازی، اے. جے. (۹۳)

ی

یار جنگ ۸۲
 یامین ہاشمی، داکٹر سید (۶۳)
 یزدانی . رک : حمید یزدانی
 یکتا امروہوی (۱۲)
 یکتا حقانی امروہوی (۷۵)
 یعقوب ، سید ایس. وائی (۱۹۷)
 یعقوب توفیق (۲۳۲)
 یعقوب ہاشمی ، سید ۱۴۵
 یغمائی ، حبیب ، (۲۳۱)
 یوسف حسین خان ، داکٹر (۳۰)
 (۴۴) ، (۵۵) ، (۶۹)
 (۷۳) ، (۷۹) ، (۱۳۵)
 یوسف خان سلیم چشتی ، پرفسور محمد
 (۱۹) ، (۲۱) ، (۵۷)
 (۶۴) ، (۶۸) ، (۱۰۱)
 (۱۲۲) ، (۱۹۹) ، (۲۰۰)
 یوسف عزیز (۸۲)
 یوسفی رک : رک غلام حسین

(۲۴)

وفا راشدی ، داکٹر (۲۴)
 وقار عظیم ، سید (۱۸) ، (۴۱)
 (۵۸) ، (۵۹) ، (۹۸)
 (۹۹)
 وی . جی . کی . آر . نن (۱۱۷)
 ویکتوریا ؟ ملکہ ۱۶۱
 ویلیام جیمز ۲۷ ، ۱۰۶ ، ۱۱۱
 •
 ہ
 ہاتفی ۱۹۶
 ہادی حسین ، محمد (۲۱۴)
 ہاشمی ، ایس. آئی (۱۱۰)
 ہجویری . رک : علی جلابی
 ہربت زید (۷)
 ہری ، آر . (۱۲۳)
 ہگل ۷۱ ، ۱۲۴
 ہلال یانیاری (۲۲۲)
 ہنس راج رتن ۷
 ہوشنگ انصاری . رک : انصاری
 ہومر ۷۱
 ہیرا سال چوہرا (۱۳۱)
 ہیکل ، رک : محمد حسین ہیکل

نام‌های کتاب‌ها و مجلات و تعدادی از مقاله‌ها

- * نام‌ها به همان زبان نخستین آنها ثبت شده است نه به صورت ترجمه (مگر در پاره‌ای از موارد) .
- * در مسوده اصلی این فهرست که مؤلف تهیه کرده ، بسیاری از ارقام غلط بود که اصلاح بخشی از آنها ممکن نگردید . همچنین اسم پاره‌ای آثار در مسوده مزبور بود که در متن کتاب ذکری از آنها نیافتیم . در این هر دو مورد فقط نام اثر را آورده ایم بدون ذکر شماره صفحه .
- * اصلاح و تغییر پاره‌ای از ارقام مندرج در مسوده فهرست ، با تردید انجام گرفته که این موارد را با علامت ؟ مشخص کرده‌ایم .

۲۰۵

- اردو (سہ ماہی)، اقبال نمبر ۱۳۵
 اردو شاعری پر اقبال کے اثرات ۱۱
 اردو کورس، اقبال کی شراکت سے
 مرتب (پانچویں تا آٹھویں
 جماعتوں کے)
 اردو نظم میں اقبال کا مرتبہ ۱۲
 ارشادات اقبال ۲۰۵
 ارمغان حجاز (بنگالی) ۲۲۱
 ارمغان حجاز (پشتو) ۲۲۴
 ارمغان حجاز (پنجابی) ۲۱۹
 ارمغان حجاز (مندی) ۲۲۴
 ارمغان حجاز (عربی) ۲۲۵
 ارمغان حجاز (فارسی) ۱۵۳
 ارمغان حجاز، فارسی حصے کا
 منظوم اردو ترجمہ، ۷، ۲۰۶
 ارمغان دکن ۵۲
 اسرار اقبال ۶
 اسرار خودی (پشتو) ۲۲۶
 اسرار خودی (پنجابی) ۲۱۹
 اسرار خودی (سندی) ۲۲۳
 اسرار خودی (فارسی) ۱۵۱
 اسرار خودی (کشمیری) ۲۱۸،
 ۲۲۰

آ

- آثار اقبال ۴۸
 آثاریات علامہ محمد اقبال ۴۹
 آفاق (ہفت روزہ) اقبال نمبر ۴۸

۱۴۳

- آواز اقبال ۱۹۹
 آئینہ اقبال ۴۹
 آئینہ ایام اقبال ۱۱
 آئینہ عجم ۱۹۵
 |
 اتفاق مسلمانان از نظر اقبال ۲۲۷
 احسان، اقبال نمبر ۱۴۳
 احمدیت، اقبال کی نظر میں ۶۶
 احمدیت، اور اسلام، ختم نبوت
 ۱۷۰ و ۲۰۷
 احوال و آثار اقبال ۵۹
 احیای فکر دینی در اسلام ۱۲۵
 ادبی دنیا (ماہنامہ)، اقبال نمبر،
 ۱۳۵، ۱۳۶
 اردو ترجمہ و فرهنگ «روسی عصر»

- افادات اقبال ۱۰
 افکار اقبال ۹
 اقبال (احمد الدین) ۱۵۴، ۵۷، ۵۶
 اقبال (اختر اورینوی) ۵۷، ۸
 اقبال (بنگالی میں) ۱۳۲
 اقبال (رئیس احمد جعفری) ۶۰، ۹
 اقبال (رئیس سروہوی) ۶۰، ۹
 اقبال (سمیع اللہ) ۹
 اقبال (عبدالسلام خورشید) ۲۸، ۸
 اقبال (عربی) ۱۳۰
 اقبال (عطیہ بیگم) ۲۸
 اقبال (مجنون گھورکھپوری) ۴۰، ۱۲
 اقبال (محمد حسین خان) ۲۶، ۱۲
 اقبال (محمود علی خان جامعی)
 ۴۶
 اقبال، آستانہ شاہ ولایت پر ۱۳
 اقبال، آئینہ خانے میں ۳۵
 اقبال اپنوں کی نظر میں
 اقبال اپنے آئینے میں ۶۰
 اقبال اپنے خطوط کے آئینے میں
 اقبال، احوال و افکار ۳
 اقبال، ادیبوں کی نظر میں ۳۵
 اقبال، اردو اور فارسی کلام کا
 انتخاب (صوفی تبسم) ۱۱

- اسرار خودی و رموز بیخودی ۲۲۷
 اسرار و رموز (اردو منظوم) ۲۰۶ و ۲۰۷
 اسرار و رموز (عربی) ۲۲۶
 اسرار و رموز (فارسی) ۱۵۱
 اسرار و رموز (سندی) ۲۲۳ و ۲۲۴
 اسرار و رموز پر ایک نظر ۱۰۲
 اسلام اور ہم، علامہ اقبال کی
 نظر میں ۲۶
 اسلامی تحریک، شاہ ولی اللہ سے
 اقبال تک ۶۴
 اسلامی تصوف اور اقبال ۵۹
 اسلامی تعلیم، دوماہی، اقبال نمبر
 ۱۳۶
 اسلامی ثقافت، اقبال کی نظر میں
 ۵۷
 اشارات اقبال ۲۹
 اشاریہ کلیات اردوی اقبال ۱۶۹
 اشاریہ مکاتیب اقبال ۱۹۱
 اشاریہ ہائے آثار منظوم اقبال ۱۶۹
 اشپنگار، اقبال اور مسئلہ تقدیر ۲۸
 اشک خون ۱۶۱
 اصلاحات اقبال ۱۶۱
 اصناف اقبال ۲۷
 اطراف اقبال ۴۲

اقبال اور اس کی شاعری پر ایک

نظر ۸

اقبال اور اسلام ۹، ۱۲، ۲۹

اقبال اور اسلامی اشتراکیت ۴۵

اقبال اور اشتراکیت (ذوالفقار علی)

۴۵

اقبال اور اقبالیات ۱۵

اقبال اور انجمن حمایت اسلام

۱۰، ۲۶

اقبال اور انسان ۵۲

اقبال اور بچے (صوفی تبسم) ۴۳

اقبال اور برصغیر کی تحریک

آزادی ۶

اقبال اور بزم حیدر آباد دکن ۵۰

اقبال اور بعض دوسرے شعرا ۵۲

اقبال اور بھوپال ۳۴

اقبال اور پاکستان (فاضل) ۶

اقبال اور پاکستان (مجد بخش

مسلم)

اقبال اور پاکستان (سودودی) ۵۶

اقبال اور پاکستان (ناز) ۶

اقبال اور پاکستانی ادب ۵۲

اقبال اور پنجاب کونسل ۱۰، ۵۲

اقبال، اس کی شاعری اور پیغام

۴۵

اقبال، اسلام آموزی کا ابدی

نشانی ۱۳

اقبال، اسلامی پس منظر میں ۵۶

اقبال ماطفال (مجد عبداللطیف) ۴۳

اقبال، اقبال ہے ۲

اقبال، امام ادب ۵۳

اقبال، انسائیکلو پیڈیا (دائرة المعارف

اقبال) ۴

اقبال، انقلابی شاعر ۳

اقبال، انیسویں صدی عیسوی

۹

اقبال، اور آرٹ ۲۴

اقبال، اور آرو بند ۳۷

اقبال اور ابن حلاج ۵۳

اقبال اور ابوالکلام (آزاد)

اقبال اور احمد رضا ۲

اقبال اور احیائے دین ۵۹

اقبال اور اردو غزل ۱۴۷

اقبال اور اس کا پیغام ۴۱

اقبال اور اس کا عہد ۴۱

اقبال اور اس کا فلسفہ ۴۹

- اقبال اور پیام حریت ۵۷
 اقبال اور پیروی شبلی ۹
 اقبال اور تحریک پاکستان
 (بٹالوی) ۲۹
 اقبال اور ترکی ۱۳۳ ؟
 اقبال اور تصوف ۴۷
 اقبال اور تعلیم ۱۳
 اقبال اور تعمیر نو
 اقبال اور تہذیب حاضر ۱۱
 اقبال اور تہذیب مغرب ۶۵
 اقبال اور تیسری دنیا ۴۵، ۵۶
 اقبال اور جمالیات ۳۲
 اقبال اور جمہوریت ۱۳
 اقبال اور حب اہل بیت اطہار (ع)
 ۲۴
 اقبال اور حب رسول (ص) ۵
 اقبال اور حسن نسوانی ۵۸
 اقبال اور حیدرآباد دکن ۳۰
 اقبال اور خلافت رشده کا دور ۱
 اقبال اور دختران ملت ۸ و ۲۹
 اقبال اور دکن ۱۶
 اقبال اور دو قومی نظریہ ۱
 اقبال اور دو قومی نظریہ (پرویز)
 ۱۲
 اقبال اور روسی ۱۳۲
 اقبال اور سوشلزم (رامی) ۴۱
 اقبال اور سوشلزم (قاضی شیخ
 عبدالرحمان؟) ۴۶ ؟
 اقبال اور سیاست ملی ۶۰
 اقبال اور سید ملیحان ندوی
 (تونسوی) ۴۷
 اقبال اور شاہان اسلام ۲۵
 اقبال اور شعرائے فارسی ۵۱
 اقبال اور شیطان
 اقبال اور عالم اسلامی ۵۶
 اقبال اور عالمی ادب ۵۴
 اقبال اور عالمی سیاست ۵
 اقبال اور عبدالحق ۳۳
 اقبال اور عشق رسالت مآب (ص)
 ۴۸
 اقبال اور عشق رسول (ص) ۶۰
 اقبال اور عشق رسول (ص)
 (خادم حسین)
 اقبال اور عظمت آدم ۱۰، ۱۲
 اقبال اور عظیم شخصیات ۳
 اقبال اور عقلیت پسندی ۵۰
 اقبال اور علمائے پاکستان و ہند ۱
 اقبال اور عورت ۳۹

- ۱۲

- اقبال اور مشرقی طب ۱۱
 اقبال اور مغرب ۵۱
 اقبال اور مغرب (سرور) ۳۰
 اقبال اور ملا ۴۲
 اقبال اور مناظر فطرت
 اقبال اور منکرین حدیث ۴۷
 اقبال اور سودودی ۵۶
 اقبال اور سودودی کا تقابلی مطالعہ
 ۹۴
 اقبال اور نظام اشتراکیت ۴۶
 اقبال اور نظریہ پاکستان ۳۲
 اقبال اور نظریہ وطنیت ۳۱
 اقبال اور نئی قومی ثقافت ۹
 اقبال اور وجود زن ۶
 اقبال اور وحدت ملی ۲۷
 اقبال اور ولی ۵۱
 اقبال اور ہمارا عصر ۱
 اقبال ایرانیوں کی نظر میں ۳۵
 اقبال ایک اجمالی تجزیہ ۱۲
 اقبال ایک تجزیاتی مطالعہ ۶
 اقبال ایک سیامت دان ۱۲
 اقبال ایک مطالعہ ۳۷
 اقبال ایک نیا مطالعہ ۴۳
 اقبال با کمال ۴۴

- اقبال اور غالب، تخلیقی عمل کا
 مقابلہ ۱
 اقبال اور فرنگیت
 اقبال اور فن ۲۴
 اقبال اور قادیانی ۱۲
 اقبال اور قادیانی (شورش) ۳۳
 اقبال اور قرآن (پرویز) ۸
 اقبال اور قرآن (دکتر بتالوی)
 ۳۵، ۸
 اقبال اور قرآن (دکتر غلام
 مصطفیٰ خان) ۲۶
 اقبال اور قومیت
 اقبال اور قومی یک جہتی ۴۴
 اقبال اور کشمیر (آزاد) ۹
 اقبال اور کشمیر (آفاقی) ۳۱
 اقبال اور کشمیر (گمی) ۲
 اقبال اور گوٹھے ۲۴
 اقبال اور لانت پیکار ۱۵
 اقبال اور محبت وطن ۱۲
 اقبال اور مزدور ۴۳
 اقبال اور مسٹر ۲۹
 اقبال اور مسلک تصوف ۵۰
 اقبال اور مسلم مفکرین ۲۷
 اقبال اور مشاہیر ۵۸

اقبال، درمدح محمد (ص) و آل محمد (ع)

۵۱

اقبال دور جدید کی آواز ۲

اقبال دی حیاتی (پنجابی) ۵۵

۱۳۱

اقبال، ذہنی آزمائش ۳۵

اقبال، روشنی کی جمالیات ۵۳

اقبال ریزے ۳۷

اقبال ریویو، اکادمی اقبال کے

سہ ماہی مجلہ ۱۹ تا ۲۴

اقبال ریویو، سہ ماہی مجلہ، اقبال

اکادمی دکن کے منتخب مضامین کا

اشاریہ ص ۱۶ تا ۱۷ و ۱۲۲-۱۲۴

اقبال، سوالات کے آئینے میں ۷

اقبال، سہ ماہی مجلہ بزم اقبال

لاہور کے مفصل تر مضامین

کا اشاریہ :

الف - اردو، صفحہ ۱۷ تا ۱۹

ب - انگریزی (فارسی روپ میں)

صفحہ ۱۲۰ تا ۱۲۲

اقبال، الشاعر الثائر ۱۳۰

اقبال شاعر شہ-رق ۲۲۸

اقبال، الشاعر والفيلسوف والانسان

۱۳۰

اقبال بالغوں کے لئے ۴۶

اقبال بچوں اور نوجوانوں کے لئے

۴۵

اقبال بچوں کے لئے (دسنوی) ۴

اقبال بحیثیت شاعر ۴

اقبال بحیثیت مفکر پاکستان ۴

اقبال بحیثیت مفکر تعلیم ۳۲

اقبال برما میں ۲۵

اقبال بڑا اپدیشک ۸

اقبال پر ایک نظر ۱۰۱

اقبال پر ۱۵ مقالہ ۲۲۷

اقبال، پیغامبر انقلاب ۳۴

اقبال، تصاویر میں ۲۸

اقبال، ٹیگور اور نذراالاسلام ۳

اقبال، جادوگر ہندی نژاد ۵۱

اقبال، جامعہ کے مصنفوں کی نظر

میں ۴

اقبال، چوہدری محمد حسین کی نظر

میں ۱۴، ۲۷

اقبال، چہرہ انقلابی برائے نوجوانان

۱۲۸

اقبال دالشکارا ۲۲۷

اقبال، دانائے راز ۷۸

اقبال در راہ موآوی ۱۲۸

- اقبال کا تصور نیرو ۷۰
 اقبال کا تنقیدی مطالعہ ۹۳
 اقبال کا دید در شتم ۲۲۸
 اقبال کا خصوصی مطالعہ ۹۱
 اقبال کا ذہنی ارتقا ۱۴
 اقبال کا میاوسی کارنامہ ۹۰
 اقبال کا شاعرانہ زوال ۵۵
 اقبال کا شعور و فن ۶۸
 اقبال کا شعور و فن، عصری تناظر
 میں ۸۲
 اقبال کا علم کلام ۸۶
 اقبال کا فلسفہ بیخودی ۸۹
 اقبال کا فلسفہ تعلیم (بنگالی) ۱۳۲
 اقبال کا فلسفہ تعلیم (صدیقی) ۸۸
 اقبال کا فلسفہ تعلیم (عاصمی)
 اقبال کا فلسفہ حیات و شاعری ۸۹
 اقبال کا فلسفہ حیات و موت ۸۸
 اقبال کا فلسفہ خوردی اور اس کا
 مأخذ و مقصد ۱۴۸
 اقبال کا فلسفہ خوردی، بنیادی
 تصورات ۸۹
 اقبال کا فن ۶۹
 اقبال کا فنی ارتقا ۱
 اقبال کا قیام یورپ ۱۸۹؟

- اقبال شرق (فارسی) ۱۲۸
 اقبال، شعرائے عرب کی نظر میں
 ۳
 اقبال شناسی (جعفری) ۵۲
 اقبال شناسی، هنر و اندیشہ
 مجدد اقبال ۱۲۵
 اقبال، عورتوں کی نظر میں ۵۷
 اقبال غیر مسلموں کے نقطہ نظر
 سے ۱۳، ۷
 اقبال، فن اور فلسفہ ۱۱
 اقبال، قومیت اور پاکستان ۹
 اقبال کا ادبی نصب العین ۱۰۰
 اقبال کا انسان کامل ۱۰
 اقبال کا تصور اجتہاد ۶۷
 اقبال کا تصور انسان اور مردم مؤمن ۷۱
 اقبال کا تصور خوردی (دکتر عابد)
 ۶۴
 اقبال کا تصور خوردی (غلام عمر
 خان) ۶۴
 اقبال کا تصور زمان ۵۱
 اقبال کا تصور زمان و مکان اور
 دوسرے مضامین، ۷۲
 اقبال کا تصور عشق، ۶۴
 اقبال کا تصور مذہب ۱۴۸؟

- اقبال کے حضور ۷۴
- اقبال کے خطوط جناح کے نام ۶۵
- اقبال کے دس شعر ۷۸
- اقبال کے دس شعر (قاضی عبدالغفار) ۲۰۳
- اقبال کے زرعی افکار ۱۵
- اقبال کے ساتھ گستاخی کی معذرت ۹۴
- اقبال کے سو شعروں کے شرح ۲۰۳
- اقبال کے سیاسی شعور کا ارتقا
- اقبال کے سیاسی نظریات
- اقبال کے صنایع و بدائع ۸۴
- اقبال کے معاشی تصورات (شاہین) ۹۹
- اقبال کے معاشی نظریات (رفعت پختوب)
- اقبال کے ملی افکار ۱۲
- اقبال کے محبوب صوفیہ ۸۴
- اقبال کے مفصل تر مضامین:
- الف - اردو، صفحہ ۱۶ تا ۲۴
- ب - انگریزی (فارسی صورت میں) صفحہ ۱۲۰ تا ۱۲۴
- اقبال کے ممدوح علماء ۸۶

- اقبال کا کلام و پیغام
- اقبال کا مرد مؤمن
- اقبال کا مطالعہ اور دوسرے مضامین ۹۳
- اقبال کامل ۳۱
- اقبال کا نظریہ اخلاق ۲۲۸
- اقبال کا نظریہ پاکستان ۳۲
- اقبال کا نظریہ شعرو شاعری ۶۸
- ۱۰۰
- اقبال کا وجدان توحید ۶۸
- اقبال کوئز ۷
- اقبال کے آخری دو سال ۷۹
- اقبال کے ابتدائی افکار ۸، ۳۰
- اقبال کیا چاہتے تھے؟ ۴۱
- اقبال کے اردو کلام میں اسلامی تلمیحات ۱۴۹؟
- اقبال کے اردو کلام میں طنز و مزاح ۸۳؟
- اقبال کے افکار و نظریات خطوط کے آئینے میں
- اقبال کے ایک غیر مطبوعہ خطبے کا ترجمہ ۲۰۵
- اقبال کے تعلیمی نظریات ۸۸ و ۱۰۰
- اقبال کے چند جواہر ریزے ۷۲

اقبال کی شاعری میں فرد اور جماعت
کا تصور ۱۲۱؟

اقبال کی شخصیت اور شاعری ۸۲

اقبال کی شگفتہ مزاجی ۸۱

اقبال کی صحبت میں ۷۸

اقبال کی طویل نظمیں

اقبال کی طویل نظموں کا تنقیدی

اور توضیحی مطالعہ ۹۶

اقبال کی فارسی شاعری کا تحویل و

تجزیہ ۶۶

اقبال کی فارسی شاعری ۸۱

اقبال کی فارسی غزل ۸۵

اقبال کی فنی تراکیب ۱۴۵؟

اقبال کی نئی شاعری

اقبال کی قومی شاعری اور پاکستان

کے قومی مسائل

اقبال کی کہانی

اقبال کی کہانی شاعر کی اپنی

زبانی ۷۶

اقبال کی ما بعد الطبیعیات ۹۸

اقبال کی منتخب منظومات (بنگالی)

۲۲۱

اقبال کی ہم صغیر ۱۰۲

اقبال، گھوارہ تربیت میں ۲۵

اقبال کے نظام فکر میں عورت کا
مقام ۶

اقبال کے نظریات اور افکار ۱۰۰

اقبال کے نفسیاتی منابع ۹۷

اقبال کی اردو نثر ۱۰۰

اقبال کی اردو نثر کا تنقیدی جائزہ

اقبال کی امیجری

اقبال کی انسان دوستی ۱۴؟ ۳۷؟

اقبال کی بال جبریل (بنگالی) ۲۲۱

اقبال کی پیشین گوئیاں ۶۳

اقبال کی ترجمانی ان کے صاحبزادے

کی زبانی ۷۱

اقبال کی تیرہ نظمیں ۸۰

اقبال کی خامیاں ۷۶

اقبال کی خودی اور حافظ کی

بیخودی ۷۵

اقبال کی داستان کچھ میری کچھ

شاعر کی زبانی ۷۷

اقبال کی سیاسی فکر (بنگالی) ۱۳۲

اقبال کی شاعری (آروی) ۸، ۸۲

اقبال کی شاعری (اریوی) ۱۲، ۸۲

اقبال کی شاعری (ہندی خط) ۱۶۳

اقبال کی شاعری کا فنی پہلو ۸

اقبال کی شاعری میں تصور ابلیس

- اقبال و ایران ۱۴۴
- اقبال و پیام حریت ۵۷
- اقبال و ثقافت ؟ ۶۹ ؟
- اقبال و دیگر شعرای فارسی ۱۲۸
- اقبال و دیوان اربغان حجاز ۲۲۵
- اقبال و شعر او ۲۳۱
- اقبال و شعر فارسی ۱۴۴
- اقبال و فلسفہ اسلامی ۲۳۱
- اقبالیات اسد ملتانی ۱۵، ۴۳
- اقبالیات برائے انٹرمیڈیٹ (۲ جلد)
- ۳۶
- اقبالیات برائے بی۔ اے۔ (۲ جلد)
- ۳۷
- اقبالیات، سالنامہ سرینگر ۱۶، ۶۱
- ۳۷، ۵۴
- اقبالیات کا تنقیدی جائزہ ۹۹
- اقبالیات ماجد ۲۶
- اقبالیات مودودی ۱۳
- اقبالی مجرم ۳۳
- اقبالی معلومات ۱۰
- اقبالی معلومات ۲۲۹
- اقبال یورپ میں ۱۸۹
- اقوال اقبال ۳۳
- اکبر اور اقبال ۵۰

اقبال لاہوری

- اقبال لاہوری طراح پاکستان ۱۲۵
- اقبال، متفکر و شاعر اسلام ۱۲۵
- اقبال، مجدد عصر ۳۰
- اقبال، مجلس قانون ساز میں ۱۳
- اقبال مسلمان ۲۳۱
- اقبال، معاصرین کی نظر میں ۵۸
- اقبال، مغربی مادیت اور سوشلزم
- ۳۰۲
- اقبال، مکاتیب کے آئینے میں
- اقبال، ملی اتحاد کا پیغام بر ۱۰
- اقبال، ممدوح عالم ۳۲
- اقبال منفرد ۴۶
- اقبال نامہ (حسرت) ۴۳
- اقبال نامہ (فارسی) ۱۲۶، ۲۲۸
- اقبال نامہ : مکاتیب دو حصے
- ۱۸۶
- اقبال نامے ۲۸
- اقبال کا نظریہ تصوف ۹۹
- اقبال، نئی تشکیل ۲۵
- اقبال نے کیا چالہ (مودودی) ۴۶
- اقبال و احمدیت ۲۲۸
- اقبال و استعمار غرب ۲۲۹

بانگ درا (اردو) ۱۵۴
 بانگ درا (پشتو) ۲۲۴
 بانگ درا کا تنقیدی تجزیہ
 بانگ درا کی تلمیحات
 بانگ درا، منتخب نظمیں
 بت شکن، معروف بمجاہد سخن

۶۱

بچوں کا اقبال (دسنوی) ۱۰، ۴۳
 بچوں کا اقبال (دکتر محمد عبداللطیف)

۴۳

بچوں کا اقبال (عمرانہ محمد پروین)
 ۱۱

بچوں کا اقبال مع بیابمجاس اقبال
 ۴۳

برکات اقبال ۶۰

برہان اقبال ۶۱

بزم اقبال ۶۱

سلسلہ یوم اقبال

بکھرے خیالات ۲۰۸

بندگی نامہ (ترجمہ پنجابی)

بیاد اقبال (دکتر جاوید) ۶۱

بیاد اقبال (دکتر ذوالفقار) ۶۱

بیان بیخودی ۶۶

اکبر اور اقبال کی پیش گوئیاں

اکبر، پیش رو اقبال

اکبری اقبال ۱۶۳

امتحان اقبالیات ۴۴

اندیشہ ہائے اسلامی اقبال ۱۲۵

الانشودۃ الاسلامیة ۲۲۵

انوار اقبال ۱۷۹

اوراق گم گشتہ ۱۷۵

اورینٹل کالج میگزین، اقبال نمبر

۱۴۱

اوزان اقبال ۱۵، ۳۱

ایران میں اقبال شناسی ایک روایت

ایقان اقبال ۱۴، ۴۷

ب

ہاقیات اقبال ۱۶۲

ہال جبریل (اردو) ۱۵۵

ہال جبریل (پشتو ترجمہ) ۲۲۴

ہال جبریل (سنسکرت) ۲۲۸

ہال جبریل (کشمیری) ۲۳۰

ہال جبریل طالب علم کی نظر میں

۶۱

ہال جبریل کا تنقیدی مطالعہ

پیام آفتاب ۶۲

پیام اسلام ، سالنامه (۲۳۲)

پیام اقبال (پرویز) ۶۲

پیام اقبال (دارا) ۱۹۹

پیام اقبال (شادانی) ۶۲

پیام اقبال (طارق) ۶۲

پیام امت ، مجلد ۲۳۲

پیام حق ، مجله ، اقبال نمبر ۱۳۵

پیام مشرق، اردو منظوم (سلیم) ۲۰۶

پیام مشرق، اردو منظوم (فیض)

۲۰۶

پیام مشرق (پشتو) ۲۲۴

پیام مشرق (عربی) ۲۲۶

پیام مشرق (فارسی) ۱۵۱

پیام مشرق (گجراتی) ۲۱۸

پیرومرید (ترجمه پنجابی) ۲۳۱

ت

تأثرات اقبال ۶۶

تاریخ هند ۱۹۵

تبرکات اقبال ۱۶۲

تجدید التفكير الدینی فی الاسلام

۲۲۶

تجلیات اقبال ۶۵

پ

پاکستان مصور، اقبال نمبر ۱۴۳

پس چه باید کرد ؟ (چوهدری)

۶۲

پس چه باید کرد ای اقوام شرق؟

۱۵۳

پس چه باید کرد ای اقوام شرق

مع مسافر (ترجمه منظوم اردو)

۲۰۶

پس چه باید کرد ای اقوام شرق

(ترجمه منظوم پنجابی) ۲۳۳

پس چه باید کرد مع مسافر

۱۵۳

پس چه باید کرد مع مسافر ترجمه

و شرح ۱۹۸

پلوشے ۲۲۵

پنتالہ د اقبال پہ نظر کبھی

(پشتو) ۱۳۱

پنجابی شکوہ ۲۱۹

پنجاب یونیورسٹی اور اقبال ۷۶

پہ اسلام کتبے و مذہبی، افکار و

نوی تشکیل

پہ جاوید نامہ یو نظر

تصوف اقبال (حبیب النساء بیگم)

۶۳

تصویر درد ۱۶۴

تعلیمات اقبال ۶۴

تعلیمات اقبال (طالعہ جاوید نامہ

کی روشنی میں) ۷۰

تعلیمات اقبال سے لگاؤ

تفسیر خودی (طارق) ۱۹۸

تفسیر خودی (منظور احسن عباسی)

۷۰

تفہیم افکار اقبال ۶۳

تقاریر بیاد اقبال ۶۵

تقاریر یوم اقبال ۷۱

تقاریر یوم اقبال

تقدیر اسم اور اقبال ۷۰

تلاش اقبال (ذ. انصاری) ۷۱

تلاش اقبال (خالد حامدی) ۷۰

تلاش اقبالیات ۲۳۰

تلمیحات اقبال (عابد) ۶۳

تلمیحات اقبال (عارف) ۶۴

تنقید اقبال اور دوسرے مضامین

۶۴

توصیہ ہائے اقبال بہ اتحاد مسلمین

و نعتہای اهل بیت در آثار

تحریرک احمدیت اور علامہ اقبال

تذکرہ موجز تفکر و هنر و شخصیت

و پیغام شاعرانہم اقبال ۲۲۹

ترجمان خودی ۲۰۶

ترجمان اسرار ۲۰۶

ترجمہ دیباچہ شانے اسرار خودی،

رسوز بیخودی و پیام مشرق ۲۱۶

ترجمہ فارسی ضرب کیم ۲۱۶

ترجمہ و شرح پس چہ باید کرد،

مع مسافر؟ ۲۰۶

تشبیہات اقبال ۶۶

تشریحات شکوہ و جواب شکوہ ۲۰۳

تشریح شکوہ و جواب شکوہ ۱۹۸

تشکیل جدید الہیات اسلامیہ

(اردو) ۲۰۵

تشکیل جدید الہیات اسلامیہ یا

احیای فکر دینی در اسلام

(بنگالی) ۲۲۱

تصانیف اقبال کا توضیحی اور

تحقیقی مطالعہ ۹۳

تصویرات اقبال (شاغل فیضی) ۶۳

تصویرات اقبال (صلاح الدین) ۷۲

تصویرات عشق و خرد اقبال کی

خار میں ۶۵

جواب شکوه ۱۶۴

جوهر، ماهنامه، اقبال نمبر ۱۴۲

جوهر اقبال ۶۹

جہات اقبال

جہان اقبال ۶۹

ج

چٹان، ہفت روزہ، اقبال نمبر

چراغ لالہ ۷۲

چند بعد مطالعہ اقبال ۲۳۰

چند رخ مطالعہ اقبال ۲۳۰

ح

حافظ اور اقبال ۷۳

حدیث اقبال ۷۶

حدیث الروح ۲۲۵

حدیقہ ارم ۲۰۷

حرف اقبال ۷۲، ۲۰۷

حضرت مجدد الف ثانی اور اقبال ۷۴

حضور شاعر مشرق ۲۳۰

حضور تصوف (شامل اقبال اور

حقیقت تصوف) ۷۳

حکمت اقبال (ڈاکٹر محمد رفیع الدین) ۸۴

وی ۱۰۸

ٹ

ٹیگور اور اقبال ۶۹

ج

جام جم؟ ماہنامہ، اقبال نمبر ۱۳۶

جامعات مین اقبال پر تحقیقی کام

۹۴

جام مشرق ۲۰۷

جاویدان اقبال (۲، ۱) ۱۲۷

جاوید نامہ (رفیق خاور) ۲۰۷

جاوید نامہ (اردو) ۲۰۶

جاوید نامہ (انگریزی) ۲۳۰

جاوید نامہ (پشتو) ۲۲۴

جاوید نامہ (سرائیکی) ۲۲۰

جاوید نامہ (سندی) ۲۲۴

جاوید نامہ (فارسی) ۱۵۲

جراح کی نادانیان (اقبال کی خامیان

کا جواب) ۹۰

جرس کاروان ۶۹

جنبہ ہائی از مطالعات اقبال ۲۳۰

۷۵

خطاب بہ اقبال

خطبات اقبال

خطبات اقبال (فرحت) ۲۰۸

خطبات اقبال ہر ایک نظر ۱۰۱

خطبات اقبال (پنجابی) ۲۲۰

خطبات بہ یاد اقبال ۷۵

خطبہ اقبال (۱۹۳۰ء) ۷۵

۱۹۷، ۲۰۵

خطبہ اقبال ۱۹۳۰ (نیازی)

۲۰۹

خطبہ عید الفطر ۱۹۴

خطوط اقبال بنام جناح (سعید)

۲۰۸

خطوط اقبال بنام جناح (ہاشمی)

۲۰۸

خطوط اقبال بنام عطیہ بیگم ۲۰۷

خلافت اسلامیہ ۲۰۷

خوشحال اور اقبال ۷۵

خیابان اقبال ۷۵

د

۷۷

دامتاز، اقبال (آزاد)

حکمت اقبال (رشیدی) ۷۳

حکمت اقبال و گوتمہ ۲۳۰

حکمت کاویمی ۲۰۷

حکیم الامت ڈاکٹر محمد اقبال ۷۴

حیات اقبال (اردو)

حیات اقبال (سندی) ۷۳

حیات اقبال (ناز) ۷۴

حیات اقبال کا ایک جذباتی دور

اور دوسرے مضامین ۷۸

حیات اقبال کی کم شدہ کڑیاں ۷۵

حیات علامہ اقبال اور ۲ ہزار

سوالات ۶۸

الحیات والموت فی فلسفۃ اقبال ۱۳۰

خ

ختم نبوت اور قادیانیت ۲۰۷

خضر راہ ۲۰۲، ۱۶۳

خضر راہ (ترجمہ پنجابی) ضمیمہ

خضر راہ (جاوید اقبال) ۱۶۳

خضر راہ (زیب النساء) ۲۰۲، ۱۶۳

خضر راہ (طاہرالدين) ۱۶۳

خضر راہ کی شرح ۲۰۲

خضر زاد موسم بہ سیرت اقبال

ڈاکٹر سر محمد اقبال اور احمدیہ
جماعت

ذ

ذکر اقبال ۷۹

ذکر جمیل اقبال ۲۳۱

ذکری محمد اقبال ۱۳۰

ذوق و شوق (ترجمہ پنجابی)

۲۳۱

ذہن کی آزمائش، اقبالیات ۲۵

و

راوی، اقبال نمبر ۱۴۱

رباعیات اقبال ۱۶۴

رخت سفر ۱۶۱

رسالة الخلود او جاوید نامہ ۲۲۶

رموز اقبال ۷۹

رموز اقبال ۲۳۱

رموز بیخودی (ہندی) ۲۲۴

رموز بیخودی (پشتو) ۲۲۴

رموز بیخودی (فارسی) ۲۵۱

رموز فطرت ۲۰۹

روایات اقبال ۷۹

دائستان اقبال (صاہر) ۷۷

دائستانے راز (اعظمی) ۷۸

دائستانے راز (بیرجندی) ۲۳۱، ۱۲۶

دائستانے راز (خاموش) ۷۷

دائستانے راز (رضوی) ۷۸

دائستانے راز (نیازی) ۷۷

دانش، مجلہ ۳۶، ۲۲۸

دائرة المعارف اقبال ۷۶

دہستان اقبال ۷۷

درد دل یا ایک یتیم کا خطاب

ملال کو ۱۶۴

درس اقبال بجواب علامہ مشرقی ۷۸

دکتر محمد اقبال و شعر فارسی وے

۱۲۵

دلان داچانن (۲۳۱)

دیدن دگرآموز شنیدن دگرآموز ۱۲۷

دیوان اشعار فارسی علامہ اقبال

۱۵۸

دیوان علامہ اقبال ۱۵۹

ذ

ڈاکٹر اقبال پر مولانا روم کا اثر

و نفوذ ۱۴۵

روائع اقبال ۱۲۹

روح اسلام اقبال کی نظر میں ۸۰

روح اقبال ۷۹

روح مشرق ۲۰۹

روح مکاتیب اقبال ۱۹۰

روز اقبال در کابل

روزگار فقیر، جلد اول ۱۹۰

روزگار فقیر، جلد دوم ۱۹۰

روش تصوف اقبال ۲۳۱

رومی عصر (درسی انتخاب) ۱۶۷

رومی عصر (عرفانی) ۱۲۶

ز

زبان حال یا اسلامیہ کالج کا

خطاب مسلمانان پنجاب سے

۱۶۴

زبور عجم (پشتو) ۲۲۴

زبور عجم (فارسی) ۱۵۲

زبور عجم (گجراتی) ۲۱۸

زندہ رود (جلد ۱، ۲ اور ۳)

۱۲۷، ۵۵، ۵۴

س

ساغر (۱۹۷۴م) ۱۳۹

ساغر، اقبال اور عالم اسلامی نمبر

۱۳۹

ساغر، اقبال نمبر (۱۹۷۳م) ۱۳۹

ساقی نامہ (ترجمہ پنجابی) ۲۳۱

سب رس، اقبال نمبر ۱۴۲

سب کا اقبال

سپید و سیاہ، مجلہ ۲۳۱

سرا ہر دہ افلاک ۲۰۶

سرگذشت اقبال ۸۰

سر واقعہ کربلا در نظر اقبال ۸۰

سرود اسلامی اقبال ۱۲۶

سرود اقبال ۱۲۶

سرود اقبال : اصلاح کلام ۱۶۲

سرود رفتہ : باقیات کلام ۱۶۲

سعدی اور اقبال کے افکار ۵۳

سفر نامہ اقبال ۸۰

سلسلہ درسیات اقبال، پہلی کتاب

۱۹۶

سلسلہ درسیات اقبال، دوسری کتاب

۱۹۶

- شرح بال جبریل (سلیم چشتی) ۲۰۰
 شرح بال جبریل (عارف پٹالوی) ۲۰۲
 شرح بال جبریل (فاضل) ۱۹۹
 شرح بانگ درا (عارف پٹالوی) ۲۰۲
 شرح بانگ درا (سلیم چشتی) ۲۰۰
 شرح بانگ درا (ڈاکٹر ہاقر) ۲۰۴
 شرح بانگ درا (رازی) ۲۰۴
 شرح بانگ درا (مصنف نامذکور) ۲۰۴
 شرح پس چه باید کرد مع مسافر ۲۰۰
 شرح پیام مشرق ۲۰۰
 شرح ترانہ اور شکایت (عاشق) ۸۱
 شرح جاوید نامہ (صبغۃ اللہ) ۸۱
 شرح جاوید نامہ (ہودیف سلیم چشتی) ۲۰۰
 شرح رموز بیخودی ۲۰۰
 شرح زوہنی عصر ۲۰۰
 شرح زبور عجم ۲۰۰
 شرح شکوہ و جواب شکوہ ۲۰۱

- سلسلہ درسیات اقبال، تیسری کتاب ۱۹۶
 سوانح حیات اقبال ۸۲
 سوز اقبال ۲۰۹
 مسہم اقبال در آزادی ہند و پاکستان ۲۳۱
 سہیل اقبال
 سیاحت اقبال ۸۱
 سیارہ سہ ماہی اقبال نمبر ۱۳۶ و ۱۳۷
 سیرت اقبال ۸۱
 سیر فلسفہ در ایران ۱۲۶
 ش
 شاد اقبال ۱۸۸
 شاعر الاسلام، اقبال ۱۳۰
 شاعر، مشرق، اقبال ۱۳۲
 شاعر مشرق، اقبال ۸۲
 شذرات فکر اقبال ۲۰۹
 شرح ارمغان حجاز (اردو) ۲۰۰
 شرح ارمغان حجاز (فارسی) ۲۰۰
 شرح اسرار خودی ۱۹۹
 شرح اسرار خودی (چشتی) ۲۰۰

۱۶۶-۵

شکوہ، جواب شکوہ مع ہندی

اسلام اور ترانہ ملی وغیرہ ۱۶۶

شکوہ و جواب جواب شکوہ

(عربی) ۲۲۵

شمع و شاعر ۱۶۶

شمع و شاعر (ترجمہ پنجابی منظوم)

۲۳۱

شہیر جبریل ۱۱۲

شیرازہ، اقبال نمبر ۴۳

شنانامی اقبال ۲۳۱

ص

صحیفہ، اقبال نمبر (۱۹۷۳ م) ۱۳۷

صحیفہ، ۱۹۷۴ م ۱۳۷

صحیفہ، اقبال نمبر (۱۹۷۷ م) ۱۳۸

صحیفہ، اقبال نمبر (۱۹۷۸ م)

۱۳۸

صحیفہ اقبال ۱۳۸

ض

ضرب اقبال

شرح ضرب کلیم (سلیم چشتی)

۲۰۰

شرح ضرب کلیم (عارف بٹالوی)

۲۰۲

شرح منتخبات پیام مشرق ۲۰۱

شعاع اقبال ۸۲

شعر اقبال (عابد) ۸۱

شعر فارسی اقبال ۸۱ ؟ ۱۴۵ ؟

شعریات اقبال ۸۲

شکوہ ۱۶۵

شکوہ اقبال اور اس کی صدائے

بازگشت ۸۳

شکوہ، جواب شکوہ ۱۶۵

شکوہ، جواب شکوہ (انگریزی)

۲۱۵ و ۲۱۰

شکوہ، جواب شکوہ (ہنگلی) ۲۲۲

(سہ ترجمہ)

شکوہ، جواب شکوہ (پشتو) ۲۲۵

شکوہ، جواب شکوہ (پنجابی)

۲۳۱، ۲۱۹

شکوہ، جواب شکوہ (سندی)

شکوہ، جواب شکوہ (ضمیر ابراہیم)

۲۰۳

شکوہ، جواب شکوہ (عابد) ۸۱

شکوہ، جواب شکوہ مع ترانہ ملی

علامہ اقبال اور اجتہاد ۶۷، ۱۸

علامہ اقبال اور ان کی پہلی بیوی

یعنی والدہ آفتاب اقبال ۸۶

علامہ اقبال اور تصوف ۸۴

علامہ اقبال اور قائداعظم کے

سیاسی نظریات ۱۰۰

علامہ اقبال اور قرآن حکیم ۴۸؟

و رک : اقبال اور قرآن

علامہ اقبال اور قرآن مع خمخانہ

اقبال

علامہ اقبال اور مولانا محمد علی

جوہر ۸۴

علامہ اقبال اور مولانا مودودی

۸۵

علامہ اقبال اور ہم

علامہ اقبال ، بھوپال میں ۸۶

علامہ اقبال ، حالات و افکار

(پشتو) ۱۳۱

علامہ اقبال ، شاعر ملی پاکستان

علامہ اقبال ، قائداعظم ، مودودی ،

پرویز اور تحریک پاکستان ۸۶

علامہ اقبال کا پیغام طلبائے عصر

کے نام

علامہ اقبال کا تصور کائنات

ضرب کلیم (اردو) ۱۵۶

ضرب کلیم (پشتو) ۲۲۴

ضرب کلیم (عربی) ۲۲۶

ضرب کلیم (فارسی) ۲۱۶

ضیاء بار ، اقبال نمبر ۱۳۹

ط

طلوع اسلام ۱۶۶

طلوع اسلام (ترجمہ پنجابی) ۲۳۱

طیف اقبال ۸۴

ع

عذر شکوہ

عرفان اقبال اور افادات نیازی ۸۶

عظمت اقبال ۶۸ ، ۸۶

عقل و عشق ، اقبال کی نظر سے

۶۵، ۲۱

عکس اقبال ۸۴

علامہ اقبال (ہنگلی) ۱۳۲ ، ۲۲۱

علامہ اقبال (ترجمہ کتاب مجتبیٰ

مینیوی) ۸۴

علامہ اقبال (فارسی) ۱۲۷ ، ۲۳۱

اسلامی ۱۲۶

العلم، سہ ماہی ۱۴۰

علم الاقتصاد ۱۷۲

علم و عشق، اقبال کی نظر میں

۱۹، ۸۶

علی گڑھ میگزین، مجلہ، آوریل

۱۹۳۸ م ۱۳۵

عمل چغتائی ۸۵

عورت، اقبال کی نظر میں ۳۹؟

غ

غالب اور اقبال کے کلام کا

انتخاب ۱۵

غالب اور اقبال کی تحریر جمالیات

۵۵

ف

فارسی گوہان پاکستان ۲۲۹

فریاد امت ۸۶

فکر اقبال (حکیم) ۸۷

فکر اقبال (خوند میری) ۸۸

فکر اقبال (رشید) ۸۷

۱۱۹؟

علامہ اقبال کا خطبہ صدارت

۱۹۷ - ۲۰۵

علامہ اقبال کا سرٹوف، ۹۷؟

علامہ (محمد) اقبال، کنگرہ بزرگداشت

۱۲۷۰

علامہ اقبال کے افکار و خیالات

۶۲

علامہ اقبال کے باری میں معلومات

۶۷

علامہ اقبال کے تعلیمی نظریات

۱۰۰

علامہ اقبال کے حیات اور پیغام

۷۴

علامہ اقبال کے سوانحی نظریات

۱۱۴؟

علامہ اقبال کے کلام میں حکمرانوں

کا تذکرہ ۱۷۰؟

علامہ اقبال کی داستانِ دکن

(۱۹۱۰ع) ۷۸

علامہ اقبال کی فارسی شاعری

۶۶؟، ۸۱، ۱۴۵؟

علامہ اقبال کی فارسی غزل ۸۵

علامہ اقبال، معمارِ عظیمِ تفکر

فیض اقبال ۸۸

فیضان اقبال ۱۹۴

فیوضات روسی مع برکات اقبال ۸۹

قی

قاموس الاقبال (۱) ۸۹

قاموس الاقبال (۲) ۸۹

قائد اعظم اور اقبال

قرآن اور اقبال ۸۹

قرآنی تصوف اور اقبال ۶۳

قوموں کا عروج و زوال ۲۱؟

قومی زبان (ماہنامہ) اقبال نمبر

۱۳۸

قومی زندگی اور ملت بیضا پر ایک

عمرانی نظر ۲۱۰

ک

کاروان (مجلہ)، اقبال نمبر

کتابیات اقبال ۹۰

کتب اقبالیات

کردار نو (مجلہ)، اقبال نمبر

کشف الابیات کایات فارسی اقبال

فکر اقبال (مقتدری) ۱۲۷

فکر اقبال اور ہندی مسلمان ۸۸

فکر اقبال کا تدریجی انقلاب ۱۳

فکر اقبال کا تعارف ۶۳

فکر اقبالیات میں فلسفہ امتزاجیت

فکر اقبالیات کا جایزہ

فکر و نظر، ماہنامہ، ۱۴۱

فلسفہ آموزش اقبال ۱۲۶

فلسفہ اقبال ۲۳۱

فلسفہ اقبال ۸۸

فلسفہ اقبال کے نفسیاتی منابع ۹۷

فلسفہ اقبال و الثقافة الاسلامیة فی

الہند و الباکستان ۱۳۰

فلسفہ بیخودی اقبال ۸۹

فلسفہ خودی اور عقیدہ آخرت ۸۹

فلسفہ شاعری اور اقبال ۸۷؟

فلسفہ عجم (ازدو) ۱۷۶

فلسفہ عجم (بنگالی) ۲۲۱

فن و فکر اقبال ۸۷

فنون، ماہنامہ، اقبال نمبر ۱۴۲

فوق البشر کا تصور اور اقبال کا

سرد مؤمن ۷۱، ۱۴۸

فہم اقبال ۸۷

فی السماء ۲۲۶

۹۰

کلید اقبال (منصور) ۶۸
کیا اقبال اشتراکی تھی ؟ ۲۸

گ

گفتار اقبال ۱۷۵
گفتہ های روسی و اقبال ۲۳۲
ورک ۱۰۶ و ۱۴۵ تا ۱۴۷
گشن راز ۱۵۲
گشن راز جدید ۱۵۲
گشن راز جدید (ترجمہ پنجابی)

۲۳۰

ل

لسان الغیب

م

مآخذ شعر اقبال مشنوی روسی میں

۹۶

ما و اقبال ۱۲۸
ماورائے سباز ۲۰۱

۱۶۸

کشمیر میں فارسی ادب کی تاریخ

۶۸

کلام اقبال (ہنگلی) ۲۲۱
کلام اقبال کا انتخاب ۱۵
کلام اقبال کا ہی کم و کمت
تجزیہ ۷۱

کلام اقبال میں اصلاحی نظریہ
کلام اقبال میں تاریخی شخصیتیں
کلام اقبال میں روحانی عناصر
کلام اللہ اور قال ۹۰ ؟

کلام و پیغام اقبال عکاسیات احسن
میں ۹۰

کلیات اشعار فارسی مولانا اقبال
(تہران) ۱۵۸

کلیات اقبال (اردو ، دہلی ، علی گڑھ)

۱۶۰

کلیات اقبال (اردو لاہور) ۱۶۰
کلیات اقبال (اردو ، لکھنؤ)

۱۶۰ و ۱۶۱

کلیات اقبال فارسی (دہلی) ۱۵۹
کلیات اقبال فارسی (لاہور)

۱۵۹

کلید اقبال (ملک نذیر احمد)

- مذاکرے، مجلس اقبال سکھر ۹۲
- مرقع کلام اقبال ۹۱
- مسافر (پنجابی) ۲۱۹
- مسافر (فارسی) ۱۵۲
- مسائل اقبال ۹۱
- مسائلہ تلاش تشخیص و اقبال ۲۳۲
- مسجد قرطبہ (ترجمہ پنجابی) ۲۳۱
- مسلمانان در نہضت آزادی ہندوستان
۲۲۹
- مساک شجیر اور اقبال ۲۳۲
- مسلمانوں پر قرآن مجید کے حقوق
اور علامہ اقبال ۲۲۹
- مضامین اقبال ۱۷۴
- مطالب اسرار و رموز (مہر) ۲۰۳
- مطالب اقبال ۹۵
- مطالب ہال جبریل (مہر) ۲۰۲
- مطالب بانگ درا (مہر) ۲۹۲
- مطالب ضرب کیم (مہر) ۲۰۲
- مطالعات اقبال ۹۷
- مطالعہ اقبال (اورینوی) ۹۷
- مطالعہ اقبال (مقالات) ۹۲
- مطالعہ اقبال اور دوسرے مضامین
۹۳
- مطالعہ اقبالیات ۹۸

- ماہ نو، مجلہ، اقبال نمبر ۱۹۷۰ م
۱۹۷۷ م، ۱۳۶، ۱۴۰
- ماہیت و اہمیت فلسفہ اقبال
۱۲۸
- متاع اقبال ۹۶
- متعلقات خطبات اقبال ۹۴
- مثنوی اسرار خودی (ترجمہ کشمیری)
ضمیمہ
- مثنوی اسرار خودی (انگریزی)
ضمیمہ
- مثنوی راز بیخودی ۹۲
- مثنوی سرالاسرار
- مثنوی مسافر اور پس چہ باید کرد
۱۵۳، ۱۵۲
- مثنوی مسافر اور پس چہ باید کرد
کا تجزیہ ۶۴
- مجلہ دانشکدہ ادبیات مشہد ۱۲۸
- محفل اقبال ۹۶
- مجموعہ سالنامہ ۱۳۸
- مجد اقبال ۱۲۷
- مجد اقبال، سیرتہ، فلسفہ و شعرہ
۱۳۱
- مختارات من شعر اقبال ۲۲۶
- مدحت آل مجد و اقبال ۲۳۲

- مکاتیب اقبال بنام گرامی ۱۸۳،
۲۳۲
- مکاتیب اقبال بنام نیازالدین خان
۱۸۶
- مکاتیب اقبال کا تنقیدی مطالعہ
مکاتیب اقبال کا فکری اور فنی پہلو
مکالمات اقبال ۶۷
- مکالمات اقبال کا تجزیہ ۷۱ ؟
- مکتوبات اقبال بنام نیازی ۱۸۲
- ملت بیضا پر ایک عمرانی نظر
۲۱۰
- ملفوظات اقبال ۱۹۳
- منتخب مقالات اقبال (ہوبو) ۹۵
- منتخب منظومات (چینی ترجمہ)
۲۱۹
- منشورات اقبال ۲۳۲
- منظومات اقبال ۱۰۰
- موج سلسبیل شرح بال جبریل ۲۰۱
- موضع اقبال در برابر تمدن غرب ۶۵
- مؤمن، اقبال کی نظر میں ۲۳۲
- میثاق، ماہنامہ، ۱۳۸
- میزان اقبال ۹۸
- مئے لالہ فام ۹۰

- مطالعہ تلمیحات و اشارات و
اقبال ۹۰
- مطالعہ خصوصی اقبال ۹۱
- معارف اقبال (ڈاکٹر غلام مصطفیٰ
خان) ۹۴
- معارف اقبال (طارق) ۹۵
- معلومات اقبال ۹۷
- معلومات درباره علامہ اقبال ۲۳۲
- مغز قرآن، نصاب اول اقبال
۹۳
- مفکر پاکستان (شاهد) ۹۴
- مفکر پاکستان اور دکن ۹۴
- مقاصد اقبال ۹۲
- مقالات تاثیر ۹۵
- مقالات حکیم، جلد دوم ۹۰
- مقالات یوم اقبال (۱۹۶۶ م،
۱۹۶۷ م) ۹۲
- مقالات یوم اقبال (۱۹۴۵ م) ۹۶
- مقالات یوم اقبال ۹۵
- مقالات یوم اقبال ۱۹۶۶ م ۲۳۲
- مقام اقبال (اشفاق) ۹۴
- مقام اقبال (پرویز) ۹۳
- مقامات اقبال (سید محمد عبداللہ) ۹۱
- مکائد اقبال ۹۳

فارسی (۱۰۲، ۲۲۰)

نقش اقبال (رازی/عرشی) ۹۹

نقش اقبال (معینی) ۹۹

نقش در ۲۰۱

نقوش ، ماهنامه ، اقبال نمبر . ۱۴ و ۱۴۱

نقوش اقبالیات ۱۰۱

نگار ، اقبال نمبر ۱۳۸

نگار پاکستان ، اقبال نمبر

نوادر اقبال ۱۶۲

نوای اقبال ۹۸

نوای شاعر فردا ۲۲۷

نوائے خودی مع شرح اسرار

خودی ۲۰۴

نوید صبح ، اقبال نمبر

نهضت های اسلامی صد ساله اخیر

۲۲۹

نیرنگ خیال ، اقبال ۱۳۴

نئی قدرین ، اقبال نمبر ۱۳۸

نئی تهذیب

و

وفاق ، مجله

ن

نالہ یتیم ۱۶۷

نامہ ای در دفاع از اقبال ۱۲۸

نذر اقبال (بھٹی) ۱۰۰

نذر اقبال (تابش) ۹۸

نذر اقبال (شرافت الله) ۱۰۱

نذر اقبال ، (عبدالقادر) ۹۹

نذر اقبال (عقیل) ۹۸

نذر اقبال (لطیف) ۹۸

نشأة ثانیہ کی راہ بر اقبال : ۱۳

نظریات اقبال ۱۰۲

نظریہ اصلاح در کلام اقبال ۶۳

نظریہ پاکستان اور علامہ اقبال

۲۰۹

نظرات جدیدہ فی شعر اقبال ۸۵

نظریہ قومیت اور اقبال

نظم سپاس جناب امیر اور دوسری

مضامین ۱۶۴

نغمہ راز ، ۲۰۹

نقد اقبال ۸۵

نقد و نظر ، مجله ۲۳۲

نقش اقبال (پنجابی ترجمہ کلام

یاد اقبال (فگار) ۱۰۳
 یاد اقبال (کلوری) ۱۰۳
 یاد اقبال (منور) ۱۰۳
 یاد گار اقبال ۱۰۳
 یاد نامہ اقبال ۱۰۲، ۱۲۶
 یک چمن گل ۱۲۷
 ہوم اقبال ۱۰۳
 ہوم اقبال ہر چند تاثرات

۵
 ہدیۃ الحجاز ۲۲۶
 ہفت رنگ اقبال ۱۰۲
 ہنر و مردم، مجلہ ۱۲۸، ۱۴۴
 ہنر کی کرپے ۲۳۳
 ی
 ہار آشنا و یادش ۶۸

| | |
|--|----------|
| Secrets of Ego | 212 |
| Secrets of the Self, The | 214 |
| Selections from quarterly 'Iqbal Review' | 105 |
| Selections from the Message of the East | 214 |
| Selections of Ghalib and Iqbal | 119 |
| Sir Mohammad Iqbal | 111 |
| Six Lectures | 174 |
| Stories and Biographies in Iqbal | 65 |
| Speeches and Statements of Iqbal | 178 |
| Speeches, Statements, and Writing of Iqbal | 177 |
| Story of the Poet of the East, The | 110 |
| Stray Reflections | 173, 178 |
| Studies in Iqbal's Thought and Art. | 112 |
| Study in Iqbal's Philosophy, A, | 118 |
| Studies of Iqbal | 119 |
| Sword and Sceptre, The | 114 |
| Task before Us, The | 116 |
| Three articles of Iqbal | 115 |
| Thoughts and Reflections of Iqbal | 178 |
| Traitors of Islam | 196 |
| Tributes to Iqbal | 117 |
| Twelve Jewels of Iqbal | 114 |
| Tulip of Sinai, The | 211 |
| Thus Conferred Satan | 213 |
| Voice from the East, The Poetry of Iqbal | 115 |
| What should then be done O Peoples of the East | 212 |

Iqbal, Philosopher and Poet of Islam 109
 Iqbal, the Man and his Message 105
 Iqbal, the Poet and his Message 104
 Iqbal, Poet Philosopher of Pakistan 105
 Iqbal, the Poet of Tomorrow 108, 110
 Iqbal Studies 119
 Iqbal's Superman 214
 Iqbal, the Universal Poet 105
 Islam and Ahmadism 170
 Islam as an Ethical and Political Ideal 110
 Islam as a Moral and Political Ideal 197
 Javid Nama 210
 Letters of Iqbal 111, 187
 Letters and Writings of Iqbal 176, 187, 192
 Letters of Iqbal to Jinnah 65
 Life of Iqbal, Vol I - II , 215
 Longer Poems of Iqbal 117, 212
 Mementos of Iqbal 170, 176
 Metaphysics of Iqbal 119
 Mohammad Iqbal, The Poet of Modern India, Dr. 111
 Mohammad Iqbal, Dr. Sir, 111
 Mohammad Iqbal, an outstanding Thinker and Poet, 129
 Mohammad Iqbal and three realms of spirit 65
 Mohammad Iqbal, Poet and Philosopher 116
 Mystries of Selflessness, The 211
 Multi-disciplinary approach to Iqbal 117
 New Rose Garden of Mystery and the Book of Slaves, The 214
 Persian Psalms 211
 Pilgrimage of Eternity 213, 214
 Place of God, Man and Universe in the Philosophical System of Iqbal, The 119
 Poems from Iqbal 213
 Political Philosophy of Iqbal, The 115
 Politics of Iqbal, The 65, 114
 Reconstruction of Religious Thought in Islam, The 173
 Rod of Moses 210
 Rubaiyat of Iqbal 212
 Reflections of Mihrab-Gul Afghan 212
 The Renaissance of Islam 212

History of Islamic Philosophy, A, 113
 Image of West in Iqbal, the 107
 In Memorium I, II, and 113
 Islamic Rationalism in the Sub-Continent 113
 Introduction to Iqbal 118
 Introduction to the Thought of Iqbal 118
 Iqbal (Attiya) 107, 192
 Iqbal (Aziz) 107
 Iqbal (Naz) 106
 Iqbal (R. Krishna) 111
 Iqbal, The Poet, Philosopher of the Century Hijra 55
 Iqbal, a critical study 104
 Iqbal and Education 109
 Iqbal and the third world 105
 Iqbal and Post-Kantian Voluntarism 106
 Iqbal and the Recent Exposition of Islamic Political Thought 107
 Iqbal and Rumi 106
 Iqbal and Socialism 110
 Iqbal as a Thinker 108
 Iqbal's Complaint and Answer 210
 Iqbal's Concept of God 109
 Iqbal Commemorative Volume 117
 Iqbal Day Exhibition Catalogue 116
 Iqbal's Educational Philosophy 115
 Iqbal's the Great Poet of Islam 108
 Iqbal, His Art and Thought 105, 118
 Iqbal's relevance today 116
 Iqbal, His Life and Times 107
 Iqbal, His Poetry and Message 106
 Iqbal's Glimpses, Mind and Thought 113
 Iqbal in Pictures 106, 110
 Iqbal's Khizr-i-Rah 214
 Iqbal's Letters to Quaid-i-Azam: An Analysis 112
 Iqbal's Letters to Jinnah 65, 192
 Iqbal, Man and His Poetry
 Iqbal and the Quranic Wisdom 109
 Iqbal's Philosophy and Education 116
 Iqbal's Philosophy of Religion 116

INDEX OF BOOKS IN
ENGLISH / LATIN SCRIPT

- A bibliography of Iqbal 116
About Iqbal and His Thought 110
A catalogue of Iqbal Day Exhibition 1963, 116
Additional explanation about Asrar-e-Khudi 211
Address to Javid (A word to the new generation) 211
An hour with Iqbal's critics 145
Allama Muhammad Iqbal 115
A selections from the message of the East 214
An appreciation of Iqbal's art and Thought 67
Armaghan-i Hijaz 213
Ardent Pilgrim, The 117
Aspects of Iqbal 114
A study in Iqbal's Philosophy 78
A voice from the East, The Poetry of Iqbal 115
Bang-i Dara i Iqbal 213
Bibliography of Iqbal
Complaint and Answer (Khashwant) 215
Complaint and the Answer, The (Altaf) 211
Complaint and the Answer (Arberry) 210
Concept of Muslim Culture in Iqbal 113, 114
Contribution to the History of Muslim Philosophy 172
Contribution to Iqbal's Thought 215
Development of Metaphysics in Persia, The 172
Devil's Conference, The 213
The Discourses of Iqbal, The 177, 215
Discussion on Iqbal's Philosophy of Life 110
Dr. Iqbal's Contribution to the Creation of Pakistan
Gabriel's Wing 112
Gabriel's Wing (Tr.) 112
Glimpses of Iqbal's Mind and Thought 113
Glimpses of Iqbal 113
Glory of Iqbal 115
Guide, The 109, 212
Gulshan-i Raz-i Jadid and Bardsani Namah 211

مستدرکات و اضافات و اصلاحات

| صفحه | مطرح | چنین است | باید باشد |
|------|----------|----------------|-----------------------------|
| ۱ | ۲۲ | هر دو است | وی. ناشر آکادمی اقبال لاهور |
| | | | ۱۹۷۷ م |
| ۶ | ۱۴ | پاکستان | پاکستان، |
| ۶ | ۲۳ | کلمه | کلمه |
| ۶ | ۲۲ | امومت | مادری |
| ۷ | ۱۷ | هربرت دیر | هربت زید |
| ۷ | ۲۳ | دارد. ۲۵ کتاب | ۲۵. کتاب درباره وی |
| | | | |
| ۹ | ۴ | اولین آنها را | نام اولین آنها را نویسند |
| ۹ | ۱۸ | دینی و | دینی اقبال و |
| ۱۰ | ۵ | قدیر | قدیر |
| ۱۱ | ۳۳ | ادب اطفال | اقبال اطفال |
| ۱۲ | ۲۱ | عظیم سحر آبادی | سنجر عظیم آبادی |
| ۱۳ | ۲۴ | سلیمان | و سلیمان |
| ۱۵ | ۲۴ | و مشاع | و متاع |
| ۱۶ | ۱۶ تا ۱۹ | مقاله هائی... | پاره‌ای از مقالات مربوط به |
| | | | |
| ۱۹ | ۶ | زیادتر است | اقبال شناسی می پردازیم |
| | | | زائد |
| ۲۰ | ۱۴ | مرکزی مسجد | مسجد مرکزی |

| باید باشد | چنین است | مطر | صفحه |
|--|---------------------|--------|------|
| مسئمت خدا | خدایمسئمت | ۱۱ | ۲۱ |
| قلات | قلات | ۱ | ۲۶ |
| وجود | جود | ۶ | ۲۶ |
| ۱۹۸۳ | ۱۹۸۷ | ۳ | ۳۱ |
| اقبال شاعر و فلسفی (= اقبال شاعر و فیلسوف رک ص ۵۹) زیر ترجمه اینجانب | اقبال شاعر یا فلسفی | ۲۰ | ۳۱ |
| یوسفی | زیر | ۳ | ۳۳ |
| اشعار | صدیقی | ۵ | ۳۳ |
| خان نی | شعار | آخر | ۳۵ |
| ام (M) اسلام | خان | ۱۵ | ۳۷ |
| در شعر | ام اسلام | ۲۳ | ۳۸ |
| اشعار | شعر | ۴ | ۴۱ |
| یاد داشتهای | شعار | ۱۷ | ۴۷ |
| ۲۲۷ ص و تالیف احسن زیدی | یاد داشتهای | ۱۹ | ۴۹ |
| علو | ۲۲۷ ص | ۱۵ | ۵۱ |
| ۷۲ سال ۱۹۷۷ م | غلو | ۲۰ | ۵۲ |
| ص ۲۰۸ | ۷۲ | ۱۷ | ۵۳ |
| در ص ۳۷ تا ۳۹ معرفی شد | ص | ۵ | ۵۴ |
| مسلمانان | در زیر معرفی می شود | ۹ و ۱۰ | ۵۴ |
| Barani | مسلمان | ۱۶ | ۵۴ |
| اضافات | Baran | ۲۱ | ۵۵ |
| کراچی ۱۹۷۷ م | اضافه | ۲۳ | ۵۵ |
| | کراچی | ۲۳ | ۵۶ |

| باید باشد | چنین است | سطر | صفحه |
|---|-----------------|---------|------|
| نسوانی | نوائی | ۱۴ | ۵۸ |
| گهر لاهور | گهري پور | ۱۶ | ۵۸ |
| مشار | ثانیا | ۱۹ | ۵۸ |
| متناول | متعادل | ۲ | ۵۹ |
| کلم | حکیم | ۷ | ۵۹ |
| سر سطر ● اقبال بحیثیت شاعر از رفیع الدین هاشمی بعضی از است لاهور ۱۹۷۸ م ص ۲۹۲ | بعضی از | ۸ | ۵۹ |
| س ن عنوانات : | است | ۱۴ | ۵۹ |
| لاهور ۱۹۵۶ م | س ن | ۳ | ۶۰ |
| تحلیلی | تجزیاتی | ۱۷ و ۲۱ | ۶۰ |
| تنوع در آثار | بوقلمونی | ۱۸ | ۶۱ |
| از نظر علامه | از علامه | ۶ | ۶۲ |
| مضمورات | مضمرات | ۱۶ | ۶۲ |
| یاسین | یاسین | ۱ | ۶۳ |
| سر سطر ● نظریه | نظریه | ۸ | ۶۳ |
| ۵۰ لاهور ۱۹۸۰ م | ۵۰ | ۹ | ۶۳ |
| فیروز سال | فیروز پست | ۱۰ | ۶۵ |
| Iqbal | Iqbal | ۱۴ | ۶۵ |
| طبیعت | طباع | ۶ | ۶۶ |
| اجتهاد | جهاد | ۲ | ۶۷ |
| دانشگاه پنجاب لاهور عنوانات | دانشگاه مأموریت | ۷ و ۸ | ۶۷ |
| مأموریت برای اسلام | | | |

| باید باشد | چنین است | مطر | صفحه |
|----------------------------------|----------------------|-----|------|
| ۶۰۴ | ۱۰۴ | ۱۲ | ۶۷ |
| (این کتاب اردو نوشت فارسی است) | پار آشنا ... | ۵ | ۶۸ |
| سلیم چشتی - معرفی | سلیم چشتی - معرفی از | ۱۸ | ۶۸ |
| اسلحه سازی | اسلو سازی | ۱۲ | ۶۹ |
| اقبال و مولوی | مولوی | ۲۰ | ۶۹ |
| ۴ بار | ۴ | ۱ | ۷۰ |
| تراویدن قلندر ، عمل تاریخی | تراو قلندر ، عمل | ۱۲ | ۷۱ |
| ۱۹۳۸ | ۱۹۷۱ | ۲۴ | ۷۴ |
| خطبه | خطبه | ۲۰ | ۷۵ |
| هری هور | هری هور | ۱۲ | ۷۸ |
| ۲۹۶ ص از عبدالعجید سالک | ۲۹۶ ص | ۱۲ | ۸۹ |
| ۱۹۷۷ م ، ۵۰۴ ص | ۱۹۷۷ م | ۱۰ | ۸۰ |
| فاروقی | فاروق | ۲۳ | ۸۰ |
| بختیاری | بخاری | ۱۲ | ۸۱ |
| منها | منها | ۲۰ | ۸۲ |
| سر سپرو | سر سپرو | ۲۱ | ۸۲ |
| شپیر | شپیر | ۳ | ۸۳ |
| شکوه سرانی شاعر | شاعر شکوه سرانی | ۲۳ | ۸۳ |
| زیاد | زیر | ۳ | ۸۴ |
| و : | و ، | آخر | ۸۴ |
| ۱۹۵۵ | ۹۵۵ | ۱۷ | ۸۴ |
| ۱۲۸ ص سال ۱۹۸۴ م | ص ۱۲۸ | ۳ | ۸۵ |
| خودی و | خودی | ۱۲ | ۸۹ |

| باید باشد | چنین است | مطر | صفحه |
|----------------------|----------------|-----|------|
| هقیه کتابنامه | کتابنامه هقیه | ۱۸ | ۸۹ |
| تغییر | تفسیر | ۳ | ۹۱ |
| از دکتر | دکتر | ۱۳ | ۹۱ |
| اکادمی اردو | اکادمی | ۱۵ | ۹۱ |
| همان | همال | ۱ | ۹۲ |
| اقبال سن | اقبال) | ۱۸ | ۹۲ |
| بیماری | بیماری | ۱۱ | ۹۳ |
| سید محمد لطیف | عبدالمطیف | ۱۵ | ۹۸ |
| زندگانی اقبال، | زندگانی، اقبال | ۲۰ | ۹۹ |
| منظومات اقبال | قران اقبال | ۱۸ | ۱۰۰ |
| تجزیه و تحلیل منظومه | تجزیه | ۲۳ | ۱۰۰ |
| خوب و موز | خوب و بد | ۲۳ | ۱۰۱ |
| الطهرانی | الشهرانی | ۱۱ | ۱۰۲ |
| خطابه پنجم | خطبه | ۳ | ۱۰۳ |
| فرحان لاهور | فرحان | ۵ | ۱۰۴ |
| میری و شرکت محدود | میری محدود | ۴ | ۱۰۵ |
| Post Kantian | Poot-Kantian | ۱۰ | ۱۰۶ |
| Voluntarism | Volutarism | | |
| Iqbal | IPbal | ۲۴ | ۱۰۶ |
| لینسی اس تی | لیسنی تی | ۴ | ۱۰۷ |
| بختیاری | بخاری | ۱۲ | ۸۱ |
| recent Exposition | Secent | ۱۹ | ۱۰۷ |
| | Suposition | | |

| باید باشد | چنین است | سطر | صفحہ |
|-----------------------|-----------------|-----|------|
| Thought | Thonght | ۲۰ | ۱۰۷ |
| خوال | خیالی | ۱۲ | ۱۰۸ |
| مجموعہ شعر | مجلس شعر | ۲۱ | ۱۰۸ |
| فیض احمد فیض | فیض احمد فیاض | ۱۰ | ۱۰۹ |
| Philosopher | Philosofer | ۱۳ | ۱۰۹ |
| Iqbal | IPbal | ۱۲ | ۱۱۱ |
| Azam | Axam | ۶ | ۱۱۲ |
| هنر | اندیشہ | ۸ | ۱۱۲ |
| ال اس می | اہل ایس تی | ۱۲ | ۱۱۲ |
| In memorium | Inmemorial | ۳ | ۱۱۳ |
| ۶۳ ص | ۶۳ | ۵ | ۱۱۳ |
| Glimpses of Iqbal's | Iqbal's Glimse | ۱۰ | ۱۱۳ |
| Mind | Smind | | |
| سہ باب یکی کتاب یکی | سہ باب یکی کتاب | ۲۲ | ۱۱۳ |
| اردو | ادو | ۱۰ | ۱۱۴ |
| حسن. آکادمی اقبال | حسین : آکادمی | ۱۲ | ۱۱۴ |
| Iqbal | Iqabl | ۱ | ۱۱۵ |
| است : | است | ۸ | ۱۱۵ |
| طویل اقبال | اقبال طویل | ۲۱ | ۱۱۷ |
| طارق لاہور ۱۹۷۹ م | طارق | ۲۲ | ۱۱۷ |
| disciplinary approach | disciplinary | ۲۴ | ۱۱۸ |
| Perusal to | perusal of | ۲۴ | ۱۱۷ |
| انتقاد | انتقادہ | ۱۰ | ۱۱۸ |

| باید باشد | چنین است | مطر | صفحه |
|---|-----------------------------|-----|------|
| man | human | ۶ | ۱۱۹ |
| فیلسوف وجودی بزرگ غرب: | : فیلسوف وجودی: بزرگ غرب | ۷۵ | ۱۲۰ |
| داود | داود | ۷ | ۱۲۱ |
| فلسفه | فلسفہ خود | آخر | ۱۲۱ |
| ایسادر و | علمذ نذیر | ۲ | ۱۲۳ |
| رابطہ | رابطہ | ۱۴ | ۱۲۳ |
| ص | ش | ۳ | ۱۲۵ |
| ترجمہ مقالہ | ترجمہ | ۴ | ۱۲۵ |
| یغما | سخن | ۱۲ | ۱۲۵ |
| ش ۱۳۲۶ | م ۱۳۲۶ | ۱۴ | ۱۲۵ |
| ص ۳۰۴ | ۳۰۴ | ۶ | ۱۲۶ |
| ش ۱۳۶۹ | ش ۱۹۶۳ | ۱۵ | ۱۲۶ |
| کوشی اقبال | کوشی، اقبال | ۱۶ | ۱۲۷ |
| ش ۱۳۵۷ | ش ۱۹۵۷ | ۲۳ | ۱۲۷ |
| چنین است : Mohammad | چنین است . | ۹ | ۱۲۹ |
| Iqbal an outstanding Thinker and poet | | | |
| ص ۲۴۰ | ص ۲۴ | ۲۴ | ۱۳۰ |
| محمد | من | ۹ | ۱۳۰ |
| اقبال) از خلیل آتش. بزم اقبال لاہور ۲۰۸ ص سال ۱۹۷۸ م و حیدف | اقبال). | ۱۵ | ۱۳۱ |
| | و میدوف | ۴ | ۱۳۲ |
| ۲۱ | ۲۰ | ۳ | ۱۳۴ |
| شدہ آن : آکادمی اقبال، لاہور، | شد، آن آکادمی | ۱۴ | ۱۳۴ |

| باید باشد | چنین است | مطر | صفحه |
|----------------------------|-------------------|-----|------|
| | اقبال لاهور | | |
| ، ترجمه | : ترجمه | ۱۵ | ۱۳۴ |
| که دو شماره ویژه آن | که در شماره ویژه | ۲۱ | ۱۳۵ |
| | آن :- | | |
| ۱۹۶۳ | ۱۹۲۳ | ۱۷ | ۱۳۶ |
| ۱۴۵ ص. | ۱۴۵ | ۲۳ | ۱۳۷ |
| ضیا بار | خنیبا باز | ۱۴ | ۱۳۹ |
| اقبال ۶۰۰ ص مجله انجمن | ص ۶۰۰ | ۱۵ | ۱۴۰ |
| تحقیقی دانشگاه پنجاب لاهور | | | |
| اکتبر تا دسامبر ۱۹۷۷ م | | | |
| شعر اقبال - سرسپتر ● نقوش | شعر اقبال | ۷ | ۱۴۱ |
| سپتامبر ۱۹۷۷ م . لاهور . | | | |
| ایماندرو | السندورو | ۱۱ | ۱۴۱ |
| می . ! | کامران | ۱ | ۱۴۲ |
| جیرا جپوری | جیرا جپوری | ۱۹ | ۱۴۲ |
| انگلیسی است رک | انگلیسی است و | ۱۲ | ۱۴۲ |
| صفحه ۱۴ . | عنوانات بعضی از | | |
| | مآلات بقرارزیراند | | |
| مارس | هارس | ۱۵ | ۱۴۲ |
| سب رس | سب دس | ۲۳ | ۱۴۲ |
| ۱۹۳۸ م | ۱۹۲۸ م | ۴ | ۱۴۳ |
| (With Iqbal's critics | With Iqbal | ۱۳ | ۱۴۳ |

| صفحه | مطر | چنین است | باید باشد |
|------|-------|------------------|---|
| ۱۴۶ | ۲۳ | محمد دین فیروز | رفعت فیروز |
| ۱۴۷ | ۳ و ۴ | چارلز پواگ | چارلز . پراگ |
| ۱۴۷ | ۹ | اجتماعی و فکروفن | اجتماعی ایران و هند و مطالعه فکر و فن |
| ۱۴۹ | ۱۲ | مزنی | فرنی |
| ۱۵۳ | ۱۶ | رایرانی | رایزنی |
| ۱۵۶ | ۱۴ | مجراب، گل | مجراب گل |
| ۱۵۸ | ۴ | ۱۹۷۴ | ۱۹۶۴ |
| ۱۵۹ | ۵ | جوانی | حواشی |
| ۱۶۱ | ۲۴ | حات | حارث |
| ۱۶۱ | ۱۷ | جزوه های | جزوه ها، |
| ۱۶۲ | ۷ | سروده | سرود |
| ۱۶۶ | ۱۵ | ۱۸۱۲ | ۱۹۱۲ |
| ۱۶۷ | ۲۲ | ۱۳۴۳ | ۱۳۶۳ |
| ۱۷۰ | ۷ | mementoc | mementos |
| ۱۷۰ | ۱۴ | خریش | خوبش |
| ۱۷۴ | ۱۹ | فارسی | انگلیسی |
| ۱۷۷ | ۶ | ص. ۲۲ | ص ۲۲۰ |
| ۱۷۸ | ۲ | ۱۸۸ تا ۱۸۸ | ۱۸۵ تا ۱۸۸ |
| ۱۸۲ | ۱۷ | فارسی | انگلیسی |
| ۱۸۲ | ۲۲ | شده است | شده است + درنامه دنیا مورخ... (رک . ص ۱۸۴ سطر ۹ الی آخر سطر ۱۱ ص ۱۸۶) |
| ۱۸۴ | ۲۳ | سب دس | سب رس |

| باید باشد | چنین است | سطر | صفحه |
|--------------------------------|-------------------|----------|------|
| + ۱۹۷ | + ۱۹۷۵ | ۲۴ | ۱۸۴ |
| ملخصی | مشخصی | ۲۰ | ۱۸۵ |
| رک ص ۱۸۷ تا | در نامه مورخ ۱۵ | ۱۵ | ۱۸۵ |
| سطر ۱۱ ص ۱۸۶ | ژانویه ۱۹۳۴ م ۰۰۰ | | |
| گم شدن در نقره و فرزندوزن | | | |
| دهخدا یا! | ده خد ایا | ۸ | ۱۸۶ |
| کتاب | کتاب، | ۵ | ۱۸۷ |
| پرشاد | پرشاد | ۱۲ | ۱۹۵ |
| اسلامی | سلامی | ۱۹ | ۱۹۹ |
| ۲۳۶ | ص ، ۲۳۶ | ۱۴ | ۲۰۰ |
| ۵ کتاب | (۵ کتاب) | ۱۳ | ۲۰۲ |
| ۱۹۷۸ م هست + سطر ۱۳ تا | ۱۹۷۸ م هست | ۲۲ | ۲۰۲ |
| ۲۲ ص ۲۰۳ | | | |
| م . ا . اسلام | م . ا . س | ۵ | ۲۰۳ |
| رک ص ۲۰۲ سطر ۲۲ | نموده است | ۱۳ تا ۲۲ | ۲۰۴ |
| حدیقہ ارم | حدیقہ دوم | ۱۳ | ۲۰۷ |
| نظریہ پاکستان | نظریہ اقبال | ۲۰ | ۲۰۹ |
| س.ن. و حالی | س.ن. مترجم... | ۱۷ تا ۲۰ | ۲۰۹ |
| | طبع حالی | | |
| moses | muses | ۱۸ | ۲۱۰ |
| ۶۹ ص | س ۶۹ | ۷ | ۲۱۰ |
| ۱۵۰ ص | ص ۱۵ | آخر | ۲۱۰ |
| از بشیر احمد دار - ناشر آکادمی | آکادمی | ۷ | ۲۱۲ |

| صفحه | سطر | چنین است | باید باشد |
|------|-----|---------------|--|
| ۲۱۳ | ۱۱ | مکبیر | کبیر |
| ۲۱۳ | ۱۷ | Confessod | Conferred |
| | | Sa'an | Satan |
| ۲۱۴ | ۸ | و شش | شش |
| ۲۱۵ | ۹ | فرزند | فریاد |
| ۲۱۷ | ۶ | دل رد | دل ره |
| ۲۱۷ | ۲۰ | ۱۹۷۴ | ۱۹۶۳ |
| ۲۱۸ | ۱۰ | کوئی | کوئی |
| ۲۱۹ | ۲۰ | احمد، | احمد |
| ۲۱۹ | ۱۴ | اطهر | اظهر |
| ۲۱۹ | ۱۶ | ، قریشی | قریشی، |
| ۲۲۰ | ۵ | ص ، | ص ۲۷۳ |
| ۲۲۱ | ۱۸ | آب جای | آب می رود |
| ۲۲۱ | ۱ | ۷۷۲ | ۷۲ ص. |
| ۲۲۲ | ۱۳ | لینن | لنین |
| ۲۲۲ | ۸ | ۴۸ | ۳۸ |
| ۲۲۲ | ۲۲ | مثنوی | مثنوی های |
| ۲۲۴ | ۲۱ | ۱۹۶۸ م، ص ۳۲۵ | ۱۹۶۷ م. ۲۲۵ ص. |
| ۲۲۵ | ۲۴ | نشوة | انشودة |
| ۲۲۶ | ۸ | الثناء | السماء |
| ۲۳۷ | ۵ | استوگی | رستوگی (این نام درص ۲۴۵ پس از رساییاید) |

